

СБОРНИКЪ

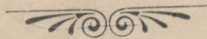
СТАТЕЙ И МАТЕРІАЛОВЪ ПО ИСТОРИИ ЮГО-ЗАПАДНОЙ РОССИИ,

ИЗДАВАЕМЫЙ

КОММИССІЕЙ ДЛЯ РАЗБОРА ДРЕВНИХЪ АКТОВЪ,

состоящей при Кіевскомъ, Подольскомъ и Волынскомъ
Генераль-Губернаторѣ.

ВЫПУСКЪ I-й.

КІЕВЪ.

Типографія Акц. о-ва Н. Т. Корчакъ-Новицкаго, Меринговская ул., № 6.
1911.

Члены и сотрудники Кіевской Коммиссіи для разбора древнихъ актовъ, занимаясь подборомъ и обработкою матеріала для главнаго изданія Коммиссіи—Архива Юго-Западной Россіи, нерѣдко встрѣчаютъ такіе акты и памятники старины, которые хотя и заслуживали бы изданія, но не подходятъ подъ установленныя рубрики Архива. Равнымъ образомъ лицамъ, занимающимся исторіею Западной Россіи, иногда приходится разрѣшать вопросы на основаніи документовъ, не подлежащихъ изданію въ Архивѣ. Въ виду этого Коммиссія рѣшила издавать, параллельно съ Архивомъ Юго-Западной Россіи, Сборникъ отдѣльныхъ статей и матеріаловъ, который долженъ имѣть характеръ повременнаго, но не срочнаго изданія. Кромѣ того Сборникъ долженъ служить лѣтописью занятій Коммиссіи, заключаая въ себѣ ежегодные отчеты и другія замѣтки о дѣятельности послѣдней. Так. образ. это изданіе имѣетъ слѣд. рубрики: 1) часть оффиціальную, 2) статьи по исторіи Западной Россіи, 3) матеріалы, относящіеся къ этой исторіи, и 4) смѣсь.

Настоящая книга представляетъ первый выпускъ такого Сборника.

СОДЕРЖАНІЕ.

I. Изслѣдованія.

- I. Формы крестьянскаго землевладѣнія въ Западной Россіи XVI вѣка.—Проф. *М. Ф. Владимірскаго-Буданова* 1—24
- II. Іосифъ Верещинскій, бискупъ кіевскій (1540—1598). Его жизнь и литературная дѣятельность.—Чл. Ком. *А. В. Стороженка* 1—68

II. Матеріалы.

- I. Документы эпохи Богдана Хмельницкаго, извлеч. изъ Москов. Глав. Арх. Мин. иностр. дѣлъ и М. Арх. М. юстиціи.—Сообщилъ Чл. Ком. *И. М. Каманинъ* 25—117

- II. Донесеніе Варлаама Ясинскаго, Θεодосія Углицкаго и др. гетм. Самойловичу о результатахъ ревизіи драгоцѣнностей Михайловскаго монастыря 1683 г. Сообщилъ *М. И. Лилеевъ* 118—120

- III. Сочиненія Іосифа Верещинскаго. Сообщилъ *А. В. Стороженко*:

- 1) 1590 г. Droga Rewna 1—34
- 2) 1592 г. Exitarz 35—137
- 3) 1594 г. Pobudka 139—171

III. Лѣтопись занятій Коммиссіи.

- I. Свѣдѣнія о дѣятельности Коммиссіи для разбора древнихъ актовъ 1—20

- II. Систематическій перечень изданій Коммиссіи для разбора древнихъ актовъ (съ 1845—1910) 21—31

- III. Нынѣшній составъ Коммиссіи 32—33

- IV. Прежній составъ Коммиссіи 33—37
-

Формы крестьянскаго землевладѣнія въ Западной Россіи XVI вѣка.

Нѣсколько лѣтъ тому назадъ мною было напечатано изслѣдованіе о крестьянскомъ землевладѣніи въ Западной Россіи до полов. XVI в. ¹⁾, и тогда же въ другомъ изданіи—дополненіе къ нему: „Формы крестьянскаго землевладѣнія въ литовско-русскомъ государствѣ XVI в.“ ²⁾. Но послѣднее осталось незаконченнымъ: въ немъ указаны лишь основныя общія формы, свойственныя не одному Литовско-русскому государству, но также и государству Московскому, а именно: волость, село и дворища; послѣднія, т. е. дворища хотя и признаются иногда особенностію Западной Россіи, но въ сущности ничѣмъ не разнятся отъ печищъ и складническихъ деревень сѣверной Россіи. Другой рядъ формъ крестьянскаго землевладѣнія, параллельный сейчасъ указанному, остался тогда незатронутымъ. Между тѣмъ въ этихъ другихъ формахъ въ особенности ясенъ повинностный характеръ общинъ; что даетъ возможность вѣрнѣе и всестороннѣе обсудить спорный вопросъ о происхожденіи и характерѣ древне-русскихъ земельныхъ общинъ, т. е. вопросъ о томъ—были ли эти общины продуктомъ фискальныхъ (довольно позднихъ) мѣръ правительства. Уже и прежде (при обзорѣ системы дворищъ) мы указывали вліяніе повинностнаго характера на древнія—естественныя

¹⁾ Чтенія въ ист. общ. Нест. лѣт. Кн. VII, 1893.

²⁾ Кіев. Сбор. 1892 г.

формы совладѣнія, говорили о томъ, какъ измѣнялся видъ дворищъ, когда эти послѣднія замѣнялись „службами“. Но повинностное значеніе въ особенности ясно въ другихъ формахъ общестіа, о которыхъ тогда было не договорено.

Считаемъ нелишнимъ докончить рѣчь, начатую давно, объ этомъ предметѣ, имѣя въ виду исключительно историческій, научный интересъ.

Вторая серія формъ, о которыхъ будемъ говорить теперь, основана на численной (математической) системѣ общественныхъ союзовъ, столь распространенной у всѣхъ древнихъ народовъ, начиная съ римскихъ центурій и проходя по древне-германскимъ сотнямъ—центенамъ. Какъ извѣстно, древній строй общества слагался по тремъ началамъ: родовому, территоріальному и численному. Нѣтъ ни одного общества, которое бы было построено по одному изъ этихъ началъ исключительно; но при этомъ территоріальныя, родовыя и численныя формы общества стояли не рядомъ, а покрывали одна другую. Всѣ онѣ древняго естественнаго происхожденія. А потому численный (математическій) характеръ общинъ отнюдь не указываетъ тѣмъ самымъ на позднее искусственное созданіе ихъ.

Не забѣгая впередъ, предоставимъ рѣшеніе дѣла нижеслѣдующимъ фактическимъ даннымъ, касающимся главн. обр. имущественныхъ правъ.

Во внутреннихъ областяхъ Литовскаго государства въ XVI вѣкѣ къ имущественнымъ отношеніямъ крѣстьянъ ближе, чѣмъ во власть, стоятъ подраздѣленія ея разныхъ наименованій.

1. Въ государственныхъ владѣніяхъ крестьяне по роду повинностей и занятій раздѣлялись на земледѣльцевъ (тяглыхъ, чиншевыхъ и данныхъ) и *ремесленниковъ*; эти послѣдніе жили обыкновенно близъ центральнаго поселенія (каковы: санники, муралы, дойлиды, колесники и т. д.); хотя и они занимались земледѣліемъ и владѣли землею на общихъ основаніяхъ, но характеръ ихъ повинностей былъ другой; они въ замѣнъ тягла и платежей, обязаны были доставлять на замокъ или дворъ вел. князя опредѣленное чи-

сло произведеній своего ремесла, или совершать въ пользу замка известное количество работъ. Люди каждаго изъ такихъ ремеслъ составляли общество, именуемое *сотнею*¹⁾ и управляемое сотникомъ. Имуществами своими они владѣли подѣ условіемъ отправления службы, а потому переходъ этихъ имуществъ по сдѣлкамъ, или по наслѣдству, подлежалъ надзору общинныхъ властей (а затѣмъ и государственныхъ): продавшій санныцкую землю долженъ представить гарантію, что остального его имущества хватитъ для надлежащаго отправления санныцкой службы. Купившій колесницкую землю долженъ быть обязанъ отправлять колесницкую службу. Наслѣдникъ долженъ научиться родовому ремеслу, чтобы получить утвержденіе въ правахъ наслѣдства.

Въ виду такого характера ремесленныхъ сотенъ можно-бы подумать, что эта форма не имѣетъ территоріальнаго характера и слѣдов. и прямого отношенія къ землевладѣнію. Но это не такъ: ремесленники одного общества занимали участки земли въ одномъ пунктѣ (не вдали отъ замка) и составляли территоріальныя общины (подобно древне-московскимъ сотнямъ), и потому всѣ явленія общиннаго быта, которыя можно наблюдать въ дворищахъ и селахъ могли имѣть мѣсто и здѣсь.

Иногда сотни имѣли чисто территоріальный характеръ, заключая въ себѣ въ такомъ случаѣ уже не ремесленниковъ, а просто крестьянъ; такъ въ Городенскомъ пов. находимъ „Сѣницкое *сотництво*“²⁾.

2. Но подраздѣленіями собственно—волостными были *сороки* и *и недѣли*.

Сорокъ—несомнѣнно было бытовое и древнѣйшее наименованіе этихъ общинъ; поэтому, хотя терминъ „сорокъ“ мы находимъ только въ актахъ Гродненскаго повѣта, но отнюдь нельзя считать эту форму

¹⁾ Ак. Вил. Ком. XVII, №914 (сотникъ—конюшій), № 157 (колесницкій), № 195 (санныцкій).

²⁾ Ibid. XVII, № 357.

исключительно — мѣстною. Имена сороковъ заимствуются частью отъ территоріи; напр. (въ Гродненскомъ пов.); Бобренскій, Туровскій, Снарскій и т. д.; но б. ч. отъ именъ лицъ, поставленныхъ когда-то въ управленіе общинами: Бѣлчинъ, Богушовъ, Демидскій, Матѣевъ, Мелешковъ, Юшковъ и проч. ¹⁾.

Правители сороковъ — „сорочники“ избирались изъ числа мѣстныхъ жителей и иногда оставались въ этихъ должностяхъ весьма продолжительное время (до 30 л. и больше); иногда званіе это передавалось отъ отца къ сыну. — Въ тѣхъ случаяхъ, когда сотни имѣли территоріальное значеніе, понятія сотни и сорока сливались и начальникъ сорока называется сотникомъ; такъ крестьянинъ Бобренскаго сорока (Гродн. пов.) жаловался (въ 1540 г.) на другого крестьянина о невыдѣлѣ наслѣдственнаго сѣнокоса; староста приказалъ „Николаю сотнику, чтобы онъ съ другими сорочниками произвелъ дознаніе“ ²⁾. Въ числѣ гродненскихъ сороковъ одинъ называется Сотниковымъ ³⁾.

Жители извѣстнаго сорока, тоже называемые сорочниками, собираются въ сходки или копы для рѣшенія споровъ по имуществу между своими сочленами, для раздѣла имущества и проч.

3. Сороки, какъ общины территоріальныя, стоятъ въ непосредственномъ соотношеніи съ „недѣлями“, составляя подраздѣленіе этихъ послѣднихъ; такъ въ одномъ случаѣ въ томъ-же Гроднен. пов. (въ 1541) заявленъ искъ „на-подданныхъ господарскихъ Новой недѣли Бобренскаго сорока“ ⁴⁾. Упоминаются также крестьяне Новой недѣли Снарскаго сорока ⁵⁾ и Добкова сорока той же недѣли ⁶⁾.

¹⁾ См. А. Вил. Ком. XVII passim.

²⁾ Ibid. XVII, № 367.

³⁾ Ibid. № 59.

⁴⁾ Ibid. XVII, № 48, 881.

⁵⁾ Ibid. № 75.

⁶⁾ Ibid. № 497.

Недѣля составляет подраздѣленіе волости, напр. въ Мозырскомъ повѣтѣ (по люстраціи 1552 г.¹⁾). Какъ городская община (г. Мозырь) дѣлится на „недѣли“, такъ и сельскія волости состоятъ каждая изъ нѣсколькихъ „недѣль“, заключающихъ въ себѣ большее или меньшее количество сель; а именно: въ волости Мозырской недѣли: Ипская (6 сель), Богушицкая (3 села), Домановицкая (6 сель), Айтючицкая (5 сель), Загальская (3 села), Скриголовская (2 села). Въ волости Бчицкой: недѣля Лучицкая (2 села), Багриновская (3 села), Волосовская (1 с.), Сковишинская (7 сель), Рудобельская (1 с.), Сокирицкая (1 село). Итакъ въ цѣломъ повѣтѣ двѣ волости, изъ которыхъ въ каждой по 6 недѣль.—Большая часть упомянутыхъ недѣль носить наименованіе отъ главнаго села; напр. Багриновская отъ с. Багриновичи, Лучицкая отъ с. Лучинцы и т. д. Но нѣкоторыя недѣли не имѣютъ соотвѣтствующихъ наименованій въ именахъ сель, ихъ составляющихъ; таковы: недѣля Ипская, (въ Мозыр. волости) и Сковишинская (въ Бчицкой).

Нѣкоторыя недѣли въ значительной степени изолируются отъ волости; имѣютъ своего отдѣльнаго старца (нед. Рудобельская) и даже иногда называются волостью; напр. въ той-же недѣлѣ крестьяне, по отправленію извѣстныхъ повинностей и взносу платежей, пользовались такою привилегією: „а намѣстникъ тежъ на волость не възезчалъ“, т. е. намѣстникъ правителя повѣта не имѣлъ права въѣзжать въ эту волость для сборовъ и производства суда и требовать на это время содержанія себѣ. Между тѣмъ эта „волость“ состоитъ изъ одной недѣли, а недѣля изъ одного (большого) села. Вообще въ Бчицкой волости повинности располагаются по „недѣлямъ“; такъ въ недѣлѣ Лучицкой хотя два села, но оба разсматриваются вмѣстѣ, какъ одна община; съ цѣлой общины берется за тивунщину, за данничею и ловчею (кадь меду), за бобры и за куницы. О количествѣ податей община имѣетъ особую „уставу господарскую“. Цѣлая община владѣетъ зѣмлею— семью пустошами, изъ

¹⁾ Арх. Ю. З. Р. ч. VII, I. № LXXXV.

которыхъ за одну уплачиваетъ копу грошей, а за другую 2 камня меду.—Сельская община и недѣля сливаются также въ недѣлѣ Волосовской (до 95 хозяевъ), Рудобельской (одно село Рудня Бѣлки) и Сокирицкой (одно село Секиричи); въ Сковишинской недѣлѣ хотя 7 сель, но вѣ они представляютъ одну общину съ общими повинностями. Подобно тому, какъ сотни состоятъ въ соотношеніи съ сороками, точно также и недѣли имѣють связь съ сотнями; такъ въ Гродненской находимъ „сотника Новой недѣли“¹⁾.

4. Наименованіе—сотня встрѣчаемъ въ актахъ многихъ частей государства; наименованіе „недѣля“ въ Гродненской, Кіевской и другихъ областяхъ; названіе „сорокъ“—только въ Гродненской. Въ Пинскомъ и Клецкомъ повѣтахъ находимъ раздѣленіе волостей на *десятки*. Здѣсь находимъ центральный десятокъ, называемый „волостнымъ“²⁾, и затѣмъ десятки, называемые по главной терри- торіи части волости: Чернчицкій³⁾, Сеневскій⁴⁾, Малевскій⁵⁾, Сухлицкій⁶⁾, Тетеровскій⁷⁾, Канюскій⁸⁾.

Районъ десятка обнимаетъ обыкновенно нѣсколько сель, иногда „дворъ“ (центральное хозяйственное мѣсто управленія); такъ при описаніи двора Тетеровскаго замѣчено, что въ этомъ дворѣ былъ одинъ десятникъ съ селами, принадлежащими къ нему⁹⁾; при описаніи двора Сеневскаго сказано, что къ этому двору былъ десятникъ одинъ въ с. „Глубочѣ, вмѣстѣ съ островами и селами, къ нему прилежащими“¹⁰⁾. Иногда районъ десятка именуется „волостью“; такъ при спорѣ о сѣнокосахъ села Тучи между крестьянами и зе-

¹⁾ Ак. Вил. Ком. XII, № 611.

²⁾ Писц. кн. Фальчев., стр. 509, 511 и др.

³⁾ Ibid. стр. 278, 320, 332 и др.

⁴⁾ Ibid. 560.

⁵⁾ Ibid. 522.

⁶⁾ Ibid. 522.

⁷⁾ Ibid. 496.

⁸⁾ Ibid. 513, 532 и пр.

⁹⁾ Ibid. стр. 496.

¹⁰⁾ Ibid. стр. 475.

млевладѣльцемъ Войною Григиновичемъ, послѣдній „далъ показаніе предъ нами (ревизоромъ) и волостью Сеневскою“¹⁾). Эта волость Сеневская есть громада десятка Сеневскаго, который впрочемъ обнималъ всю территорію „двора“ Сеневскаго.

Этотъ примѣръ указываетъ, что десятокъ не есть только административная единица, что напротивъ жители десятка составляютъ общество, вѣдающее, между прочимъ, поземельныя отношенія жителей десятка и въ частности защищающее крестьянскія владѣнія отъ захвата частныхъ владѣльцевъ. Отсюда же можно заключить, что десятокъ есть общество самоуправляющееся. Управление находится частію въ рукахъ народныхъ сходокъ („громады“), какъ видно изъ сейчасъ приведеннаго примѣра, частію въ рукахъ правителя десятка, который обыкновенно называется десятникомъ, но иногда „старцемъ“, какъ и представитель волости; напр. упоминается десятокъ старца Сухлинскаго и также волостного²⁾; впрочемъ можетъ быть въ этомъ случаѣ разумѣтся волостной старецъ, который въ то же время управлялъ центральнымъ волостнымъ десяткомъ. Власть десятниковъ, какъ и сорочниковъ и старцевъ, относилась только къ тяглу крестьянскому населенію, чѣмъ она совершенно отдѣляется отъ юрисдикціи хозяйственныхъ правителей, „державцевъ“, которымъ поручалось отъ князей и пановъ хозяйственное управление въ ихъ дворахъ. Въ число управляемыхъ общинными органами не входила так. обр. невольная челядь, населявшая „дворы“ и работавшая на частныхъ имуществвахъ князя, или пана. Если районъ десятка совпадалъ съ территоріею двора, то десятникъ жилъ не во дворѣ, а въ центральномъ селѣ этого участка³⁾.

Переходя къ вопросу о значеніи всѣхъ указанныхъ 4-хъ формъ въ сферѣ имущественныхъ отношеній, мы не беремъ утверждать за ними значеніе цѣльныхъ поземельныхъ общинъ. Акты указыва-

¹⁾ Писц. кн. Фальчев. стр. 487.

²⁾ Ibid. стр. 522.

³⁾ Ibid. стр. 475.

ютъ, что земельными участками среди сотенъ, сороковъ, недѣль и десятковъ владѣли потомственно отдѣльныя дворища и даже семейства. Лишь иногда документы наводятъ на мысль, что и названныя общины могли быть совладѣльцами нѣкоторыхъ частей поземельныхъ участковъ; такъ (въ 1540 г.) была подана Гроднен. старостѣ жалоба подданными господарскими Бобренскаго сорока—Павломъ Норвидовичемъ, Милошемъ Михновичемъ, Станусомъ Ондровичемъ и другими потужниками ихъ о томъ, что управитель сосѣдняго имѣнія кн. Коширскаго, нѣкто Москвитинъ „наѣхавши силою и гвалтомъ съ рогатинами и сагайдаками *на собственную сѣножатъ нашу*, насъ двадцать человекъ перебилъ...., а шестерыхъ на смерть забилъ“. Здѣсь совладѣльцами сѣнокоса оказываются по крайней мѣрѣ 26 чел.; а такъ какъ въ актѣ они обозначены только крестьянами Бобренскаго сорока, то можно подумать, что сѣнокосъ составлялъ собственность всей этой общины.

Выше былъ представленъ примѣръ „недѣли“, владѣющей „пустошами“, т. е. землями, оставшимися за выходомъ крестьянъ. На предметы этого рода (пустоши, сѣнокосы, лѣса и воды) очевидно община имѣетъ непосредственныя права.

Относительно земель, занятыхъ крестьянами, въ отдѣльности (т. е. по дворищамъ и семействамъ) мы, на основаніи большого количества актовъ, утверждаемъ, что представители и члены сотенъ, сороковъ, недѣль и десятковъ имѣли другое, не столь непосредственное, но очень важное значеніе въ имущественныхъ отношеніяхъ крестьянъ, а именно: община и ея представители наблюдали и охраняли права дворишнаго и семейнаго владѣнія при переходѣ имущества по наследственному преемству, по договорамъ и при занятіи вновь земли внутри общины; напр. въ 1540 г. къ Гроднен. подстаростѣ явился сотникъ колесницкій „съ бывшимъ колесникомъ и дѣтиною“ (малолѣтнимъ), заявляя, что этимъ послѣднимъ двумъ принадлежитъ право наследства на оставшееся послѣ умершаго родственника ихъ, именно право на 3-ю часть службы; судья утвер-

диль это право за ними ¹⁾. Равн. обр. тогда-же и тамъ-же явился къ подстаростѣ санникъ господарскій съ сотникомъ санницкимъ, прося объ утвержденіи за нимъ его отчизной земли, оставшейся послѣ смерти отца его. Судья спросилъ сотника: дѣйствительно-ли проситель отчичъ той земли и можетъ ли дать по себѣ поруку, что будетъ исправлять санницкую службу? Послѣ утвердительнаго заявленія сотника, судья призналъ за просителемъ право наслѣдства ²⁾.

Въ частности въ Гроднен. повѣтѣ по сорокамъ собирались *кочы*, на которыхъ разсматривались имущественные споры крестьянъ, опредѣлялся повинностный характеръ ихъ и производился дѣлежъ ихъ. Нижеслѣдующіе факты приводятся въ доказательство этого: въ 1540 г. является истицею крестьянка Бобренскаго сорока Кахна Юхнева со своими дѣтьми, и отвѣтчицею Зохна Петрова того-же сорока. Истица заявила, что отвѣтчица выпросила себѣ у господаря его милости (короля) всю землю Семеновшину на одну службу; но мужъ истицы имѣлъ право наслѣдства („близкость“) на третью часть этой земли и, возвративъ отвѣтчицѣ третью часть ея издержекъ („накладовъ“), которые она на ту землю наложила, получилъ отъ нея эту третью часть которую и завѣщаль („отписаль“) своей женѣ; а теперъ когда истица овдовѣла, отвѣтчица не дозволяетъ ей пользоваться ея частью. Отвѣтчица объяснила слѣд: „когда я была вдовою послѣ смерти мужа своего и жила на отчинѣ мужа, то *сорочники ту землю—отчину мужа моего на двѣ службы и на двѣ дяклы раздѣлили*; тогда я, не имѣя возможности съ одной земли служить двухъ службъ, сошла было съ той земли-прочъ, а потомъ ходила къ господарю его милости, бьючи челомъ, чтобы его милость оставилъ меня по старому при одной службѣ; государь приказалъ Юр. Ник. Радивилу, тогдашнему старостѣ Городенскому, развѣдать о томъ. Староста выслалъ ключника своего на ту землю и онъ вполнѣ удостовѣрился отъ сорочниковъ и отъ людей суме-

¹⁾ Ак. Вил. Ком. XVII, № 157.

²⁾ *ibid.* XVII, № 195.

жниковъ, что съ той земли была одна служба, но что ее сорочники подѣлили на двѣ службы и на двѣ дяклы. Согласно такому показанію сорочниковъ и сумежниковъ, Радивиль оставилъ Зохну при той землѣ на одной службѣ и далъ на то свой листъ. Послѣ того нѣкто Козакъ и (мужъ истицы) Юхно просили меня (говорить отвѣтчица), чтобы я ихъ припустила къ двумъ частямъ той земли, соглашаясь вернуть мнѣ мои „наклады“; и дѣйствительно Козакъ за часть накладовъ моихъ мнѣ поклопы грошей заплатилъ, и я ему уступила 3-ю часть той земли, а Юхно—мужъ Кахны накладовъ моихъ не возвратилъ и я ему земли не уступила“. Судья нашель правою отвѣтчицу на слѣд. основаніяхъ: а) мужъ истицы сдѣлалъ распоряженіе о землѣ, которая ему не принадлежала; б) дѣти его еще несовершеннолѣтнія. Но судья, оставляя землю во владѣніи отвѣтчицы, не отвергалъ правъ наслѣдства на эту землю дѣтей Юхна, и когда достигнуть совершеннолѣтія, тогда могутъ искать своихъ правъ наслѣдства судомъ ¹⁾,

Выписанный примѣръ свидѣтельствуеть о совмѣщеніи правъ частнаго лица. общины и государства.

Община (которая въ данномъ случаѣ насъ интересуеть преимущественно) имѣеть наименьшія права; именно „мужи сорочники“ могли только подѣлить одну и ту-же землю на двѣ службы, т. е. обременить ее двойными налогами, оставляя однако во владѣніи того-же лица; так. обр. община сохранила на этихъ земляхъ болѣе государственно-административное, чѣмъ частно-хозяйственное значеніе. Однако одного такого дѣйствія общины было достаточно, чтобы наслѣдственная владѣлица крестьянскаго участка бросила его и ушла прочь; приходилось заносить жалобу высшей государственной власти, чтобы рѣшеніе общины было уничтожено.

При другомъ случаѣ, именно въ 1539 г. сент. 8, господарскій человекъ Городенскаго повѣта Хилимонъ Лидинъ жаловался на свою мать Луцу, что она на ихъ собственной отчизнѣ каждый годъ сѣеть

¹⁾ Ак. Вил. Ком. XVII, № 274.

„на бочку поля“ (т. е. засѣваетъ въ свою пользу пространство, на которомъ помѣщается бочка сѣмянъ), между тѣмъ земля ихъ малая, а съ ней нужно службу служить; сверхъ того на ту-же землю пришелъ дядковичъ (двоюродный братъ) ихъ и хочетъ имѣть часть на той-же землѣ, такъ что при такихъ обстоятельствахъ они не могутъ служить службы. Отвѣчая на это, мать истца говорила: „уже меня съ тремя сынами моими мужи дѣлили и приказали каждому изъ трехъ сыновей моихъ давать мнѣ по копы; но они не хотѣли исполнить этого рѣшенія мужей и давать мнѣ по три копы жита въ годъ; тогда мужи приказали имъ давать мнѣ на „присѣванье“ (на засѣвъ) по бочкѣ поля на каждый годъ. Два другихъ сына ея объявили: „мы уступаемъ матери нашей по бочкѣ поля на каждый годъ, но лишь одинъ братъ нашъ Хилимонъ не хочетъ ей уступить“: Судья принявъ во вниманіе, что „матери ихъ на старости лѣтъ волочиться не годится“, и имѣя въ виду раздѣлъ, совершенный, мужами“, оставилъ отвѣтчику при ея правахъ ¹⁾. Въ этомъ примѣрѣ роль общинъ въ поземельныхъ отношеніяхъ членовъ, повидимому сводится къ простому *судебному* разбирательству ихъ; но основаніе этого права было, несомнѣнно, частное; разбирательство копы отнюдь не можетъ быть названо судебнымъ въ нашемъ смыслѣ слова. Это можно видѣть при слѣд. примѣрахъ: іюля 21-го, 1539 г. жаловалась подданная господарская Коробчина сорокѣ Алексѣева Гошидовичъ на пасынка своего Сенга о пользованіи частію земли, оставленной мужемъ истицы и отцомъ отвѣтчика. По увѣренію пасынка отецъ „отказалъ“ ему 3-ю часть этой земли; а по показанію мачихи—не отказывалъ; она сама, имѣя своихъ 4-хъ сыновей отъ того-же отца, допускаетъ пользованіе для всѣхъ ихъ въ равныхъ частяхъ, т. е. для каждаго въ 5-й части. Возражая на это, пасынокъ говорилъ слѣд.: „отецъ мой, „собравши копу людей добрыхъ, учинилъ со мной расчетъ („рахунокъ“) еще при жизни своей и мнѣ 3-ю часть полей своихъ отказалъ“. Стороны сослались на

¹⁾ Ак. Вил. Ком. XVII, № 98.

одного изъ свидѣтелей этого расчета; свидѣтель показалъ, что наслѣдователь, дѣйствительно, „чинилъ расчетъ съ своимъ сыномъ, и какъ стапокъ—животину, такъ и овецъ, свиней мы дѣлили между ними“, но что полей никакихъ ему отецъ не отказалъ. Дѣло окончилось въ пользу мачихи ¹⁾.

Вмѣшательство общины въ имущественныя отношенія своихъ членовъ видно также изъ слѣд. случая. Юля 7-го, 1539 г. жаловалась вдова—крестьянина Новой недѣли на братьевъ своего мужа, которые, по смерти мужа ея, не хотятъ выдать ей ея статки и выгоняютъ изъ дому вонъ. Деверья ея, отвѣчая, говорили такъ: „мы ее изъ дома не гонимъ; что-же касается до ея имущества, то мы на то два раза копу собирали, и что нашла копа, то мы ей отъ всего имущества брата нашего выдѣлили и ей отдали“. Вопросъ заключался лишь въ томъ, что она желаетъ принять примака (т. е. ввести новаго мужа) въ тотъ-же домъ; отвѣтки сомнѣвались, дозволить-ли ей то „панъ“ (мѣстный староста). Судья перенесъ дѣло къ пану; по въ назначенный срокъ истица не явилась ²⁾.

Два послѣдніе примѣра рѣшенія имущественныхъ вопросовъ копою интересны въ томъ отношеніи, что въ обоихъ, особенно въ первомъ не видно никакой жалобы ни съ чьей стороны: отецъ, дѣлая свое распоряженіе имуществомъ въ пользу сына, дѣлаетъ его въ присутствіи копы и съ ея участія; деверья, дѣлая расчетъ со снохою, собираютъ копу, и собираютъ именно они, а не сноха, считающая себя обиженною.

Во всѣхъ приведенныхъ примѣрахъ, кромѣ перваго, дѣйствующею является *копа*, безъ опредѣленія ея предѣловъ; т. е. не указывается было-ли то собраніе жителей одного села, или нѣсколькихъ сосѣднихъ селъ. Какъ извѣстно, копа есть понятіе дѣйствительно неопредѣленное по объему; иногда составъ ея опредѣлялся фактомъ, вызвавшимъ созывъ копы, напр. по дѣламъ уголовнымъ,

¹⁾ Ак. Вил. Ком. XVII, № 48.

²⁾ Ibid. № 32.

если обвинитель жилъ въ одномъ селѣ, а обвиняемый въ другомъ, то составлялась копа изъ обоихъ селъ, — въ противномъ случаѣ изъ одного. Въ дѣлахъ-же имущественныхъ копа должна была имѣть болѣе опредѣленности; она должна была состоять изъ тѣхъ людей, которые обязаны были круговою отвѣтственностью по отбыванію повинностей со своихъ имуществъ. Вотъ почему мы считаемъ себя въ правѣ распространить указаніе перваго изъ вышеприведенныхъ примѣровъ на всѣ послѣдующіе, т. е. полагаемъ, что на упомянутыхъ копахъ собираются мужи — сорочники. Въ подтвержденіе этого можемъ привести еще примѣръ: въ 1541 году спорили между собою предъ Гродненскимъ судомъ крестьянинъ Бѣльчина сорока со своимъ двоюроднымъ братомъ — крестьяниномъ того-же сорока о выдѣлѣ вторымъ первому третьей части усадьбы; судья приказалъ рассмотреть это дѣло мужамъ Бѣльчина сорока, именно четверемъ, именно назначеннымъ. Мужа „досмотрѣли о томъ и такъ донесли судѣ: по суду оказалось („съ права значилося“), что истецъ потерялъ свое право на хоромы, которые ему могли достаться, потому что по людямъ волочился“. Судья рѣшилъ согласно съ приговоромъ мужей („водлугъ тыхъ мужей:“). Слѣдуетъ думать, что и во всѣхъ другихъ случаяхъ тяжбъ объ имуществѣ, кѣны для рѣшенія дѣла составлялись изъ сорочниковъ, или членовъ другихъ (3-хъ) формъ общинъ, которые отвѣчали за исправность въ исполненіи повинностей съ имуществъ своихъ сочленовъ.

Вотъ тѣ немногія черты значенія численныхъ (и въ тоже время) территориальныхъ общинъ въ западной Россіи, какія намъ удалось собрать. Сравнивая ихъ съ извѣстнымъ и установленнымъ значеніемъ сѣверно-русскихъ общинъ находимъ, что хотя здѣсь — на западѣ повторяются тѣ же основныя формы ихъ, но дополняются другими, которыя хотя и существовали на сѣверѣ, но давно потеряли тамъ имущественное значеніе и сохранили лишь административное.

Представленные выше факты даютъ нѣкоторую возможность сдѣлать выводы и о *происхожденіи такихъ общинъ*, т. е. о томъ вопросѣ, который былъ поставленъ нами въ началѣ: были ли онѣ.

образованы искусственно вліяніемъ государственной системы повинностей, или составляютъ естественное, бытовое явленіе.

На первый отвѣтъ, повидимому, наводятъ самыя наименованія такихъ общинъ. Все населеніе было подѣлено на сотни, десятки и сороки для равномернаго взысканія налоговъ и отправленія натуральныхъ повинностей. Дѣятельность общинныхъ властей обнаруживается преимущественно тогда, когда возникаетъ вопросъ: въ состоянн ли такой-то членъ общины отправлять службу со своего участка, или наоборотъ—на него можно накинуть добавочную службу. Поэтому дѣла, рѣшаемые общиною, касаются главн. обр. дѣлежа имущества между наслѣдниками. Вообще повинностное значеніе такихъ общинъ несомнѣнно.

Однакожь этимъ отнюдь не рѣшается вопросъ о ихъ происхожденіи: устроило ли ихъ государство для своихъ финансовыхъ цѣлей или оно распредѣлило свои повинностныя требованія по готовымъ—бытовымъ единицамъ (и тѣмъ. конечно, видоизмѣнило ихъ первобытный характеръ)?

Прежде всего надо утвердительно сказать, что первоначальное устройство численныхъ общинъ не можетъ быть отнесено къ XVI, XV, или XIV вѣкамъ. вообще ко времени Литовскаго владычества. Мы находимъ ихъ въ памятникахъ той же мѣстности Западной Россіи, относящихся къ XIII в., т. е. къ Рюрикской эпохѣ.—Волынскій князь Мстиславъ въ 1294 г. наказалъ жителей Берестейской земли наложеніемъ на нихъ такой дани за измѣну „ со ста по двѣ луди меду, по 2 овцѣ, по 15 десятковъ лну, а по 100 хлѣба, а по 5 цебровъ овса, а по 5 цебровъ ржи, а по 20 куровъ,—а по толку со всякаго ста, а на горожанѣхъ 4 гривны купъ“. Такимъ обр. и въ XIII в. предъ нами является та же „сотня“ съ такимъ же повинностнымъ характеромъ, какъ и въ XVI в.; эта форма общины обнимаетъ все сельское населеніе, но не горожанъ, которые выступаютъ одною цѣльною общиною.

Если мы еще подвинемся дальше въ глубь древности, то найдемъ, что въ X, XI и XII вв. сотенное дѣленіе общества обнимало

все населеніе государства; такъ по уставу о мостовыхъ, приложенному къ Русской Правдѣ, В. Новгородъ дѣлился на 10 сотенъ. Думать надобно, что и всѣ прочіе города и ихъ земли строились по той же численной системѣ, ибо единственныя власти, которыхъ приглашалъ къ себѣ Владиміръ св. для пировъ и совѣтовъ были *сотскіе* и *десятскіе*; высшій сановникъ государства именовался *тысячникомъ*.

Эти древнѣйшія сотни уже лишены повинностнаго характера; въ древнихъ памятникахъ (X в.) указывается, что дань (и другія повинности) распредѣляется по дымамъ или раламъ, а въ XII в. (судя по уставнымъ грамотамъ Смоленской и Новгородской) по погостамъ (чисто территоріальнымъ единицамъ). — А отсюда слѣдуетъ, что сотни, десятки и другія численныя общества отнюдь не обязаны своимъ происхожденіемъ финансовымъ мѣрамъ государства, что государство располагало свои финансовыя требованія по готовымъ земскимъ единицамъ древнѣйшаго образованія, между прочимъ въ послѣдствіи по сотнямъ и десяткамъ.

Полагаемъ, что къ такимъ же древнимъ бытовымъ формамъ относятся и т. н. сороки, хотя этого термина въ древнихъ памятникахъ не встрѣчаемъ, да и въ позднихъ находимъ только въ одномъ углу Литовскаго государства (какъ сказано было выше). Наше мнѣніе о древности сороковъ опирается на то соображеніе, что всѣ другія системы счисленія, кромѣ десятичной (12—членная, 8—членная и др.) предшествовали десятичной, которая потомъ вытѣснила ихъ, оставивъ незначительные слѣды лишь въ нѣкоторыхъ специальныхъ народныхъ формахъ. Такъ древнѣйшій видъ товаровъ, которымъ наши предки снабжали другія страны, именно пушные (звѣриныя шкуры), въ Москвѣ до очень поздняго времени считался на сорока. Этотъ же терминъ, въ примѣненіи къ людямъ, уцѣлѣлъ въ XVI в. лишь въ одномъ затерянномъ углу Литовскаго государства.

Болѣе сомнѣній можетъ возбудить терминъ: „недѣля“. Извѣстно, что въ Кіевской и Полѣсской областяхъ окрестные жители отпра-

ляли службы въ замкѣ поочередно; по „недѣлямъ“ давали сторожу къ замку, наблюдали на дорогахъ (шляхахъ), не приближается ли откуда непріятель (татары) и т. д. Естественно подумать, что именно изъ такого распредѣленія повинностей возникли между жителями и общества, называемыя „недѣлями“. Но едва ли и этотъ выводъ будетъ справедливъ, если вспомнить, что (какъ сказано было выше) недѣля съ одной стороны стоитъ въ тѣсномъ соотношеніи съ волостью, а съ другой—съ сотнею; а въ бытовомъ (естественномъ) происхожденіи этихъ единицъ не можетъ быть сомнѣнія. Быть можетъ искусственно создано лишь самое наименованіе — „недѣля“ и приложено къ древнимъ готовымъ единицамъ.

Это послѣднее соображеніе наводитъ насъ на нѣкоторые общіе выводы (отчасти подсказанные уже и прежними замѣчаніями), а именно: не фискальными мѣрами государства создавались общины, а наоборотъ древнія общественныя единицы вліяли на фискальную систему, которая приурочивала къ нимъ свою податную организацію. Прежде всего такой ходъ дѣла представляется самымъ естественнымъ: если населеніе имѣетъ уже свои самобытныя единицы (общины), то государству не зачѣмъ выдумывать и создавать искусственно новыя; ничто не препятствовало ему воспользоваться существующимъ готовымъ строемъ.—Но такая примѣсь искусственнаго элемента къ бытовому не могла не воздѣйствовать на нѣкоторое измѣненіе бытовыхъ формъ, а главное—ихъ функцій: задачей ихъ дѣятельности, кромѣ прежнихъ имущественныхъ и административныхъ вопросовъ, становятся (иногда даже на первомъ планѣ) вопросы финансовыя. Самыя имущественныя отношенія получаютъ такую же окраску; напр. предоставленное имущество тому или другому лицу при наслѣдствѣ или раздѣлѣ опредѣляется его платежною способностію.

Однако, и при такомъ измѣненіи бытовыхъ формъ, прежній общинный характеръ ихъ далеко не исчезъ. Если „недѣля“ имѣетъ въ своемъ распоряженіи общинныя земли, то это отнюдь не есть результатъ податной связи ея членовъ. Общинныя земли

никто не давалъ ей, не приписывалъ къ ней; онѣ принадлежали ей по такому же основанію, по которому владѣла окрестною землею волость или село.

Подводя общіе итоги къ сказанному теперь въ дополненіе къ тому, что было сказано нѣсколько лѣтъ назадъ, находимъ, что въ глубокой древности общины имѣли огромное владѣльческое значеніе, которое на глазахъ исторіи блѣднѣетъ и наконецъ исчезаетъ. Общины, стоявшія во главѣ волости и владѣвшія всею окрестною странною, постепенно уступаютъ свои права отдѣльнымъ меньшимъ общинамъ—селамъ. Въ юго-западной Россіи, однако, сохранялись еще въ XVI в. ясныя слѣды древнѣйшаго громаднago значенія волостей въ украинскихъ южныхъ земляхъ, когда напр., Черкасская городская община владѣла значительными частями нынѣшнихъ территорій Кіевской, Екатеринославской и Полтавской губерній. Но и тамъ съ конца XVI в. картина измѣнилась весьма быстро чрезъ развитіе частнаго землевладѣнія, а затѣмъ въ пол. XVII в. отдѣльныхъ (казацкихъ) общинъ—городовъ и сель.—Примѣры, приведенные нами для полѣсскихъ странъ показываютъ, что тотъ же процессъ совершается тамъ гораздо раньше: сельскія общины отвоевали себѣ всѣ прежнія права волостей: но затѣмъ и сами уступили дорогу дворищамъ, а дворища разложились на дымы; владѣльничьи права дымовъ уже почти совпадаютъ съ правами отдѣльныхъ семействъ, что въ свою очередь приблизило наступленіе личной индивидуальной собственности.

Такая же судьба постигаетъ и численныя организациі общинъ, которыя возникали въ незапамятныя доисторическія времена, какъ цѣльныя общины, между прочимъ снабженныя имущественными правами, но затѣмъ, подъ вліяніемъ финансовыхъ требованій государства, постепенно превратились въ административныя съ едва замѣтнымъ остаткомъ имущественныхъ правъ. Существенная же часть владѣльческихъ правъ сосредоточивалась уже тогда (въ I-й пол. XVI в.) въ рукахъ отдѣльныхъ родовъ и семействъ. Таковъ вообще неизбежный ходъ дѣла у всѣхъ историческихъ народовъ.

Окончивъ рѣчь объ отношеніи численныхъ (кажущихся искусственными) формъ общества и землевладѣнія къ другимъ бытовымъ формамъ, считаемъ нелишнимъ присоединить нѣсколько словъ о такой формѣ, которая, хотя не имѣетъ ничего общаго съ вышеизложенными, но въ которой съ особенною ясностію соприкасается искусственный (договорной) элементъ съ естественнымъ родовымъ. Это т. н.—*сябренное владѣніе*.

Общее—сябровое, себровое, себренное владѣніе частію служитъ исполненіемъ дворичнаго совладѣнія, частію можетъ быть установлено искусственно (на договорномъ началѣ).

Терминъ „себренное“ прилагается прежде всего къ естественно образовавшемуся совладѣнію нераздѣленныхъ наслѣдниковъ; такъ братъ жалуется на брата (въ 1540 г. въ Грод. судѣ) о забраніи его сѣна съ сѣнокоса. Отвѣтчикъ говоритъ, что „сѣпожать есть моя *весполокъ* съ нимъ сябровая“. Братья должны были пользоваться ею поочередно черезъ годъ ¹⁾.

Въ такомъ смыслѣ сябренное владѣніе есть терминъ, замѣняющій названіе (общинно) родового совладѣнія.

Въ 1540 г. Город. сорочникъ Максимъ Дворяниновичъ искалъ на родномъ братѣ своемъ „хоромъ (построекъ), которыя остались по смерти отца нашего мнѣ съ нимъ себренныи“; но изъ духовной, представленной въ судъ, оказалось, что отецъ оставилъ хоромы одному сыну (отвѣтчику) ²⁾. Въ этомъ случаѣ терминъ „себренное“ означаетъ просто общее владѣніе, источникъ котораго право наслѣдства.

Крестьянка ищетъ на *деверѣ* своей части въ себrenomъ житѣ, которое тотъ, обмоловивши, увезъ къ себѣ ³⁾.

Но вотъ случай искусственнаго установленія сябренныхъ отношеній; мѣщанка жалуется на осочника: „поставили мы жита съ

¹⁾ Ак. Вил. Ком. XVII, 420.

²⁾ Ibid. XVII, № 444.

³⁾ Ibid. № 762.

нимъ себренана на его гумнѣ 121¹/₂ копу, кромѣ прошлогодняго, также себренана съ нимъ—7 копь; а теперь онъ не даетъ мнѣ моей половины“. Отвѣтчикъ соглашался: „она со мною себровала“; но себренана жита было гораздо меньше. Истица рѣшилась подтвердить искъ присягою ¹).

Договорное образованіе сябренана владѣнія можетъ быть уяснено особенно при помощи примѣровъ, относящихся къ владѣнію движимостію: къ Гродненскому судѣ явился крестьянинъ Чопорова сорока Андрей Потаповичъ съ своею невѣсткою и записъ жалобу на крестьянку Васильцовую Машуту о томъ, что „она, имѣя вмѣстѣ съ ними 20 пчель себренныхъ, въ этомъ году сама *подлазила* этихъ пчель и половины меду дать не хочетъ“. Отвѣтчица заявила: „никакихъ съ ними себренныхъ пчель не имѣю и *никогда съ ними не сябровала* и ничѣмъ ему не должна“ („невинна“). Истцы утверждали, что въ прошлый годъ она давала имъ половину меду съ этихъ себренныхъ пчель, и что въ этомъ году только не даетъ. Истецъ сослался на другихъ лицъ въ доказательство того, что „мы издавна съ нею этими пчелами сябруемъ“, а именно на Яковца Олейковича себра своего, „который ежегодно дѣлилъ между ними медъ себронный, и у котораго въ дому находятся эти пчелы наши себронныя“. Олейковичъ показалъ, что онъ не знаетъ, что-бы истцы имѣли право на половину меда отвѣтчицы и онъ самъ никогда между ними меду не дѣлилъ; что-же касается 10 ульевъ пчель, которые находятся въ его домѣ, то „къ этимъ пчеламъ насъ сябровъ четыре; она съ мужемъ своимъ, я съ братомъ, а четвертый Описимъ Олисеѣвичъ; мы издавна этими пчелами сябруемъ, а тотъ Андрей и его невѣстка никакого права къ нимъ не имѣютъ“. ²)

Этотъ послѣдній примѣръ указываетъ на договорное образованіе сябренана владѣнія выраженіями: „я никогда съ нимъ не сябровала“, и особенно слѣдующимъ: „и ничѣмъ ему не должна“

¹) Ак. Вил. Ком. № 739.

²) Ibid. XVII, № 418.

(„невина“); обязательство („вина“) можетъ возникнуть изъ договорныхъ отношеній.—Въ этомъ послѣднемъ смыслѣ сяброванье есть не болѣе, какъ договоръ товарищества между лицами, во всѣхъ другихъ отношеніяхъ раздѣленными и самостоятельными. Договорное образованіе сябренныхъ отношеній является въ случаяхъ, не столь многочисленныхъ, какъ образованіе общинно-родового совладѣнія. Изъ этого можно вывести, что сябренное владѣніе есть только остатокъ этого послѣдняго. Тотъ-же выводъ можно сдѣлать и изъ разсмотрѣнія лицъ—сябровъ. Сябрами являются: родные братья ¹⁾, деверь и невестка ²⁾, дядковичи ³⁾. Тамъ, гдѣ родство между сябрами не указывается, о немъ можно заключить по ихъ фамильямъ. Сябры—сторонніе другъ—другъ составляютъ исключеніе.

Общее или сябренное владѣніе простиралось на разные виды имущества; такъ, находимъ, въ Гродн. повѣтѣ спорили рыбоволь Дихачъ съ рыбол. Куруковичемъ и его потужникомъ Дешуковичемъ. Первый признавалъ гай посполнымъ, вторые отрицали право общаго владѣнія и признавали свою частною собственностію („свой умѣстный“); но свидѣтели показали, что еще при отцахъ шелъ споръ („копа“) о томъ-же гай между стороннимъ лицомъ (Жорославцемъ) и вышеупомянутыми, причемъ всѣ они (нынѣшніе противники) были на одной сторонѣ. Судъ утвердилъ общее владѣніе ⁴⁾. Въ сябренномъ владѣніи могли быть—сѣножати ⁵⁾ и пахатныя земли ⁶⁾. „Сябреннымъ“ можетъ быть *садъ* у разнофамильныхъ владѣльцевъ (Павла Внучка Кмита Судокевича, и Дашка Андрейковича—бояръ Гроднен.) ⁷⁾—Сяброванными могли быть *пчелы*; такъ корол. крестьяне Старой Засидранской волости (въ Гродн. пов.) Лемешко и братъ

¹⁾ Ак. Вил. Ком. XVII. № 20.

²⁾ Ibid. № 762.

³⁾ Ibid. № 936.

⁴⁾ Ibid. XVII, № 208.

⁵⁾ Ibid. № 373.

⁶⁾ Ibid. № 382.

⁷⁾ Ibid. № 401.

его Андрушко жаловались на других „братьевъ своихъ“ Крелевичей, что они не хотятъ ни допустить ихъ къ „подлаживанію“, ни дѣлиться съ ними „властными отчизными улепницами, которыя суть „себрованы“ у жалобщиковъ съ отвѣтками. Отвѣтки соглашались, что „мы съ ними себрены и отчизныи пчолы улепницы держимо“, но къ пользованію ими не допускають истцовъ потому, что эти послѣдніе въ свою очередь не допускають ихъ къ владѣнію общою волокою, которую приняли съобща ¹⁾).

Сябреннымъ или себреннымъ могло быть *гумно*; такъ крестьянинъ жаловался на боярина, что онъ не выдаетъ жита съ гумна, которое „тестъ его съ братею его и съ нимъ самымъ себренное мель“ ²⁾); но при этомъ оказывается, что собственно въ общемъ владѣніи было жито, сложенное на гумнѣ и полученное съ общей (сябренной) земли.

Права сябровъ на общее имущество заключаются въ общемъ пользованіи этимъ имуществомъ, которое могло состоять или въ общей обработкѣ и раздѣлѣ продуктовъ пропорціонально правамъ сябровъ, или поочередномъ пользованіи землею (черезъ годъ), или въ совмѣстной обработкѣ отдѣльныхъ частей себренной земли. Въ 1540 г. Гродненскому подстаростѣ жаловался крестьянинъ Томко Николаевичъ на крестьянку Попку Николаевую, что „она покосила одна сама 15 стоговъ сѣна на нашей себренной сѣножати, и мнѣ половины не даетъ“. Отвѣтчица заявила: „правда, что эта сѣножать общая наша съ нимъ и другими сябрами, и я не одна косила, а съ другими сябрами нашими, безъ которыхъ не хочу отвѣчать ему“. Судья приказалъ оставить покосенное сѣно на мѣстѣ впредь до прїѣзда и рѣшенія самого старосты ¹⁾). Изъ этого примѣра видно, что защита сябреннаго владѣнія не только противъ стороннихъ лицъ, но и противъ одного изъ сябровъ требуетъ участія всѣхъ сябровъ.

¹⁾ Ак. Вил. Ком. XVII, № 455, еще 418.

²⁾ Ibid. № 725

³⁾ Ibid. XVII, № 373.

Общее пользование пахотными участками представляло нѣкоторыя затрудненія при своемъ осуществленіи. Каждый изъ сябровъ могъ обрабатывать одну часть сябровой земли, но эти части могли быть не равнаго достоинства, а потому и здѣсь допускалась общая обработка и раздѣлъ продуктовъ: мураль господарскій Ходоръ Михалевичъ предъявилъ искъ на Павла Гринкевича, о томъ, что этотъ послѣдній, посѣялъ нѣ участкѣ, который уже былъ вспаханъ первымъ на общей сябровой землѣ двухъ тяжущихся и третьяго нѣкого Васка. Отвѣтчикъ заявилъ, что истецъ въ свою очередь можетъ сѣять на участкѣ, вспаханномъ имъ. Судья, для прекращенія такихъ пререканій, приказалъ имъ ввести общую обработку и раздѣлъ продуктовъ: „должны они всѣ три, вмѣстѣ сложивши сѣмена, орать вмѣстѣ на всей ихъ общей землѣ, т. е. какъ на хорошихъ, такъ и на худыхъ частяхъ ея, вмѣстѣ посѣять и также, вмѣстѣ пожавши, раздѣлить между собою на три части“¹⁾.

Возможно было также установленіе поочереднаго пользованія вещью: два крестьянина родные братья Сапъ и Радюкъ Пешковичи заспорили о сѣнокося; первый жаловался на второго, что онъ забралъ стогъ сѣна „безъ бытности моей нѣтъ вѣдома въ которой обычай“. Отвѣтчикъ объяснилъ, что сѣнокосъ общій у нихъ — сябреный, что въ прошломъ году истецъ покосилъ сѣно и забралъ и отвѣтчикъ долженъ былъ въ этомъ году косить для себя; по первый и теперь покосилъ, почему отвѣтчикъ счелъ себя въ правѣ забрать покосенное сѣно²⁾.

Изъ сябренаго совладѣнія вытекаетъ защита права на судѣ цѣлымъ товариществомъ: какъ истцамъ, такъ и отвѣтчикамъ по тяжбѣ о сябренной вещи являются всѣ сябры: вотъ примѣръ (кромѣ другихъ, указанныхъ выше): на судѣ (къ Гродненскому подстаростѣ) явился подданный господарскій Ивашко стрижаръ съ сябрами своими Мискомъ Петричичемъ и Степаномъ Петричичемъ и привелъ съ

¹⁾ Ак. Вил. Ком. XVII, № 382.

²⁾ Ibid. VII, № 420.

поличнымъ крест. Радивона Васильевича, который „медь выдраль изъ дерева боргнаго нашего“ ¹⁾).

Сябры могутъ находиться или въ полномъ общемъ владѣніи (по всѣмъ главнымъ имуществамъ), или могутъ быть раздѣльными владѣльцами всѣхъ другихъ имуществъ, имѣя въ совладѣніи только одну извѣстную часть ихъ; напр. бояре господарскіе Павелъ Внучко, Кмита Судовкевичъ и Дашко Андрейковичъ жалуются (Гроднен. судѣ) на Яна Внучка, что онъ „садъ нашъ властный отчизный себренный насильственно гвалтомъ взялъ и плотомъ (плетнемъ) огородилъ“. Но въ тоже время одинъ изъ сябровъ, именно Павелъ Внучко жаловался на того же Яна, что онъ „забралъ гвалтомъ сѣножать мою отчизную“, а остальные два, что тотъ-же Янъ отнял у нихъ селище ихъ властное отчизное ²⁾).

Сонаслѣдники, дѣля между собою полученное наслѣдство, часть его могли оставить въ общемъ-- себреномъ владѣніи; но со временемъ наступалъ обыкновенно раздѣлъ и этой послѣдней части: въ 1541 г. бояре Гродненскіе Куница и его братья заключили условіе съ дядковичами (двоюр. братьями) своими—Ондреемъ Николаевичемъ и другими братьями его о томъ, что бы, назначивъ срокъ для раздѣла своихъ себренныхъ сѣнокосовъ, пахатной земли и дубравъ, покосить сѣно на этихъ сѣнокосахъ вмѣстѣ, затѣмъ свезти въ одно мѣсто и отдать на храненіе стороннему человѣку впередъ до раздѣла. Но такъ какъ, кромѣ той земли и сѣнокосовъ, которые совладѣльцы имѣютъ себренными, у cadaго изъ нихъ были отдѣльныя земли и сѣнокосы, то рѣшено—не подвергать ихъ передѣлу ³⁾).

Тогда-же и тамъ-же возникло дѣло между обруснымъ господарскимъ Ярмолою Андреевичемъ и бояриномъ господарскимъ Сенькомъ Оедоровичемъ о возвращеніи вторымъ первому его части себреннаго жита, которое умершій тестъ истца поставилъ на гумнѣ отвѣтчика;

¹⁾ Ак. Вил. Ком. XVII, № 595.

²⁾ Ibid. XVII, № 401.

³⁾ Ibid. XVII, № 936.

впрочемъ самое гумно истецъ признаеть себренымъ между тестемъ своимъ, отвѣтчикомъ, и братьями послѣдняго. На судѣ отвѣтчикъ заявилъ, что жито, стоящее на его гумнѣ, принадлежитъ ему одному. Дѣйствительно, стояла на его гумнѣ и „стирта“ (скирдъ) себренаго жита съ тестемъ истца, но этотъ послѣдній давно уже отдалъ его за долгъ еврею. Въ доказательство частной принадлежности наличнаго жита истецъ утверждалъ, что оно пожато не на общей землѣ Антоновщинѣ, а на его отдѣльныхъ участкахъ ¹⁾.

На судѣ не выяснилось, въ какомъ отношеніи тяжущіеся были другъ къ другу и какъ пришли они въ совладѣніе однимъ участкомъ, имѣя прочее имущество въ раздѣльномъ владѣніи; можно лишь догадываться, что то было результатомъ сонаслѣдованія.

Иногда даже трудно догадаться, въ какомъ отношеніи два лица суть сябры другъ другу, хотя и называются такъ; напр. въ 1560 г. Слонимскому уряду жаловался кр. Рудневичъ на кр. Гринца-Алцуховича—„сябра своего“ о покражѣ жита изъ гумна; оказалось, что у нихъ гумно „на одномъ мѣстѣ“, но не общее ²⁾. Быть можетъ они были совладѣльцами участка земли и подѣлили уже продукты. Изъ предыдущаго слѣдуетъ, что сябренное владѣніе могло имѣть специальное значеніе только въ формѣ договорнаго совладѣнія; но и въ этой формѣ оно играетъ не особенно видную роль среди другихъ естественныхъ вышензложенныхъ.

М. Владимірскій-Будановъ.

20 ноября 1908 г.

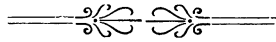
¹⁾ Ак. Вил. Ком. XVII, № 725.

²⁾ Ibid. XVII, № 5.

А. В. Стороженко.

ІОСИФЪ ВЕРЕЩИНСКІЙ, БИСКУПЪ КІЕВСКІЙ.

(1540? – 1598 гг.)

Его жизнь и литературная дѣятельность.

Въ приложеніи переизданы сочиненія Бѣрещинскаго: 1) 1590 г. Droga
pewna; 2) 1592 г. Excitacz; 3) 1594 г. Pobudka.

Іосифъ Верещинскій, бискупъ кіевскій (1540?—1598 гг.).

Его жизнь и литературная дѣятельность.

Католическій бискупъ, дружащій съ запорожцами, отражающій съ оружіемъ въ рукахъ набѣги татаръ, укрѣпляющій и заселяющій пустынное пограничье,—личность, какъ-будто невозможная, исторически-нестественная. А между тѣмъ подобный типъ существовалъ въ лицѣ кіевского бискупа конца XVI вѣка Іосифа Верещинскаго. Оригинальность личности этого бискупа-казака, бискупа-воина и колонизатора окраины—подстрекаетъ любознательность историка, и хочется рассказать о немъ нѣчто болѣе достовѣрное, болѣе реальное, нежели тѣ расплывчатые, напыщенные фразы, которыми отдѣлывались до сихъ поръ касавшіеся его дѣятельности польскіе авторы. Чтобы получить нѣкоторыя свѣдѣнія о семействѣ Верещинскихъ и о жизненномъ поприщѣ бискупа Іосифа, приходится довольствоваться преимущественно автобіографическими указаніями, разсѣянными по его сочиненіямъ и письмамъ. Актовыхъ данныхъ и свидѣтельствъ постороннихъ лицъ—мало, и они—кратки и отрывочны.

Іосифъ Верещинскій—уроженецъ Холмской Руси. Онъ происходилъ изъ стариннаго русскаго, но окатоличившагося и ополячившагося дворянскаго рода. Родовымъ гнѣздомъ русскихъ дворянъ

Верещинскихъ было село Верещинъ въ нынѣшнемъ Влодавскомъ уѣздѣ Сѣдлецкой губерніи, извѣстное по Ипатской лѣтописи еще съ 1204 года, когда оно было отдано въ удѣлъ одному изъ галицкихъ князей Александру Всеволодовичу, двоюродному брату знаменитаго Данила, короля галицкаго, вмѣстѣ съ Угровскомъ, Столпьемъ и Комовомъ ¹⁾. Галицко-волинскій лѣтописецъ считаетъ его поселеніемъ русскимъ, лежащимъ на пограничьи съ Польшею, — на Украинѣ: „Данилу же возвратившуся къ домови и ѣха съ братомъ и прия Берестий, и Угровескъ, и Верещинъ, и Столпье, Комовъ и всю Украйну“ ²⁾. Православныхъ дворянъ Верещинскихъ мы начинаемъ знать съ половины пятнадцатаго вѣка (1456), когда одинъ изъ нихъ Масько (Матвѣй) Верещинскій былъ холмскимъ земскимъ подсудкомъ. Въ 1481 г. Богданъ Верещинскій былъ свидѣтелемъ по дѣлу холмскаго православнаго епископа Герасима съ дворяниномъ Николаемъ Долотомъ. Этотъ же Богданъ и братъ его Дмитрій (по прозвищу Волчокъ) Верещинскіе были основателями (фундаторами) православной церкви въ с. Верещинѣ ³⁾, и отъ нихъ произошли всѣ позднѣйшіе Верещинскіе. Въ 1510—1519 гг. встрѣчается въ актахъ Іоаннъ Верещинскій. Наконецъ, въ тѣ-же годы мы начинаемъ знать дѣда Іосифа Верещинскаго Ѳеодора (Хведора, по прозвищу Храпка) Верещинскаго, женатаго съ 1506 г. на Маргаритѣ (Малгоржатѣ; она-же Татьяна и Маруся) Сосновской и имѣвшего отъ нея четверыхъ дѣтей: трехъ сыновей: Андрея (Андрушка; иначе Діонисій-Дзвивисъ), Станислава-Евстафія (Осгаша), Николая-Дмитрія и одну дочь: Марусю. Ѳеодоръ Верещинскій умеръ около 1540-го года ⁴⁾.

¹⁾ Лѣтопись по Ипатскому списку, изд. 1871 г., стр. 483.

²⁾ Тамъ-же, стр. 489—490, подъ 1213 годомъ.

³⁾ Съ 1875 г. возстановлена православная церковь въ с. Верещинѣ и принадлежитъ къ Влодавскому благочинію. См. Холмско-Варшавскій Епархіальный Вѣстникъ, 1880, № 7.

⁴⁾ Свѣдѣнія о предкахъ Верещинскихъ почерпнуты изъ XIX тома Актовъ, издаваемыхъ Виленскою Археографическою Коммиссіею, вышедшаго въ 1892 г. подъ редакціею В. М. Площанскаго; ср. того-же Площанскаго: Прошлое Холм-

Андрей Θεодоровичъ Верещинскій былъ отцомъ бискупа Юсифа Верещинскаго, и сынъ въ рѣчи, произнесенной надъ гробомъ отца, подробно рассказываетъ исторію совращенія его изъ православія въ католичество, а затѣмъ уклоненіе въ реформацію и всѣ обстоятельства его жизни. Этотъ рассказъ необыкновенно характеренъ, и его цѣликомъ пересказалъ польскій историкъ-художникъ Карлъ Шайноха въ своемъ очеркѣ, озаглавленномъ: „Какъ Русь ополчивалась?“

„Покойный отецъ мой“,—говоритъ Юсифъ Верещинскій:—„происходилъ изъ дворянскаго дома, герба Корчакъ, каковой домъ—самый старинный въ землѣ Холмской. Отцомъ его былъ Θεодоръ Верещинскій изъ Верещина, а матерью—Маргарита Сосновская изъ Сосновиць, герба Наленчъ. Обое родители его были греческой вѣры. Отецъ его, будучи человѣкомъ добрымъ и простымъ, остался при томъ, что оставили ему родители и что Господь Богъ ему послалъ за его старанія и заботливость. Имѣя значительныя способности, онъ не хотѣлъ тянуться къ должностямъ. Въ поддержаніи своего домашняго хозяйства онъ имѣлъ дѣльнаго и заботливаго товарища въ лицѣ своей жены, давшей жизнь моему усоншему нынѣ родителю. Мать родителя моего имѣла двухъ родныхъ братьевъ: одинъ изъ нихъ, по имени Иванъ, былъ владыкой холмскимъ, т.-е. епископомъ греческой вѣры¹⁾, а другой, по имени Григорій, противъ воли родителей отрекся отъ греческой вѣры и присталъ къ вѣрѣ костела вселенскаго христіанскаго, т.-е. костела римскаго; ему дали имя Георгій (Гурко). Хотя онъ былъ уже взрослымъ, но сталъ учиться начаткамъ вѣры и чтенію, а потомъ достигъ въ этомъ такого совершенства, что сдѣлался капелланомъ²⁾. Ксендзь Бучацкій, бискупъ

ской Руси по архивнымъ документамъ XV—XVIII в. Вильна 1899, 149—150. Свѣдѣнія, помѣщенные у Папроцкаго (Herby Rycerstwa Polskiego, Wyd. Turrowskiego, Kraków 1858, str. 688—690) и Песѣцкаго (Herbarz Polski, Wyd. Bobrowicza, W Lipsku 1842, T. IX, str. 278—279), заимствованы изъ приведеннаго ниже разсказа Юсифа Верещинскаго объ его отцѣ.

¹⁾ Дѣятельность владыки Юпы (Ивашка) Сосновскаго описана у В. М. Площанскаго: Прошлое Холмской Руси, В. 1899, стр. 129—150.

²⁾ Капелланомъ въ католической церкви называется священникъ.

холмскій, видя въ немъ дарованія, присущія достойному капеллану, далъ ему канонію ¹⁾ Холмскую и притомъ офиціальную прелатуру ²⁾. Кромѣ того, паны Гнѣвоши добровольно предоставили ему Олексовскую плебанію въ Радомскомъ повѣтѣ надъ р. Вислою ³⁾. Тогда вышеназванный офиціаль, узнавъ, что сестра его, выданная замужъ за Теодора Верещинскаго, беременна, сталъ упорно размышлять о томъ, какъ бы съ помощью Божіею и при своемъ стараніи окрестить этого первенца, при самомъ появленіи его на свѣтъ, въ вѣру древняго вселенскаго костела. Владыка холмскій, узнавши объ этомъ, очень чесаль голову, стремясь воспрепятствовать намѣренію брата своего, ксендза. Къ тому же онъ самъ мечталъ о томъ, чтобы окрестить новорожденное дитя въ вѣру греческую. Но слово Божіе гремитъ въ ушахъ нашихъ; волѣ Божіей и провидѣнію Его святому трудно противиться. Коль скоро ксендзь-офиціаль узналъ, что сестра его родила сына, то прежде чѣмъ Его Милость владыка холмскій выбрался изъ дому, ксендзь-офиціаль примчался подъ предлогомъ посѣщенія больной сестры и, выбравши удобное время, тайно похитилъ малютку изъ колыбели, въ сопровожденіи тѣхъ, кто ему помогаль въ этомъ, тотчасъ окрестилъ его и далъ ему имя Андрей. Исполнивъ эту душеспасительную обязанность, онъ поспѣшно отбылъ, уходя отъ гнѣва родителей ребенка, а еще болѣе отъ гнѣва Его Милости князя-владыки холмскаго, своего родного брата, который выѣхаль уже изъ дому, делѣя надежду окрестить ребенка въ греческую вѣру. Когда князь-владыка пріѣхаль и узналъ о совершеніи крещенія надъ ребенкомъ, то поднялъ страшный крикъ въ домѣ. Родители младенца также были очень сердиты на этотъ поступокъ ксендза-офиціала, но, такъ какъ они убѣдились, что того, что случилось, нельзя уже передѣлать, то, наконецъ, успо-

¹⁾ Канониками называются лица, засѣдающія въ совѣтѣ бискупа и служащія при кафедральномъ костелѣ.

²⁾ Офиціаль является помощникомъ бискупа по судебнымъ дѣламъ. Прелатура—это титулъ, а не должность.

³⁾ С. Олексовъ находится въ нынѣшнемъ Козеницкомъ уѣздѣ, въ 23-хъ верстахъ отъ г. Козениць. Плебаніей называется приходъ.

коились. Только дитя это не пользовалось расположеніемъ родителей, а князь-владыка холмскій наотрѣзъ отказался освѣдомляться о немъ. Впослѣдствіи и родителей онъ убѣдилъ, чтобы они ничего не ожидали отъ сына, а отца такъ настроилъ, что тотъ терпѣть не могъ ребенка, постоянно жалуясь на оффиціала, будто онъ сдѣлалъ сына *бѣсовымъ лягомъ*. Однако милая мать напослѣдокъ уже объ этомъ нисколько не сокрушалась, а все предоставила волѣ Божіей, полагая, что все это могло случиться только по волѣ милостиваго Господа Бога и по святому Его провидѣнію. Поэтому она постоянно заботилась, какъ бы выполнить свои материнскія обязанности: нянчила, колыхала и кормила свое дитя. Когда жѣ ему исполнилось 8 лѣтъ, то она нашла *дьяка*, который училъ его русской грамотѣ; а потомъ владыка холмскій, по желанію своей сестры, взялъ его къ себѣ, и онъ учился у него грамотѣ въ теченіе двухъ лѣтъ. Ксендзь-оффиціальъ очень боялся, чтобы князь-владыка какъ-нибудь не совратилъ его въ греческую вѣру. Онъ сталъ разсуждать, что и крещеніе мало поможетъ, если дитя будетъ колебаться въ вѣрѣ, потому что и во взрослыхъ людяхъ крещеніе безъ вѣры и вѣра безъ крещенія не имѣютъ никакого значенія и силы сами по себѣ. Поэтому онъ остановился мыслью на томъ, чтобы отбить дитя отъ князя-владыки и исполнилъ это: однажды онъ пріѣхалъ къ князю-владыкѣ, вызвалъ къ себѣ Андрея въ укромное мѣсто и такъ его уласкалъ пріятными разговорами, что на другой день утромъ ребенокъ пѣшкомъ убѣжалъ съ разсыльнымъ изъ Холма въ Красноставъ. Съ этого времени онъ сдѣлался ненавистнымъ не только отцу, но и князю-владыкѣ, и ни отецъ, ни князь-владыка не пу-скали его болѣе на свои глаза. Напротивъ, ксендзь-оффиціальъ, считая себя виновнымъ въ нерасположеніи къ Андрею его родителей и иныхъ пріятелей (онъ лишился не только любви ихъ, но и заботы о себѣ), изо всѣхъ силъ старался дать ему хорошее образование, которое въ свое время послужило бы ему обильной наградой за всѣ страданія, испытанныя отъ непріязни родителей. Поэтому, чтобы достигъ цѣли, онъ далъ ему въ Красноставѣ преподавателя по своему выбору. Объ одномъ только безпокоился ксендзь-оффиціальъ: — что Андрей былъ тупого ума. Но онъ, видя

заботливость своего дяди, восполнилъ невоспримчивость тупого ума прилежаніемъ, а природную неспособность настойчивостью. Такимъ путемъ онъ достигъ того, что отполировалъ свой умъ и возбудилъ въ своемъ дядѣ особенную любовь къ себѣ. Ксендзь-оффиціаль, увидѣвъ немалые успѣхи его въ наукахъ, желалъ, чтобы Андрей сдѣлался послѣ него капелланомъ. На этомъ онъ настаивалъ, чтобы, передавши ему всѣ свои доходы отъ плебаніи, самому получить возможность поступить монахомъ въ Сѣцѣховскій монастырь ¹⁾. Поэтому, когда Андрею исполнилось 19 лѣтъ, онъ сильно его уговаривалъ принять первое посвященіе. Уступая желанію дяди и отдаваясь волѣ Божіей, онъ въ 1529 году сдѣлался аколитомъ ²⁾. Въ томъ же году ксендзь-оффиціаль умеръ въ Олексовской плебаніи, которая расположена въ одной милѣ отъ Сѣцѣховскаго монастыря. Онъ усиленно просилъ моего усопшаго отца не хоронить его нигдѣ въ другомъ мѣстѣ, но только въ Сѣцѣховскомъ монастырѣ. За смертью дяди досталась моему отцу Олексовская плебанія, которою онъ цѣлый годъ завѣдывалъ, будучи аколитомъ. Затѣмъ, уважая достоинство и честь капелланскаго сана и соображаясь съ своей природой, онъ, безъ всякаго посторонняго вліянія, самъ по себѣ, пожелалъ обратиться къ болѣе легкому дѣлу, которое онъ могъ бы исполнять безъ угрызенія совѣсти. Порѣшивши это, онъ пересталъ извлекать доходы изъ плебаніи, а постарался жениться и взялъ себѣ въ жены дѣвушку 13-ти лѣтъ, дочь дворянина Николая Яросскаго изъ Ярошина, герба Равичъ. Ярошинъ этотъ расположенъ въ Радомскомъ повѣтѣ надъ самою р. Вислою, около г. Казимира. Матерью невѣсты была Анна Корачовна изъ Гржимоцина, герба Ужъ, который имѣетъ на головѣ золотую корону, а въ губахъ держитъ за хвостикъ зеленое яблоко, поле же герба—красное. Этотъ Гржимоцинъ лежитъ въ одной милѣ отъ г. Радомы. Моя мать была племянницей ксендза Браницкаго, бискупа познанскаго, и, по его совѣту, была отдана

¹⁾ Сѣцѣховскій монастырь находится на лѣвомъ берегу р. Вислы противъ высшей крѣпости Ивангорода. Теперь онъ упраздненъ.

²⁾ Аколитомъ у католиковъ называется причетникъ или псаломщикъ.

8-ми лѣтъ отъ роду въ г. Люблинъ, въ монастырь Пр. Дѣвы Маріи¹⁾. Тотъ хотѣлъ, чтобы она провела свои молодые годы не въ иномъ мѣстѣ, а въ школѣ, которая воспитываетъ молодыхъ дѣвушекъ въ духѣ богобоязливости, святой жизни и всякихъ иныхъ христіанскихъ добродѣтелей. Послѣ Господа Бога, онъ вручилъ ее опеку почтенной и богомысленной настоятельницы (аббатиссы) Малечинской, ея родной тетки. При ней она провела пять лѣтъ, а потомъ взята была родителями изъ монастыря по случаю смерти тетки ея—настоятельницы. Потомъ она прожила дома 3 мѣсяца и выдана была замужъ за моего отца. Едва онъ женился, какъ въ томъ же 1531-мъ году объявленъ былъ походъ къ Обертыну²⁾. Не желая оставаться извѣстнымъ только своей челяди да сосѣдямъ, онъ думалъ о томъ, чтобы своими заслугами прославить домъ своего отца и себя самого. Поэтому, изъ любви къ Рѣчи-Посполитой и для пріобрѣтенія себѣ доброй славы, онъ, не щадя своего достоянія и жизни, на свой счетъ, за приданое жены, снарядилъ тринадцать всадниковъ. На войнѣ, по милости Господа Бога, ему повезло: онъ возвратился домой къ женѣ въ добромъ здоровьи, поправилъ свои средства и достигъ въ бытѣ прекраснаго благосостоянія. Полагая, что для родителей онъ не будетъ уже презрѣннымъ *ляхомъ*, а, напротивъ, будетъ имъ въ помощь и въ добрую славу, онъ не могъ уже долѣе утерпѣть, чтобы ихъ не навѣстить. Собравшись, онъ отправился къ нимъ съ женой. Родители были очень обрадованы его пріѣздомъ, вмѣняя ему въ честь, что онъ безъ содѣйствія ихъ прекрасно и удобно устроилъ свой домашній бытъ и что онъ такъ счастливо подвизался на войнѣ,

¹⁾ Монастырь бригитокъ въ г. Люблинѣ съ храмомъ Успенія Пресвятой Богородицы былъ основанъ Владиславомъ-Ягелломъ въ 1410 г. въ память побѣды надъ крестоносцами подъ Грюнвальдомъ и Танненбергомъ. См. Wadowski. Kościoły Lubelskie. Kraków, 1907, str. 407—492.

²⁾ Обертынъ—мѣстечко въ нынѣшней Галиціи въ Городенковскомъ уѣздѣ надъ рѣчкою Чернявою. Битва, о которой идетъ здѣсь рѣчь, происходила между поляками, предводимыми Яномъ Тарновскимъ, и волохами (румынами) подъ начальствомъ господари Петра Рареша 22-го августа 1531 г. Волохи были разбиты на голову. О причинахъ войны Петра Рареша съ Польшею см. A. D. Xénopol, Histoire des Roumains, Paris 1893, t. I, p. 304.

какъ будто фортуна постоянно сопровождала *ляха*. Что ему особенно льстило, такъ это—то, что отецъ призналъ въ немъ чело-
вѣка, способнаго вывести его изъ тѣхъ затрудненій, въ какія онъ попалъ, благодаря спорамъ съ сосѣдами по имѣнiю. Дѣйствительно, въ короткое время онъ, по своей находчивости, до всего добился и не только вывелъ отца изъ затрудненій, но, напоследокъ, и отстоялъ предковское имѣнiе, которое было отдано родителями въ его завѣдыванiе. Сосѣдей онъ присмирилъ, но послѣ они были расположены къ нему и обращались во многихъ случаяхъ.

Потомъ, по желанiю Щенскаго Снопковскаго, судьи, и Петра Горжковскаго, подсудка въ Холмъ, близкихъ свойственниковъ ему по женѣ, онъ сдѣлался холмскимъ земскимъ коморникомъ ¹⁾ и оставался въ этой должности нѣсколько лѣтъ, съ цѣлью разсмотрѣть и изучить судопроизводство, дабы, въ случаѣ избранiя на болѣе высокую должность, не учиться праву на чужомъ имуществѣ. Когда затѣмъ вскорѣ вышеупомянутый судья умеръ, то на открытомъ русскимъ воеводою сеймикѣ въ Холмъ онъ, по общему единодушному согласiю, былъ избранъ на должность подсудка всѣмъ собранiемъ холмской шляхты. Славный король Сигизмундъ-Августъ не противился этому избранiю, но, напротивъ, подтвердилъ его. Всѣ хорошо помнятъ, какъ мой отецъ исполнялъ обязанности подсудка, призванный на этотъ постъ. Ей-Богу, заботливо, честно и безупречно рѣшалъ онъ дѣла шляхты въ землѣ Холмской! Я умалчиваю объ иныхъ дарахъ, какими милосердный Господь наградилъ его, каковы: искренность, вѣжливость, благочестiе и т. д. (съ этого мѣста сыну не подлежитъ перечислять ихъ). Особенностью его было то, что онъ никогда не позволялъ ни себѣ, ни другимъ въ его присутствiи сдѣлать чтонибудь злое, и я могу смѣло сказать, что, кромѣ битвы Обертынской, ему никогда не случалось обнажать противъ кого либо свою саблю. Онъ не имѣлъ на своемъ тѣлѣ ни одной раны или царапины, кромѣ маленькаго шрама на

¹⁾ Коморникъ — должностное лицо, соответствующее по своимъ обязанностямъ нынѣшнему судебному приставу. Служба Андрея Верещинскаго въ этой должности началась съ 1544 г.

лбу, который остался у него отъ обертынскаго похода 1531-го года. Когда поляки расположились лагеремъ у Обертына, то Петрило, волошскій воевода, имѣя свѣдѣнiя, что отряды Его Величества короля равняются его войску, стремился какъ можно скорѣе на-пастъ и послалъ впередъ нѣсколько тысячъ войска на развѣдки. Наши, предъувѣдомленные объ этомъ движенiи, на голову разбили передовой отрядъ у Гождѣя. Въ этой то битвѣ нанесена была и отцу моему рана ударомъ копья; одинъ волохъ угодилъ ему копьемъ въ голову, такъ что шлемъ съ головы сбиль и оставилъ его простоволосымъ; но этого волоха убилъ копьемъ же Андрей Гнѣвошъ изъ Радомской земли, герба Равичъ, большой прiятель моего отца и тѣзка.

Наконецъ, отецъ мой почти въ теченiе года находился подъ опаснымъ соблазномъ этого свѣта, подъ искушенiемъ ереси: онъ колебался въ вѣрѣ. Какъ только онъ убѣдился въ этомъ, то прибѣгъ подъ защиту Господа Бога. Господь Богъ, не желая его погубить вмѣстѣ съ соблазнителями на этомъ свѣтѣ, спасъ его; онъ быстро вырвалъ его изъ этого Вавилона, какъ св. Петра и св. Павла, когда они тонули въ морѣ. Бросивши скоро заблужденiя, которымъ онъ научился отъ сводницы, раслутницы, волшебницы, синагоги сатанинской, еретичной, онъ возвратился въ лоно истинной матери, святой церкви вселенской, христіанской, и въ той церкви оставался до самой своей смерти, твердо и стойко держась исповѣданiя святой христіанской вѣры¹⁾.

Разсказывая такъ подробно біографію своего усопшаго отца, Іосифъ Верещинскій не упомянулъ о томъ процессѣ, который велъ его отецъ съ своими братьями о наслѣдствѣ. Между тѣмъ процессъ этотъ представляетъ значительный интересъ и ярко рисуетъ картину тѣхъ враждебныхъ отношенiй, какія возникали даже между ближайшими родственниками на почвѣ религіозной розни. Относящійся къ тому процессу актъ напечатанъ въ XIX-мъ томѣ Ак-

¹⁾ См. Pisma treści moralnej księdza Józefa Wereszczyńskiego. Wyd. Turowskiego. W Krakowie 1860, str. 101—116.

товъ Виленской Археографической Коммиссіи, изданномъ г. Площанскимъ.

Дѣло заключалось въ слѣдующемъ:

Предки Верещинскихъ, братья Дмитрій-Волчокъ и Богданъ Верещинскіе, основали въ с. Верещинѣ православную церковь (sinagoga ruthenicam) и отдали въ пользованіе ея и состоящихъ при ней священниковъ часть полей, нивъ, садовъ, луговъ, лѣсовъ и боровъ въ наслѣдственномъ имѣніи Верещинѣ. Около 1541 года одинъ изъ братьевъ Андрея Верещинскаго Станиславъ-Евстафій (Осташъ) Верещинскій завладѣлъ церковными землями и сталъ получать съ нихъ доходы. Мѣстный священникъ, боясь угрозъ своеговольнаго пользователя, не посмѣлъ возбуждать дѣла о захватѣ и молчалъ. Тогда Андрей Верещинскій въ 1541-мъ году подалъ жалобу въ Холмскій земскій судъ, въ которой доказывалъ, что разъ одинъ изъ его братьевъ отнял у церкви подаренную ей ихъ предками землю, то въ такомъ случаѣ и онъ, по натуральному праву, долженъ получить участокъ изъ нея; между тѣмъ отвѣтчики, братья его Станиславъ-Евстафій (Осташъ) и Николай-Дмитрій и сестра Маруся Верещинскіе, не хотятъ дѣлиться съ нимъ предоставленными русской церкви угодьями; поэтому онъ проситъ судъ или постановить раздѣлъ означенной земли и назначить къ тому дѣлителей, или присудить сплату ему въ суммѣ 40 гривенъ, по стоимости присвоенной наслѣдственной части, и вознагражденіе за понесенные убытки въ той же суммѣ. Отвѣтчики заявили, что они считаютъ это дѣло подсуднымъ старостѣ (capitaneo loci), а не земскому суду, такъ какъ, по статуту, только староста имѣетъ праворѣшать споры между братьями о поляхъ, садахъ, борахъ и проч. Кромѣ того, такъ какъ дѣло идетъ о церковной землѣ, то защищать ее отъ постороннихъ захватовъ могутъ только священники или сами отвѣтчики, какъ патроны церкви. Поэтому Верещинскіе просятъ судъ освободить ихъ отъ иска. Андрей Верещинскій отвѣчалъ противъ этого, что всѣ дѣла, подсудныя старостѣ, подсудны и земскому суду. Что касается вопроса о церковныхъ земляхъ, то отвѣтчики первые нарушили ихъ цѣлость и хотятъ пользоваться ими въ ущербъ церкви. Потому и ему, Андрею Верещинскому,

какъ родному брату отвѣтчиковъ, слѣдуетъ получить часть изъ отнятыхъ у церкви земель, тѣмъ болѣе, что онъ желаетъ основать въ Верещинѣ и обезпечить своею частью спорной земли католическій костель (ecclesiam cristianam). Для рѣшенія этого спора назначенъ былъ новый срокъ, но актовъ, изъ которыхъ видно было бы окончательное постановленіе по этому дѣлу, не было напечатано г. Площанскимъ ¹⁾.

Андрей Θεодоровичъ Верещинскій скончался около 1580-го года.

Краковскій воевода Андрей Фирлей, приглашенный въ качествѣ свидѣтеля на производившееся краковскимъ бискупомъ Петромъ Мышковскимъ разслѣдованіе о достоинствахъ и заслугахъ Іосифа Верещинскаго, дававшихъ ему право на занятіе бискупской каведры въ Кіевѣ, показывалъ, между прочимъ, 6-го августа и. ст. 1589 г., что Іосифъ Верещинскій достигъ уже сорокалѣтняго возраста ²⁾. На этомъ основаніи можно полагать, что Іосифъ Верещинскій родился въ началѣ 1540-хъ годовъ. Такъ какъ отецъ его женился въ 1531 г., то весьма вѣроятно, что Іосифъ Верещинскій былъ однимъ изъ младшихъ сыновей въ семьѣ. Несѣцкій знаетъ брата его Сигизмунда. Возможно, что братомъ его былъ и Вареоломей (Бартко, Бартошъ) Верещинскій, котораго мы встрѣчаемъ между 1574 и 1594 гг. на должности вознаго въ Холмской землѣ ³⁾, а въ 1598—1601 гг. — старостою ново-верещинскимъ (ѳастовскимъ) ⁴⁾. Свое рожденіе Іосифъ Верещинскій считалъ чудеснымъ и переда-

¹⁾ См. Акты, издаваемые Виленскою Археографическою Коммиссіею, т. XIX, 1892, стр. LXXVIII—LXXXIV предисловія и стр. 78—79 актовъ; ср. В. М. Площанскій: Прошлое Холмской Руси по архивнымъ документамъ XV—XVIII в., Вильна 1899, стр. 144—145.

²⁾ См. *Excerpta ex libris manu scriptis Archivi Consistorialis Romani*, ed. J. Korzeniowski, Sracoviae 1890, p. 12.

³⁾ См. В. А. Площанскій: Прошлое Холмской Руси и пр., стр. 177—241, *passim*.

⁴⁾ См. Арх. юго-зап. Рос. ч. VI, т. I, стр. 258—263; наше соч.: Стефанъ Баторій и Днѣпровскіе козаки, К. 1904, стр. 319—324.

валъ о немъ слѣдующія подробности: „Какъ только я зачался въ утробѣ матери моей, сейчасъ же выступили очень густо кресты на бѣлѣ моихъ родителей, не только на рубахахъ, но и на простыняхъ, и на платкахъ; это могутъ добросовѣстно засвидѣтельствовать нѣкоторые люди въ землѣ Холмской, пріатели моего дома, теперь еще находящіеся въ живыхъ. Эти кресты держались до самаго рожденія моего и послѣ рожденія до наступленія семилѣтняго возраста. Когда я выходилъ на свѣтъ изъ утробы матери моей, тогда всѣ домочадцы, находившіеся подъ кровлей того же дома, услышали голосъ, сопровождаемый сильнымъ гуломъ; онъ произнесъ слѣдующія слова: „Я посылаю его въ свѣтъ на утѣху христіанамъ и на позоръ язычникамъ; а чтобы онъ исполнилъ волю Мою, даю ему крестъ, какъ эмблему и щитъ“. Родители же мси сплошь да рядомъ напоминали мнѣ о слышанномъ голосѣ, впитывая мнѣ въ сердце, чтобы я всегда не только сознавалъ умомъ, но и чувствовалъ сердцемъ значеніе слышаннаго голоса, и чтобы я считалъ для себя драгоцѣннымъ сокровищемъ кресты, густо разсыянные по чистому бѣлью“¹⁾).

Такимъ образомъ, съ ранняго дѣтства въ будущемъ кievскомъ бискупѣ сложилось убѣжденіе, что самимъ Промысломъ Божиимъ онъ предназначенъ для борьбы съ врагами Креста Господня, т. е. съ послѣдователями религіи Магомета, татарами,—для борьбы, въ которой ему, дѣйствительно, пришлось принять участіе, когда онъ жилъ въ Кіевѣ и въ основанномъ имъ Новомъ-Верещинѣ (Фастовѣ).

Школьные науки (*artes liberales*) Іосифъ Верещинскій проходилъ въ г. Краснотавѣ подъ руководствомъ бакалавра Михаила Радрузіана, стоявшаго во главѣ тамошней школы²⁾. Не нужно и

¹⁾ См. *Pisma polityczne Wereszczyńskiego*. Wyd. Turowskiego, 1858 str. 15—16.

²⁾ См. *Kazania Józefa Wereszczyńskiego biskupa Kijowskiego*, wydane przez Ignacego Hołowińskiego arcybiskupa Mohilewskiego, metropolitę Rzymsko-Katolickich kościołów w Cesarstwie. Petersburg i Mohilew 1851, str. 7.

добавлять, что, по обычаямъ того времени, главнымъ содержаніемъ школьныхъ занятій было изученіе языковъ латинскаго, греческаго и древне-еврейскаго. Іосифъ Верещинскій, судя по цитатамъ въ его сочиненіяхъ, свободно читалъ впоследствии на этихъ языкахъ, но не овладѣлъ, какъ нѣкоторые изъ его современниковъ, всѣми тонкостями латинскаго стили, и когда ему захотѣлось издать на латинскомъ языкѣ свои сочиненія: „Увѣщаніе къ вельможамъ и сословіямъ забыть всѣ препирательства и дѣйствовать согласно въ дѣлѣ избранія короля“ (Сигизмунда III) и „Наставленіе христіанскому королю къ провозженію добродѣтельной жизни“ (1587), то онъ долженъ былъ обратиться къ помощи переводчика, которымъ явился знаменитый латинистъ Севастіанъ-Фабіанъ Клёновицъ. Этому же лицу Іосифъ Верещинскій поручилъ позднѣе (1597) перевести съ латинскаго языка на польскій монашескій Уставъ св. Бенедикта, принятый въ Сѣцѣховскомъ монастырѣ.

Изъ дѣтскихъ и юношескихъ воспоминаній запечатлѣлся въ душѣ Іосифа Верещинскаго образъ толстяка-обжоры и охотника до пооекъ, балагуръ и остролова, польскаго поэта Николая Рея († между 8 сентября и 1 октября 1569 г.), приѣзжавшаго къ его отцу поохотиться и пображничать¹⁾. „Старый Рей“, — рассказываетъ Іосифъ Верещинскій:— „любилъ выпить и поѣсть; онъ былъ настоящій обжора; я хорошо его зналъ, ибо онъ часто бывалъ у моего отца, холмскаго подсудка, чтобы развлечься охотой. И вотъ въ то время, когда онъ гостилъ, онъ ежедневно съѣдалъ натоцакъ

¹⁾ Можно думать, что также хозяйственные интересы заставляли Рея посѣщать с. Верещицъ: изъ холмской поборової (окладной) книги за 1564 г., обнародованной г. Александромъ Яблоповскимъ въ ч. 1-ой тома XVIII-го изданія *Źródła dziejowe* (Warszawa, 1902), видно (стр. 182—183), что у Николая Рея были земли и крестьяне какъ въ с. Верещицѣ, такъ и въ Волѣ-Верещинской.

корзину сливъ мѣрою съ краковскій корецъ¹⁾, поль-рончки²⁾ прѣснаго меда³⁾; большія почѣвки свѣжихъ огурцовъ и четыре магерки⁴⁾ гороха въ стручкахъ. Послѣ этого опъ поглощалъ гарнецъ⁵⁾ молока съ хлѣбомъ и около копы яблокъ, перегрызывалъ поль-кастрюли гнилушекъ⁶⁾ и закусывалъ кускомъ или, чаще, четырьмя кусками сырого мяса. Затѣмъ опъ управлялся еще съ нѣсколькими блюдами и отдавалъ честь кислѡй капустѣ, мало уже придавая значенія итальянскимъ жабкамъ. Что касается утоленія Реемъ жажды, то его привычки многимъ показались бы смѣшными, если бы я подробно о нихъ написалъ. Какъ опъ съ удовольствіемъ ѣлъ нечистую пищу, точно также опъ рѣдко пивалъ хорошее пиво, а отдавалъ предпочтеніе горькому, кислому, наконецъ, и мутному; если же попадалъ у когонибудь на совсѣмъ негодное пиво, то пилъ такъ, что въ спинѣ у него трещало. Не разъ случалось, что „вкусное“ пиво, какъ содержимое лопнувшаго вереда, лилось у него изъ горла вонъ; и не успѣвалъ опъ еще обтереть ротъ, какъ уже кричалъ, чтобы ему налили посудину, и другихъ приглашалъ наполнять кубки. Не забывалъ опъ и про хозяина, но, напротивъ, пространно расхваливалъ пиво передъ гостями и передъ хозяиномъ, превознося его до неба; опъ никогда не покидалъ такого дома, не осушивъ предварительно съ хозяиномъ и гостями всего пива, безъ остатка, хотя это бывало противно гостямъ, а въ осо-

1) Корецъ—мѣра для сычужихъ тѣлъ въ Польшѣ и Лигвѣ; объемъ корца разнообразился по воеводствамъ; поэтому и говорили: краковскій корецъ, варшавскій корецъ, гданскій корецъ, чтобы точнѣе обозначить, о какой мѣрѣ идетъ рѣчь.

2) Рончка—мѣра для меда въ сотахъ или патокѣ; равнялась $10\frac{1}{4}$ польскимъ шинковымъ гарнцамъ; польскій шинковой гарнецъ составляетъ $\frac{1}{11}$ часть бочки.

3) Медъ въ сотахъ или въ патокѣ назывался *прѣснымъ* въ отличіе отъ хмельнаго меда, приготовленнаго для питія.

4) Магерка—шапка венгерскаго покроя; вошла въ моду при Стефанѣ Баторіи, почему ее въ нѣкоторыхъ мѣстахъ называли *баторовкой*.

5) Гарнецъ—основная единица для жидкостей, употреблявшаяся въ Польшѣ и Литвѣ.

6) Гнилушками назывались лѣсныя груши, дозрѣвшія сорванными съ дерева, на соломѣ, подъ дѣйствіемъ солнечныхъ лучей.

бенности хозяину. Я не знаю, предпочиталъ ли онъ гдѣ либо болѣе умѣренную жизнь, но въ Холмской землѣ онъ много ѣлъ и пилъ“¹⁾. Профессоръ А. Брюкнеръ считаетъ рассказъ Іосифа Верещинскаго карриатурой на Рея и не придаетъ ему никакой вѣры; онъ упрекаетъ Верещинскаго за то, что послѣдній, будучи католическимъ духовнымъ лицомъ, не только выкралъ изъ сочиненій протестанта Рея цѣлыя отдѣлы, перенеся ихъ слово въ слово въ свои сочиненія (что доказалъ профессоръ Пташицкій въ брошюрѣ: *Mikołaj Rej z Nagłowic i ks. Józef Wereszczyński, Wilno, 1879*), но и стремился навсегда выставить Рея смѣшнымъ²⁾. Профессоръ Романъ Пилатъ думаетъ иначе: „Конечно, въ этомъ описаніи много преувеличенія, — ибо католическое духовенство было враждебно настроено противъ Рея за его протестанство, но, безъ сомнѣнія, въ немъ также много правды; склонность же къ пьянству была очевидно послѣдственною въ семьѣ поэта, ибо среди касающихся Реевъ оффиціальныхъ документовъ мы находимъ одинъ—очень характерный, относящійся къ 1590 г.: въ немъ сынъ Николая Рея, Андрей, приноситъ обѣтъ Богу передъ Краковскимъ городскимъ судомъ, что въ теченіе цѣлаго года онъ не будетъ выпивать ежедневно болѣе средняго жбана вина (*se amplius ultra mediam ollam vini quocumque die bibere nolle*)“³⁾. Если даже рассказъ Іосифа Верещинскаго рисуетъ портретъ Рея нѣсколько карриатурно, то во всякомъ случаѣ онъ интересенъ, какъ картинка изъ быта холмской шляхты, среди которой проходила юность будущаго бискупа.

25 марта 1571 г., подъ посвященіемъ сандомирской воеводшѣ Варварѣ Држевецкой перваго своего сочиненія: *Passio albo ka-*

¹⁾ См. *Pisma treści moralnej ks. Józefa Wereszczyńskiego*. Wyd. Turowskiego, w Krak. 1860, str. 25.

²⁾ См. Aleksander Brückner. *Mikołaj Rej. Studium krytyczne*. Kraków, 1905, str. 5.

³⁾ См. Roman Pilat, *Historya Literatury Polskiej*. T. II. Cz. 1, 1909, str. 157—158.

zanie o Месе Pańskieј ze czterzech ewanielistow zebrane, według prostego Ewanieliey textu, z nauką doktorow ś. przydaną (w Krakowie, 1572)—Іосифъ Верещинскій подписался: плебанъ бискупскій. Изъ этого видно, что въ молодые еще годы онъ принялъ духовный санъ; безупречность поведенія, познанія въ богословскихъ наукахъ и строгое исполненіе обязанностей открыли ему путь къ высшимъ духовнымъ должностямъ. Въ 1579 г. онъ былъ уже каноникомъ Холмскаго капитула, а въ 1581 г. былъ избранъ братією Сѣцьховскаго бенедиктинскаго монастыря въ аббаты на мѣсто отказавшагося отъ этой должности Каспара Козьменскаго, герба Ястребъ. Аббатомъ этого монастыря онъ оставался до самой смерти,—и послѣ того, какъ въ 1589 г. онъ былъ назначенъ сначала вареченнымъ (номинатомъ), а потомъ (съ 1593 г.) и посвященнымъ кіевскимъ бискупомъ.

Сѣцьховскій монастырь, куда Іосифъ Верещинскій вступилъ на должность аббата, былъ расположенъ среди низменности, тянущейся вдоль лѣваго берега р. Вислы, въ нынѣшнемъ Козеницкомъ уѣздѣ Радомской губ. Онъ былъ основанъ въ срединѣ XII вѣка на мѣстѣ замка, принадлежавшаго одному изъ воеводъ польскаго короля Владислава-Германа, Сѣцьху, французскими бенедиктинцами изъ монастыря св. Эгидія въ Провансѣ. Ихъ пригласилъ въ Польшу и поселилъ въ наслѣдственномъ замкѣ неизвѣстный по имени сынъ Сѣцьха, совершившій паломничество въ ихъ монастырь въ благодарность Богу за чудесное спасеніе жизни при паденіи на него, во время охоты, разъяреннаго зубра. Первоначально Сѣцьховскій монастырь, какъ и замокъ, мѣсто котораго онъ занялъ, находился на островѣ, омываемомъ съ одной стороны главнымъ русломъ р. Вислы, а съ другой—лѣвымъ ея рукавомъ. Съ теченіемъ времени рукавъ этотъ былъ занесенъ пескомъ, и только главное русло продолжало течь мимо монастыря. Въ эпоху Верещинскаго р. Висла подходила очень близко къ монастырю и зачастую, во время половодія, волны ея касались монастырскихъ стѣнъ, грозя имъ разрушеніемъ, вслѣдствіе чего монахи принимали

разнаго рода мѣры, чтобы охранить свою обитель отъ наводненій, которыя, какъ извѣстно, по условіямъ капризнаго теченія р. Вислы, въ пору весенняго ледохода и лѣтнихъ ливней, принимаютъ иногда характеръ грозныхъ бѣдствій для прибрежныхъ жителей. Постепенно р. Висла отошла далеко отъ монастыря на сѣверъ и въ настоящее время, отдѣленная отъ него насыпаннымъ въ 1850-хъ годахъ защитнымъ отъ наводненій валомъ, даже не видна съ мѣста расположенія бывшаго монастыря. Окрестности монастыря лѣгомъ отличаются веселымъ, смѣющимся характеромъ: плодородныя поля смѣняются сочными лугами, повсюду разбросаны заросли ольхи и вербы, среди которыхъ звонко щебечутъ многочисленныя пташки. При Верещинскомъ рядомъ съ монастыремъ росъ густой дубовый и тополевыи лѣсъ, служившій для монашествующей братіи мѣстомъ прогулки. Въ ту пору вся сосѣдняя съ монастыремъ мѣстность изобиловала дичью, а въ водахъ р. Вислы ловилась разнообразная рыба; особенно вкусными считались лососи и сомы, отличавшіеся иногда громадными размѣрами. Еще до Верещинскаго Сѣцѣховскій монастырь былъ хорошо обстроены. Кромѣ каменнаго костела въ честь Успенія Пресвятой Богородицы, въ немъ были отдѣльные дома для аббата и для братіи, всевозможные склады и хозяйственныя строенія. Благодаря щедрости перваго основателя монастыря Сѣцѣховича и позднѣйшихъ благочестивыхъ жертвователей, монастырь являлся крупнымъ землевладѣльцемъ: ему принадлежалъ цѣлый рядъ населенныхъ имѣній (до 25-ти), изъ коихъ нѣкоторыя были расположены въ ближайшемъ сосѣдствѣ съ монастыремъ, другія же въ значительномъ отъ него отдаленіи, какъ напр. Пугачевъ (въ нын. Холмскомъ у. Люблинской губ.) или Злотники (въ нын. Андреевскомъ у. Кѣлецкой губ.); въ этихъ имѣніяхъ были жилые дома со всякими хозяйственными обзаведеніями. Собственное монастырское хозяйство велось лишь въ нѣкоторыхъ фольваркахъ, остальные же сдавались въ аренду или шли въ залогъ подъ заключаемые монастыремъ займы съ правомъ для залогодержателей извлеченія изъ нихъ доходовъ въ замѣнъ полученія отъ монастыря процентовъ на запятый ему капиталъ. По назначенію получаемаго дохода имѣнія раздѣлялись на аббатскія и столовыя. Съ первыхъ

доходъ шель въ распоряженіе аббата, со вторыхъ—на монастырскій столъ, т. е. на прокормленіе и вообще на содержаніе монаховъ, послушниковъ и прислуги. Число монашествующей братіи при Верещинскомъ не превышало 13—15 лицъ. Управлялъ ею, поддерживалъ среди нея дисциплину и заботился о спасеніи ея душъ—аббатъ, имѣвшій ближайшаго помощника въ лицѣ пріора. Монахи посвящали свое время богослуженію, келейной молитвѣ и занятіямъ богословскими науками; забота о хозяйственныхъ дѣлахъ обители лежала исключительно на аббатѣ. Такимъ образомъ, Верещинскому, со вступленіемъ въ исполненіе обязанностей аббата, предстояло развить свою дѣятельность въ двухъ направленіяхъ: съ одной стороны вліять на нравственное усовершенствованіе ввѣренной его попеченію братіи, съ другой—управлять обширнымъ монастырскимъ хозяйствомъ, охранять границы монастырскихъ имѣній, судомъ защищать нарушеніе правъ монастыря, заботиться о поддержаніи и украшеніи костела и другихъ зданій въ самой обители. Какъ человекъ способный, рѣшительный и дѣятельный, онъ удачно справился съ обѣими задачами. ¹⁾

На ряду съ дисциплинарными взысканіями, широко практиковавшимися въ католическихъ монастыряхъ, наилучшимъ средствомъ въ рукахъ аббата для направленія братіи на путь богобоязненной, благочестивой жизни и для поднятія ея нравственнаго уровня была частая проповѣдь. Иосифъ Верещинскій за время духовнаго служенія въ г. Красноставѣ ²⁾ выработалъ въ себѣ проповѣдническій талантъ и охотно имъ пользовался для воздѣйствія на души братіи. Но, избирая темы для поученій, онъ имѣлъ въ виду, конечно, не только духовныя нужды и пользы братіи, но и

¹⁾ Свѣдѣнія относительно Сѣцьховскаго монастыря почерпнуты изъ имѣющейся о немъ специальной монографіи, основанной на архивныхъ матеріалахъ, ксендза Гацкаго: *Benedyktyński klasztor w Sieciechowie według pism i podań miejscowych przez Ks. Józefa Gackiego. Radom, 1872.*

²⁾ Тамъ пребывалъ Холмскій католическій бискупъ и помѣщались подвѣдомственные ему епархіальныя учрежденія.

потребности молящихся въ храмѣ прѣстныхъ мірянъ. Велѣдствіе этого содержаніе его проповѣдей было очень разнообразно: онъ училъ своихъ духовныхъ дѣтей презирать смерть и суету этого свѣта и готовиться къ переходу въ вѣчное и блаженное царство небесное, молиться за усопшихъ, чистосердѣчно каяться во грѣхахъ, не предаваться пьянству и обжорству, сохранять супружескую вѣрность; онъ пояснялъ имъ высокую важность страданій и крестной смерти Христа Спасителя, значеніе праздниковъ и праздничныхъ евангельскихъ и апостольскихъ чтеній, смыслъ литургіи и таинствъ; наконецъ, онъ изложилъ въ формѣ проповѣдей полный комментарий ко всѣмъ двѣнадцати членамъ Символа Вѣры. Запасъ мыслей и выраженій Верещинскій, подобно всѣмъ христіанскимъ проповѣдникамъ, черпалъ главнымъ образомъ изъ книгъ Свящ. Писанія и изъ сочиненій отцовъ церкви. Но, кромѣ того, какъ доказалъ проф. Пташицкій въ вышеупомянутой брошюрѣ, онъ зналъ чуть не наизусть правоучительный трактатъ Николая Рея: „Зерцало или жизнь честнаго человѣка“ (1567) и широкою рукою заимствовалъ изъ него тѣ сужденія и словесные обороты, какіе подходили къ темѣ той или иной проповѣди. Верещинскій первый ввелъ въ обычай пользоваться сочиненіями Рея для составленія проповѣдей; впоследствии дѣло дошло до того, что, по свидѣтельству Саковича, одинъ русскій священникъ въ окрестностяхъ г. Львова всегда, приступая къ проповѣди, говорилъ: „Послушайте, христіане, казанія святого Рея“ (Eranorthosis, Kraków 1642, str. 105)¹⁾. Въ 1583 г. Верещинскій обработалъ часть своихъ проповѣдей для печати, воспользовавшись для этого, отчасти, деревенскимъ уединеніемъ во время пребыванія въ монастырскихъ имѣніяхъ, которыя ему приходилось время отъ времени объѣзжать для ознакомленія съ ходомъ въ нихъ хозяйства. 4 января н. ст. 1583 г. онъ написалъ въ Сѣдѣховскомъ монастырѣ предисловіе къ проповѣди: Wizerunk, na kształt kazania uczyniony: o wzgardzie śmierci y świata tego nędznego, tudzież też o chwale onego wdzięcznego a wiecznego Kró-

¹⁾ Цитата приведена проф. Пташицкимъ въ вышеупомянутой брошюрѣ на стр. 30.

lewstwa Niebieskiego; 7 февраля н. ст. въ Кобылявахъ—къ проп.: Kazanie na dzień zaduszny, w którym pokazuje się, iż Czyściec iest prawdziwie, z dowodem pisma świętego, tak starego, iako y nowego zakonu; 14 марта н. ст. въ Пугачевъ—къ проп.: Instructia albo nauka o spowiedzi, iakim sposobem powinien ją każdy Chrześcijański człowiek czynić Panu Bogu; 10 апрѣля н. ст. въ Явниковъ—къ проп.: Gościniec pewny nieromiernym moczygębom a omierzłym wydmikufłom świata tego, do prawdziwego obaczenia, a zbytków swych pohamowania; z pisma świętego y z rozmaitych authorów zebrany y wydany; и 30 мая н. ст. въ Гарбаткъ—къ проп.: Kazanie przy przyjmowaniu świętości małżeństwa. Позднѣ, въ 1586 г., Верещинскій обработалъ для печати: Kazania albo ćwiczenia Chrześcijańskie na XVIII niedziel, z wykładem tak na Ewangelie, iako też na XII członków wiary Chrześcijańskiej. Въ 1585—1587 г.г. обработанныя проповѣди были изданы отдѣльными брошюрами въ Краковѣ, въ типографіи Андрея Піотроковчика. Каждую изъ нихъ Верещинскій посвящалъ кому либо изъ пріятелей или сосѣдей: Петру Горжковскому, холмскому судѣ; Амвросію Жулинскому, холмскому подсудку; Андрею Ганскому, холмскому писарю; Лукѣ Влодеку, холмскому коморнику; Станиславу Піотровскому, луковскому подстаростѣ. Послѣднюю онъ посвятилъ прелатамъ и каноникамъ холмскаго капитула въ г. Красноставѣ. Гораздо большая часть произнесенныхъ Верещинскимъ проповѣдей осталась навсегда въ рукописяхъ, какъ объ этомъ свидѣтельствуеъ Севастіанъ Клѣновицъ въ предисловіи къ переведенному имъ съ латинскаго языка на польскій, по порученію Верещинскаго, „Уставу святого Бенедикта“ (1597).

Во времени пребыванія Іосифа Верещинскаго въ Сѣцѣховскомъ монастырѣ относится замѣченное современниками событіе принятія христіанства ученымъ іудейскимъ раввиномъ Михаиломъ, который былъ окрещенъ самимъ аббатомъ въ воскресенье 2-го октября н. ст. 1583 г. въ присутствіи многихъ почетныхъ и благородныхъ особъ. Составленное выкрещеннымъ раввиномъ опровер-

женіе іудейскихъ заблужденій, гдѣ оны доказываетъ, что іудеи напрасно ожидаютъ пришествія Мессіи, ибо обѣщанный Мессія явился уже міру въ лицѣ Господа Іисуса Христа, редакцірованное Верещинскимъ, было издано въ 1584 г. въ Краковѣ, въ типографіи Андрея Піотроковчяка, подъ заглавіемъ: *List Michaela, Żyda okrzyzonego, w roku pańskim 1583, który do wszystkich Żydów w Polsce będących posłał, ukazując im iż już Mossyasz, to jest Christus Jezus, na świat przyszedł, a iż oni daremnie oczekują Messyasz i, wypisując też znaki spustoszenia a rozproszenia Żydowskiego, ustanie Zakonu Moyeszowego za przysciem Chrystusowym. Wszystko zebrano z Proroków Bōżych ku wielkiej pociesze wszem wiernym Krześcijanom—съ посвященіемъ отъ имени Верещинскаго королевѣ Аннѣ Ягеллонкѣ, супругѣ Стефана Баторія, помѣченымъ 30-мъ числомъ января н. ст. 1584 г.*

Будучи примѣрнымъ пастыремъ словеснаго стада, ревностнымъ и усерднымъ въ отправленіи богослуженія и въ проповѣдываніи ученія Христова, Іосифъ Верещинскій очень внимательно относился и къ хозяйственнымъ дѣламъ Сѣдѣховскаго монастыря: оны стремился разрѣшить въ пользу монастыря всѣ накопившіяся отъ времени тяжбы, хлопоталъ о погашеніи монастырскихъ долговъ, старался поднять доходность монастырскихъ имѣній; но въ тоже время оны не жалѣлъ расходовъ на приведеніе внѣшности монастыря въ блестящій порядокъ. Близко видѣвшій дѣятельность Верещинскаго въ монастырѣ, Севастіанъ Клѣновицъ, объ отношеніяхъ котораго къ Верещинскому мы скажемъ ниже, обозрѣвая принесенную имъ монастырю въ санѣ аббата пользу, писалъ въ предисловіи къ вышеупомянутому „Уставу святого Бенедикта“ (1597) слѣдующее: „Вы, Ваша милость, войдя въ это аббатство, какъ пастырь, черезъ двери, законно и съ соблюденіемъ добрыхъ обычаевъ, благоустриваете это честное, спокойное и издавна Богу посвященное мѣсто (оставимъ въ сторонѣ лесть), Вы возвеличиваете его каменными оградами и строеніями, Вы убираете его живописью, Вы украшаете его алтарями, Вы снабжаете его ут-

варью, Вы защищаете въ судахъ права монастыря на имѣнія, Вы погашаете ссуды въ нѣсколько тысячъ золотыхъ, взятыя Вашими предшественниками подъ залогъ монастырскихъ имѣній; пагляднымъ примѣромъ послѣдняго служатъ два села: Шавловице и Насиловъ. Я не упоминаю объ украшеніи Красноставскаго костела, куда Вы, въ честь и славу Господа Бога, заказали органъ за 900 золотыхъ. Вы не пожалѣли также истратить нѣсколько сотъ золотыхъ на подчинку органа въ своемъ монастырѣ“. Здѣсь слѣдуетъ отмѣтить, что каменные ограды, о которыхъ упоминаетъ Клёновицъ, были построены въ видѣ крѣпостныхъ стѣнъ и придали монастырю значеніе укрѣпленнаго замка, могущаго дать отпоръ неприятелю. Къ тому же Верецинскій принималъ мѣры, чтобы снабдить обитель пушками и другого рода оружіемъ и, такимъ образомъ, дать ей возможность защищаться въ случаѣ нападенія.

Незадолго до переѣзда на Клевскую кафедру, въ началѣ 1589 г., Верецинскій сдѣлалъ важное измѣненіе въ строѣ монастырскаго хозяйства: часть аббатскихъ имѣній онъ перечислилъ въ столовыя, т. е. въ предназначенныя на прокормленіе, одѣяніе и другія надобности монаховъ. Этимъ онъ на будущее время значительно ослабилъ значеніе и вліяніе аббата, но зато совѣтъ старцевъ (капитулъ) получилъ возможность самостоятельно развивать монастырскую жизнь, если бы выборъ аббата оказался когда либо неудачнымъ. Монашествующая братія осталась очень довольна такимъ распоряженіемъ Верецинскаго, и имъ онъ среди нея надолго обезпечилъ себѣ добрую память.

Въ морозный вечеръ 2 (12) декабря 1586 г., въ Гродненскомъ замкѣ, скончался отъ воспаленія почекъ, схваченнаго на охотѣ, величайшій изъ польскихъ монарховъ Стефанъ Баторій. Предстояло избраніе новаго государя. Вдова усопшаго короля, Анна Ягеллонка, прилагала всѣ старанія и пользовалась всѣмъ своимъ вліяніемъ, чтобы проложить путь къ престолу для своего любимаго племянника Сигизмунда, сына ея сестры Екатерины и шведскаго короля Іоанна III. Съ самаго начала ее поддер­живаѣтъ

въ этомъ планѣ сотрудникъ и другъ покойнаго Стефана канцлеръ Замоискій, а потомъ склонился на ея доводы и примасъ, архіепископъ гнѣзненскій Карнковскій. Сильное противодѣйствіе кандидатурѣ Сигизмунда оказывала враждебная Замоискому партія братьевъ Зборовскихъ, стремившаяся водворить на польскомъ престолѣ австрійскаго эрцгерцога Максимилиана. Много умѣнія и настойчивости потребовалось со стороны канцлера, чтобы съ успѣхомъ провести избраніе Сигизмунда. Верещинскій, вѣроятно, еще при жизни Стефана Балорія имѣвшій доступъ къ королевѣ Аннѣ, ибо онъ ей посвятилъ редактированное имъ „Посланіе къ жидамъ“ выкращеннаго раввина Михаила, немедленно вслѣдъ за смертью короля принялся составлять обращеніе къ магнатамъ и шляхтѣ Короны и Литвы, въ которомъ оплакивалъ кончину столь великаго государя и доказывалъ, что никто иной, кромѣ Сигизмунда, не достоинъ быть королемъ польскимъ: онъ—отпрыскъ старой династіи Ягеллоновъ, онъ—племянникъ здравствующей благочестивой королевы Анны, онъ прекрасно владѣетъ польскою рѣчью; самъ Богъ повелѣваетъ предоставить ему предковскій польскій тронъ. Обращеніе это было озаглавлено такъ: „Голосъ къ шляхтѣ королевства Польскаго и великаго княжества Литовскаго объ избраніи новаго короля изъ дома Ягеллоновъ, свѣтлѣйшаго Сигизмунда, сына свѣтлѣйшаго короля шведскаго“. Оно было написано Верещинскимъ по-польски, но немедленно было переведено Севастіаномъ Клѣновицемъ на общепринятый тогда въ политическихъ кругахъ латинскій языкъ и въ такомъ видѣ было издано брошюрой въ Краковѣ, въ типографіи Андрея Піотроковчика, въ началѣ 1587 г. Тотчасъ за первымъ обращеніемъ послѣдовало второе, стремившееся примирить враждующія партіи: „Увѣщаніе, обращенное къ высокопреподобнымъ, преподобнымъ, свѣтлѣйшимъ, сіятельнымъ, превосходительнымъ и благороднымъ вельможамъ королевства Польскаго и ко всѣмъ сословіямъ, приглашающее ихъ установить согласіе и отложить всякія соперничества, пока не приступятъ къ акту избранія, равно оставить въ сторонѣ всякія частныя дѣла и заняться исключительно общественными, устроить изъ общаго братскаго собранія тѣхъ, кто поступалъ бы

иначе“. Написанное, подобно предыдущему, первоначально польски, оно было переведено безъ замедленія на латинскій языкъ тѣмъ же Клѣповицемъ и издано брошюрой тамъ же въ Краковѣ и въ той же типографіи. Предисловіе къ нему Верещинскаго датировано 6 января н. ст. 1587 г. въ Сѣцѣховскомъ монастырѣ, а предисловіе переводчика Клѣновица 7 февраля н. ст. того же года въ Люблинѣ.

Ни въ какой изъ библіотекъ, осмотрѣнныхъ проф. Вержбовскимъ ¹⁾, не сохранилось ни одного экземпляра первой брошюры, и мы знаемъ о ней только изъ упоминанія въ текстѣ второй брошюры и изъ перечня сочиненій Верещинскаго въ предисловіи Клѣновица къ переводу на польскій языкъ Устава св. Бенедикта. По одному экземпляру второй брошюры сохранилось въ Краковѣ въ тамошнихъ библіотекахъ Академіи Наукъ и Ягеллонскаго Университета.

Къ веснѣ 1587 г. Верещинскій усиѣлъ составить новое сочиненіе: „Уставъ или поученіе о томъ, какъ долженъ проводить свою жизнь каждый христіанскій государь, чтобы быть добродѣтельнымъ“. Предисловіе къ нему датировано въ Сѣцѣховскомъ монастырѣ въ день св. Войтѣха, т. е. 13 (23) апрѣля. Это именно то сочиненіе, въ которомъ проф. Пташицкій нашель наиболѣе позаимствованій изъ „Зеркала или жизни честнаго человѣка“ Николая Реа. Послѣдовательность мыслей въ трактатѣ Верещинскаго въ общихъ чертахъ слѣдующая: Власть христіанскихъ государей исходитъ отъ Бога, который какъ избираетъ королей, такъ и ниспосылаетъ имъ мудрость для управленія народами въ обрядѣ миропомазанія; король долженъ помнигъ, что онъ поставленъ для охраны истинной христіанской вѣры, а потому обязанъ искоренять ереси и преслѣдовать еретиковъ; король долженъ наблюдать, чтобы никто изъ его поданныхъ не былъ несправедливо обиженъ: для

¹⁾ См. Th. Wierzbowski. Bibliographia polonica XV ac XVI ss. Vars. 1889—1894.

этого онъ обязанъ слѣдить за осуществленіемъ правды какъ въ дѣйствіяхъ королевскихъ слугъ, такъ и въ судахъ; король долженъ стремиться заслужить любовь своихъ подданныхъ справедливостью, милосердіемъ, водвореніемъ мира и покоя въ управляемыхъ земляхъ; король долженъ вести трезвый, умѣренный образъ жизни, не предаваться ни пьянству, ни обжорству, не быть рабомъ увлеченій или страстей; онъ долженъ подбирать себѣ помощниковъ въ управленіи государствомъ изъ людей честныхъ и добропорядочныхъ, отстраняя льстецовъ и клеветниковъ, способныхъ вовлечь короля въ неблагородные поступки; король долженъ быть строгимъ и безпощаднымъ относительно враговъ государства и злодѣевъ, но не поддаваться гнѣву, который влечетъ за собою несправедливость; король долженъ быть терпѣливымъ къ несчастіямъ, мудрымъ, спокойнымъ, благороднымъ, долженъ постоянно обращаться мыслями къ Богу и вѣрять себя попеченію Господню. По примѣру брошюръ, склонявшихъ польскихъ и литовскихъ сенаторовъ и пословъ оставить свой выборъ на шведскомъ королевичѣ Сигизмундѣ и не увлекаться партійной борьбой, предназначенный къ назиданію будущаго короля правоучительный трактатъ былъ въ непродолжительномъ времени переведенъ Севастіаномъ Клёповицемъ на латинскій языкъ. Предисловіе переводчика датировано въ Люблинѣ 2 (12) мая 1588 г.

Сочувствіе политикъ канцлера Замойскаго, литературное содѣйствіе Сигизмунду къ занятію польскаго престола и забота о нравственномъ усовершенствованіи молодого короля—сблизили съ цѣховскаго аббата съ знаменитымъ шляхетскимъ трибуномъ и съ шведскимъ королевичемъ, ставшимъ съ 18 (28) декабря 1587 г. помазанымъ и коронованнымъ государемъ Польши. Между тѣмъ назначенный, по желанію покойнаго короля Стефана, бискупомъ кievскимъ князь Яковъ Воронецкій не интересовался своей отдаленной епархіей, насколько извѣстно, ниразу не посѣтилъ своей паствы и въ теченіе трехъ лѣтъ, прошедшихъ со времени его назначенія, не исхлопоталъ даже для себя въ Римѣ ставленной гра-

моты на бискупскій санъ. Въ время предшествовавшей избранію Сигизмунда борьбы партій князь Яковъ Воронежскій держался стороны братьевъ Зборовскихъ и проводимаго ими на тронъ эрцгерцога Максимилиана. Такимъ образомъ, ему ничего другого не оставалось съ наступленіемъ новаго королевствованія, какъ совершенно отказаться отъ предназначенной кафедръ и уступить ее другому лицу. Преемникомъ князя Воронежскаго избранъ былъ Верещинскій, котораго Замойскій зналъ какъ человѣка, не только образованнаго и опытнаго въ духовной жизни, но и живого, энергичнаго, воодушевленнаго воинскимъ пыломъ, лично храбраго, способнаго владѣть мечомъ не хуже, чѣмъ перомъ. Въ отдаленную епархію, гдѣ почти не было ни католическихъ храмовъ, ни духовенства, но гдѣ чуть не еженедѣльно появлялись татарскіе загоны для грабежа и захвата въ плѣнъ жителей, нельзя было сдѣлать болѣе соотвѣтствующаго выбора. Сигизмундъ III написалъ 25 апрѣля (5 мая) 1589 г. письмо къ папѣ Сиксту V, въ которомъ просилъ папу посвятить Верещинскаго въ кievскіе бискупы съ оставленіемъ въ должности сѣцѣховскаго аббата ввиду того, что Кіевская кафедра не имѣетъ никакихъ доходныхъ имуществъ, и что если Верещинскій лишится доходовъ съ аббатства, то ему не на что будетъ содержать себя, строить костелы и пропитывать подвѣдомственное ему духовенство. Самому Верещинскому король выдалъ грамоту, въ силу которой назначалъ и опредѣлялъ его на свободную Кіевскую кафедру по тому праву патроната (подаванья или поданья), которое принадлежало польскимъ королямъ. Съ этой грамотой Верещинскій 27 іюля (6 августа) 1589 г. явился въ Краковъ къ тамошнему бискупу Петру Мышковскому и просилъ послѣдняго выслушать его исповѣданіе вѣры и присягу, а также допросить приглашенныхъ имъ свидѣтелей въ удостовѣреніе правоспособности его къ посвященію въ бискупскій санъ. Бискупъ Мышковскій благосклонно отнесся къ просьбѣ Верещинскаго, выслушалъ торжественное произнесеніе имъ Символа Вѣры, привелъ его къ присягѣ на Святомъ Евангеліи и поручилъ архидіакону Мартину Цишковскому допросить подъ присягою представленныхъ Верещинскимъ свидѣтелей. Свидѣтелями явились: краковскій воевода Андрей Фирлей, люблинскій вое-

вода, краковскій староста Николай Зебржидовскій, краковскій сүффраганъ Павелъ Домбскій, тынецкій аббатъ Андрей Бржехва, вонхоцкій аббатъ Мартинь Скаршевскій, краковскій генеральный оффиціалъ Станиславъ Манецкій, краковскій архидіаконъ Станиславъ Красинскій, краковскій каноникъ, докторъ богословія Мартинь Пильзненскій, краковскій каноникъ, пултусскій настоятель Николай Мышковскій, краковскій каноникъ, докторъ правъ Петръ Горцинскій. Всѣ эти свидѣтели согласно показывали, что Верещинскому болѣе 40 лѣтъ, что онъ происходитъ отъ благородныхъ родителей и обладаетъ высокими нравственными качествами; что онъ человекъ ученый, извѣстный своими сочиненіями, хотя и не имѣетъ докторской степени, ибо среди шляхтичей не въ обычаѣ достигать ученыхъ званій; что за нимъ слѣдуетъ оставить для обезпеченія содержанія Свѣцховское аббатство, ибо Кіевская епархія опустошена татарами и москвитянами, вслѣдствіе чего въ ней нѣтъ источниковъ для полученія бискупомъ какихъ либо доходовъ; что положеніе католической церкви въ Кіевской епархіи самое плачевное: она располагаетъ тамъ только однимъ ксендзомъ да двумя-тремя храмами. По исполненіи описанныхъ формальностей и составленіи протокола Мышковскій написалъ отъ себя донесеніе папѣ Сиксту V съ одобрительнымъ отзывомъ о Верещинскомъ и съ просьбой утвердить его на Кіевской каѳедрѣ, а Верещинскій, въ качествѣ нареченнаго бискупа, отправился въ свою епархію ¹⁾).

Можно предполагать, что Римская консисторія, получивъ изъ Польши упомянутые документы, встрѣтила нѣкоторыя сомнѣнія относительно возможности утвержденія Верещинскаго кіевскимъ бискупомъ. Первое сомнѣніе касалось того обстоятельства, что былъ еще живъ предшественникъ Верещинскаго по каѳедрѣ князь Яковъ Воронецкій и что, такимъ образомъ, приходилось назначать новаго бискупа при живомъ старомъ. Второе сомнѣніе относилось къ во-

¹⁾ См. Excerpta ex libris manu scriptis Archivi Consistorialis Romani. Ed. Joseph Korzeniowski. Crac. 1890, p. 11—13.

просу, дѣйствительно ли Кіевская католическая епархія такъ скудна доходами, что необходимо оставить за Верещинскимъ Сѣдѣховское аббатство. По поводу этихъ сомнѣній въ Польшу были посланы соотвѣтствующіе запросы. Луцкій бискупъ Бернардъ Мацѣвскій 24 января (3 февраля) 1591 г. отвѣтилъ, что князь Яковъ Воронежскій, носившій званіе кіевского бискупа, успѣлъ уже умереть¹⁾. Для выясненія же состоянія и доходности Кіевской католической епархіи приглашенъ былъ въ Краковъ къ 28 мая (7 іюня) 1591 г. новый рядъ свидѣтелей, а именно: Явъ Орышовскій, верховный гетманъ, по назначенію Его Королевской Милости, войскъ казацкихъ низовскихъ обѣихъ сторонъ Дпѣпра, вблизи татарскаго острова, именуемаго Перезопомъ, шляхтичи Альбертъ Загробскій и Явъ Чайнарковскій и нотаріусъ Юма изъ Самбора. Всѣ они, въ присутствіи администратора краковской епархіи, вице-канцлера Польскаго королевства, Яна Тарновскаго, показывали, что князь Яковъ Воронежскій хотя, дѣйствительно, былъ нареченъ кіевскимъ бискупомъ, по распоряженію короля Стефана Баторія, но на самомъ дѣлѣ никогда не занималъ своей каѣдры и не былъ утвержденъ на ней папскимъ престоломъ; что касается положенія Кіевской католической епархіи, то, несомнѣнно, оно самое печальное: въ Кіевѣ имѣется одинъ только католическій костель, принадлежащій ордену св. Доминика, съ двумя монахами при немъ; болѣе же ни костеловъ, ни ксендзовъ въ епархіи нѣтъ; доходы бискупа заключаются преимущественно въ медовыхъ и звѣриныхъ даянхъ; они ничтожны и невѣрны вслѣдствіе непрерывныхъ татарскихъ набѣговъ; Кіевскій бискупъ получилъ отъ прежнихъ королей грамоты на обширныя имѣнія, въ которыхъ можно поселилъ немало людей, но самыя имѣнія расхищены разными лицами и не приносятъ никакихъ доходовъ. Такъ гласили свидѣтельскія показанія²⁾. Прошло еще око-

¹⁾ Кажется, Мацѣвскій въ данномъ случаѣ ошибался: по свѣдѣніямъ, собраннымъ Іосифомъ Вольфомъ, князь Яковъ Воронежскій скончался только въ 1598 г., т. е. въ одинъ годъ съ самимъ Верещинскимъ. См. *Kniaziowie litewskoruscy*. Warszawa, 1895, str. 578.

²⁾ См. *Excerpta etc.* p. 13—14.

до двухъ лѣтъ, прежде чѣмъ Римская консисторія успѣла рассмотретьъ представленныя документы, и только въ концѣ 153 г. Верещинскій былъ окончательно утвержденъ въ санѣ бискупа и на Кіевской кафедрѣ, съ оставленіемъ его сѣцѣховскимъ аббатомъ.

Между тѣмъ Верещинскій поселился въ Кіевѣ, гдѣ намѣстникомъ или подвоеводою, по назначенію князя Константина Константиновича Острожскаго, былъ въ то время князь Матвій Войничъ Воронецкій, женатый на Анастасіи Гулевичъ. По общему духу, свойственному представителямъ духовенства католической церкви, Верещинскій на новомъ мѣстѣ сталъ болѣе думать о мірскомъ, нежели о духовномъ. Не столько спасеніе душъ немногочисленныхъ пасомыхъ занимало его, сколько привлекала политическая роль, какую онъ могъ играть на отдаленномъ пограничьи, гдѣ свѣтская государственная власть представлена была слишкомъ слабо. Прежде всего онъ позаботился объ укрѣпленіи за бискупствомъ Фастовскаго имѣнія, исторія котораго въ краткихъ чертахъ такова. Старинныя кіевскія земляне Васенькевичи (Ивашенцевичи), которые позднѣе, вѣроятно, по одному изъ своихъ предковъ, стали писаться Макаревичами, владѣли, между прочимъ, скорѣе всего, по праву первой заимки, большимъ пространствомъ земли по рѣкамъ Ирпеню и Унавѣ, гдѣ потомъ расположились села: Плисецкое, Черногородка, Дорогинка, Великая и Малая Светинки и мѣст. Фастовъ. Одинъ изъ нихъ, Андрей Васенькевичъ-Макаревичъ, въ 1560 г. заложилъ эти урочища въ 15 „широкихъ“ рубляхъ кіевскому бискупу Николаю Пацу съ предоставленіемъ ему права извлекать изъ нихъ доходы, какъ изъ собственныхъ имѣній. Въ 1568 г. король Сигизмундъ-Августъ, не взирая на существовавшія права Васенькевичей-Макаревичей, какъ вотчинниковъ, и Кіевскаго бискупа, какъ залогодержателя, пожаловалъ эти пустынные земли нѣкому Богушу Гулькевичу. Тогда Васенькевичи-Макаревичи въ лицѣ сыновей Андрея, Григорія и Николая Андреевичей, предъявили къ Гулькевичу искъ о правѣ собственности. Между тѣмъ правопреемникомъ Богуша Гулькевича, ввиду его смерти, явился сынъ его Фи-

лонь. Не надѣясь выиграть возникшій процессъ въ судебныхъ инстанціяхъ, онъ подарилъ весь пожалованный отцу его Фастовскій ключъ кіевскому бискупу князю Якову Воронецкому. Такимъ образомъ, создалось какъ бы вотчинное право на эти имѣнія и для послѣдующихъ бискуповъ. Верещинскій, по прибытіи въ Кіевъ, властно и энергично вмѣшался въ это дѣло и, устранивъ всякія сомнѣнія, принялся дѣятельно хозяйничать на берегахъ рр. Ирпени и Унавы¹⁾.

Желая, чтобы бискупскія земли начали давать доходъ, онъ принялся за ихъ колонизацію, и съ этой поры имя его связывается съ заселеніемъ Фастова и его окрестностей. Тамъ, гдѣ была почти безлюдная пустыня, онъ основалъ обширныя села, собирая въ нихъ цѣлыя толпы жителей обѣщаніемъ разныхъ льготъ и свободъ. Такъ какъ мѣстности этой постоянно угрожали татарскіе набѣги, то на мѣстѣ нынѣшняго Фастова онъ построилъ крѣпкій замокъ, обнесенный рвами и валами. Въ воспоминаніе о своей родинѣ, Верещинъ-Влодавскомъ, онъ назвалъ вновь устроенный замокъ—Новымъ-Верещиномъ. Невдалекѣ отъ Фастова, на мѣстѣ старыхъ дотатарскихъ городищъ, были осажены сс. Плисовъ (нын. Плисецкое) и Черногородка. Въ Новомъ-Верещинѣ онъ выстроилъ жилой домъ для себя и костель. Постройки были закончены, вѣроятно, въ лѣто 1592 г. Въ 1593 г. онъ внесъ уже протестацію въ Кіевскій гродскій судъ объ освобожденіи Новаго-Верещина отъ налоговъ, ввиду того, что это поселеніе только что основано²⁾.

Но недолго колоніи Верещинскаго пользовались миромъ и благополучіемъ. Онѣ скоро нажили себѣ грознаго врага въ лицѣ князя Кирика Евстафьевича Ружинскаго. Получивши отъ короля Стефана Баторія „урочище Котельню“ въ награду за военныя заслуги, онъ началъ прибѣгать къ обычному въ то время способу „округленія границъ“ — къ наѣздамъ и захвату сосѣднихъ

¹⁾ См. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego, T. I., Warszawa 1880, str. 660, 756 (Chwastów, Czarnohorodka).

²⁾ См. Rulikowski, Opis powiatu Wasylkowskiego. Warszawa, 1853 str. 67.

земель; „большая часть упоминающихъ о немъ документовъ“,—говорить біографъ князя Ружинскаго И. П. Новицкій,—„заключается въ жалобахъ на него сосѣдей, которые, въ свою очередь, прибѣгали къ самозащитѣ, а иногда самоуправству, представляя тѣмъ поводъ къ жалобамъ со стороны Ружинскаго“¹⁾. Такого рода набѣздъ князь Кирикъ Ружинскій произвелъ лѣтомъ 1596 г. и на колоніи Верещинскаго, причемъ въ Новомъ-Верещинѣ онъ ограбилъ костель и бискупскій домъ²⁾, а с. Плисовъ сжегъ до тла. По жалобѣ Верещинскаго, король Сигизмундъ III поручилъ коморнику Яну Черничцкому произвести дознаніе „о шкодахъ, яко много и отъ кого починено... такъ же о спаленіи новыхъ осадъ, якимъ способомъ, умысломъ, и для чего палено“, а князю Кирику Ружинскому приказалъ, чтобы онъ вознаградилъ Верещинскаго, его слугъ и бискупскихъ подданныхъ за причиненные имъ убытки, и чтобы возвратилъ обратно заграбленное у нихъ имущество.

Между тѣмъ Верещинскій продолжалъ заботиться о колонизаціи бискупскихъ земель. За мѣсяць до своей смерти, 1 января 1598 г., онъ выдалъ пѣккому Николаю Шадурскому актъ слѣдующаго содержания:

„Во имя Господне аминь. Нѣкоторые имѣнія кіевскаго бискупа, вслѣдствіе частыхъ набѣговъ и усиленія непріятелей Святого Креста, развратныхъ язычниковъ, татаръ, запустѣли, а подданные его, по жадности и завистливости ближайшихъ безчестныхъ сосѣдей, здѣшнихъ обывателей, схизматиковъ и еретиковъ, отняты у бискупа и присвоены ими. Наконецъ, попадаютъ и такіе люди въ этомъ воеводствѣ, которые, не имѣя возможности отнять и присвоить себѣ самоуправно, насиліемъ, какого либо изъ вышеупомянутыхъ костельныхъ имѣній, подбираются къ нему обманомъ, опираясь на подложные и фальшивые письменные документы. Эти имѣнія моимъ стараніемъ и моими заботами были защищены отъ всѣхъ непріятелей и вновь возвращены бискупству. Они могли оставаться въ пер-

¹⁾ См. Кіевская Старина, 1882, Т. II, стр. 68.

²⁾ По свидѣтельству Клѣновица, при этомъ погибли и многія написанныя Верещинскимъ сочиненія: „inszych ksiąg, wiem to dobrze, było napisanych które *inрет* zostały na Ukrainie w biskupstwie“. См. Предисловіе къ переводу Устава св. Бенедикта.

вобытномъ состояніи, но, поступивъ подь мою власть, по милости и пожалованію Его Величества короля и Рѣчи-Посполитой, ꙗ съ утвержденія верховнаго святого отца Папы Римскаго, — они, съ помощію Божіею, начали усиленно заселяться. Чт. бы они гуще и быстрѣе заселялись, мы порѣшили отдать пустыя урочища на заселеніе людямъ достойнымъ и полезнымъ для бискупства. Поэтому мы, Іосифъ Верещинскій, милостію Божіею бискупъ кievскій, аббатъ сѣдѣховскій, со всѣмъ капитуломъ нашего бискупства кievскаго, обративъ вниманіе на землю и урочище подь названіемъ Дорогинка, гдѣ есть уже порядочное поселеніе, назначили въ это урочище осадчимъ для бысгрѣйшаго заселенія пана Николая Шадурскаго, человека достойнаго. Узнавъ его вѣрность и храбрость и помня давнія и старательныя его службы, мы назначили его въ вышеупомянутомъ имѣніи войтомъ. Вотъ это-то имѣніе надъ рѣчкою Дорогинкою, по обоимъ берегамъ ея, издавна принадлежащее кievскому бискупству, мы даемъ, даримъ и записываемъ вышеупомянутому пану Николаю Шадурскому, женѣ его и потомкамъ его со всѣми доходами и принадлежностями, съ полями, нивами, борами, лѣсами, дубравами, луками, сѣножатями, съ ловами рыбными и звѣриными, бобровыми гонами, съ бортными деревьями, съ прудами и другими доходными статьями, какія только можно было бы придумать и какія издавна причислялись къ этому имѣнію. Мы обозначили и утвердили точныя границы этому имѣнію, которыя суть слѣдующія: начинающая отъ Дидьковской гребли на р. Ирпенѣ, дорогою изъ Дидьковки въ Черногородку до вала, отдѣляющаго Черногородку отъ Новаго-Верещина, а потомъ валомъ — опять до р. Ирпени. Чтобы панъ Николай Шадурскій охотнѣе и усерднѣе взялся за заселеніе этой земли, мы записали въ пользу упомянутаго войтовства сумму въ 200 копѣ грошей литовскихъ, считая въ каждой копѣ по 60 грошей. Имѣніе это мы сейчасъ же отдаемъ въ пользованіе и спокойное обладаніе нашему войту и осадчому Николаю Шадурскому и его потомкамъ. За это пожалованіе онъ и его потомки обязаны будутъ выставлять, по требованію нашему и нашихъ преемниковъ, трехъ вполнѣ вооруженныхъ кѣнныхъ воиновъ, подь страхомъ лишенія пожалованія и записанной суммы. Чтобы это было свято и

ненарушимо, мы собственноручно подписали настоящій актъ и приказали привѣсити печати“. Свидѣтелями при совершеніи этого акта были жители кіевскаго воеводства: Семень Бутовичъ, кіевскій войскій, Бартошь Верещинскій, ново-верещинскій староста, Николай Халецкій, Щенспый Шляшинскій, Янъ Сулковскій и многіе другіе. Кромѣ Іосифа Верещинскаго, актъ подписали Іоаннь Лисгровскій и Криштофъ Язовскій, кіевскіе каноники¹⁾.

Мы не имѣемъ точныхъ свѣдѣній о томъ, гдѣ и при какихъ условіяхъ быта проходила частная жизнь Верещинскаго въ теченіе 1590, 1591 и 1592 г. Начало лѣта 1590 г. онъ провелъ, повидимому, въ Сѣцѣховскомъ монастырѣ. 4 мая н. ст. этого года Верещинскій и сѣцѣховскіе монахи, собравшись въ засѣданіе капитула, сдѣлали любопытное постановленіе, свидѣтельствующее о почтительномъ уваженіи Верещинскаго къ наукѣ и просвѣщенію. „Желая привести доказательства нашей особой любви и привязанности къ чтимому Краковскому Университету, который въ Польскомъ королевствѣ издревле являється разсадникомъ христіанской вѣры и всяческихъ доблестей,“ — писали они, — „стремясь, согласно съ намѣреніями св. Тридентскаго собора и съ нашими провинціальными постановленіями, прійти на помощь нашей любезной матери-кормилицѣ въ томъ убожествѣ, какое испытываетъ Университетъ въ лицѣ его ученыхъ профессоровъ, въ особенности юридическаго факультета, мы навсегда отдаемъ и безповоротно включаемъ въ вѣдѣніе этого факультета доселѣ спокойно осуществляемый нами патронатъ надъ кустодіею и тремя каноніями: провдницкой, горецкой и садовской въ коллегіатѣ св. Эгидія, расположенной подъ Краковскимъ замкомъ. Мы также передаемъ факультету самый костель св. Эгидія со всѣми служащими намъ правами, равно какъ и десятинный доходъ съ Щыржецкаго повѣта, издавна намъ принадлежащій. Мы ставимъ только условіемъ, чтобы профессора юридическаго факультета

¹⁾ См. Архивъ Юго-Западной Россіи, часть шестая, т. I, Кіевъ 1876, стр. 258-263.

тета, по вступленіи въ пользованіе доходами коллегіаты, платили старѣйшинѣ бурсы бѣдныхъ студентовъ въ Краковѣ, по Висльной улицѣ, по 20 гривенъ въ годъ, дотолѣ, пока въ живыхъ будетъ нашъ нынѣшній бискупъ-аббатъ (т. е. Верещинскій), ввиду того, что таковую именно сумму онъ опредѣлялъ и обычно платилъ студентамъ этой бурсы. Послѣ же кончины помянутаго бискупа-аббата, въ замѣнъ этой платы, профессора-юристы навсегда обязаны будутъ еженедѣльно выдавать сѣцѣховскому монаху, котораго аббатъ съ братіей пришлютъ въ Краковъ для слушанія наукъ по любому изъ факультетовъ, по 15 грошей на корма и снабжать его бесплатно квартирою въ одномъ изъ краковскихъ домовъ. Кроме того, профессора должны будутъ молиться Богу за души наши въ тѣ „сухіе“ дни, когда въ Университетѣ совершается торжественное заупокойное богослуженіе съ произнесеніемъ проповѣдей“¹⁾. Ввиду возраженій нѣкоторыхъ изъ братіи, 11 марта н. ст. 1592 г. Верещинскому пришлось устроить засѣданіе капитула по тому же вопросу и написать вторичное постановленіе въ нѣсколько измѣненной редакціи. Но и это постановленіе вызвало вполнѣ въ томъ духѣ, какъ предполагалъ Верещинскій. Такимъ образомъ, мы видимъ, что въ 1590—1592 г. Верещинскій дважды отлучался въ Сѣцѣховскій монастырь. Остальное время онъ проживалъ, безъ всякаго сомнѣнія, въ Кіевѣ, въ замкѣ на Флоровской горѣ или, у подножія горы, при доминиканскомъ костелѣ св. Троицы. Сочиненіе его: „*Excytarz.... do podniesienia woyny św. przeciwko Turkom i Tatarom*“ датировано въ Кіевѣ 6 августа н. ст. 1592 г.

Отъ слѣдующихъ годовъ дошли до насъ нѣкоторыя письма Верещинскаго, и по нимъ возможно составить себѣ представленіе объ его дѣятельности. Такъ, отъ 1593 г. для насъ сохранились письма его къ канцлеру Яну Замойскому отъ 29 августа и отъ

¹⁾ См. Ks. Gacki. Benedyktyński klasztor w Sieciechowie etc. Radom, 1872, str. 235—236.

4 октября н. ст. Въ первомъ изъ нихъ Верещинскій доноситъ Замоискому объ условіяхъ, на которыхъ состоялось примиреніе между запорожскими казаками и черкасскимъ старостою, княземъ Александромъ Михайловичемъ Вишневецкимъ, послѣ того какъ, во время нападенія запорожцевъ на г. Черкасы, людьми князя Вишневецкаго были убиты казацкіе предводители Косинскій, Шалевскій и Снятовскій. Оно датировано въ Новомъ-Верещинѣ¹⁾. Во второмъ письмѣ, датированномъ тамъ же, Верещинскій рассказываетъ, какъ онъ, по уполномочію кievской шляхты, собравшейся въ Кіевъ на рочки, вмѣстѣ съ княземъ Кирикомъ Евстафiевичемъ Ружинскимъ (опустошившимъ, три года спустя, бискупскія имѣнія) выѣзжалъ къ устью р. Лыбеди на встрѣчу запорожцамъ, плывшимъ на лодкахъ, чтобы наказать Кіевскій замковый и мѣщанскій урядъ за убійство одного и за пытку другого запорожца, посланныхъ Войскомъ въ Кіевъ съ жалобами къ уряду на обиды, причиненныя ему черкасскимъ старостою, покойнымъ княземъ Александромъ Михайловичемъ Вишневецкимъ²⁾. Верещинскій и князь Ружинскій должны были склонить запорожцевъ отказаться отъ мысли о нападеніи на Кіевъ. Ихъ убѣжденія ни къ чему не привели, запорожцы осадили Кіевъ, и уряду, чтобы отстранить угрожающую городу опасность погрома, пришлось уплатить имъ 1.200 польскихъ злотыхъ выкупа. Посредниками въ продолжительныхъ переговорахъ, предшествовавшихъ этому рѣшенію, были тѣ же Верещинскій и князь Ружинскій. Интересна подробность изъ поѣздки ихъ къ устью р. Лыбеди. Верещинскій, чтобы запорожцы узнали, кто къ нимъ приближается, и не произвели вооруженнаго нападенія, велѣлъ бывшимъ съ нимъ музыкантамъ играть на шаламаяхъ³⁾ изъ

¹⁾ См. наше соч.: Стефанъ Баторій и Днѣпровскіе казаки, Кіевъ, 1904, стр. 307—314.

²⁾ Князь А. М. Вишневецкій скончался въ промежутокъ времени между 1-мъ и 2-мъ письмами Верещинскаго къ Замоискому, т. е. между 29. VIII. и 4. X. н. ст. 1593 г.

³⁾ Шаламая, по-лат. *salamaus* (отъ *salamus*—тростникъ), по-франц. *salumeau*,—музыкальный инструментъ, заимствованный съ Запада, свирѣль; по-казацки—шоломійка; въ легендѣ о Мазепѣ, записанной П. Е. Чуйкевичемъ

псалма Давидова: „Воспою Господеву въ животѣ моемъ“ (Пс. 103, ст. 33). Казаки догадались, чья музыка подаетъ сигналъ, и „съ помощью Божіей,“ — по словамъ Верещинскаго, — „шаломайная мелодія спасла меня съ княземъ Ружинскимъ и съ нашими слугами отъ страшной опасности“. Въ томъ же письмѣ Верещинскій доноситъ еще Замоискому, что онъ съ отрядомъ съ 3.000 казаковъ успѣлъ отразить набѣгъ крымскаго хана, который такъ на него разсердился, что прислалъ ему черезъ невольника написанную по-арабски книжку, истоптанную конскими копытами, и велѣлъ передать, что на примѣрѣ этой книжки онъ можетъ убѣдиться, какъ будетъ размножено подъ ударами копытъ его тѣло, когда хану доведется его поймать. Заканчиваетъ онъ сообщеніемъ, что такъ какъ, по свѣдѣніямъ лазутчиковъ, готовится новый набѣгъ, то онъ укрѣпляетъ Черногородское городище частоколомъ и будетъ ждать прихода татаръ съ 2.000 казаковъ, вооруженныхъ ружьями, и съ 10 гаковницами ¹⁾).

Отъ 1594 г. сохранилось одно письмо Верещинскаго къ полному гетману Станиславу Жолкѣвскому, датированное въ Новомъ-Верещинѣ 7 апрѣля н. ст. Для представленія о частномъ бытѣ Верещинскаго интересно его начало: „Такъ какъ я живу среди дикихъ полей и почти въ пустынѣ, то до меня нескоро дошло извѣстіе о постановленіи, какое принялъ прошлый сеймъ относительно Двѣпровскихъ людей“. Далѣе Верещинскій высказываетъ Жолкѣвскому разныя соображенія по поводу даннаго ему послѣднимъ порученія нанербовать на королевскую службу казацкій полкъ въ 500 человекъ. Онъ торопитъ Жолкѣвскаго скорѣе прислать необходимыя для найма казаковъ деньги и сукна, а также разрѣше-

и напечатанной дважды П. А. Кулишомъ (Преданія, 1847, стр. 8—10; Зап. о Южн. Руси, т. I, 1856, стр. 117—121), есть такое мѣсто: „А тутъ усюды у трубы, да въ шоломійки смутно, да жалибнѣ выгравають, а по церквамъ молебни правлять, собѣ одвернувъ Господь гнивь Царський.“

¹⁾ См. Listy Stanisława Żolkiewskiego. W Krak. 1868, str. 23—33.

ніе занять подѣ ихъ постой расположенныя вблизи Двѣпра имѣнія кіевскихъ монастырей, въ особенности же принадлежащее Кіево-Печерской лаврѣ мѣстечко Васильковъ. Видно, что бискупъ хорошо былъ знакомъ съ мелочами казацкаго быта и умѣло брался за формирование полка¹⁾.

Въ концѣ апрѣля н. ст. Верещинскій продолжалъ пребывать въ Новомъ-Зерещинѣ. Въ „Дневникъ“ Эриха Ляссоты подѣ 30 апрѣля читаемъ: „Оттуда черезъ рѣку Каменицу въ Хвастовъ или Новый Верещинъ, новый городъ на р. Упавѣ, принадлежащій кіевскому бискупу Іосифу Верещинскому, котораго мы нашли здѣсь и три раза были у него въ гостяхъ (1 миля). Пробыли въ Хвастовѣ до 4 мая“²⁾.

На осень 1594 г. Верещинскій уѣхалъ въ Сѣцѣховскій монастырь, гдѣ провелъ и начало 1595 г. Это видно изъ датъ подѣ сочиненіями его: „Publica... z strony fundowania Szkoły Rycerskiej“ etc. и „Sposób osady nowego Kijowa“ etc. Первое сочиненіе датировано въ Сѣцѣховскомъ монастырѣ 20 октября н. ст. 1594 г., второе—тамъ же въ день новаго 1595 года.

Въ послѣсловіи къ сочиненію: „Пожеланіе, чтобы была предпринята рѣшительная война противъ турецкаго султана“ (1597) Верещинскій упоминаетъ объ обширномъ письмѣ, посланномъ имъ черезъ одного изъ своихъ слугъ московскому царю Θεодору Ивановичу, и приводитъ въ польскомъ переводѣ отвѣтную царскую грамоту. Въ упомянутомъ письмѣ кіевскій бискупъ, обращаясь къ христіанскимъ чувствамъ извѣстнаго своимъ благочестіемъ государя, уговаривалъ его оказать помощь австрійскому цесарю въ борьбѣ его съ врагами Святого Креста, турками. Можно сдѣлать весьма вѣроятное предположеніе, что переписка эта относится къ 1595 г.,

¹⁾ См. Wierzbowski. Materiały do dziejów piśmiennictwa Polskiego, Tom. I, Warsz. 1900, str. 305—307.

²⁾ См. Мемуары, относящіяся къ ист. Южн. Русн. Вып. I, Кіевъ 1890, стр. 154—155.

хотя, при передачѣ славянскихъ цифръ арабскими, въ обозначеніи года допущена Верещинскимъ ошибка, лишающая насъ возможности установить точную дату грамоты: вмѣсто 7104 года отъ сотворенія міра, какъ бы слѣдовало, поставленъ годъ 6593 ¹⁾. Въ то время „въ Москвѣ больше всего боялись могущества турокъ, и помочь косвеннымъ образомъ противъ нихъ Австрійскому дому могло считаться дѣломъ благоразумія“ (Соловьевъ) ²⁾. Извѣстно, что 9 (19) марта 1595 г. покинулъ Москву, послѣ благопріятныхъ переговоровъ, австрійскій посланникъ Варкочъ, а вслѣдъ за нимъ въ половинѣ іюня отправлены были къ цесарю съ казною на вспоможеніе противъ турецкаго султана думный дворянинъ Михаилъ Вельяминовъ и дьякъ Аѳанасій Власьевъ; они повезли соболей, куницъ, лисицъ, бѣлки, бобровъ, волковъ, кожъ лосинныхъ на 44.720 рублей ³⁾. Такимъ образомъ, настоянія Верещинскаго не противорѣчили тогдашнему направленію московской политики. Вслѣдствіе этого нельзя удивляться, что онъ получилъ черезъ того же слугу милостивый отвѣтъ царя, который заявлялъ, что, какъ православный государь, онъ не прочь предпринять войну противъ невѣрныхъ басурманъ, съ цѣлью освобожденія подвластныхъ имъ христіанскихъ народовъ, но что до окончательнаго рѣшенія этого вопроса необходимо обсудить его сообща съ польскимъ королемъ. Въ такомъ духѣ говорилъ Борисъ Годуновъ, два года спустя, императорскому послу Аврааму, бургграфу Доне: „У великаго государя рати много, можно ему Рудольфа цесаря оборонять отъ недруговъ: только бы далъ дорогу нашей рати король Польскій черезъ Литовскую и Польскую земли рѣкою Днѣпромъ“ ⁴⁾. Планы эти никогда не вышли изъ области дипломатическихъ сношеній на поле дѣйствительной жизни; никакого соглашенія по турецкому вопросу между Москвою и Польшей не послѣдовало, какъ не столковались ме-

¹⁾ См. Pisma polityczne ks. Wereszczyńskiego, Wyd. Turowskiego, Krak. 1858, str. 74—77.

²⁾ См. Ист. Россіи, т. VII, 1 изд. 1857, стр. 326.

³⁾ См. Uebersberger. Österreich und Russland seit dem Ende des 15 Jahrhunderts. I B. Wien und Leipzig 1908, S. 561.

⁴⁾ См. Соловьевъ, Ист. Рос., т. VII, изд. 1857, стр. 328.

жду собою Польша и Австрія, несмотря на присутствованіе австрійскихъ посланниковъ на польскихъ сеймахъ 1595 и 1596 г.г.; причины въ послѣднемъ случаѣ коренились въ томъ, что эрцгерцогъ Максимилианъ медлилъ окончательно отречься отъ притязаній на польскій тронъ, и что канцлеръ Замоискій не сочувствовалъ вообще затѣямъ войны съ Турціей ради выгодъ Австрійскаго дома ¹⁾).

Слѣдующихъ два сохранившихся письма Верещинскаго относятся къ марту 1596 г. Это былъ какъ разъ моментъ, когда казацкія войска Шавулы и Лободы соединились подъ Кіевомъ и ожидали подхода къ нимъ—скопища Наливайка. Князь Кирикъ Евстафіевичъ Ружинскій въ своей Паволоцкой волости расправлялся между тѣмъ съ „гультаями“, поднимавшими народъ противъ него. Жолкѣвскій получилъ уже отъ короля порученіе усмирить казаковъ и спѣшно гнался за Наливайкомъ, двигавшимся на соединеніе съ Шавулой и Лободой. Верещинскій въ письмѣ къ канцлеру Замоискому изъ Новаго-Верещина отъ 22 марта п. ст. заявляетъ: „Въ нашей мѣстности казаковъ размножилось до 20.500 душъ; они причиняютъ величайшія непріятности и бѣднымъ людямъ, и владѣльцамъ имѣній, а избавиться отъ нихъ мы никоимъ образомъ не можемъ“. Очевидно, Верещинскій не сочувствовалъ войнѣ между польскимъ правительствомъ и казаками, потому что онъ подаетъ советъ Замоискому или немедленно отдать казакамъ для поселенія Заднѣпровье, или, пообѣщавъ имъ это на словахъ, направить ихъ тѣмъ временемъ противъ какого либо внѣшняго врага: противъ татарскихъ ордъ или противъ Московскаго государства, если онъ не будетъ соблюдать условій перемирія и не вернетъ захваченныхъ частей Заднѣпровія. Верещинскій увѣряетъ, что казаки только и ждутъ королевскаго распоряженія, противъ кого имъ идти. Далѣе онъ признается, что онъ подговариваетъ казаковъ двинуться на царя перекопскаго и готовъ самъ лично

¹⁾ См. Uebersberger. Österreich und Russland etc, S. 562.

стать во главѣ казацкаго войска, если его благословить на это папскій легатъ и пришлетъ ему въ знакъ своего напутствія хоругвь ордена свв. Маврікія и Лазаря. Въ заключеніе Верещинскій проситъ Замойскаго ходатайствовать передъ королемъ и сенаторами о подкрѣпленіи его тощей казны 1.000-ью злотыхъ. Къ письму приложенъ универсалъ (воззваніе), призывающій охотниковъ къ нему въ Новый-Верещинъ ко дню обрѣтенія Св. Креста, т. е. къ 3-му мая н. ст., для принятія участія въ крестовомъ походѣ противъ татаръ. Въ послѣднихъ строкахъ письма Верещинскій проситъ Замойскаго отпечатать этотъ универсалъ въ королевской типографіи и распространить среди польскаго народа ¹⁾.

Въ другомъ письмѣ изъ Новаго-Верещина отъ того же 22-го марта н. ст. къ казацкому полковнику Сашку Хведоровичу, одному изъ подручниковъ Лободы, Верещинскій выражаетъ сожалѣніе, зачѣмъ Сашко соединился съ Наливайкомъ и, передвигаясь по „волостямъ“, оскорбляетъ короля, обижаетъ людей и чинитъ непристойныя насилія въ шляхетскихъ домахъ. Если онъ испыталъ отъ кого обиды, то могъ добиться своего судебнымъ порядкомъ. Далѣе Верещинскій совѣтуетъ Сашку просить прощенія у польнаго гетмана Жолкѣвскаго. Онъ признается, что и на него наговариваютъ злые люди, будто онъ дружитъ съ казаками во вредъ Рѣчи-Посполитой. Верещинскій надѣется оправдаться и ждетъ, что судьба накажетъ его клеветниковъ ²⁾. Можно догадываться, что лицомъ, обидившимъ Сашку, былъ князь Кириель Евстафіевичъ Ружинскій. На него же, вѣроятно, намекаетъ Верещинскій, говоря о злыхъ людяхъ, упрекающихъ его за дружбу съ казаками. Князь Ружинскій пылалъ особенною ненавистью къ казакамъ, несмотря на то, что въ 1588—89 г.г. былъ на Запорожьи гетманомъ, и даже Жолкѣвскій находилъ его расправы съ ними черезъ-чуръ жестокими. Весьма правдоподобнымъ является предположеніе, что князь Ру-

¹⁾ См. наше соч.: Стефанъ Баторій и Диѣтровскіе казаки, К. 1904, стр. 314—319.

²⁾ См. Чтенія въ истор. общ. Нестора лѣтописца. Кв. XIX. К. 1906. Отд. 3, стр. 68—69.

жинскій лѣтомъ 1596 г. произвелъ наѣздъ на бискупскія имѣнія именно въ отместку Верещинскому за его добродушное отношеніе къ казакамъ и стремленіе смягчить готовившуюся имъ участь. Изъ исторіи послѣдующихъ событій, окончившихся Солоницкимъ погромомъ, достаточно извѣстно, что примирительныя старанія Верещинскаго не имѣли успѣха. Его пріятель Сашко Хведоровичъ былъ убитъ въ первомъ же сраженіи между войскомъ Жолкѣвскаго и казаками у озера „Острый камень“, близъ Бѣлой Церкви, 3 апрѣля н. ст., и письмо къ нему Верещинскаго, по всей вѣроятности, найдено было на его трупѣ и переслано Жолкѣвскимъ Замоискому для свѣдѣнія, почему и сохранилось въ архивѣ графовъ Замоискихъ въ Варшавѣ.

Зиму съ 1596 г. на 1597 г. Верещинскій проводилъ, кажется, въ Кіевѣ, пока усадьбу въ Новомъ-Верещинѣ удалось привести въ порядокъ послѣ учиненнаго ей кн. Ружинскимъ погрома. Въ Кіевѣ датировано 10 февраля н. ст. 1597 г. послѣднее сочиненіе Верещинскаго: „Пожеланіе, чтобы была предпринята рѣшительная война противъ турецкаго султана“. Оно было отпечатано въ Новомъ-Верещинѣ, гдѣ, очевидно, Верещинскому удалось устроить маленькую типографію¹⁾. Хотя оно предназначалось для прочтенія на сеймѣ, но, по всей вѣроятности, не успѣло во-время, ибо сеймъ открылся въ Варшавѣ того же 10 февраля н. ст., когда Верещинскій дописывалъ въ Кіевѣ послѣднія строки своего „Пожеланія“, и закрылся 28 марта н. ст. Врядъ ли въ теченіе полутора мѣсяца могъ кіевскій бискупъ отпечатать свою брошюру и доставить ее въ Варшаву въ веселную распутицу. Лично на сеймѣ онъ не былъ, что достовѣрно извѣстно, такъ какъ имя его не значится въ спискѣ присутствовавшихъ на сеймѣ іерарховъ католической церкви²⁾.

¹⁾ См. Кіевская Старина 1895, т. 51, отд. II, стр. 83—87; здѣсь помѣщены снимки 2-хъ первыхъ страницъ брошюры Верещинскаго.

²⁾ См. *Pisarze dziejów Polskich*. Tom. XX. *Dyaryusze sejmowe z roku 1597*, w Krak. 1907, str. 526.

Въ то время, какъ въ Кіевѣ Верещинскій готовилъ къ печати свое „Пожеланіе“, въ Люблинѣ на рынкѣ, въ собственномъ домѣ, расположенномъ какъ разъ противъ зданія трибунала, его пріятель Севастіанъ Клёновицъ заканчивалъ заказанный ему Верещинскимъ переводъ съ латинскаго языка на польскій „Устава благословеннаго и Богомъ прославленнаго святого отца Бенедикта“¹⁾. Обработавъ переводъ, Клёновицъ началъ писать предисловія, которыхъ постепенно сочинилъ четыре. Они посвящены поочередно: 1) Верещинскому, 2) вообще аббатамъ и монахамъ Бенедиктинскаго ордена, 3) пріору и братіи Сѣцѣховскаго монастыря, наконецъ, 4) монастырскимъ послушникамъ (последнее—въ латинскихъ и польскихъ стихахъ). Главная мысль всѣхъ четырехъ предисловій заключается въ томъ, что переводъ „Устава“ нуженъ не столько для сѣцѣховской братіи, владѣющей латинскимъ языкомъ, сколько для испытываемыхъ послушниковъ и для свѣтскихъ людей, интересующихся монастырскою жизнью и расположенныхъ искать въ монастырѣ убѣжища отъ житейскихъ бурь и тревоженій. Первое предисловіе датировано въ Люблинѣ 24 февраля н. ст., второе—въ Сѣцѣховскомъ монастырѣ 28 февраля н. ст., третье—въ имѣніи Клёновица „Юзефовска-Волька“ 3 марта н. ст. и только четвертое—не имѣетъ никакой даты. Вездѣ Клёновицъ подписывается старымъ и преданнымъ слугою Верещинскаго и монастыря. Печатное изданіе „Устава“ появилось въ томъ же 1597 г. въ Краковѣ, въ типографіи Андрея Піотроковчика. Выходной листъ укра-

¹⁾ Мы пользовались экземпляромъ „Устава“ Варшавской Университетской бібліотеки; въ немъ недостаетъ шести послѣднихъ листковъ. Недавно намъ изъ труда г. Корженіовскаго сдѣлалось извѣстнымъ, что въ Импер. Публ. Библіотекѣ въ С.-Петербургѣ находится рукопись начала XVII вѣка, заключающая въ себѣ „Уставъ св. Бенедикта“ съ предисловіями Клёновица. Г. Корженіовскій высказываетъ мнѣніе, что эта рукопись не списана съ печатнаго изданія, а является кошей оригинала, хранившагося вѣкогда въ Сѣцѣховскомъ монастырѣ. Мы не имѣли еще случая провѣрить, имѣются ли въ упомянутой рукописи какія либо дополнительныя свѣдѣнія о Верещинскомъ. См. *Archivum do dziejów literatury i oświaty w Polsce*, T. XI, *Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu*. Napisał Józef Korzeniowski, Krak. 1910, str. 206.

пень гербомъ Верещинскаго „Три зарубки“, съ двумя ангелами по бокамъ и съ бискупскою тиарой сверху. На каждой изъ трехъ зарубокъ написано по слову: *Christus, spes, mea*. Для насъ наиболѣе интереснымъ является первое предисловіе, въ которомъ Клѣновицъ излагаетъ заслуги Верещинскаго передъ Сѣцѣховскимъ монастыремъ и передъ Кіевскою епархіею, перечисляетъ какъ печатныя его сочиненія, такъ и оставшіяся въ рукописяхъ (преимущественно проповѣдническаго характера), причемъ выражаетъ сожалѣніе, что большинство рукописей Верещинскаго погибло во время разбойничьяго нападенія князя Ружинскаго на Ново-Верещинскую усадьбу. Сообщаемыя Клѣновицемъ біографическія свѣдѣнія о Верещинскомъ хотя кратки, но очень цѣнны, въ особенности въ части, касающійся его дѣятельности въ Сѣцѣховскомъ монастырѣ, которой Клѣновицъ былъ свидѣтелемъ-очевидцемъ. Эти свѣдѣнія вполне подтверждаются архивными разысканіями ксендза Гацкаго, и выше (стр. 21—22) мы ихъ привели.

Верещинскій сблизился съ Клѣновицемъ, по всей вѣроятности, въ Люблинѣ, куда ему приходилось часто пріѣзжать и гдѣ онъ подолгу проживалъ для веденія въ трибуналѣ монастырскихъ тяжбъ. По должности сѣцѣховскаго аббата, Верещинскому довелось близко ознакомиться съ невѣроятною волокитою, царившею въ этомъ учрежденіи, и онъ даже написалъ, по свидѣтельству Клѣновица, проектъ преобразованія трибунала, приложивъ къ нему пѣсенку, въ которой перечислялъ всевозможные юридическіе извороты, тормозящіе ходъ судопроизводства. Такъ какъ Верещинскій былъ избранъ аббатомъ въ 1581 г., то, вѣроятно, къ этому или къ слѣдующему году относится и знакомство его съ Клѣновицемъ. Послѣдній жилъ въ Люблинѣ съ 1574 г. и успѣлъ уже получить извѣстность превосходнаго знатока латинскаго языка. Въ 1582 г. онъ выступилъ на литературное поприще съ поэмой: „*Philtron Sebastiani Sulmircensis Acerini, quo inaestimabilis vis charitatis christianae exprimitur*“. Въ 1584 г. появилась вторая поэма: „*Roxolania*“. Когда въ началѣ 1587 г. Верещинскому понадобилось, какъ упомянуто было выше (стр. 23—24), перевести на латинскій языкъ двѣ политическихъ брошюры, предназначавшихся не только для поля-

ковъ, но и дя ивостранцевъ, объ избраніи въ королѣ сына Ека-
терины Ягеллонки Сигизмунда и о прекращеніи партійныхъ раз-
доровъ, то онъ поручилъ эту задачу Клёновицу въ увѣренности,
что никто не могъ бы выполнить ея лучше люблинскаго пріятеля.
Ему же поручилъ Верещинскій и переводъ трактата: „Уставъ или
поученіе о томъ, какъ долженъ проводить свою жизнь каждый
христіанскій государь, чтобы быть добродѣтельнымъ“. Въ предис-
ловіи къ послѣднему переводу Клёновицъ даетъ такую характе-
ристику Верещинскому: „И болѣе всего удивлялся“,— пишетъ
онъ,—,тремъ достоинствамъ этого человѣка: усидчивости его въ
писаніи, ревности въ служеніи государству и величайшей снисхо-
дительности къ презрѣннымъ завистникамъ. Усидчивость въ писа-
ніи у него такова, что положительно можно удивляться, какъ хва-
тало у него силъ на столько сочиненій при его возрастѣ, при его
занятomъ образѣ жизни и при измѣнчивости судьбы. Его душа
была такъ предана отечеству и государству, что если только онъ
предвидѣлъ пли предчувствовалъ для нихъ какой нибудь вредъ, то
не преминалъ предостерегать и предупреждать соотечественниковъ,
въ особенности такихъ, которые могли предотвратить угрожающія
опасности. Онъ издавалъ многія достойныя прочтенія сочиненія, въ
которыхъ указывалъ путь ко спасенію душъ, стремился исправить
жизнь и нравы, горячо защищалъ догматы церкви, предписывалъ
самимъ королямъ, какъ они должны жить, царствовать и упра-
влять. Къ своимъ критикамъ онъ относился такъ великодушно,
что не только не обижался ихъ порицаніями, но даже, по мѣрѣ
усиленія пападокъ, все болѣе и болѣе увлекался писаніемъ“¹⁾.

Тяжелые труды Клёновица по переводу сочиненій Верещин-
скаго на латинскій языкъ не могли быть безмездными. Небогатый
мѣщанинъ, жившій службою въ люблинскомъ городскомъ упра-
вленіи, Клёновицъ, конечно, не согласился бы выполнять даромъ
заказы обезпеченнаго сѣцѣховскаго аббата. Поэтому, въ маѣ 1588 г.
Клёновицъ закончилъ переводъ „Наставленія христіанскому ко-

¹⁾ Мы пользовались экземпляромъ латинскаго перевода Клёновица, при-
надлежащимъ библіотекѣ Варшавскаго Университета.

ролю“, а въ октябрѣ того же года Верещинскій наградилъ уже его изъ монастырскихъ имѣній пустошью въ 200 слишкомъ десятинъ, близъ деревни Псарь. Пустошь эта была расположена въ треугольникѣ, образуемомъ рѣчками Бржезничкой и Кренпцемъ, и была ограничена съ двухъ сторонъ течевіями упомянутыхъ рѣчекъ, а съ третьей—дорогой, шедшей отъ моста черезъ р. Бржезничку къ истоку р. Кренпца¹⁾. Такъ какъ, на общемъ основаніи закона, имѣніями, хотя бы временно, на арендномъ или залоговомъ правѣ, могли владѣть только шляхтичи, плебеямъ же дозволено было предоставлять пользованіе имѣніями только въ видѣ вознагражденія за ихъ службу, по формулѣ: *beneficium propter officium*, то Верещинскій, чтобы дать мѣщанину Клѣновицу право владѣть пустошью близъ д. Псарь, долженъ былъ создать ему хотя бы фиктивную должность въ монастырскомъ управленіи. И вотъ, по его настоянію, монастырскій капитулъ въ засѣданіи 1 октября н. ст. назначаетъ Клѣновица войтомъ псарскимъ—„для пользы д. Псарь и ея жителей, нашихъ подданныхъ, для поддержанія среди нихъ порядка, для производства по ихнимъ дѣламъ суда и для увеличенія доходовъ и пользы нашего монастыря“, какъ гласитъ подлинный актъ. Д. Псары была такимъ ничтожнымъ поселкомъ, что совершенно не нуждалась въ особомъ войтѣ, тѣмъ болѣе, что она доселѣ находилась въ вѣдѣніи войта сосѣдняго селенія Бржезницы, безъ всякаго для себя ущерба; но званіе псарскаго войта было вновь создано собственно для того, чтобы мѣщанинъ Клѣновицъ, на законномъ основаніи, могъ стать владѣльцемъ отведенной ему Верещинскимъ пустоши. Вотъ въ какихъ выраженіяхъ опредѣляетъ подлинный актъ права новаго владѣльца: „Мы (т. е. капитулъ) предоставляемъ псарскому войту и его наслѣдникамъ полное право основать и построить совершенно новую деревню подъ названіемъ Юзефовъ, возвести въ ней жилой дворъ и поселить въ ней сколько угодно кметовъ и огородниковъ для своей пользы; устроить запруды на упомянутыхъ рѣчкахъ (т. е. на Бржезничка

¹⁾ Въ настоящее время мѣсто пустоши занимаетъ д. Моленды Козеницкаго у. Радомской губ.

и Кренпцѣ), ввиду чего уступаемъ ему оба берега; дозволяемъ поставить на нихъ мельницы и фабрику желѣза, но только безъ нанесенія ущерба монастырскому бору и лѣсу; даемъ свободу копать желѣзную руду въ лѣсу Зглишинъ и въ другихъ мѣстахъ, завести звѣринецъ на мысу при слияніи обѣихъ рѣчекъ, открыть корчмы, пользоваться по усмотрѣнію землею, постройками, кметами, огородами, прудами, мельницами, пивами, лугами, пастбищами; получать съ имѣнія десятинный доходъ и обращать его въ свою пользу; вынуждать чинши, дани, уголовные штрафы, отработки и повинности съ кметовъ, огородниковъ, мельниковъ, рудокоповъ, корчмарей и жителей, ничего не оставляя намъ и нашимъ преемникамъ; пслучать размѣръ съ мельницъ; чинить судъ и расправу надъ всѣми подданными. Кромѣ этого, мы позволяемъ тому же Севастіану и его наслѣдникамъ, равно всѣмъ подданнымъ упомянутой деревни Юзефовъ, свободно пасти скотъ повсюду въ нашихъ борахъ, лѣсахъ и заросляхъ и свободно рубить деревья, какъ на постройку, такъ и на топливо; самому же войту и его наслѣдникамъ—свободно охотиться на всякаго рода звѣря. За это упомянутый Севастіанъ Клѣновицъ и его наслѣдники обязаны будутъ платить намъ и нашимъ преемникамъ ежегодно въ день св. Мартина (11 ноября н. ст.), въ видѣ чинша, по 100 польскихъ золотыхъ, считая въ каждомъ золотомъ по 30 грошей. Чиншъ этотъ не можетъ быть обращенъ ни на какой иной предметъ, а только на покупку пушекъ (гаковницъ и шмиговницъ) для защиты нашего Сѣцѣховскаго монастыря, который мы съ большими расходами перестраиваемъ въ видѣ укрѣпленнаго замка, ибо онъ доселѣ, во время безкоролевій, оказывался въ весьма печальномъ положеніи, будучи доступенъ нападеніямъ враговъ; отнынѣ, какъ наши подданные, такъ и другіе люди, живущіе въ окрестностяхъ, во время отечественныхъ бѣдствій, будутъ находить въ немъ вѣрное убѣжище и спрятъ для своего имущества. Мы поручаемъ нашему псарскому войту всегда досматривать, чтобы это дѣлалось такъ, а не иначе, и чтобы упомянутая сумма не была обращена на иной предметъ. При этомъ псарскій войтъ долженъ всегда имѣть надзоръ, чтобы пушки отливались съ гербомъ Кочракъ или Три

зарубки, каковой, какъ гербъ Верецинскихъ, долженъ неизмѣнно служить мѣткою этихъ пушекъ. Самъ войтъ, только съ вѣдома нашего и нашихъ преемниковъ, будетъ заключать договоры съ литейщиками, постепенно выплачивать имъ 100 злотыхъ, доставлять въ монастырь пушки соотвѣтствующей стоимости и слѣдить, чтобы онѣ никому не были выдаваемы изъ монастыря. Войтъ начнетъ платить этотъ чиншъ только тогда, когда все пространство имѣнія будетъ раскорчевано нами или нашими подданными, убрано и обращено въ чистое поле, которое можно легко и безъ всякаго затрудненія пахать, обрабатывать и засѣвать, за исключеніемъ того участка, который остается подъ звѣринецъ. Однакоже приступить къ пользованію пространствомъ имѣнія мы дозволяемъ Севестиану Клѣновицу сейчасъ, съ нынѣшняго дня. Наши подданные въ д. Псарахъ должны будутъ отвѣчать передъ войтомъ и его наслѣдниками за крупныя и мелкія проступки, въ которыхъ ихъ будутъ обвинять, и онъ будетъ имѣть власть судить и карать ихъ. Если же на войта поступятъ жалобы, то онъ будетъ отвѣтствовать передъ нами, на основаніи земскаго права, по полученіи отъ насъ повѣстки“. Кромѣ вышеизложеннаго, по обычаю того времени, капитулъ признавалъ за Клѣновицемъ право на полученіе отъ монастыря 1.000 венгерскихъ злотыхъ и на вознагражденіе за вложенныя въ имѣніе капиталы, если монастырь пожелаетъ вернуть имѣніе обратно въ свое непосредственное владѣніе ¹⁾).

Такимъ образомъ, Клѣновиць былъ вполне вознагражденъ за понесенныя труды. Съ полученіемъ имѣнія исполнились давнишнія мечты его о занятіяхъ сельскимъ хозяйствомъ, о прелестяхъ сытнаго деревенскаго достатка, о жизни въ уединеніи и на лонѣ природы. Если самъ Клѣновиць по своимъ служебнымъ занятіямъ не часто могъ отлучаться изъ Люблина или изъ Замостья, гдѣ въ 1589—1591 г. онъ былъ, по приглашенію Замойскаго, завѣдую-

¹⁾ См. Ks. Gacki, Benedyktyński klasztor w Sieciechowie etc. Radom, 1872, str. 277—279.

щимъ (superintendens) школой¹⁾, зато жена его Агнешка подолгу проживала въ Юзефовской Вулькѣ и вела тамъ хозяйство, приносящее значительныя прибыли. Клёновицъ былъ доволенъ Верещинскимъ, виновникомъ улучшения своего матеріальнаго положенія, и свои добрыя къ нему чувства выразилъ въ той благопріятной характеристикѣ, которую онъ далъ ему въ первомъ предисловіи къ „Уставу святого Бенедикта“.

Такъ прошло десять лѣтъ, пока Верещинскій не умеръ († 11 февраля н. ст. 1598 г.). Съ этого времени Клёновицъ, утративъ своего покровителя, съ трудомъ удерживалъ за собою имѣніе, которое братія монастыря стремилась отъ него отобрать. Сначала должность сѣцѣховскаго аббата послѣ Верещинскаго занялъ холмскій бискупъ Станиславъ Гомолинскій, а потомъ (съ 1600 г.)— львовскій арцыбискупъ Янъ-Дмитрій Соликовскій. Чтобы расположить къ себѣ новаго аббата и не лишиться имѣнія, Клёновицъ составилъ (17 марта н. ст. 1601 г.) въ честь Соликовскаго, отъ имени монастырской братіи, панегирикъ на латинскомъ языкѣ подъ заглавіемъ: „*Nonos paternus*“, въ которомъ изъ-за желанія ярче отбѣнить достоинства Соликовскаго не пощадилъ своего многолѣтняго благодѣтеля: Иосифъ Верещинскій очень ухудшилъ де матеріальное положеніе монастыря, обременилъ долгами его имѣнія, раздавалъ ихъ въ залоги и чуть не довелъ дѣла до ихъ распродажи; въ особенности Клёновицъ упрекаетъ Верещинскаго за то, что послѣдній много монастырскихъ средствъ истратилъ на снаряженіе военныхъ отрядовъ для борьбы съ набѣгами татаръ на Кіевскую епархію. Не трудно замѣтить, что этотъ отзывъ значительно противорѣчитъ тому обстоятельному сужденію о Верещинскомъ, которое Клёновицъ высказалъ четыре года раньше въ предисловіи къ „Уставу святого Бенедикта“. Такая неблагодарность бросаетъ темное пятно на нравственное достоинство популярнаго люблинскаго стихотворца²⁾.

¹⁾ См. Kochanowski, Dzieje Akademii Zamojskiej. Kraków, 1899—1900. str. 27.

²⁾ См. Ks. Gacki, Benedyktyński klasztor etc., str. 187—189.

Мы уже упоминали, что Верещинскій скончался 1 (11) февраля 1598 г. Гдѣ смерть застигла дѣятельнаго бискупа: въ Сѣцѣховскомъ монастырѣ или въ Новомъ-Верещинѣ? Скорѣе въ послѣднемъ: если бы онъ умеръ въ Сѣцѣховскомъ монастырѣ, то объ этомъ обстоятельстве сохранились бы, вѣроятно, какія либо записи въ монастырскомъ архивѣ; между тѣмъ ксендзь Гацкій ихъ не нашелъ. Дату кончины Верещинскаго косвенно подтверждаетъ декретъ Люблинскаго трибунала отъ 17 іюля н. ст. 1598 г. по дѣлу его съ Михаиломъ Макаревичемъ-Васенькевичемъ, въ которомъ бискупъ названъ уже покойнымъ (*zeszły*)¹⁾.

Въ промежутокъ восьми лѣтъ, проведенныхъ Верещинскимъ въ Кіевской епархіи, почтенный бискупъ написалъ шесть довольно обширныхъ проектовъ, подсказанныхъ ему тѣми наблюденіями надъ мѣстной жизнью, какими онъ успѣлъ застаться въ Кіевѣ, въ Новомъ-Верещинѣ, во время поѣздокъ въ Сѣцѣховскій монастырь и обратно, а также принимая участіе, во главѣ казацкихъ отрядовъ, въ отраженіи татарскихъ набѣговъ.

Первый проектъ—„Вѣрная дорога къ болѣе быстрому и легкому заселенію пустынь въ русскихъ областяхъ Польскаго королевства, равно какъ къ болѣе разумной защитѣ всей пограничной страны отъ непріятелей Святого Креста“—исходитъ изъ того положенія, что Кіевская область—крайне пустынна, совершенно лишена населенія. По развалинамъ многочисленныхъ церквей, особенно въ Кіевѣ, по множеству разбросанныхъ повсюду городищъ и валовъ Верещинскій заключаетъ, что когда-то, „при русскихъ князьяхъ“, это была страна густонаселенная, тщательно обработанная и прекрасно защищенная крѣпостными сооружениями отъ нападеній враговъ; но потомъ „басурманскія нашествія“ истребили жителей и на нѣсколько сотъ лѣтъ обратили край въ голую пустыню. Между тѣмъ эта пограничная область Польскаго королевства, „Украина“,—необыкновенно богата дарами природы.

¹⁾ См. *Źródła dziejowe*. Tom. XXI, 1894, str. 26.

„Поля ея“—пишет Верещинскій,—„такъ прекрасны, какъ Елисейскія поля у Вергилія; то они тянутся равниною, то пересѣкаются горами, борами и лѣсами; характеръ ихъ веселый и урожайный. На Украинѣ такое изобиліе скота, звѣрей, различныхъ птицъ, рыбъ и другихъ вещей, служащихъ къ пропитанію людей, что можно подумать, будто она была родиною Цереры и Діаны. Меда столько добывается въ ея бортяхъ и пасѣкахъ, что забываются и сицилійская Гилла, и аттическій Гиметь. Виноградная лоза произрастаетъ тамъ, и легко можно было бы устроить добываніе вина. Огромное число на Украинѣ рыбныхъ рѣкъ, отцомъ которыхъ является Днѣпръ, шириною, какъ Висла въ половодье; онъ беретъ начало въ предѣлахъ Московскаго государства, течетъ мимо Кіева и затѣмъ впадаетъ въ море. Итальянскихъ орѣховъ такое множество на Украинѣ, какъ будто она была ранѣе итальянской землей. Трудно перечислить, сколько въ ней рыбныхъ озеръ. Но къ чему тратить напыщенные слова, когда можно однимъ словомъ опредѣлить, что Украина—это все равно, что та обѣтованная земля, которую Господь Богъ обѣщаль народу еврейскому,—текущая молокомъ и медомъ“...

„Кто только побываетъ на Украинѣ, тотъ не можетъ уже съ нею разстаться, потому что она притягиваетъ каждыя человека, какъ магнитъ желѣзо; а происходитъ это отъ свойствъ страны: небо надъ Украиной какъ будто улыбается, климатъ ея—здоровъ, а почва—плодородна. Украина манитъ насъ и громко призываетъ словами Спасителя: Придите ко Мнѣ всѣ труждающіеся и обремененные, и я успокою васъ“.

Ввиду такого богатства страны гѣмъ болѣе обидно, что она лежитъ впустѣ. И вотъ Верещинскій настаиваетъ, чтобы на Украину были переселены изъ внутреннихъ областей Польши всѣ мало-земельные шляхтичи и кметы: „каждый шляхтичъ, не имѣющій въ своемъ владѣніи цѣлаго лава (т. е. 15 приблизительно десятинъ), и каждый кметъ, не пользующійся отъ своего владѣльца-шляхтича полу-ланомъ,—должны двинуться на Украину“.

Но мало: водворить переселенцевъ на новыхъ мѣстахъ; необходимо еще обезопасить ихъ жизнь и бытъ отъ набѣговъ хищныхъ татаръ, чтобы они

могли спокойно предаваться мирнымъ земледѣльческимъ занятіямъ. Для этого Верещинскій предлагаетъ выстроить четыре крѣпости на четырехъ главныхъ шляхахъ, по которымъ татары привыкли врываться въ Украину, и организовать пятитысячное казацкое войско, которое содержало бы гарнизоны въ крѣпостяхъ и вообще охраняло бы границу, не пропуская татаръ внутрь страны. Такъ какъ для постройки крѣпостей и для содержанія казацкаго войска нужны деньги, то Верещинскій проектируетъ рядъ новыхъ налоговъ, причемъ преимущественно, по его мнѣнію, должны быть обложены для этой цѣли армяне и іудеи. Главнымъ казначеемъ онъ хочетъ сдѣлать Кіевскаго бискупа, отводя ему вообще руководящую роль въ дѣлѣ заселенія и обезопасенія Украины. Для успѣха предлагаемыхъ мѣропріятій Верещинскій считаетъ необходимымъ, чтобы польскій король „со всѣмъ своимъ дворомъ проводилъ какъ можно болѣе времени на Украинѣ или даже въ самомъ Кіевѣ“. „Люди, которые часто будутъ проѣзжать къ королю и обратно“,—наивно мечтаетъ онъ, — „будутъ присматриваться къ плодороднымъ краямъ, къ роскошнымъ мѣстамъ, къ очаровательнымъ видамъ; сначала будутъ любоваться, а затѣмъ вздумаютъ и поселиться“. Верещинскій не сомнѣвается, что на Украинѣ поселятся и нѣкоторыя лица изъ придворнаго королевскаго штата. Такимъ образомъ, населенность Украины все будетъ возрастать.

Во второмъ проектѣ—„Будильникъ или о началіи священной войны противъ турокъ и татаръ, какъ главныхъ враговъ всѣхъ христіанскихъ народовъ“—Верещинскій разрабатываетъ мысль о всеобщемъ крестовомъ походѣ всѣхъ европейскихъ государей, князей, графовъ и правителей, подъ верховнымъ водительствоиъ Римскаго папы, противъ турокъ и зависимыхъ отъ нихъ татаръ, съ цѣлью окончательнаго изгнанія турокъ изъ Европы и освобожденія изъ-подъ ихъ ига подвластныхъ имъ христіанскихъ народовъ. Проектъ состоитъ изъ двухъ частей. Въ первой части Верещинскій распространяется о тѣхъ ужасныхъ притѣсненіяхъ, которымъ подвергаются со стороны турокъ покоренные ими хри-

стіанскіе народы, а также тѣ христіане, какіе имѣли несчастіе во время войнъ попасгь въ турецкую неволю. Но онъ настаиваетъ на томъ, что турки обыкновенно побѣждали христіанъ, покоряли ихъ, брали въ плѣвъ не потому, что они превосходятъ христіанъ численностью и вооруженіемъ или искуснѣе ихъ въ военныхъ дѣйствіяхъ, а потому, что они наступаютъ сплоченно, какъ одинъ человекъ, христіане же предаются спорамъ и раздорамъ между собою. Вотъ почему, если бы всѣ христіанскіе государи, князья, графы и правители, не исключая и великаго князя московскаго, сплотились и направили противъ турокъ тѣ военныя силы, какими они располагаютъ, то турки были бы раздавлены и должны были бы постыдно бѣжать въ Азію. Высчитывая количество пѣхоты, кавалеріи и стрѣлковъ, потребное для побѣды надъ турками, Верещинскій ссылается на авторитетъ Стефана Баторія, который лелѣялъ де мечту объ изгнаніи турокъ изъ Европы и составилъ де даже планъ будущей кампаніи съ точнымъ подсчетомъ необходимыхъ для ея уснѣха военныхъ силъ. Нѣкоторые изслѣдователи, напримѣръ, о.о. Пирлингъ и Заленскій, придавали большое значеніе сообщаемымъ свѣдѣніямъ и заключали по нимъ о дѣйствительныхъ военныхъ планахъ Стефана Баторія, но г. Боратынскій, болѣе глубоко изучившій, на основаніи архивныхъ матеріаловъ, вопросъ объ отношеніи великаго польскаго монарха къ плану европейской лиги противъ турокъ, думаетъ иначе: Верещинскій вообще былъ плохо освѣдомленъ о политикѣ Стефана Баторія и его канцлера Замойскаго; если онъ и зналъ нѣкоторыя подробности соображеній Стефана Баторія относительно турецкой войны, то только изъ вторыхъ рукъ; сущность задуманнаго королемъ плана и поводы къ его составленію—остались совершенно неизвѣстными Верещинскому, причемъ онъ путаетъ даже имя того папы, который черезъ Поссевина побуждалъ Стефана Баторія примкнуть къ противотурецкой лигѣ, называя нѣсколько разъ Сикста V Піемъ V; самъ король не узналъ бы своихъ соображеній въ передачѣ Верещинскаго ¹⁾).

¹⁾ См. Stefan Batory i plan ligi przeciw Turkom (1576—1584). Napisał Ludwik Boratyński. W Krak. 1903. Str. 147.

Третій проектъ Верещинскаго—„Утренняя заря¹⁾ для цесаря всѣхъ христіанъ, для короля польскаго, также для свѣтлѣйшаго великаго князя московскаго о начатіи общими силами священной войны противъ турокъ и татаръ“—является сокращеніемъ второго проекта и отличается отъ него не только содержаніемъ, сколько формою. Второй—написанъ прозою, а третій—стихами. Въ немъ Верещинскій, какъ и во второмъ, уговариваетъ императора Рудольфа II, короля Сигизмунда III и царя Θεодора Ивановича соединить свои военныя силы и предпринять рѣшительный походъ противъ турокъ съ цѣлью изгнанія ихъ изъ Европы и освобожденія всѣхъ подвластныхъ имъ христіанскихъ народовъ. Онъ увѣряетъ, что и другіе европейскіе государи помогутъ имъ въ этомъ благородномъ намѣреніи.

Въ четвертомъ проектѣ—„Общественная обязанность основать рыцарскую школу на Украинѣ для мужской молодежи изъ земель Польской короны, а также учредить орденъ крестоносцевъ по мальтійскому уставу на Заднѣпровьи, въ сосѣдствѣ съ бусурманами и съ Москвою, для болѣ удобной обороны королевства польскаго отъ всякой опасности; письменно объяснена для сеймиковъ въ Рѣчи-Посполитой“—Верещинскій предлагаетъ для лучшаго огражденія Украины отъ татарскихъ набѣговъ устроить за Днѣпромъ рыцарскую школу, куда могли бы поступать молодые шляхтичи для обученія на практикѣ военному дѣлу. Верещинскому кажется очень удобнымъ и простымъ дать этой школѣ организацію, общепринятую въ тогдашнихъ бурсахъ, но помѣстить ее среди степей, въ лагерѣ подъ открытымъ небомъ, гдѣ молодые люди могли бы обучаться искусству владѣть оружіемъ, тактическимъ приѣмамъ, закалывать себя въ тягостяхъ и невзгодахъ походной жизни, а въ случаѣ набѣга татаръ немедленно вступать съ ними въ бой, примѣняя на дѣлѣ полученную ими въ школѣ подготовку. Затѣмъ Верещинскій совѣтуетъ устроить за Днѣпромъ рыцарскій кресто-

¹⁾ Въ военномъ смыслѣ.

носный орденъ, по типу мальтійскаго, куда могли бы вступать взрослые шляхтичи, которые пожелали бы служить христіанской рыцарской идеѣ и защищать родину отъ нашествій невѣрныхъ басурманъ. Такъ какъ для этихъ затѣй нужны деньги, то Верещинскій предполагаетъ обратить на содержаніе школы и ордена часть казенныхъ доходовъ польскаго королевства, какъ-то: кварту чоповое и нѣкоторые другіе.

Въ пятомъ проектѣ—„Способъ заселенія Новаго Кіева и обороны бывшей столицы Кіевскаго княжества отъ всякой опасности безъ обремененія его величества короля и безъ затратъ для короны Польской, объясненный господамъ посламъ будущаго Краковскаго сейма“—Верещинскій обращаетъ вниманіе на положеніе Кіева. Онъ описываетъ плачевное состояніе Кіевскаго укрѣпленнаго замка на Флоровской горѣ, стѣны котораго, срубленные изъ сосновыхъ колодь, совершенно сгнили. Для того, чтобы привести Кіевъ въ надлежащее оборонительное положеніе, при которомъ онъ легко могъ бы отражать нападенія враговъ, Верещинскій совѣтуетъ воспользоваться двумя древними земляными крѣпостями, расположенными на нынѣшнемъ Старомъ городѣ и вокругъ усадьбы новаго зданія Кіевской духовной семинаріи на Кудрявской горѣ, надъ Вознесенскимъ спускомъ и Кожемяками. Вали этихъ крѣпостей прекрасно де сохранились и очень высоки—такъ, что если ихъ нѣсколько подновить и исправить, то имъ не страшны будутъ никакія непріятельскія осады и штурмы. Подъ защитой этихъ крѣпостей онъ предлагаетъ поселить—возможно болѣе жителей, чтобы они своими трудами содѣйствовали росту и благосостоянію Кіева и уплатою податей и повинностей обогащали государственную казну. Кіевъ, по его плану, въ административномъ отношеніи долженъ былъ состоять изъ трехъ отдѣльныхъ самоуправленій, на основахъ магдебургскаго права. Первую самоуправляющуюся единицу составлялъ бы городъ на нынѣшнемъ Старомъ Кіевѣ; онъ долженъ подчиняться непосредственно королю и въ знакъ этого имѣть въ гербѣ обнаженную руку, держащую королевскій вѣнецъ. Вторую

единицу составлялъ бы городъ на Кудрявской горѣ, подчиненный бискупу; для бискупскаго города Верещинскій проектировалъ болѣе сложный гербъ: въ верхней части его обнаженная рука держитъ бискупскую инфулу, въ нижней помѣщается гербъ Верещинскихъ „Три зарубки“ съ надписями на каждой зарубкѣ словъ: *Christus, nostra, spes*. Наконецъ, третьей единицей долженъ былъ остаться существовавшій до Верещинскаго городъ на Подолѣ, у подножія Флоровской горы, подвѣдомственный Кіевскому воеводѣ. Такъ какъ этотъ городъ имѣлъ уже гербъ (лукъ съ двумя стрѣлами), то Верещинскій предлагаетъ замѣнить его новымъ—съ изображеніемъ также обнаженной руки, держащей королевскій скипетръ. Магистраты всѣхъ трехъ городовъ должны получить въ свое распоряженіе села, откуда они могли бы требовать рабочихъ для общественныхъ надобностей, а городскіе жители должны быть надѣлены необходимымъ количествомъ полей и лѣсовъ для пропитанія, обстраиванія и отопленія.

Въ шестомъ проектѣ—„Пожеланіе ксендза Іосифа Верещинскаго изъ Верещина, по милости Господней бискупа кіевскаго и аббата сѣпѣховскаго, чтобы была предпринята рѣшительная война противъ турецкаго султана, но безъ всеобщаго ополченія, и подъ условіемъ, чтобы каждый хозяинъ, оставшись дома, могъ безопасно заниматься своимъ хозяйствомъ; письменно объяснено ихъ милостямъ господамъ посламъ на Варшавскомъ сеймѣ въ 1597 г.“—Верещинскій опять возвращается къ своимъ мыслямъ о необходимости для государей восточной Европы окончательно побѣдить турокъ, прогнать ихъ въ Азію и освободить отъ ихъ ига покоренные ими христіанскіе народы. Разсматривая военныя силы Польши, онъ указываетъ на то, что всеобщее ополченіе („посполитое рушенье“) шляхты не годится для продолжительныхъ и тяжелыхъ походовъ: оно медленно собирается, не поддается дисциплинѣ, плохо владѣетъ оружіемъ и быстро утомляется при военныхъ дѣйствіяхъ. Поэтому онъ совѣтуетъ для войны съ турками организовать три регулярныхъ арміи: одну дѣйствующую и двѣ резервныхъ. Дѣйствующая—должна имѣть

численность въ 230.000 пѣхоты, гусарь, рейтаръ и казаковъ, 1-ая резервная—въ 115.000, 2-ая резервная—въ 57.500. При существованіи регулярныхъ армій всеобщее шляхетское ополченіе излишне.

Наборъ солдатъ въ дѣйствующую армію Верещинскій предполагаетъ произвести такимъ образомъ:

Изъ десяти осѣдлыхъ владѣльческихъ крестьянъ въ Великой и Малой Польшѣ, въ княжествѣ Мазовецкомъ и въ воеводствѣ Подляшскомъ одинъ долженъ сѣсть на коня, вооружиться копьемъ и служить, какъ жолнеръ; платить ему слѣдуетъ жалованья за четверть года 15 злотыхъ. Такъ какъ владѣльческіе крестьяне пользуются отъ своихъ господъ неодинаковыми участками земли: одни сидятъ на полу-ланѣ, другіе на четверти лана, нѣкоторые на цѣлой уволокѣ, иные на половинѣ уволоки,—то каждый владѣлецъ долженъ наблюсти, чтобы налогъ на содержаніе жолнера былъ распределенъ между девятью остающимися на хозяйствѣ крестьянами соотвѣтственно количеству находящейся въ пользованіи cadaго изъ нихъ земли. Такимъ образомъ, девять крестьянъ должны сложиться, чтобы пріобрѣсти коня и заплатить жолнеру 15 злотыхъ за четверть года. Если бѣднѣйшіе изъ нихъ не будутъ имѣть наличныхъ денегъ, то за нихъ временно должны сдѣлать взносы владѣльцы изъ своихъ собственныхъ кошелевковъ. Эти жолнеры будутъ вооружены по-гусарски.

Пѣхоту должны выставить города упомянутыхъ областей. Проживающіе осѣдло въ собственныхъ усадьбахъ въ городахъ и мѣстечкахъ мѣщане снаряжаютъ изъ своей среды десятаго, уплачивая ему жалованья за четверть года 9 злотыхъ. Бродячіе люди, квартиронаниматели, музыканты и скоморохи снаряжаютъ отъ себя также десятаго, по назначенію войтовъ и бурмистровъ, коимъ они подвѣдомственны; обязанность снаряжаемыхъ—состоять при арміи чернорабочими,—въ сермягахъ, съ лопатами, топорами и мѣшками. Десятаго же—въ сермягѣ, съ лопатой, топоромъ и мѣшкомъ—посылаютъ отъ себя на войну огородники королевскихъ, церковныхъ и владѣльческихъ имѣній. Если въ какомъ нибудь имѣніи менѣе 10 огородниковъ, то ихъ дополняютъ огородники сосѣднихъ деревень.

Описаннымъ же способомъ, по мнѣнію Верещинскаго, должны быть на вербованы для казацкой службы кавалеристы и пѣхотинцы изъ крестьянъ и горожанъ воеводствъ Русскаго, Волынскаго, Подольскаго, Брацлавскаго, и господарства Молдавскаго. Конный казакъ долженъ имѣть коня, полгѣакъ¹⁾, саблю и рогатину со значкомъ (прапорцемъ), пѣшій—только полгѣакъ съ 5 фунтами пороха и съ 180 пулями. Жалованье коннаго—10 злотыхъ, а пѣшаго—9 злотыхъ за четверть года.

Рейтаровъ, въ той же пропорціи одного отъ 10 жителей, должны выставить ленныя княжества: прусское, курляндское и инфлянтское, въ особенности же входящіе въ составъ Польской короны нѣмецкіе города: Гданскъ (Данцигъ), Эльблонгъ (Эльбингъ), Рига, Парнава (Перновъ), Ревель, Нарва и др.

Планъ набора, выработанный для коронныхъ областей, Верещинскій намѣренъ былъ съ одной стороны распространить на земли великаго княжества Литовскаго, съ другой стороны примѣнить къ образованію двухъ резервныхъ армій, но только съ такимъ расчетомъ, чтобы одинъ солдатъ поступалъ на службу въ первую резервную армію отъ 18, а во вторую—отъ 27 остающихся дома жителей.

Кромѣ того, онъ убѣждаетъ всѣхъ духовныхъ и свѣтскихъ лицъ, обладающихъ денежными средствами, снарядить на свой счетъ, по мѣрѣ возможности, рейгарскіе, гусарскіе и казацкіе отряды для усиленія дѣйствующей арміи.

На содержаніе арміи и снабженіе ея продовольственными и военными припасами Верещинскій предлагаетъ обложить шляхту и духовенство денежнымъ сборомъ въ размѣрѣ 10% чистаго дохода. Онъ не сомнѣвается, что Польскій король также не пожалѣетъ своей казны для наилучшаго сваряженія и продовольствованія собранныхъ противъ турокъ армій.

¹⁾ Ружье средней величины.

Затѣмъ Верещинскій ставитъ вопросъ: откуда взять денегъ на уплату жалованья офицерамъ (ротмистрамъ) и на закупку повозокъ, пороха, пуль и прочихъ военныхъ припасовъ?

Офицеровъ дѣйствующей арміи онъ предполагаетъ удовлетворить жалованьемъ, обложивъ іудеевъ подушною податью въ суммѣ 50.000 червонцевъ; на закупку припасовъ онъ думаетъ обратиться къ кварту. Тѣже расходы для первой резервной арміи онъ совѣтуетъ выполнить изъ суммъ, скопившихся въ кассѣ виленской бискупской кафедрѣ въ бытность ея вакантною, а для второй резервной— изъ суммъ чопового сбора.

Вотъ въ какомъ видѣ рисовалась Верещинскому организація финансовыхъ и военныхъ силъ Польши для борьбы съ Турціей. Онъ былъ увѣренъ, что при выполненіи его плана побѣда надъ турками будетъ обезпечена, а мирные жители будутъ сидѣть по домамъ и заниматься хозяйствомъ, не отбывая всѣхъ тягостей „посполитаго рушения“.

Въ заключеніе Верещинскій рассчитывалъ на дѣятельную помощь московскаго царя Θεодора Ивановича, который долженъ былъ двинуть свои войска противъ крымскихъ татаръ и тѣмъ лишить ихъ возможности оказывать содѣйствіе туркамъ.

Если сопоставить проекты Верещинскаго съ строемъ Польско-Литовскаго государства, гдѣ верховная власть во всей своей полнотѣ не собралась въ лицѣ единаго самодержца, гдѣ финансы неизмѣнно изъ вѣка въ вѣкъ находились въ хаотическомъ состояніи, гдѣ магнаты не знали предѣловъ своему произволу и постоянно отказывались отъ повиновенія королевскому слову, гдѣ буйная, распущенная шляхта гордо уклонялась отъ выполненія гражданскихъ обязанностей, гдѣ по городамъ христіанское мѣщанство было принижено, но зато была открыта полная свобода іудейскому засилію, гдѣ крѣпостное крестьянство, со времени статей Генриха

Валуа (1573), было отдано въ полное распоряженіе владѣльцевъ населенныхъ имъ имѣній,—нельзя не прійти къ заключенію, что авторъ ихъ былъ мечтателемъ, совершенно не считавшимся съ условіями дѣйствительной жизни.

Проекты Верещипскаго не произвели никакого впечатлѣнія въ правительственныхъ кругахъ, и только какой-то шляхтичъ въ 1606 г. высказалъ мнѣніе, что „въ нихъ, какъ въ колчанѣ, можно найти много вещей справедливыхъ и полезныхъ для Рѣчи-Посполитой“¹⁾.

Но, сами по себѣ, проекты эти имѣли большой смыслъ и обнаруживали въ Верещинскомъ выдающагося политическаго мыслителя. Только выполнить ихъ суждено было другому государству, сочетавшему въ себѣ тѣ достоинства, какихъ недоставало государству Польско-Литовскому. Царство Московское, объединившее большую часть русскаго племени и преобразившееся при Петрѣ Великомъ въ Россійскую имперію, осуществило всѣ мечты Верещинскаго: подъ твердою властью населеніе лѣвобережной Малороссіи послѣ Андрусовскаго мира быстро возрасло; Кіевъ былъ укрѣпленъ при Алексѣѣ Михайловичѣ и при Петрѣ I; крымскіе татары были обузданы, а затѣмъ и самый Крымъ былъ покоренъ при Екатеринѣ II; Дикія Поля, гдѣ Верещинскій предлагалъ устроить рыцарскую школу и водворить орденъ крестоносцевъ, по образцу мальтійскаго, были постепенно заселены и обратились въ цвѣтущую Новороссію; могущество Турціи было сломлено великими русскими полководцами въ двухъ войнахъ Екатериненскаго царствованія; и далѣе, послѣ ряда войнъ при Александрѣ I, Николаѣ I и Александрѣ II, христіанскіе народы Балканскаго полуострова были мало-по-малу освобождены отъ турецкаго ига, воскресли самостоятельныя государства: сербское, греческое и болгарское. Если не достигнуто еще изгнаніе турокъ изъ Европы, если по-старому поработчены еще Македонія и Албанія, то только ради соперничества съ Россіей и направленныхъ противъ нея козней западныхъ державъ; „кривдѣ и наглости

¹⁾ См. Кулишъ, Матеріалы для исторіи возсоединенія Руси. Москва, 1877, стр. 44—45.

Запада по отношенію къ Россіи и вообще къ Европѣ Восточной“, — по выраженію И. С. Аксакова, — „нѣтъ ни предѣла, ни мѣры“.

Такимъ образомъ, то, что должно было казаться плодомъ несбыточныхъ мечтаній при строѣ Польско-Литовскаго государства, превращено было въ дѣйствительность трудами русскаго народа, руководимаго своими Боговѣнчанными самодержавными государями. Духъ бискупа Верещанскаго можетъ радоваться!..

А. Стороженко.

**ХРОНОЛОГИЧЕСКІЙ СПИСОКЪ
ДОШЕДШИХЪ ДО НАСЪ СОЧИНЕНІЙ
БИСКУПА ЮСИФА ВЕРЕЩИНСКАГО.**

1572.

1) Passio Albo Kazánie o Męce Páńskiey, ze czterech Ewánielistow zebráne, według prostego Ewánieliey textu, z náuką Doktorow S. przydáną. 4-o, 44 fol.; dedic. Barbarae Drzewicka de Drzewice, palatinae Sandomiriensi, Cracoviae, 25 Martii 1571, a Josepho Wereszczyński, praeposito Biskupiensi (proboszcz Biskupski); in fine: W Krákwie, z Drukárni Stánisláwá Schárffenbergerá: Roku Páń. M. D. LXXII. Сохранилось въ единственномъ экземплярѣ, принадлежащемъ библиотекѣ варшавскаго арцыбискупа Вицентія Хосцякъ-Попеля ¹⁾).

1584.

2) List Michaela Żyda Okrzczonego, W Roku Panskim, 1583. Ktory do wszystkich Żydow w Polsce będących posłał, ukazując

¹⁾ См. Wierzbowski, Bibliographia Polonica, Volum. III, Vars. 1894, № 2570.

im iż iuż Messyasż to iest Christus Jesus, ná swiát przszedł, á iż oni dáremnie oczekawáią Messyaszą, wypisuiąc też znáki spustoszenia y rosproszenia Żydowskiego, ustanie Zakonu Moyzeszowego, zá przysziem Chrystusowym. Wszystko zebrano z Prorokow Bożych, ku wielkiej poćiesze wszem wiernym Krześcijánom. W Krákwie, W Drukárniey Andrzeiá Piotrkowczyká, Roku Páńskiego, 1584. 4-o, 4, 44 fol.; dedic. Annae, reginae Poloniae, a Josepho Wereszczyński, abbate Sieciechoviensi, e monasterio, 30 Januarii 1584. Имѣется только въ библиотекѣ графа Сигизмунда Чарнецкаго въ Руско и графа Владислава Замойскаго въ Курникѣ близъ Познани ¹⁾).

1585.

3) Wizerunk Na Kształt Kazania Uczyniony: O wzgárdzie Smierci y Swiátá tego nędznego: tudzież też o Chwale onego wdzięcznego á wiecznego Krolewstwá Niebieskiego. Wydány Przez Księdzá Jozepha Wereszczyńskiego z Wereszczyná, z przeyrzenia Bożego Opátá Sieciechowskiego... W Krákwie, W Drukárniey Andrzeiá Piotrkowczyká. Roku Páńskiego, 1585. 4-o, 8 pag. 1—115; dedic. Petro Gorzkowski, iudici Chelmensi, e monasterio Sieciechoviensi, 4 Januarii 1583; ac lectori sine data. Имѣется въ библиотекахъ графа Яна Тарновскаго въ Дзиковѣ, графа Юрія Мошинскаго въ Краковѣ и Института Оссолинскихъ во Львовѣ ²⁾). Перепечатано Туровскимъ въ изданii „Pisma treści moralnej ks. Józefa Wereszczyńskiego“. W Krakowie, 1860.

4) Kazanie Na Dzień Zaduszny. W ktorým pokázuie się, iż Cżyściec iest prawdziwie, z dowodem pismá świętego, ták stárego iáko y nowego zakonu. Wydáne Przez Księdza Jozepha Wereszczyńskiego z Wereszczyná, z przeyrzenia Bożego Opátá Sieciechowskiego... W Krákwie, W Drukárniey Andrzeiá Piotrkowczyká. Roku

¹⁾ См. Л. с. Vol. III, № 2763.

²⁾ См. Л. с. Vol. III, № 2782.

Páńskiego, 1585. 4-o, pag. 117-143; dedic. Ambrosio Żuliński, sub-iudici Chelmensi, ex Kobelany, rure monasterii Sieciechoviensis, 7 Februarii 1583. Имѣется въ библіотекахъ графа Эммерика Гуттенъ-Чапскаго, графа Яна Тарновскаго въ Дзиковѣ и графа Юрія Мошинскаго въ Краковѣ¹⁾. Перепечатано арцыбискупомъ Игнатіемъ Головинскимъ въ изданіи „Kazania Józefa Wereszczyńskiego“. Petersburg i Mohilew 1854.

5) Instructia Albo Náuká o Spowiedzi, iákim sposobem powinien iá káždy Chrzecijański człowiek czynić Pánu Bogu. Uczyniona Przez Księdza Jozepha Wereszczynskiego z Wereszczyná, z przeyzrzenia Bożego Opátá Sieciechowskiego... W Krákovie, W Drukárniey Andrzejá Piotrkowczyká Roku Páńskiego, 1585. 4-o, pag. 145-199; dedic. Andreae Hański de Hańsko, notario Chelmensi, in Puchaczów, oppido monasterii Sieciechoviensis, 14 Martii 1583. Имѣется въ библіотекахъ князя Владислава Чарторыйскаго въ Краковѣ, графа Яна Тарновскаго въ Дзиковѣ и графа Юрія Мошинскаго въ Краковѣ²⁾. Перепечатано арцыбиск. Головинскимъ въ упомянутомъ изданіи.

6) Goscinieć pewny: Niepomiernym moczygębom, á omierzłym wydmikuflom świętá tego, do prawdziwego obaczenia, á zbytgow swych pohámowania. Z pisma świętego, y z rozmaitych Authorow zebrany i wydány. Przez Księdzá Josepha Wereszczynskiego z Wereszczyná, z przeyzrzenia Bożego Opátá Sieciechowskiego... W Krákovie, W Drukárniey Andrzejá Piotrkowczyká. Roku Páńskiego, 1585. 4-o, pag. 201—270; dedic. Lucæ Włodek, camerario Chelmensi, e Janików, pago monasterii Sieciechoviensis, 10 aprilis 1583. Имѣется въ библіотекахъ графа Яна Тарновскаго въ Дзиковѣ, графа Сигизмунда Чарнецкаго въ Руско и графа Юрія Мошинскаго въ Краковѣ³⁾. Перепечатано Туровскимъ въ книжкѣ: „Pisma treści moralnej“ etc.

¹⁾ См. L. c. Vol. II, Vars. 1891, № 1633.

²⁾ См. L. c. Vol. III, № 2783.

³⁾ См. L. c. Vol. III, № 2784.

7) Kazanie Przy Przyimowaniu Swiatosci Malzenstwa. Uczynione Przez Księdza Jozepha Wereszczynskiego z Wereszczyną, z przejrzenia Bożego Opátá Sieciechowskiego... W Krákovie W Drukarniey Andrzeiá Piotrkowczyká. Roku Páńskiego, 1585. 4-o, pag. 273-306; dedic. Stanislao Piotrowski de Siestrzytów, vicecapitaneo Lucensi, e Garbatki, pago monasterii Sieciechoviensis, 30 Maii 1583. Имѣтся въ библиотекахъ графа Яна Тарновскаго въ Дзиковѣ, графа Сигизмунда Чарнецкаго въ Руско и графа Юрія Мошинскаго въ Краковѣ¹⁾. Перепечатано арцыбиск. Головинскимъ въ упомянутомъ изданіи съ дефектнаго экземпляра, въ которомъ недоставало нѣсколькихъ страницъ въ срединѣ и въ концѣ книжки; отсюда и въ перепечаткѣ остались пропуски.

1587.

8) Kazania Albo Cwiczenia Chrześcijáńskie ná XVIII Niedziel, z wykładem, ták ná Ewángelie, iáko teź ná XII członkow wiary Chrześcijáńskiej. Wydáne Przez Księdzá Josepha Wereszczynskiego z Wereszczyną, z zrzádenia Bożego Opátá Sieciechowskiego. W Krákovie, W Drukarniey Andrzeiá Piotrkowczyká. Roku Páńskiego, 1587. 4-o, pag. 12, 386; dedic. praelatis et canonicis capituli Chelmensis, in monasterio Sieciechoviensi, 1 Januarii 1587. Имѣтся въ Варшавской университетской библиотекѣ²⁾. Перепечатано арцыбиск. Головинскимъ въ упомянутомъ изданіи.

9) Adhortatio Reverendi in Christo Patris D. Josephi Wereszczynski Divina Ordinatione Abbatis Sieciehovien. Ad Reverendissimos, Reverendos, Illustrissimos, Illustres, Magnificos et Generosos Regni Poloniae Proceres et Ordines omnes. Qua ducuntur ad concordiam amplectendam, et omnes simultates deponendas, priusquam actum Electionis aggrediantur, utque omnia rerum privatarum cura, solis publicis negotiis studeant, quae secus faxit, ut à communi fratrum coetu excludatur... Cracoviae. Typis Andreae Pe-

¹⁾ См. L. c. Vol. III, № 2785.

²⁾ См. L. c. Vol. I, Vars. 1889, № 522.

tricovii. Anno Domini, M. D. LXXXVII, 4-o, 13 fol.; dedic. Nicolao Regowski a Sebastiano Sulmiricio Acerno, Lublini, 7 Idus Februarii 1587. Имѣтся въ бібліотекахъ Академіи Наукъ и Ягеллонскаго университета въ Краковѣ ¹⁾).

10) Regula To iest Náuká albo postępek dobrego życia Krolá káżdego Chrześcijańskiego. Wydána Przez Księdzâ Josepha Wereszczynskiego z Wereszczyná, z zrzádenia Bożego Opátá Sieciechowskiego. W Krákovie. W Drukárniey Andrzejâ Piotrkowczyká. Roku Páńskiego, 1587. 4-o, fol. 6, pag. 157; dedic. ordinibus regni Poloniae. Имѣтся въ Варшавской университетской бібліотекѣ ²⁾). Перепечатано Туровскимъ въ книгѣ: „Pisma polityczne Ks. Józefa Wereszczyńskiego“. Krákov 1858.

1588.

11) Regula. Id Est: Institutio Seu Cursus Vitae Cuiusque Regis Christiani. Edita Per Reverendum in Christo Patrem, Josephum Wereszczynski, Divina ordinatione Abbatem Sieciehovien. Cracoviae, In Officina Andreae Petricovii. 1588. 4-o, fol. 10, 69; praefatio interpretis Sebastiani Sulmyrcensis Acerni, Lublini, causarum iudicarum iudicis, ad candidum lectorem, data Lublini 4 Idus Maii 1588. Имѣтся въ Варшавской университетской бібліотекѣ ³⁾).

1590.

12) Droga Pewna Do prędszego y snádniejszego osadzenia w Ruskich kráinách pustyní Krolestwá Polskiego, iáko też względem droźniejszey obrony wszystkiego ukráinnego położenia od nieprzyjaciół Krzyżá świętego. Pokazána Przez Księdza Josepha Wereszczynskiego z Wereszczyná, z łáski Bożey Nominatá Biskupstwá Kiiowskiego, á Opátá Sieciechowskiego. W Krákovie. W Drukárniey

¹⁾ См. Л. с. Vol. III, № 2818.

²⁾ См. Л. с. Vol. I, № 523.

³⁾ См. Л. с. Vol. I, № 537.

Andrzejá Piotrkowczyká. Roku Páńsk: 1590. 4-o, 2 pag. 56; dedic. senatoribus et nobilitati regni Poloniae. Имѣется только въ библиотекѣ графа Сигизмунда Чарнецкаго въ Руско¹⁾). Переводъ на русскій языкъ напечатанъ въ „Кіевской Старинѣ“, 1895, № 3, мартъ, стр. 295—341. Переиздается нами ниже въ приложеніи.

1592.

13) Excitarz Xiędza Iozepha Wereszczynskiego z Wereszczyna, Z Łaski Bożey Nominatá Biskupstwá Kiiowskiego á Opátá Sieciechowskiego. Do podniesienia Woyny S. przeciwko Turkom y Tatarom, iáko głównym nieprzyiaćielom wszystkiego Chrześcijánstwá. Z Drukárni Andrzejá Piotrkowczyká. Roku Páńskiego, 1592. 4-o, pag. 190; dedic. Sigismundo III, regi Poloniae, Kioviae, 6 Augusti 1592. Имѣется только въ Варшавской университетской библиотекѣ²⁾). Переиздается въ приложеніи.

1594.

14) Pobudka Ná Jego Cesárská Miłóść wszystkiego Chrześcijánstwá: Jáko też ná Jego K. M. Krolá Polskiego: Tudzież też na Jásnie Oświeconego Kniáziá Wielkiego Moskiewskiego: do podnieśienia Woyny świętey spólná ręká przeciw Turkom y Táťárom. Trajbiona Przez X. Iosepha Wereszczynskiego z Wereszczyna, z Łaski Bożey Biskupá Kijowskiego, á Opátá Sieciechowskiego. W Krákovie, Z Drukárni Andrzejá Piotrkowczyká. Roku Páńskiego, 1594. 4-o, 18 fol.; dedic. Rudolpho II, imperatori romano, Novus Wereszczyn, 10 Januarii 1594. Имѣется въ библиотекахъ: графовъ Кра辛скихъ въ Варшавѣ³⁾, графа Замойскаго въ Курникѣ близъ Познани и Института Оссолинскихъ во Львовѣ⁴⁾). Переиздается въ приложеніи по Курникскому экземпляру.

¹⁾ См. Л. с. Vol. III, № 2879.

²⁾ См. Л. с. Vol. I, № 583.

³⁾ Въ этомъ экземплярѣ недостаетъ двухъ послѣднихъ листовъ.

⁴⁾ См. Л. с. Vol. II, № 1790.

15) Publika Xiędza Jozephá Wereszczyńskiego z Wereszczyná, z łaski Bożey Biskupá Kiiowskiégo, á Opátá Sieciechowskiego: Ich M. Rzeczyposp: ná Seymiki przez list obiáśniona, ták z strony fundowánia Szkoły Rycerskiey synom Koronnym ná Ukráinie, iáko téż Krzyżakow według Reguły Málteńskiey, w sąsiedztwie z Pogány y z Moskwą ná wszystkim Zadnieprzu, dla snádniejszego ochronienia Koronnego, od niebeśpieczeństwa wszelákiego. W Krákowie, Z Drukárni Andrzejá Piotrkowczyká. Roku Páńskiego, 1594. 4-o, pag. 1, 57. Имѣется въ библиотекахъ: въ Петербургской публичной, графа Эммерика Гуттенъ-Чапскаго, графовъ Замойскихъ въ Варшавѣ, въ Краковской университетской, графа Замойскаго въ Курникѣ близъ Познани и Института Оссолинскихъ во Львовѣ ¹⁾. Перепечатано Туровскимъ въ изданіи: „Pisma polityczne ks. Józefa Wereszczyńskiego“. Kraków 1858.

1595.

16) Sposób osady nowego Kijowa i ochrony niegdy stolicy księstwa Kijowskiego od niebezpieczeństwa wszelkiego bez nakładu J. K. M. i kosztu koronnego: Ich M. panom posłom, na sejmie Krakowskim przyszłym podany. Przez ks. Józefa Wereszczyńskiego z Wereszczyna, z łaski Bożej biskupa Kijowskiego a opata Sieciechowskiego. Профессоръ Вержбовскій не нашелъ ни одного экземпляра этого сочиненія въ осмотрѣнныхъ имъ библиотекахъ. Неизвѣстно, гдѣ дѣлся и тотъ экземпляръ, съ котораго перепечатавалъ его Туровскій въ упомянутомъ изданіи. Переводъ этого сочиненія на русскій языкъ съ изданія Туровскаго напечатанъ въ „Кіевской Старинѣ“ 1894, № 3, мартъ, стр. 403—425.

1597.

17) Votum X. Jozefa Wereszczyńskiego, z łaski Bożey Biskupá Kijowskiego, á Opátá Sieciechowskiego, z strony podniesienia Woyny potężney przeciwko Cesárzowi Tureckiemu bez ruszenia pospolitego: á iżby każdy Gospodarz zostawszy w domu swoim, mógł beśpiecznie

¹⁾ См. L. c. Vol. II, № 1791.

zżywać gospodarstwa swego. Ich M. Pánom Posłom ná Seymie Wárszawskim, w roku 1597, ná pismie podáne. Drukowano w Nowym Wereszczynie, Roku 1597. 4-o, 18 fol. Имѣется въ библіотекахъ: графовъ Красинскихъ въ Варшавѣ, Общества любителей наукъ въ Познани, г. Павла Попеля въ Краковѣ и Института Оссолинскихъ во Львовѣ¹⁾). Перепечатано Туровскимъ въ упомянутомъ изданіи. Въ „Кіевской Старинѣ“ 1895 г., т. 51, отд. II, на стр. 83—87 помѣщены снимки 2-хъ первыхъ страницъ брошюры.

¹⁾ См. Л. с. Vol. II, № 1855.

Документы эпохи Богдана Хмельницкаго 1566 и 1567 г. г.,

извлеченные изъ Глав. Москов. Архива Министер. Иностран. Дѣлъ.

(Сообщилъ И. М. Каманинъ) ¹⁾.

I.

1656 г., января 26.

Инструкція польскимъ комиссарамъ, отправленнымъ къ войску Запорожскому.

Instructia od najasnieyszego Krola Iego Mci Pana, Pana naszego milosciwego, y stanow caley Rzeczy-pospolitey, przez iasnie wielmożnych, wielmożnych Ich MM. PP. Deputatow, z Senatu y z Posłów ziemskich na seymie obranych Ich MM. PP. Commissarzom, w plenipotencyi wyrazonym, to iest iasnie wielmożnym: Iego Mci

¹⁾ Хотя предлагаемые документы не вносятъ ничего существенно новаго въ исторію знаменитой эпохи, но освѣщаютъ ее нѣкоторыми подробностями (см. напр. № I, III, IV, V, VI, IX и нѣк. друг.). Къ сожалѣнію, документы, наиболѣе интересные, не сохранились въ цѣлости; части ихъ, и именно такія, въ которыхъ можно предположить серьезную историческую важность, не были найдены.

Panu Stanisławowi na Brzeziu Lanckoronskiemu, wojewodzie ziem Ruskich, Hetmanowi Polnemu Koronnemu, Skalskiemu, Dimirskiemu, Ratenskiemu staroscie; Iego Mci Panu Krzysztofowi z Lohoyska Tyszkiewiczowi, Woiewodzie y Generałowi Czerniechowskiemu, Zytomirskiemu staroscie; urodzonym: Iego Mci Panu Ianowi Franciszkowi Lubowickiemu, Stolnikowi Ciechanowskiemu, secret. I. K. M.; I. M. Panu ¹⁾... Zacwilichowskiemu, Woyskiemu Winnickiemu, na ten czas naznaczonym, poniewasz insi naprędce obwieszczeni bydz nie mogli, dana w Lancucie, dnia dwudziestego szostego miesiąca stycznia, roku Panskiego tyśiącznego szescsetnego pięcdziesiątego szostego.

Lubo na przeszłym Seymie, ex consensu omnium ordinum, postanowione są Puncta Instructyi przez ich mm. pp. commissarzow, na to deputowanych; isz iednak te tractaty nie przyszły do effectu,—dla tego, wedle czasuterazniejszego Instructia sie daie, z tamtey instructyey pierwszej pro tempore accommodowana z woli Krola Iego M. y zdania senatu. Naprzod, sub vinculo iuramenti senatorii et commissorialis, żaden z ich mosci pp. commissarzow seorsine tractowac nie bendzie, ale spolnie z sobą tractowac bendą nomine Krola iego mci v Rzeczy-pospolitey inseparabiliter. Poniewasz Krol Iego Mosc na te tractaty zezwolił, y do approbocyi ich, gdy da Pan Bog stana, omnes ordines concurrent, tractatow z samemi kozakami, nie z Moskwą; y to omnino vitandum, bo scopus tractatow z kozakami iest avulsio ich od Moskwy y powadzenie z panstwem Moskiewskim, ad meliorem ich coniunctionem z Tatarami.

Za przystąmpieniem do tractatow, pokazac im to z coustyntncyi seymu przeszłego, ieszcze przed woyną szuedzką,—ze Krol Iego M. y Rz-pta chciała gruntownego uspokoienia y ze bona fide tę zgodę nie tylko zawrzec, y wiecznie trzymac tak Krol Iego M., iako y Rzecz-pta chce. Essentialia tey instructzey te są: Aby ich pierwey poszestowac, czegoby chceli po Krolu Iego Mci y Rzeczypospolitey dla łączniejszego z niemi tractowania. Dopiero s tego

¹⁾ Въ оригиналѣ пробыль для имени Зацвиліховскаго: Миколајови.

miarę brac quibus, modis mediis atque conditionibus zawierac ten pokoy.

Primo: Amnistiam, to iest zapomnienie wieczne wszystkich rzeczy przeszłych na obie strone warowac, quam firmissime, Boskiemu dopuszczeniu y karaniu grzechami naszymi zarobionemu, wszystko przyczytac, z tem dokładem, aby, z oboiey strony, ieden nad drugim nie mścił sie, iakimkolwiek sposobem. Takze y panowie nad swoimi poddanemi aby, zemsty nie szukali y nie czynili zadnem sposobem y praetextem, aby to wszystko w milczeniu y w zapomnieniu zostawało.

Secundo: Religia grecka w tych kraiach, w Koronie, y w Wielkim Xienstwie Lithewskim, w ktorzych y iako zdawna była, w tych y takowem sposobem aby y teraz zostawała, pozwolą ich mm. pp. commissarze, praevia omni cautione Religii katholicckiey.

Iesli nie bendzie moglo bydz inaczey, dadzą consens swoy, imieniem Rzepty, na restiucyą dobr, w Koronie y wielkim xienstwe Lithewskim benbących, Cerkwi, Monasterow y Humiennii, Archimandryi, Władycstw y Metropolii, z dawna, przed nastąpieniem unii, swiezo samey religii, greckiey nadanych y fundowanych, nie znosząc unii y nic o tem nie tractując. Starac sie iednak, aby sie moglo w tych tu kraiach poblisszych co utargowac.

Religia katholiccka aby ad suum statum redeat w tamtych kraiach, in quo' przed woyną zostawała, pilne sie starac.

In quantum by iednak woysko Zaporowskie zakonnikow niektorych, albo wszystkich w woiewodstwie Kiiowskim, pod unią miec nie chciało; tedy, tentatis omnibus modis et mediis persuadendi, aby tego zaniechali; in quantum by sie w tem uiąc ulla ratione nie dali, propter bonum pacis y na to zezwolic, cum ea cautione, aby dobra, takowym zakonnikom nadane y fundowane, nie do osob religiey...

Władysław Wołowisz,
Kasztelan Smolenski.—

Alexahder Czetner,
Kasztelan Halicki.—

Надпись на конверт: Instrukcia Commissarzom do Woyska Zaporowskiego. A-o 1656.

Главный Москов. Архивъ М. И. Д. Связка съ отдѣльными документами, извлеченными частью изъ Литов. метрики за 1656 г.

II.

1656 г., января 29.

Универсалъ гетмана Богдана Хмѣльницкаго о назначеніи Ивана Нечая полковникомъ Бѣлорусскимъ.

Богданъ Хмелницкій, гетманъ съ войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Озваймуемъ тымъ писанемъ нашимъ каждому, кому бы тилко того потреба было ведати: паномъ полковникомъ, сотникомъ, есавуломъ, атаманомъ и всему товариству войска его царскаго величества Запорозскаго, старшине и черни, а особливое сотникомъ и козакомъ на Бѣлой Руси znajduющимсе, и ратнимъ также его царского величества вшелякое кондицие людемъ,—ижъ ведячи ми пана Ивана Нечая, намъ и всему войску нашему его царского величества Запорозкому жичливого и въ дилехъ рыцерскихъ взятого отъ боку нашего, зсилаемъ на полковнитство въ Бѣлую Русь до Могилева, Чаусовъ, Новобыхова и Гомля, и иншихъ мѣтъ; и мястечекъ, и сель, тамсе znajduющихъ, абы тамъ, зостаючи на пограничу, постерегалъ, якобы той полкъ вцали былъ захований для далшее послуге его царскому величеству, также намъ и всему войску его царского величества Запорозскому напротивко розныхъ неприятелей и кторый без перешкоды вшелякое тимъ полкомъ снасть споряжати и отъ неприятелей пилно се стеречи, якобы съ похвалою войска его царского величества Запорозкого наймней

могло быть, тому пану Иванови Нечаеви, полковникови нашему белорускому, позволяемъ каждого зъ козаковъ, тамъ востающихъ, доброго миловати, а злого карати. А хтобы, за оказанемъ того универсалу нашего, былъ спротивни и въ томъ полковникови важилсе чинить якую наменьшую кривду и перешкоду пререченому пану Нечаеви,—то ми каждого такового, за взятъемъ ведомости, срокто безъ фолкги на горло карати будемъ, не чинечи иначе. Дать зъ Чегирина, януаря дня 26, року 1656-го.

Богдана Хмельницкаго рука власная.

Печать и копія его милости пана Богдана Хмельницкаго, гетмана войска его цар-величества Запорозкого.
--

Копея универсалу его милости пана гетмана.

Главный Москов. Архивъ М. И. Д. Подлинныя Малороссійскія грамоты за 1656 г., по рег. № 67.

III.

1656 г., февраля 22 и июля 27.

Списки и переводы съ двухъ грамотъ шведскаго короля Карла-Густава къ гетману Богдану Хмельницкому, копми король, склонняя гетмана на свою сторону, совѣтуеть ему отнюдь не приставать къ полякамъ, но ожидать его королевскихъ пословъ съ новыми увѣреніями.

1. Переводъ съ листа, что писалъ король свѣйской къ гетману къ Богдану Хмельницкому.

Карль-Густавъ, Божиєю милостию король свѣйской, кготцкой, вандемекой, великій князь филянскій, арцукъ эстонскій, коровл-

скій, бременскій, верденскій, стетинскій, помугскій, касубскій и венденскій, князь рижскій, государь инерманской (ижорской?) і вы-смерской земли, также палецъ-графъ ринскій, баверскій, юлискій, клевскій, и бергенскій арцукъ.

Жалованье и прятство наше особное объяснены, намъ зело любимый, какъ мы, за помочию Божиею и съ равнымъ прятелемъ нашимъ любезнейшимъ наяснѣйшимъ и навышшимъ электоромъ брандебурскимъ, съ стороны княжества пруского счастливо докончили и королевские пруские вынявши токмо нѣкоторые города въ подданство наше взяли; после того намъ первая печаль была, чтобъ мы къ тѣмъ краямъ, которые отъ тебя і войска запорожского одержаны суть, приближитися и чтобъ мы для обосторонной цѣлости вмѣсте совокупились, и тѣхъ исъ кварталнаго войска и иныхъ, которые отъ насъ, погордився жалованьемъ и обещаниемъ нашимъ, присяги и вѣры отступили, ихъ объяли и злость тое, которая межъ добрымъ зельемъ ростеть, выгубили, измѣнную ихъ силу вскоре утомили. А тому замыслу нашему такъ Богъ благословилъ, что, преправившися подъ Казимеромъ черезъ Вислу реку недалеко отъ Коленбиова. многие тела именованныхъ измѣнниковъ, за Черницкимъ идучихъ, на мѣсте положили и многихъ поймали, а иныхъ розогнали паразно, і великую ихъ часть тѣмъ обычаемъ усмирили, которые и иные наши храбрости дела къ загубленью посполитыхъ неприятелей нашихъ начаемся, что тебѣ прятны будутъ; такожь что къ тѣмъ краямъ, которые къ твоимъ землямъ поближе суть, и къ совершенноу того, о чемъ есмь межъ собою уговорились, приближаемся; потому, для крѣпкой къ тебѣ доброты, и прятство наше про то про все тебѣ объявить изволили есмь. А притомъ тебя просимъ, чтобъ ты посломъ нашимъ, которыхъ не задолго, какъ дастъ Богъ ближе придемъ къ тебѣ, отпустить хотимъ, которые о всякомъ добромъ дѣле нашемъ и твоємъ и всего войска Запорожского договорятца, хотѣлъ то здѣлать, чтобъ они за бродѣйствомъ войска твоего зъ дороги къ тебѣ припровождены

быть могли. О иныхъ делахъ хотя намъ і вѣдомо, каковымъ радѣньемъ король Казимеръ и тѣ, которые отъ насъ отступили, тебя и войско Запорожское наговариваютъ, чтобъ вы на ихъ сторону передались и недостойныхъ дѣлъ-унылись, однакожь намъ про то усумневатца вѣрность твоя и приятство, черезъ пословъ твоихъ достаточно объявлено, не допускаетъ, чтобъ ты въ постоянной правдѣ противъ насъ не имѣлъ остатца и противъ лестивыхъ и обманчивыхъ обещаньяхъ Казимеровыхъ крѣпокъ и ненорушимъ не былъ. І воистинно такъ есть: оныхъ поляковъ вѣра гладкая, что никакою потребою не принуждены, противно учиненому обещанью и присяги своей, отъ насъ отступили и черезъ то отчину свою, многимъ зломъ обтяжеленную, еще большими хлопотами наполняютъ; а понеже мы всѣ, для успокоения той войны, по уговору такъ нашімъ, какъ и тѣхъ всѣхъ, которые намъ доброго желаютъ способу, искать выдумали есмь и чаемъ, что вашъ нынешней чинъ о задержанью славы радѣть будетъ, такъ и мы то самимъ дѣломъ укрепляемъ, понежь тебѣ доброму дѣлу совѣтовать хотимъ, для чего намъ рѣчь добрая кажетца, чтобъ ты до того времени, доколя мы чрезъ пословъ нашихъ о тѣхъ всѣхъ дѣлахъ, которые до посполитой нашей и твоей цѣлости и здравья належать, не постановимъ, и съ татарами и съ иными сосѣдами въ дружбѣ жить. чтобъ постановленью нашему до выше помянутого способу счесть до обороны и цѣлости посполитой належачие какимъ нибудь обычаемъ помѣнки не было; а чтобъ мы тебя въ томъ дѣле увещали и къ тому насъ наше къ тебѣ склонное и постоянное желателство подучило и чтобъ намъ противныхъ нашихъ воли и жаданье никаковыми обычаяи шкодлива быть не могла; и такъ скончавъ, Богу тебя милостиво вручаемъ и, чтобъ ты приятства нашего надеженъ былъ, хотимъ. Писанъ въ обозе нашемъ, мѣсяца февраля 22 дня, лѣта 1656. А внизу у подлинного листа приписано королевскою рукою: Карль-Густавъ.

2. Переводъ съ списка, съ латынскаго писма, каковъ листъ писалъ свѣйской Карлъ-Густавъ король къ гетману Хмелницкому.

А въ томъ листу королевская титла написана такъ же, какъ въ первой грамоте, а послѣ того писано:

Ясновелможный а намъ zelo любимый! Какъ і въ прежнихъ листахъ нашихъ, недавно писаныхъ пршлого мѣсяца 30 числа а нынешнего 15-го числа, велможности твоей о замыслахъ и делахъ нашихъ объявили есмя, а особно, что, совокупясь зъ господиномъ электоромъ брандербургскимъ, противъ непріятели итить постановили и, какъ скоро полая вода изъ рѣки Бугу уступила, черезъ тотъ же Бугъ до Нового Двора. со всѣмъ нашимъ і электоровымъ войскомъ, 18-го числа нынешнего мѣсяца, перешли и подъ местечкомъ Прагою, недалеко отъ Варшавы, стать обозомъ умыслили, чтобъ мы могли литовские полки, которые подъ Прагою стояли, розгонять и, мость которой поляки на Висле здѣлали, испортивши, сызнава на Бугъ, а потомъ на Вислу до Закрутина перебратца и прямо на непріятели, которой ужъ подъ Варшавою стоялъ, ударить. А какъ мы въ полдороги межъ Новымъ Дворомъ и Прагою были, учинилось намъ вѣдомо, что насъ не толко все войско полское, но и татарские великие полки, (что) на помощь присланы, у Праги дожидаютца; и мы, такому дѣлу будучи ради, тотчасъ войско наше противъ обозу непріятелскаго постановили и безъ помѣшки бой дали, драку, которая 18 числа нынешняго мѣсяца, пополудни, жестоко съ обоихъ сторонъ зачалась, ночь прервала; потомъ на завтра съ обоихъ сторонъ охотою до самой ночи кровавая битва была; третьяго дня, по жестокой битве, за помощію Божию, мы непріятели одолѣли и, пушки въ добычъ у поляковъ побравъ, ихъ изъ поля, і изъ обозу выгнали; а начаемся, что король Янъ-Казимеръ и его помощники по той утери сызнава вельможность твою и молотцовъ запорожскихъ на свою сторону противъ насъ наговаривать хотять, но сколь много вѣрить обещанью и присягамъ ихъ, запорожской народъ давно вызналъ, и мы то и сами съ подлинныхъ причинъ ныне вызнали; а будетъ ныне о безстрашнїи и о здорье какъ

нашимъ, такъ и запорожского народу, постановить придеть, понеже къ тому концу приближаетца, и чтобъ поляки на достойныхъ статьяхъ изволили и постановленныхъ и заприсяжныхъ договоровъ святобливо додерживали, для чего конечно о такомъ бестрашии и укрепленье подумать надобно, чтобъ мы въ соединеніи войскъ і вызлученную договорахъ і въ единомъ собраніи шведскои силы и запорожскихъ молодцовъ быть могли; а будетъ народъ запорожскій на тотъ совѣтъ поволять, і вельможности твоей о томъ радѣть надобно, чтобъ мы протомъ вскорѣ вѣдать могли; и дай намъ знать, на коемъ мѣсте і въ которомъ времени чаешь, чтобъ обостроннымъ комиссаромъ съѣхатца. Понежь далние краи, которые насъ отъ Украйны отлучаютъ, и дороги отъ великого князя московского и отъ поляковъ залогами осажены, такъ велми наши опасны суть, что посланью всякие слученья отънимають. А съ стороны помочи татарской, полякомъ противъ насъ посланной, немочно намъ вѣрять, если она за повелѣньемъ самого хана была, но чаемъ за заступленьемъ какова-нибудь хищника или за хитрыми штуками поляковъ противъ насъ припасены суть; а коли воспомянемъ необманчиво обещанье, которые посланцы хановы добровольно по повелѣнью государя своего къ намъ объявили, и мы съ полного слученья войска противъ полского государства себѣ начаелись, а никакими мѣрами того не надѣялись, чтобъ онъ Яну-Казимеру противъ насъ помогаль. Понежь мы по существу ни въ какомъ дѣле именованного хана татарскаго не уразили или уразить могли, какъ того, которого мешканья такъ далеко есть отлегло, что ни пословъ ни посланцевъ посылать, ни черезъ грамоты сноситца мочно; ужъ давно есмя назначили посланника до земли татарской, но страшные вездѣ дороги и далность мѣста і мало тѣхъ, которые бѣ языкъ ихъ умѣли, намъ зъ тому помѣшкой были; для чего по вельможности твоей милостиво хотимъ, чтобъ ты, по изученью и коли тебѣ прибылно покажетца объявилъ народу татарскому, отъ котораго надъ надежею нашею и заслугою и ожиданью противно подлинного татарскихъ пословъ обещанья, на прошломъ бою помочь полякомъ

противъ насъ послана и дана была, и будетъ нѣчто противного татаромъ на ономеднишней битве прилучилось, и то не намъ но тѣмъ, которые съ неприятели нашими случилися, приписать надобно, надежны есмя, что они отъ товарищества полскаго отлучатца і впередь того додерживать стануть, что они намъ въ Свѣе именемъ хана черезъ пословъ своихъ татарскихъ пространно общались. А потомъ велможность твою въ оброну і въ сохранене Божие жалательно вручаемъ. Писанъ въ городе въ Яздове, при Варшаве, мѣсяца іюля 27-го числа по старому календарю, лѣта 1656-го.

Глав. Москов. Архива М. И. Д. Дѣла польскія за 1656 г., св. 105, л. 181, № 8.

IV.

1656 г., февраля 18—апрѣля 30.

Переводъ съ пнема полскаго канцлера Стефана Коротинского къ турецкому каймакану, дабы онъ исходатайствовалъ у салтана турецкаго вспомогательныхъ королю полскому войскъ (противъ) Россіи и оберегалъ бы султана отъ россіянъ, имѣющихъ намѣреніе со всѣхъ сторонъ напасть на туренкія области.

Переводъ съ листа, съ латынскаго писма, что писалъ полскою канцльръ Стефанъ Коротинской къ турецкому каймакану; а прислалъ тотъ листъ къ великому государю, царю і великому князю Алексѣю Михайловичю, всеа великия и малыя и бѣлыя Росіи самодержцу, молдавские земли владѣтель, Стефанъ воевода, съ посланцемъ своимъ съ Ильєю Юрьевымъ, а переведенъ въ нынѣшнемъ во 165 году, апрѣля въ 30 день.

Пресветлѣйшій господинъ, любителной и чести достойной другъ! Честь, которая отъ вашего пресветлѣйшества, воздавана была въ прошломъ году послу его королевскаго величества, моего всемилостивѣйшаго государя, мнѣ путь показала симъ своимъ листомъ

къ вашему пресветлѣйшеству писать и изнова напомянуть наше приятное житье и дружба, которое вамъ во всякомъ времени показать радъ и готовъ. Также что ныне его королевского величества гонцомъ своимъ доброшляхетнымъ господиномъ Албертомъ Бечинскимъ, ловчимъ повѣту Калишского, пресветлѣйшему турецкому кесарю пошлетъ и съ нимъ отпишу о вашемъ дѣле и пребыванье, о которомъ пресветлѣйшему салтану добръ нужно, надобно вѣдати; а впредь что я о томъ писать буду, и я вашему пресветлѣйшеству подлинно воспомяну, какою мѣрою наши первые вымыслы въ путь не пошли і когда казаки, его королевскаго величества отступники, въ одномъ времени вдругъ пресветлѣйшаго салтана милости и радѣнія искали, и сами себя подъ оборону князя московского поддались. II учинилось то, о чемъ писали, потому что тѣ невѣрные отступники подъ владѣнье князя московского пошли, которой ихъ на свое мучительство принялъ для того, что съ нимъ одной вѣры забывъ большое соединенье і крестное целованье, какъ онъ обѣщался королевству полскому, коли онъ отъ великихъ победителей славные памяти пресветлѣйшихъ королей полскихъ Жигимонта и Владислава такими мѣрами оружія ихъ утесненъ былъ, что ему показалась великая часть досталь своихъ владѣней цѣло держать. А ныне подданствомъ казаковъ такими мѣрами загордилъ, что ни токмо съ полскимъ госудаствомъ воевать, но чтобъ и всю греческую вѣру въ волности поставить чаеть и думаетъ, и для того какъ пресветлѣйшему турецкому кесарю, такъ і вашему пресветлѣйшеству вѣдомо учинить должны, какою мѣрою самъ онъ, московской князь, многихъ чернцовъ, киевлянъ, васильянь, послалъ въ Румелию і въ иные уѣзды пресветлѣйшаго салтана подданныхъ, чтобъ греческия вѣры людей на смуту подговорить и укрепить и за волности ихъ стоять, которые волности онъ, князь московской, общей вѣры объявитель, имъ смѣло сулить. И къ той хитрости ему дорогу указала такъ самая гордость ево, какъ самое угоды мѣста у реки Дону и у Днепра, которое они черезъ зданье казаковъ отступныхъ до самого Чернаго моря одержали и такими мѣрами не

токмо что онъ отъ астраханскихъ и хвалинскихъ береговъ, но и отъ румелийскихъ и наталинскихъ земель самыхъ смѣтъ хвалитца, на которую ево спесивую гордость и умысль гораздо смотрѣтъ надобно пресветлѣйшему турецкому кесарю, чтобъ вдругъ въ чюжихъ і въ своихъ земляхъ смугою цветающего его государства властвование не выплено было. II то я для своей необманчивой дружбы и радѣнья до пресветлѣйшаго салтана писать хотѣлъ вашему пресветлѣйшеству, чтобъ вы пресветлѣйшему кесарю о томъ донесли, чтобъ онъ не токмо нашихъ, но и свою землю благое пребыванье издалека берегъ, и своимъ дружнымъ и приятнымъ желательствомъ соединенному дружному королевству помочь учинить, и особно, чтобъ частыми своими грамотами пресветлѣйшему татарскому хану напомнать, чтобъ онъ то соединенье, которое онъ съ великимъ королемъ полскимъ началъ, не отсталъ, но и какъ онъ уже почалъ, такъ бы і впредь не престалъ воевать съ нами противъ общихъ нашихъ неприятелей, такожъ бы пресветлѣйшій цесарь дѣло дружбы своей достойное учинилъ, коли бъ изволилъ приказать пресветлѣйшему князю Семиградскому і Волоскому владѣтелю, чтобъ не отбыли пресветлѣйшему королю, государю моему всемплоствѣйшему, съ ихъ помочью надъ общимъ неприятелемъ промыслять, не для того чтобъ его королевскому величеству помочи просить надобно, потому что у него силы своей довольно есть и Божиею помощію противъ всякаго неприятеля, но чтобъ черезъ такое соединенье болшая прибыль выросла и пресветлѣйшему салтану і великому королю полскому понежъ пресветлѣйшей турецкой кесарь дружбу и приятельство свое пресветлѣйшему ксролю моему рекся, и належить обоихъ великихъ государей достоинство, чтобъ впредь непостояннымъ злымъ измѣнникомъ нашимъ козакомъ пресветлѣйшій салтанъ вѣры не нялъ, и чтобъ никакие посолства, потому что они измѣнники, не приняты были, и какъ уже ныне самъ милосердый Богъ, который правду любить, нашимъ измѣнникомъ ужъ началъ имъ мстить, потому что наше войско розныя уѣзды, города, і крѣпости, и посады назадъ поимали, и многое войско по-

били и разорили, то і надѣмся, что і впредь Божие милосердіе наше войско вспоможеть. И то все на розсужденіе і къ приведи- нню желательного конца вручаю благому вашему пресветлѣйшества разуму, и потомъ на обновленіе пріятства моего желаю отъ Бога многолѣтнего добраго здоровья и радостного пребыванья. Писанъ въ нашемъ королевскомъ городе Варшаве, мѣсяца февраля 18-го дня, отъ Рождества Христова 1656-го году.

А внизу написано: Того жъ пресветлѣйшества вашего добро- хотной пріятель Стефанъ изъ Спилка Корытинскій, большой госу- дарства полскаго канцлѣрь і варшавской и окуневской і волбрав- ской староста.

Глав. Москѡв. Архивъ М. И. Д. Дѣла, польскія дѣла за 1656 годъ, св. 105, № 7.

V.

1656 г., марта 20.

Переводъ съ грамоты къ государю отъ шляхты и военныхъ людей города Старога Быхова, изъ изъясляющихъ о причинахъ, для чего по сю пору они не въ подданствѣ у государя.

Переводъ съ полскаго писма, а послалъ 164 г., марта въ 23 день.

Пресветлѣйшій царю, многихъ государствъ, княжествъ и земель, отъ Бога себѣ повѣренныхъ, многовладѣтельный и превѣчный го- сударю!

На листъ ваши царские милости, что мы прежь сего отвѣту не дали, не ина тому причина, только что не было съ стороны ва- шие царские милости кому отбирать; для чего, хто былъ къ тому причиненъ, на того бѣ і вина за правду быть имѣла. На нынеш- ній листъ отписуючи, впередъ челомъ бьемъ, чтобъ ваша государ-

ская милость, какъ гусударь рыцерскій, коли надлежащую титулу вашей царской милости въ чемъ не дописалось, имъ писма мало вѣдомымъ милостиве то простить изволилъ; хотя при томъ вѣдаемъ, что отписка наша, къ его милости князю Грубецкому писана, доходила до рукъ вашей царской милости; однакоже, и ныне того подтверждаючи, чаемъ о высококомъ гусударскомъ призрѣнїи вашей царской милости, что насъ впередъ предъ Богомъ, которому мы присягали, вѣроломными, а притомъ и окрестнымъ народомъ измѣнниками, і вѣчнымъ насмѣяниемъ не захочешь имѣть; если бо взрѣлъ уже на Литву и Бѣлую Русь ваша гусударская милость быть гусударемъ, тогда и Старой Быховъ, коли отъ Рѣчи Посполитой и отъ господина тоѣ крѣпости дѣдичного вѣдомость о томъ будемъ имѣть, и мы таковыя воли господни супротивлятца не захочемъ; а ныне о томъ ничего не вѣдаючи, и добродѣтели і присяжные вѣры къ рѣчи-посполитой и къ гусударю своему додерживаемъ и додержать хотимъ; разумѣемъ, что такое наше умышенне і вѣра, на примѣръ, коли бы мы подданы были вашия царскія милости, никакіе отъ вашия царскія милости не отнесемъ хулы. Писанъ въ Старомъ Быхове, мѣсяца марта 20 числа, римского году 1656-го.

Именемъ шляхты і воинскихъ людей, і всѣхъ на крѣпости Быховской будучи, Миколоай Ниорошимъ и Костянтинъ Бугушевичъ, ловчей Оршанской, судья земскій Оршанскій, Старобыховской, староста Речетцкій.

Главн. Москов. Архивъ М. И. Д., Польскія дѣла за 1656 годъ, св. 105, л. 181 на об., № 11.

VI.

1656 г. апрѣля 24—іюля 10

Статейной списокъ гонца Ѳедора Зыкова, посыланного къ полскому королю съ государевою грамотою о причинахъ, вооружившихъ Россію противъ его, короля.—Тутъ же и переводъ съ королевскаго отвѣта.

164 г., апрѣля въ 24 день, государь царь і великій князь Алексѣй Михайловичъ, всеа великия и малыя и бѣлыя Росіи самодержецъ, велѣлъ стряпчему Ѳедору, Тихонову сыну, Зыкову, ѣхать съ своею государевою грамотою къ Яну-Казимеру, королю полскому; да ему жъ, Ѳедору, указаль заѣхать ево царского величества войска Запорожскаго къ гетману къ Богдану Хмельницкому и отдать свою государеву грамоту.

И по государеву цареву і великаго князя Алексѣя Михайловича, всеа великия и малыя и бѣлыя Росіи самодержца, указу, стряпчей Ѳедоръ Зыковъ, приѣхавъ въ Путивль мая въ 2 день, і въ Путивле государеву грамоту отдалъ боярину і воеводе Никите Алексѣевичу Зузину да дьяку Никите Наумеву і говорилъ имъ, чтобъ они отпустили ево изъ Путивля безъ мотчанья; и бояринъ і воевода Никита Алексѣевичъ Зузинъ да дьякъ Никита отпустили ево, Ѳедора, изъ Путивля мая въ 3 день, а провожатыхъ дали ему до Чигирина дву человекъ торговыхъ людей—Бориска Павлова да Михалка Рожнова, да съ нимъ же отпустили до первого черкаскаго города десяти человекъ детей боярскихъ. И Ѳедоръ Зыковъ приѣхаль въ первой черкаскаго городъ въ Романовъ мая въ 4 день и посылаль говорить къ сотнику хъ Кондратью Войтенку, чтобъ онъ далъ подводы и провожатыхъ тотчасъ; и сотникъ противъ государеву указу подводы и провожатыхъ десять человекъ далъ тотчасъ, и изъ Романова поѣхаль мая въ 5 день.

И въ Чигиринъ приѣхаль мая въ 9 день; и въ Чигирине въ то время не было гетмана, а былъ въ своей маестности—на хуторе отъ Чигирина пять верстъ; и Ѳедоръ Зыковъ въ Чигирине по-

слалъ хъ писарю къ Ивану Выговскому, а велѣлъ про себя ска-
зать, что онъ присланъ отъ царского величества наскоро, и онъ
бы послалъ къ гетману безъ мотчанья и далъ ему, гетману, о томъ
вѣдать. И того же числа приѣзжалъ къ нему, Ѳедору, войсковой
перевотчикъ Яковъ Ивановъ, а говорилъ, что прислалъ его писарь
Іванъ Выговской і велѣлъ говорить: будетъ де есть у тебя листъ
до писаря, и хочешь съ нимъ, писаремъ. видетца, и писарь де при-
шлетъ по тебя тотчасъ; и Ѳедоръ ему сказалъ, что онъ, не бывъ у
гетмана и не отдавъ ему царского величества грамоту, у писаря
не будетъ.

І войска Запорожского гетманъ Богданъ Хмельницкой при-
ѣхалъ въ Чигиринъ того же числа і велелъ ему, Ѳедору, у себя
быть маия въ 10 день; и Ѳедоръ приѣхалъ къ нему, гетману, го-
судареву грамоту отдалъ; и онъ, гетманъ, принявъ государеву гра-
моту, спрашивалъ о государеве здоровье і выслушавъ государевы
грамоты, сказалъ гетманъ, что онъ по государеву де указу и по
грамоте его, Ѳедора, отпустить въскоре и провожатыхъ дать, сколько
ему надобно.

Маия жъ въ 13 день прислалъ писарь Иванъ Выговской къ
Ѳедору Зыкову войскового ясаула Ивана Ковалевского, и ясауль,
пришедъ говорилъ, что прислалъ писарь, а велелъ для отпуску
звать къ себѣ, а гетманъ боленъ; и Ѳедоръ у писаря былъ, и пи-
сарь говорилъ, что гетманъ боленъ, и далъ ему, Ѳедору, прѣѣзжей
листъ да провожатыхъ полковника Филона—Горкушу, да съ нимъ
пять человекъ казаковъ, а въ прибавку велелъ взять казаковъ.
сколько надобно, у Белой Церкви, и подводы далъ по указу.

А къ Белой Церкви приѣхалъ маия въ 17 день; и у Белой
Церкви полковникъ Бѣлоцерковской Яцына Лютеренко далъ ему
провожатыхъ сотника Грицка Деркаченка да семь человекъ каза-
ковъ, и отъ Белой Церкви поѣхалъ маия въ 18 день.

Въ первой полковой городъ приѣхалъ, въ Лобунъ, маия въ.
22 день; людей въ немъ человекъ съ тридцать сидятъ въ замку,
подводъ не дали, въ замокъ не пустили, для того что боятца каза-

ковъ.--Маия въ 22 день приѣхалъ въ Заславль; людей въ немъ челоувѣкъ зъ двадцать сидятъ въ замку; подводъ не дали і въ замоу не пустили: боятца казаковъ.

Маия въ 23 день приѣхалъ въ городъ Острогъ; людей въ немъ челоувѣкъ зъ двесте; подводъ и провожатыхъ не дали, а сказали, что сидятъ въ осаде, боясь казаковъ, и лошадей нѣтъ и сами помирають голодною смертью.

Маия въ 24 день Оеодоръ Зыковъ приѣхалъ въ городъ въ Дубно и посылалъ къ намеснику пану Радловъскому, чтобъ подводы и провожатыхъ даль не задержавъ; и намесникъ панъ Радловскій прислалъ шляхтича пана Малгорского; и панъ Маргольскій, приѣхавъ, говорилъ: прислалъ де панъ намесникъ, велель тебя звать къ себѣ; тебе жъ де велель побить челоуъ, чтобъ ты намеснику даль пару соболей на шапку, и намесникъ де, увидя твою ласку, велить тебѣ подводы дать тотчасъ; и Оеодоръ Зыковъ ему сказалъ: хотя бы былъ намесникомъ дѣдъ ево, и я бы къ нему не пошелъ; а соболей не токмо пары, и соболя хвоста волоса ему не дамъ; а лошадей у меня по государеве милости и своихъ много. И намесникъ панъ Радловскій прислалъ подводы и провожатова тотчасъ; отъ намесника жъ на дороге сугналъ шляхтичъ панъ Женецкой, а, догнавъ, говорилъ: велель де тебѣ побить челоуъ намесникъ, чтобъ ты на него не покручинился, а о соболяхъ де прислалъ отговорить по доброте.

Маия въ 25 день приѣхалъ въ городъ въ Слуцкъ. Намесникъ слуцкій панъ Павелъ Слуцкой кормъ и подводы и пристава даль тотчасъ, и приходилъ съ шляхтою на дворъ, и витался, и изъ города проводилъ со всею шляхтою версты зъ две.

Того жъ числа приѣхалъ въ Торчинъ и посылалъ говорить намеснику; и намесникъ панъ Шметцкій сказалъ: мѣсто де Торчинъ разореное, подвдъ отнюдь взять не у ково.

Маия въ 26 день приѣхалъ въ городъ въ Володимеръ, и посылалъ говорить хъ подстаростью къ пану Раецкому; и подстаростье володимерской панъ Раецкой сказалъ, что мѣста де ра-

зореное: подводъ и корму взять отнюдь негде; а где де самъ увидишь подводы, и тебе де по государову указу имать волно.

Маия въ 27 день приѣхаль въ городъ Ухану, и въ Ухане подводы и пристава не дали, для того что все разорено и пусто; въ Ухане жъ встрѣтилъ шляхтичъ панъ Рыло и правилъ челобитье отъ воеводы Черниговскаго и звалъ къ нему на банкетъ; а воевода самъ живетъ въ Буславичахъ, отъ Ухани полмили; і въ Уханехъ же встретилъ съ коретою панъ Бордовскій. И какъ приѣхаль къ воеводе, і воевода встретилъ среди двора, а при немъ шляхты человѣкъ съ пятьдесятъ, и витались; а какъ сели обедать і воевода и съ сыномъ и шляхтою пилъ за государево здоровье; воевода жъ говорилъ: билъ де челомъ я государю и челобитную послалъ съ Петромъ Потемкинымъ, и ко мне де противъ моего челобитья указу никакова не бывало. А о чемъ онъ челобитную ко государю послалъ, и про то онъ не сказалъ для того, что едешь де ты нынѣ хъ королю. Да онъ же воевода черниговской говорилъ: присланъ де ко мне указъ отъ короля, а велено итти въ послехъ къ гетману Богдану Хмельницкому, чтобъ съ етманомъ учинить миръ; толко де я обмешкиваю за тѣмъ, что у нихъ межъ ими рознь: у короля и у санатарей.

И держаль у себя полтора дни, и далъ пристава пана Рыла и съ коретою провожали отъ города четыре мили до Краснова поля: и въ Краснополе приѣхали лишь въ 30 день, а ись Красново, подводы взявъ, поѣхали того жъ числа.

Маия въ 31 день приѣхаль въ Пески, і въ Пескахъ подводы дали; и ись Песковъ поѣхаль того жъ числа.

Того жъ числа приѣхаль въ Люблинъ; и въ Люблине подводы не дали, а сказали, что взять негде: мѣсто разоренное отъ жолнеровъ

Июня въ 1 день приѣхаль въ городъ въ Зелеховъ; а въ Зелехове подводъ не дали, а сказали, что мѣсто пустое. Тогожъ числа встретилися шляхта; ѣдутъ изъ обозу отъ короля, і въ разговорѣ сказывали: былъ де у короля приступъ къ Оршаве маия

зъ двадцать девятого числа; толко де вошло въ городъ пехоты лязкой человекъ зъ двесте, и заперлись въ Оршаве во дворѣ, а король де отступилъ: отбили исъ пушокъ и побили де пехоты тысячи съ полторы; а сидить де въ Оршаве Витенбергъ а съ нимъ людей ево тысячи съ три.

Июня въ 2 день приѣхали въ мѣстечко въ Гарволинецъ: і въ Гарволинце приставъ держалъ день для того, что онъ, приставъ, посылалъ хъ королю объ указе шляхтича; и указу въ Гарволинце не дождались, и изъ Гарволинца поѣхали июня въ 3 день.

Тово жъ числа приѣхалъ въ мѣстечко въ Осецкъ, отъ Варшавы за шесть миль; і въ Осецке приставъ велѣлъ дожидатца королевскаго указу: и держалъ день.

Июня въ 4 день пришелъ приставъ: поедемъ де подъ обозъ, а здесь де намъ отъ короля указу не дождатца долго, потому что чають де у короля севодни съ шведскими людьми бой; и изъ Осецка поѣхали того же числа. И подъ обозъ приѣхали июня въ 5-й день, и стали подъ Оршавою на поле; а король полской въ то число былъ въ Ёздове, отъ Оршавы съ версту; и приставъ, поставя подъ обозомъ, поѣхалъ въ Ёздовъ до короля.

И того жъ числа приѣхалъ къ Ѳедору пристава пана Рыла челяднихъ, а сказалъ: прислалъ де меня приставъ, а велѣлъ тебѣ сказать, что стоять де тебѣ на поле до королевскаго указу; а посланъ де вчера отъ короля указъ въ Осецкъ, а велено де было тебѣ въ Осецке стоять три дни; і сказавъ поѣхалъ въ обозъ того жъ часу, а у Ѳедора въ то время пристава не было.

И того жъ числа на вечеръ изъ Ёздова приставъ панъ Рыло приѣхалъ, а сказалъ: указалъ де королевское величество спросить тебя о здорovie; тебе жъ де велѣлъ кланятца канслеръ панъ Котинской да панъ моршалокъ.

Тебе жъ де королевское величество велелъ сказать, что де у насъ завтра, июня во 6 день, будетъ свенто: ходять по всему войску съ набоженствомъ; для тово де тебя и принять не велѣлъ, а указалъ де тебѣ быть въ Ёздовъ июня въ 7 день.

А какъ ходили съ набоженствомъ, і въ то время изъ города изъ Оршавы били изъ наряду.

Июня въ 7 день приѣхалъ приставъ панъ Рыло, а сказалъ: указалъ де королевское величество тебѣ ехать въ Ъздовъ. И Федоръ Зыковъ въ Ъздовъ приѣхалъ іюня въ 7 день; и отъ Ъздова за версту встретили ево шляхты человекъ со сто и поставили въ намете у королевскаго двора.

И того жъ числа король со всѣмъ войскомъ ходилъ на бой; и былъ у него съ шведы бой отъ Оршавы за десять верстъ, и шведские люди въ то время бою ему не дали, и король съ войскомъ своимъ отступилъ прочь того жъ числа; а къ бою король ходилъ въ збруе. А шведскаго короля братъ Адольфъ Фалзгравъ да етманъ Дуклесъ пришли подъ Оршаву съ нимъ, Федоромъ, одного числа іюня въ 5 день и стали отъ Оршавы за три мили промежъ реками Вислою и Букомъ.

Июня въ 6 день у литовскаго гетмана у Павла Сапеги да у пана Чернецкаго былъ бой на переправѣ о Вислѣ; и Чернецкой зъ бою отступилъ того жъ числа, а Сапега зъ бою пришелъ на завтра. Сказываютъ, что на томъ бою людей побито на обѣ стороны, а на передъ того шведские люди взяли въ подѣзде ляховъ 400 человекъ.

Июня жъ въ 7 день приѣзжалъ къ намету королевскаго величества столникъ панъ Любовецкой и, пришедъ въ наметъ, витался и говорилъ: указалъ де королевское величество тебя спросить: хъ королевскому ли величеству съ тобою листъ отъ царскаго величества, или къ етманомъ. И Федоръ сказалъ: присланъ отъ царскаго величества хъ королевскому величеству съ ево государовою грамотою, а къ етманомъ листовъ ни хъ кому нѣтъ; и панъ Любовецкой, выслушавъ того, поѣхалъ хъ королю.

Июня въ 8 день приставъ панъ Рыло принесъ полскихъ денегъ 50 золотыхъ, а сказалъ: указалъ де королевское величество тебѣ дать изъ своей казны на страву да казакамъ 50 золотыхъ.

Июня въ 8 день приѣзжалъ къ намету панъ Стенкеевичъ,

писарь великаго княжества литовского, и, пришедъ въ наметъ, говорилъ указаль де королевское величество и панъ маршалокъ великій у тебя осморить листовъ допрежь, и ему ль титло королевского величества въ листахъ написаю, или съ убавкою. И Ѳедоръ ему сказалъ: присланъ онъ отъ царского величества хъ королевскому величеству и ево царьского величества грамотою; и та ево царьского величества грамота належить поднести самому королевского величества; а мимо королевского величества той ево царьского величества грамоты казать никому не належить. И писарь выслушавъ сказалъ: указаль де королевское величество тебѣ дать пристава пана Чернецкого, подстоля виленского.

Июня въ 9 день приѣзжалъ къ намету тотъ же писарь панъ Стенкевичъ, а, пришелъ въ наметъ, говорилъ: указаль де королевское величество тебя спросить: какъ пишутъ титло царьского величества, і какъ де скажешь про титло царьского величества, и королевское де величество велить тебе у себя быть тотчасъ. И Ѳедоръ ему царьского величества титло сказалъ противъ наказу, и писарь титло написалъ на бумаге, а сказалъ: извещу де я о томъ королевскому величеству тотчасъ. Таго же числа приѣзжалъ къ Ѳедору королевского величества крайчей ксенза Родивиль, а, пришелъ въ наметъ, витался и говорилъ: указаль де мнѣ у тебя быть королевское величество і спросить, всякая-ли тебѣ выгода...

Июня въ 10 день, пришедъ въ наметъ, панъ Чернецкой, подстоля виленскій, сказалъ: указаль де королевское величество тебѣ у себя быть севодни въ десятомъ часу; и Ѳедоръ ему сказалъ, что хъ королевскому величеству ѣхать готовъ, только бы у королевского величества иныхъ государей пословъ и посланниковъ и гонцовъ не было; и приставъ ѣздилъ на королевской дворъ и приѣхавъ, сказалъ, что у королевского величества иныхъ государей пословъ и посланниковъ и гонцовъ нѣтъ; и привели королевскую лошадь къ намету, да къ намету жъ приѣхало шляхты тридцать человекъ; а Ѳедоръ приѣхаль на королевской дворъ, слесъ у крыльца, а приставъ ѣхаль по левую руку, а шляхты половина ѣхали

назадъ а другая напередъ; и какъ вошелъ въ полату, гдѣ король и передъ тою полатою встрѣтилъ ево гетманъ полной панъ Гансевсой і витался: а какъ вошли въ ту палату, гдѣ король, и король въ то число сидѣлъ въ креслахъ въ черномъ въ немецкомъ платьѣ, и по обе стороны сидѣли панство, всѣ въ черномъ платьѣ; а по правую руку короля стоялъ канслеръ панъ Коротинскій, а по левую сторону гетманъ Литовской Павелъ Сопега. И канцлеръ говорилъ на письмѣ королевскоо титло, а после титла говорилъ, что тебя, посланца государева, принимаетъ съ радостію. И Ѳедоръ правилъ отъ государя поклонъ, и король поклонился сидя. А после того канслеръ говорилъ: понеси де листь хъ королевскому величеству, і Ѳедоръ говорилъ, что ево королевское величество про его царьского величества здоровье не спросилъ, тѣмъ ему царьскому величеству чести не учинилъ, и то его королевское величество дѣлаеть не хъ покою христнянскому.

И канслеръ, выслушавъ, сказалъ королю по полски; і король говорилъ канслеру по немецку, и канслеръ, выслушавъ у короля, говорилъ: понеси де листь хъ королевскому величеству, а королевское де величество принявъ листь, станеть спрашивать о государеве здоровье. И Ѳедоръ поднесъ королю государеву грамоту, и говорилъ титло противъ наказу; и король принялъ государеву грамоту самъ, сидя, снявъ шляпу; и принявъ король государеву грамоту, въставъ и снявъ шляпу, спрашивалъ про государево здоровье; а титла ево царьского величества говорилъ сполна.

И Ѳедоръ Зыковъ про здоровье царьскаго величества сказывалъ ему противъ наказу. Канслеръ же говорилъ: указалъ де королевское величество тебѣ итти въ рукѣ. И Ѳедоръ у руки былъ. Канслеръ же говорилъ: сверхъ де царьского величества грамоты, словесной приказъ царьского величества хъ королевскому величеству съ тобою есть-ли? И Ѳедоръ ему говорилъ, что посланъ онъ отъ царьского величества хъ королевскому величеству наскоро и о всемъ писано царьскаго величества въ грамоте, и чтобъ королевское величество, выслушавъ царьского величества грамоту, велелъ ево от-

пустить не задержавъ. Канслерь же говорилъ: какъ де королевское величество выслушиваетъ царьскаго величества грамоту, і въ то время велитъ тебя отпустить не задержавъ. А исъ палаты отъ короля провожалъ ево, Оедора, гетманъ полной панъ Гонсевской и, проводя исъ палаты, витался въ другой палате и воротился хъ королю. А до намету провожали та жъ шляхта тритцать человекъ.

Июня въ 11 день, по королевскому указу, звалъ къ себѣ на банкетъ панъ Красицкій, воевода плотцкій; а на банкету у него въ то время былъ панъ Воловичъ, воевода витебскій, бискупъ виленскій панъ Завиша, референдаръ ксенства Литовскаго панъ Брестовскій, ксенза референдаръ литовскій панъ Воловичъ, ксенсъ преславскій, каноникъ виленскій, панъ Беницкій, столникъ городенскій; все пили за государево многолетнее здоровье, а после пили за многолетнее здоровье государя царевича і великаго князя Алексѣя Алексѣевича. А какъ стали пить за многолетнее здоровье государя царевича і великаго князя Алексѣя Алексѣевича, и тутъ молвель ксензь преславскій, кануникъ виленскій: станемъ де пить прежде за королевское здоровье, и санатыри на того ксенза зафукали всѣ: не належитъ де тебѣ указывать старѣе себя. И после пили за королевское здоровье. И какъ поѣхалъ за банкета, і въ корете ѣдучи говорилъ панъ Чернецкій, подстоля виленскій: санатырства де і вся посполитая рѣчь хотять милости просить у государя, чтобъ по томъ короле быть у насъ на царстве государю царевичю і великому князю Алексѣю Алексѣевичу. И после того, приѣзжая къ Оедору, многия говорили санатыри и шляхта, желая того жъ, чтобъ быть у нихъ на царстве государю царевичю і великому князю Алексѣю Алексѣвичю.

Июня 13 день приставъ панъ Чернецкой принесъ 100 золотыхъ, а сказалъ: указалъ де королевское величество тѣ золотые дать на неделю. И июня жъ въ 13 день шведцкой гетманъ Дуклесь прислалъ изъ обозу хъ королю полскому трубача, чтобъ королевское величество изъ Оршавы велелъ выпустить жену ево и дочь, а Дуклесь королю на обмену отдаеть 30 человекъ шляхты;

и король отказалъ и листа не принялъ. Того жъ числа король изъ Ъздова переѣхалъ въ мѣсто надъ замокъ, а ево, Ѳедора, перевели подъ замокъ того жъ числа. А какъ изъ города изъ Оршавы стреляли изъ наряду, и на томъ дворѣ, гдѣ поставленъ былъ Ѳедоръ, поднимали ядра, и тѣ ядра приставъ отсылалъ хъ королю. Того жъ числа, приѣхавъ, приставъ панъ Чернецкой сказывалъ: нынѣ де король листъ отъ царьского величества слушалъ, и ряда была у всего санатарства; а на раде указалъ де королевское величество тебя отправить тотчасъ.

Июня въ 15 день приѣхалъ съ Москвы въ Оршаву хъ королю ево королевской посланникъ Петръ Галимскій, которой посланъ къ царьскому величеству, и вязней, которыхъ царское величество пожаловалъ, съ нимъ, посланникомъ, отпустилъ, съ собою привезъ; и санатыри і вся посполитая речь, слыша отъ техъ вязней государскую премногую милость, зело обрадовались. Того жъ числа билъ челомъ королевскому величеству полоненикъ русской, мещеренинъ Григорій Полюновъ, чтобъ ево отпустилъ къ Москвѣ; и королевское величество велелъ ево поставить передъ себя тотчасъ и роспрашивалъ ево самъ, гдѣ взять и у кого служить; и роспрося велелъ ево освободить тотчасъ и прислать къ Ѳедору; и Ѳедоръ привезъ ево съ собою ко государю.

Июня въ 20 день прислалъ король къ Ѳедору пристава пана Чернецкаго съ тѣмъ, что будетъ у него короля къ Оршаве приступъ, и онъ бы, Ѳедоръ, того приступу смотрѣлъ; и Ѳедоръ съ приставомъ поѣхалъ въ полночь и приѣхалъ на королевской дворъ подъ замокъ; а на дворѣ ево, Ѳедора, дожидались референдаръ ксенства литовскаго панъ Брестовскій да панъ Воловичъ, воевода витепскій. И указалъ король на приступъ итти июня въ 21 день на солнышномъ въсходе, и на приступъ ходили всѣ пахолки панские, а пехоты королевской было немного. И толко тѣмъ приступомъ взяли костель да палату, а болши того взять не дали, отбили исъ пушакъ, и король велелъ отступить; а побили ляцкой пехоты человекъ съ триста.

Июня въ 22 день, за 5 часовъ до вечера, указалъ король итти на приступъ въ двугоредь; и на приступъ ходило пехоты съ чetyреста человекъ да пахолки панские посполу; і какъ почали приступать, и шведы стали здаватца, и король посылалъ отъ приступу отводить гетмана Ланцькоруннова, воеводу рисково; и пахолки панские гетмана били каменьемъ, и лошадь подъ нимъ убили до смерти, и гетманъ ушолъ хъ королю; и король послалъ къ пехоте, велелъ говорить, чтобъ къ Оршаве не приступали, а грабили бы торговыхъ людей армянъ; и пехота армянъ разграбили всѣхъ, и промеж ихъ былъ великой шумъ, и другъ друга били. А шведы здались на томъ, что было ихъ со всею ихъ скарбою-отпустить вцелъ; а которая скарба была въ Оршаве, и ту было скарбу покинуть имъ въ Оршаве. А державецъ варшавской Витенберкъ у короля былъ после здачи июня въ 23 день; а шведовъ изъ замку развели по дворамъ, и знамена у шведовъ король побралъ того жъ числа; а знамень взялъ: 36 знамень пехотныхъ, 3 знамени райтарскихъ.

Июня въ 23 день приѣзжали къ Ѳедору ксензъ бискупъ виленскій панъ Завиша, референдаръ ксенства линовскаго панъ Брестовскій, а въ разговорѣ говорили: Витенберкъ де здался королю на томъ, что было скарбы, которая была въ Оршаве, не трогать, и а правдѣ своей не устоялъ въ томъ: вѣдомо де учинилось королю, что Аршавской державецъ Винтеберкъ добрую скарбу изъ Оршавы отпустилъ водою, и за то де король ево, Витенберка, самаво и ратныхъ ево людей отпустить не хочетъ. Референдаръ же говорилъ Ѳедору: какъ де ты чаешь, чемъ насъ пожалуетъ царское величество изъ тѣхъ городовъ, кѣторые нынѣ за нимъ, государемъ. И Ѳедеръ ему говорилъ, что не токме мнѣ, холопу ево государеву мощно отомъ и табѣ знать, что не для чего ему, великому государю, уступать не только которого города, і сажени земли. И онъ стиснулъ плечми, говорилъ: воля Божия да ево государева, и о томъ станеть упрашивать у его царского величества посредникъ цысарь христьянскій.

Июня въ 25 день вѣдомо учинилось королю, что прислана

государева грома та подь Старой подь Быховъ о здаче; и они о томъ скорбели, что нетъ-ли какова государева гнева после отпуску Петра Галимского.

Июня въ 25 день приѣхалъ приставъ панъ Чернецкой и сказалъ: указалъ де королевское величество тебѣ быть у себя сегодня на отпуске. И привели королевскую лошедь, да шляхты приѣхали человекъ съ тритцать; и Ѳедоръ, приѣхавъ на королевской дворъ, слезъ съ лошади у крыльца; и какъ вошелъ въ полату, і въ то время король сидѣлъ на стулѣ въ кожане въ немецкомъ въ жолтомъ; а по правую руку у него стоялъ канцлеръ и говорилъ на писмѣ: наеснейшій великій государь, Божию милостию Янъ Казимеръ, кроль польскій, великій ксенженца литовскій рускій, прускій, мозовецкій, а дедичный король швецкій, котцкій, вандальскій и иныхъ, тебя, посланца, Божию милостию къ великому государю, царя і великому князю Алексѣю Михайловичю, всеа великия и малыя и белыя Росіи самодержцу, и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ и сѣверныхъ отчичю, и дѣдичю, и наследнику, и къ государю и обладателю, отпускаетъ пекно и посылаетъ съ тобою къ ево царьскому величеству свою королевскую грамоту. И ту грамоту отдалъ король самъ, снявъ шляпу А после того король, вставъ и снявъ шляпу, говорилъ по писму: Великому государю царю і великому князю Алексѣю Михайловичю, всеа великия и малыя и бѣлыя Росіи самодержцу, и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ и сѣверныхъ отчичю и дѣдичю, и наслѣднику, і государю, и обладателю, и брату моему поклонись. А Дуклесь гетманъ, и Радиевской, и полковникъ панъ Корицкій, и братъ короля шведцаго по тотъ отпускъ, июня по 25 число, стояли отъ Оршавы за три мили, а иное войско ихъ и за двѣ. А гонецъ короля полскаго, которой отъ него къ царьскому величеству панъ Чернецкій, подстоля виленскій, изъ Аршавы отпущонъ съ нимъ, Ѳедоромъ, въ одномъ числѣ, а провожатыхъ дано ему двенатцать человекъ казаковъ. А полковнику черкасскому июня по 25 число изъ Аршавы отпуску не было. А какъ Ѳедоръ и ко.

ролевской посланникъ приѣхалъ на Вислу реку, на мостъ, і въ то время литовское войско перебралось за Вислу, а панъ Чернецкой, у мосту, снявъ шапку, говорилъ жолнеромъ, чтобъ они дали мостомъ дорогу, потому что ѣдетъ царского величества гонецъ; и жолныри говорили ему: не токмо де царского величества гонцу, а мы бы де царского величества и гайдуку уступили болши шведского короля; и черезъ мостъ перепустили тотчасъ. Изъ Оршавы поѣхалъ июня въ 27 день. А провожатыхъ за Ѳедоромъ было до Менска шляхты и казаковъ десять человекъ. А королевский гонецъ которой, посланъ отъ короля къ царскому величеству, остался на дороги въ местечке въ Слониме. А на отпуске король прислалъ къ Ѳедору на дворъ сто ефимковъ.

Июля въ 9 день Ѳедоръ Зыковъ приѣхалъ ко государю на станъ въ Полотескъ.

Подавъ статейной списокъ въ посолскомъ приказе июля въ 11 день.

Глав. Москов. Архивъ М. И. Д. Дѣла польскія за 1656 г., св. 105, № 13.

VII.

1856 г., мая 18 и июня 3.

Переводы универсаловъ польскаго короля Яна-Казимира 1) къ обывателямъ Бреславскаго повѣта и 2) къ жителямъ г. Быхова, въ которыхъ, увѣщевая всѣхъ приняться за оружіе и истреблять Шведовъ, совѣтуетъ съ російскими людьми поступать дружелюбно въ надеждѣ скорого съ онымъ государствомъ военныхъ дѣйствій прекращенія¹⁾.

164 го., июля въ 16 день, ся отписка и подъ нею полское писмо дано отъ государя сверху; принесъ подъячій Дмитрій Тро-

¹⁾ Изъ указанныхъ здѣсь двухъ универсаловъ нами найденъ только первый, который и печатаемъ.

фимовъ, а сказалъ: отдашь де ему околичей Федоръ Михайловичъ Ртищевъ і велѣлъ полское письмо перевесть.

И то полское письмо, списокъ Яна-Казимера короля съ грамоты къ шляхте и ко всему рыцарству, каковъ списокъ переведень былъ июня въ 13 день изъ разряду, а черной остался въ посолскомъ приказе.

Толко у сего письма приписана титла такова:

Янъ-Казимиръ, Божию милостию король полскій і великій князь литовскій, рускій, прускій, жемойдскій, мазовецкій, инфлянскій, смоленскій, черниговскій, а шведскій, готскій, вондалскій дѣдичный король.

А дѣло все писано слово въ слово, каковъ листъ переведень напередъ сего июня въ 13 день.

Переводъ съ полскаго письма, съ литинскимъ списка, что присланъ изъ Вилны июня въ 13 день.

Велможнымъ, уроженнымъ сенаторомъ, урядникамъ земскимъ, градскимъ, рыцарству, шляхте и жителемъ повету Бряславского, подданнымъ нашимъ, ласка наша королевская!

Велможные, уроженые, приятно намъ любимые! Какъ во что-денныхъ трудахъ і въ безпокойствахъ нашихъ неподвижно пребываючи, кончачи даные намъ отъ Господа Бога надъ неприятелемъ заморскимъ что-денные щасливые побѣды, такъ і въ теплоте всегдашней всехъ житилѣй, намъ отъ Господа Бога повереныхъ, а верныхъ подданныхъ нашихъ, особливо отлеглихъ, не уставаемъ однихъ въ неподвижной къ намъ утверждаючи вере, другихъ же на правдивую доброты и должности къ намъ и той речи посполитой напровожаючи дорогу, о такихъ отнако хотя намъ негди невѣдомо, чтобъ находится имѣли когда і войска обоего народа і воеводства всѣ, а на останокъ и тѣ, которые намъ первойшую учинили отволоку дву слухъ нашихъ, уже поворотились великими грамада убывучею въ счоте войскъ нашихъ и не отъ малаго времени будучи въ дѣлахъ воинскихъ, опасаяся однакъ, чтобъ въ краяхъ приятство и вѣрность вашихъ милостей, особливо

въ повети Браславскомъ, какъ отъ немалого времени подъ ярмомъ свейской обороны и кающимъ изменные того неприятеля не пре- бывали запалые въ разныхъ людей, а подобно и нѣкоторыхъ под- данныхъ нашихъ урожонныхъ, умыслили есмя тѣмъ универсаломъ обвестить приятство и верность вашихъ милостей, чтобъ если то подлинно ведали, что по самую Варшаву, которая въ облеженю зъ неделю отъ войска великаго княжства Литовскаго есть, и имѣемъ надежду скорого ея взятъя, и по границу княжства Прускаго съ одной стороны, а зъ другой стороны отъ великие Полши ажъ по Тсрунь (?) имѣемъ панство наше въцелѣ уволенно и освобождено; сами жъ съ немалою частью войска корунного и посполитого рушенья на оборону войскъ, при вельможныхъ каштелеяне киевскомъ и маршалке великомъ корунномъ будучихъ, особою нашею хъ королю свейскому идемъ, что-день на входячихъ та- тарскихъ и казацкихъ за ними смотря послковъ, о чемъ прият- ство і вѣрность вашихъ милостей ведая, а милость и отмщение Божие надъ тѣмъ неприятелемъ предъ очима имѣючи, чтобъ осте до громады собиратися и случившись рука съ рукою, и естлибъ какие залогы въ повете приятство вашихъ милостей, хотя въ ближ- нихъ пребывали, оные воевать и въцелѣ подданство принять хо- тели, прилежно желаемъ, пониже какъ ни откуду тотъ неприятель послковъ имѣтъ не можетъ, но еще новая ему откуды инуды бываетъ великая война; притомъ напоминаемъ приятно верность вашихъ милостей, особливо уроженныхъ урядниковъ, при которыхъ сила проваженья посполитаго рушенья пребываетъ, чтобы на часть короля свѣйскаго или гетмановъ его недерзали собиратся, подданныхъ нашихъ жителей повету своего далеко вяцьше за границу выпроводить, но вцелѣ при насъ ставясь, того неприятеля сносить одинъ другому допомогли и сами и съ войскомъ нашимъ, которые вскоре въ тамъ-те край послать умыслили есмы, хотя иметь по уроженныхъ урядникахъ повету того, чтобъ какъ напре- лажное постерегали, чтобъ людямъ царя его милости московскаго никакихъ зацепокъ не чинили и ихъ во всемъ оберегали, понеже

имѣемъ на Господа Бога надежду, что отъ тамъ-той стороны скорое станетъ великаго княжества Литовскаго успокоенье. А возврату посланника нашего что день ожидаемъ, учините то приятно вѣрность вашихъ милостей съ любви къ отчине, изъ должности къ намъ, чтобъ, не противясь тому универсалу нашему, далеко лутче, кто бы съ ниприятелемъ взятизя хотель, пенею смертныя казни (караны) быть имѣли; для чего тебле приятно вѣрность вашихъ милостей напоминая, желаемъ добраго отъ Господа Бога здоровья. А универсалъ тотъ чтобъ чрезъ урядъ градскій по парафьяхъ и мѣстахъ обыклыхъ противъ права былъ чтенъ, прилежно желаемъ. Данъ въ Зерборичахъ, мѣсяца мая 18 дня, лѣта 1656, панованья нашего полскаго осмого а свейскаго девятого году.

Янъ Казимеръ, король. (Мѣсто печати).

Главн. Москов. Архивъ М. И. Д. Дѣла Польскія за 1656 годъ, св. 105, л. 182, № 14.

VIII.

1656 г. Юнъ—Сентябрь.

Бумаги бѣлорусскаго полковника Ивана Нечая, присланныя имъ въ Москву во время пребыванія его со своими казаками въ Чаусахъ и въ Могилевскомъ и Борисовскомъ уѣздахъ.

I.

Грамота короля Яна-Казимира польскому полководцу (не названному въ текстѣ) съ выраженіемъ похвалы за успешное сопротивление шведскимъ войскамъ и надежды на скорое ихъ отступленіе, съ извѣщеніемъ о посылкѣ подкрѣпленій и съ обѣщаніемъ награды за заслуги, — 3 юня 1656 г.

Янъ Казимиръ, Божіею милостию король полскій, князь литовскій, рускій, прускій, мазовецкій, жмудцкій, инфлянскій, смоленскій, черниговскій, а шведскій, кгодцкій, вандалскій дѣдичный король.

Уроженому, вѣрному, намъ милому! Похвалена намъ есть вѣра и желательство і вѣрность твоя, которая намъ и рѣчи посполитой черезъ такъ долгое время на обороне быховской пребываешь и крѣпко держишь, съ пожеланиемъ добраго здоровья і всѣхъ добръ своихъ; никакими добротами не требуешь прелстить умъ свой, и никакими страстми, которые на тебя наступаютъ отъ неприятель, не торописся; любые намъ тѣ вельми вѣсти по твоей милости, которого мы, хотячи до далшихъ нашихъ и рѣчи посполитой приохотить углугъ, тѣмъ писаниемъ нашимъ обыслаемъ, желая себѣ, чтобъ вѣра твоя такъ многое время пребывши на томъ хвалебномъ дѣле, въ охоте своей до конца не преставала, будучи истиннымъ того, что мы о той крѣпости, о которой много рѣчи посполитой належить, прилѣжно старание имѣючи, скорые послки тамъ отпускаетъ. И хотя и черезъ договоры, которымъ мы не противляемся, хотя черезъ мечъ, расправится съ тѣмъ неприятелемъ готовы. А пониже по милости Божіи и неприятель заморскій не могъ извовать нашего войска, и когда безчестно не побить будетъ, то подлинно въ скоромъ времени съ панствъ нашихъ утекать имѣеть, но не только ево войско коронное стеснить, но и великое княжество Литовское, Жмодь, и Велкомиръ, Упита, Брацлавъ, всѣ заставы отъ основанія вырубилъ, и иные также воеводста и повѣты на киждо день до насъ приходятъ всякою готовостию, до которыхъ войска наши высылаемъ. Надежда на Господа Бога, что въ краткомъ времени склонятся дѣла до пожеланого покою, а выше милости, которые крѣпко въ цѣлой вѣре и правде желательно на той оборонѣ пребывае е, безсмертную славу, воздаяние отъ насъ и отъ всей рѣчи посполитой любимую имѣть будете, за тѣ ваши труды и способы, и терпѣние своимъ выдати обещаемъ. Притомъ милости твоей добраго здоровья отъ Господа Бога желаемъ. Данъ обозе подъ Варшавомъ, дня 3-го мѣсяца июня, лѣта 1656-го, панованья королевствъ нашихъ полскаго 8-го, шведскаго 9-го.

Янъ Казимиръ, кор.

2.

Грамота короля Яна-Казимира войту и мѣщанамъ г. Быхова съ выраженіемъ похвалы за мужественное выдерживаніе шведской осады, съ увѣщаніемъ дальнѣйшаго сопротивленія, съ извѣщеніемъ о претерпѣваемыхъ шведами пораженіяхъ и съ обѣщаніемъ присылки подкрѣпленій,
—23 іюня 1656 г.

Янъ Казимерь, Божіею милостию король полскій, великій князь литовскій, рускій, прускій, мазовецкій, жемоитцей, інфлянскій, смоленскій, черниговскій, а шведцкій, готцки, вандалскій дѣдичный король.

Славніи, вѣрне намъ любимые! Неподвижная вѣра, желательство і правда, которые не тольо дѣдичному пану своему но такъ же намъ і рѣчи посполитой вѣрность вашихъ милостей, яко пламенемъ отвсюду небезстрашиями охаплены, додерживаете, достойно есть отъ насъ не только похвалы, но і особой милости нашей, чтобъ то впередъ будущимъ вѣкомъ памятно было, что есте между многими то себѣ заслужили; а хотя ни въ чемъ не опасаемся, что панъ вашъ дѣдичный покажетъ вамъ ту ласку, которой достойни есте, однако мы съ наше стороны того запоможемъ, что не толко мы сами, но и рѣчь посполитая будетъ имѣть призрѣніе на такие великие мужества, протори, труды і истери, которые черезъ тикъ долгую осаду восприяли есте; о томъ только прилежно желаемъ, чтобъ есте до конца въ томъ правде своей пребывали, будучи надежны того, что въ кратцѣ съ тоѣ осады освобождены будете за приближеніемъ въ тамъ-тѣ край войскъ нашихъ; есть-ли бы до покою съ тѣмъ неприятелемъ, которого себе желаемъ, не пришло, то ужъ Господь Богъ знатно благословить войскомъ нашимъ, понеже и тутъ—въ коруне частые и знатные неприятель заморской побитие восприемлетъ, крѣпостей единыхъ далече отбегаетъ, а въ иныхъ отсидѣтся не можетъ, а съ остатткомъ войска, которого уже одва что имѣеть, срамно уходитъ і неудобно вы-

крутитца, понеже ему отвсюду пути заступлены; въ великомъ княжествѣ Литовскомъ Жмойдь, Вилкомирь, Упита, Бряцлавль, не могуци изнести тяжкого ярма свѣйского, все залогѣ свѣйские высекли, которымъ на помочь уже часть войска немалую выслали есмя; съ остаткомъ вѣйскъ нашихъ сами, дасть Богъ, особливо нашею къ Литвѣ поспешитися не омешкаемъ; есть-ли неприятель о ровныхъ статьяхъ не склонится до покою, то тогда вѣрностемъ вашимъ на потѣху і утверждение объявя, желаемъ добраго отъ Господа Бога здоровья.

Данъ въ обозѣ подъ Варшавою, 23 дня іюня, лѣта Господня 1656-го, панованья королевствъ нашихъ: польского—8, а свѣйского 9-го году.

Янъ Казимеръ, король.

Печать короля пол- ского Казиме- ра
--

На низу у листа написано: славнымъ Тимошу Власовичю, войту, лавникомъ і всемъ мещаномъ мѣста Быховского, вѣрно намъ любимымъ.

На томъ же листу написано: тотъ листъ, списокъ съ листа полского Казимера короля къ войту і къ мещаномъ Быховскимъ, промысломъ его милости пана Нечая, полковника белоруского, отъ ляховъ въ дороге взять.

3.

Письмо виленскаго воеводы Павла Сапѣги къ рѣчицкому земскому судья Герошинскому, съ сообщеніемъ о своихъ военныхъ успѣхахъ и съ увѣдомленіемъ о движеніи къ Быхову вспомогательнаго отряда, — 4 іюня 1656 г.

Милостивый пане, судья земскій речицкій, мой милостивый пане и приятелю!

Имѣю надежду, что, при милости Господа Бога единого, ужъ неприятеля едва не совѣмъ погромилъ, а зъ другимъ алибо добрыми совѣтами черезъ статьи, съ которыми и самъ поизволяетъ,

и комисарской съѣздъ въ Вилне въ нынешнихъ дняхъ преспеваеги, на то позволить хочемъ или расправиться счасливо; съ недѣли пойду съ войскомъ отъ Висли къ Немирову; а панъ судья мозырскій зъ добрымъ полкомъ, навѣстя Тикотинъ, придетъ Полѣскимъ воеводствомъ къ вашимъ милостямъ скоро; тѣмъ временемъ прошу добре, чтобъ ваши милости старались какъ лутче, какъ бы набытой черезъ такъ многие прислуги и своей рыцарской славы не потеряли; я королю его милости извѣстилъ ваши заслуги; по, сылаю листь его такожь до города. Пишуть ко мнѣ отъ вашихъ милостей; листы, до меня посланные, идутъ въ дороге; даны 23 мая и еще до мене не дошли. Панъ Яцыничъ, чаю, что поворотилъ до вашей милости. Отдаюся затѣмъ милости и приязни доброй твоей услугами моими.

Данъ въ Варшаве, 4 июня, лѣта 1656-го.

Твоей милости, моего милостивого пана, желательный приятель и служить готовъ Павелъ Сапѣга, воевода виленскій.

4.

Приписка на особомъ листѣ къ вышеприведенному письму Сапѣги къ Нарошинскому,—отъ того же числа.

Да въ томъ же листу положенъ лоскутикъ, а въ немъ написано:

Челобите его милости ксенду пробощу Быховскому, которому ниско кланяется панъ Сапѣга; такожь Москвѣ и казакомъ не вѣрять, хотя-бъ на добрѣ уговариватся съ королемъ его милостью свещались.

А на подписи написано:

Списокъ съ листа отъ его милости пана Павла Сапѣги, воеводы виленскаго, гетмана великаго литовскаго, до пана Нарошинскаго, судьи речицкаго, намѣстника старобыховскаго, за печаловоньемъ его милости пана полковника белорусскаго въ дороге взяты.

5.

Письмо виленскаго воеводы Павла Сапѣги къ войту и мѣщанамъ г. Быхова, съ обѣщаніемъ скорой поддержки и помощи противъ непріятеля, — 4 іюня 1656 г.

Во 5 листу написано:

Павель Сапѣга, воевода вилинскій, гетманъ великій великаго княжества Литовскаго, слонимскій, здитовскій, бортцкій староста.

Славному пану Тимошу Власовичю, войту, лавникомъ і всѣмъ мещаномъ и жителемъ мѣста моего Быхова, вѣрно мнѣ любимымъ. Дошло мнѣ писаніе ваше, дано 14 мая, въ которомъ вижу я великую потребу вашу и всѣхъ, которые съ вами тамъ же пребываютъ въ такъ близкомъ сусѣдствѣ непріятеля силнаго; а хотите посылковъ отъ мене: тогда я за вашу утрату и доброты и вѣру печалуюся прилѣжно, чтобъ есте вспоможены были какъ скорѣе, о чемъ пишу до пана коменданта моего. Будьте надежны, что въ краткомъ времени, дастъ-ли Богъ, витатися съ вами буду, и веселитися будете славы и услугъ вашихъ, которые любо у его королевскіе милости застарѣлыя; однако и нынѣ я о нихъ печаль имѣю, что съ листа самого короля его милости, который до васъ послать велѣлъ, вы разумѣете. Прошу васъ, чтобъ себе додержали и надежды не теряли; но и царь московскій обещалъ васъ ни въ чемъ оскорбить, имѣючи до миру, и съ королемъ шведскимъ счастливо намъ водится. Затѣмъ васъ Господу Богу и его святой обороне отдаю.

Данъ въ Варшаве, 4 іюня, лѣта 1656.

Вамъ всего добра желательный Павель Сапѣга, воевода виленскій, гетманъ великій великаго княжества Литовскаго, рукою своею.

А на подписи: Списокъ съ листа его милости пана Павла Сапѣги, воеводы Виленскаго, до войта, лавниковъ и мещанъ Быховскихъ, также за печалованьемъ его милости пана полковника белорускаго въ дороге.

6.

Письмо бѣлорусскаго полковника Ивана Нечая къ могилевскому воеводѣ князю Ивану Хованскому, съ выраженіемъ подчиненія и надежды на скорое свиданіе,—13 іюня 1656 г.

Божьею милостию великаго государя, царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея великия и малыя і бѣлыя России самодержца, і иныхъ многихъ государствъ государя і обладателя, его царскаго величества, Тебѣ, началному воеводѣ Могилевскому князю Ивану Андрѣевичу Хованскому, приятелю моему милому, Иванъ Нечай, полковникъ его царскаго величества войска Запорожскаго белорускій, радостное поздравленіе, низко челобитіе преподаю.

Въ Вozѣ надѣю мѣлемъ, абымъ моглся власце в. м-ти, добродѣя моего, обачити: аже твоя честность ласки ку мнѣ болше маешъ, мене радъ бачить, за што вельце дѣкую; при томъ посылаю брата моего до Могилева для скупованя потребъ войсковыхъ; молю честно(сть) твою: рачь ему ласкаве ставити; самъ бы радъ поклонился честности твоей; видитъ Богъ, же забавъ много маю; скоро дастъ Господь Богъ уволнившись, честности твоей въ скоромъ часѣ поклонъ свой отдати готовъ буду; на тотъ часъ чолобите мое до лица землѣ презъ брата моего честности твоей препосылаю.

Съ Чаусъ, 13 іюня, 1656 г.

Честности твоей, моего милостиваго пана и добродѣя, во всѣмъ зычливый братъ і приягель, Иванъ Нечай, полковникъ войска его царскаго величества Запорожскаго бѣлорускій, рукою своею.

Надпись на конвертѣ: Божию милостию великаго государя, царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея великия и малыя и бѣлыя России самодержца, і иныхъ многихъ государствъ государя и обладателя, его царскаго величества, началному воеводѣ Могилевскому князю Ивану Андрѣевичу Хованскому, приятелю моему милому, честно да вручится до рукъ его.

7.

Письмо белорусскаго полковника Ивана Нечая могилевскому воеводѣ князю Ивану Хованскому о возвратѣ заграбленнаго „полуполковникомъ нѣмецкаго строю“ у казаковъ и мущества,—17 іюня 1656 г.

Божиею милостию великаго государя, царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея великия и малыя и бѣлыя России самодержца и иныхъ многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ і сѣверныхъ отчича и дѣдича, и наслѣдника, і обладателя, его царскаго величества.

Твоей честности, началному воеводѣ могилевскому князю Ивану Андрѣевичу Хованскому, приятелю моему милому и добродѣви, Иванъ Нечай, полковникъ войска его царскаго величества Запорозскаго белоруски, радостное поздравлене любително препосылаю.

Великую ласку отъ твоей честности, по всѣ часы ку собѣ освѣдчаную, маю, съ чого нехай будетъ Богъ похваленъ, и я отслужовать и завдячивать каждого времени ласку честности твоей зостаю винен... .. (вырвано); бьютъ чоломъ черкасы, вѣрныя слуги его царскаго величества, къ деревнѣ Окуновки, ижъ третего дня полуполковникъ нѣмецкаго строю, наѣхавши на деревню Окуновку, въ уездѣ Могилева, у черкасъ лошааты (?) и все имѣне забралъ, а шимъ, вѣрнымъ слугамъ его царскаго величества, ласку показалъ, ижъ повсюду козакомъ волно жить безъ жадной помѣшки и налоги, которые кровь розливали на услужѣ его царскаго величества и теперь готовы зостають; молю прото чести твоей, господина моего и добродѣя, вели, твоя честность, поворочать побрание..... (вырвано) козаковъ зъ села Оконовки, а я за дознаную ласку отслужовать завше честности твоеи виненъ зостаю, отдаючися оной на тотъ часъ милости, ласце честности твоей.

Данъ съ Чаусъ, 17 іюня 1656 г.

Честности твоей, моего милостивого пана и добродѣя, во всемъ зычливый приятель и служить радъ.

Иванъ Нечай, полковникъ войска его царского величества Запорозского бѣлорускый.

Надпись на конвертѣ: Божиею милостию великого государя, царя и великого князя Алексѣя Михайловича, всея великия и малыя и бѣлыя Россіи самодержца и иныхъ многихъ государствъ и земель восточныхъ, и западныхъ, и сѣверныхъ отчича, и дѣдича, и наслѣдника, и обладателя его царского величества начальному воеводѣ Могилевскому князю Ивану Андрѣевичу Хованскому, приятелю моему милому и добродѣви, честно да вручится.

8.

Письмо бѣлорусского полковника Ивана Нечая могилевскому воеводѣ князю Ивану Хованскому, съ выраженіемъ почтенія, преданности и надежды на скорое свиданіе,—23 іюня 1656 г.

Списокъ зъ бѣлорусского писма, что прислалъ къ великому государю, царю і великому князю Алексѣю Михайловичу, всеа великия и малыя и бѣлыя Россіи самодержцу, изъ Могилева столникъ і воевода князь Иванъ Хованской съ товарищи въ нынешнемъ, во 164, году іюня въ 27 день.

Божиею милостию великого государя, царя і великого князя Алексѣя Михайловича, всеа великия и малыя и бѣлыя Россіи самодержца и иныхъ многихъ государствъ государя и обладателя, его царского величества.

Тебѣ, начальному воеводѣ могилевскому князю Ивану Ондрѣевичу Хованскому, приятелю моему любимому. Иванъ Нечай, полковникъ его царского величества войска Запорозского бѣлорускый, радосное поздравленіе и ниское челобитье преподаю.

Имѣлъ есмь надежду на Бога, чтобъ тебя, благодателя моего, могъ видети; но твоя честность жалованья ко мнѣ болши имѣешь, радъ меня видить, за что много чоломъ бю. Притомъ посылаю

брата моего въ Могилевъ для покушки войсковыхъ дѣлъ; молю честности твоей, видитъ Богъ, что, дасть, освободяся, честности твоей въ скоромъ времени поклонъ свой отдати готовъ буду а на сей часъ челобитье мое до лица земли чрезъ брата моего честности твоей препосылаю.

Изъ Чаусъ, июны въ 23 день 1656 г.

Честности твоей, моего милостиваго пана и добродѣя, во всемъ желательный братъ и приятель Иванъ Нечай, полковникъ войска его царского величества Запорожского бѣлорускія, рукою своею.

9.

Челобитье бѣлорусского полковника Ивана Нечая царю Алѣксѣю Михайловичу о своихъ распоряженіяхъ и дѣйствіяхъ подъ г. Бобруйскомъ, о перехваченныхъ польскихъ письмахъ, о клеветѣ на него Ивана Рѣпника и преслѣдованіи за грабежи казаковъ, о средствахъ содержанія своего войска въ двухъ зойтовствахъ и о пожалованіи за службу сотнику Ивану Кошанскому имѣнія въ Могилевскомъ уѣздѣ,—24 іюня 1656 г.

Списокъ зъ белорусского листа, что писалъ къ великому государю, царю і великому князю Алексѣю Михайловичю, всеа великія и малыя и бѣлыя Росіи самодержцу, войска Запорожского наказной полковникъ Иванъ Нечай, зъ братомъ своимъ, съ Юрьемъ Нечаемъ, съ товарищци, въ нынешнемъ, во 164, году, іюня 29 день.

Наяснѣйши, пресвѣтлѣй, милостию Божіею великіи государь, царь і великіи князь Алексѣй Михайловичъ, всеа великія и малыя и бѣлыя Росіи самодержецъ, московскіи, киевскіи, владимерскіи, новгородскіи, царь казанскіи, царь остраханскіи, царь сибирскіи, государь псковскіи і великіи князь литовскіи, смоленскіи, тверскіи, волынскіи, подолскіи, юхорскіи, пермскіи, вятцкии, болгарскіи, и иныхъ, государь и великіи князь новгорода низовскіи земли, черниговскіи, резанскіи, полотскіи, ростовскіи, ярославскіи, белозерскіи, удорскіи, обдорскіи, коудинскіи, витебскіи, мстиславскіи, і всеа сѣверныя страны повилитель и государь Іверскіе земли, карта-

линскихъ и грузинскихъ царей и кабардинскіи земли, черкасскихъ и горскихъ князей и иныхъ многихъ государствъ и земель восточныхъ, и западныхъ, и сѣверныхъ отчичь и дѣдичь, и наслѣдникъ, и государь и обладатель.

Бьють челомъ я, Иванъ Нечай, холопъ и полковникъ твоего царского величества, со всѣмъ войскомъ Запорожскимъ полку твоего царского величества, падши у ногъ твоего царского величества, вѣрное подданство и службы наши отдаемъ; въ нынешнее время, июня въ 19 день, подъ мѣстомъ Бобруйскимъ, обретающимся на вѣрной службѣ твоего царского величества, по рознымъ дорогамъ заставы войска полку моего поставилъ есми, чтобъ люди войска полскаго до Старого Быхова не приходили; и тѣ два сотники полку моего Денисъ Мурашка и Хилко Будковичъ, перенявъ подъ городомъ Бобруйскимъ, людей полскихъ пограбили и листъ короля полскаго и гетмана Павла Сапѣги, перенявъ, взяли, съ которыхъ уразумѣли есмя, что король полскіи полкъ большой со Оскиркою, полковникомъ своимъ, посылаетъ до Старого Быхова. Противъ котораго полку, совокупяся со княземъ Иваномъ Андрѣевичемъ Хованскимъ, воеводою могилевскимъ, самъ тотчасъ со всѣмъ полкомъ противъ того неприятеля иду. И переправъ на Березне и на Друте оберегать буду і впередъ указу твоего царского величества ожидать буду. А ныне тѣ листы короля полскаго и гетмана его з братомъ моимъ роднымъ, съ Юрьемъ Нечаемъ, съ которымъ сотника моего подручнаго надъ всею шляхтою Ивана-Адама Григорьева Кошанскаго, шляхтича, посылаю; съ которыхъ листовъ все твое величество уразумѣешь и какъ съ ними поступать повелишь. При томъ выразумѣлъ я нерадѣние пана Ивана Берисовича Репнина, которой, съ ненависти твоему царскому величеству, огласилъ насъ, будто я съ полкомъ моимъ какову худобу учинилъ въ Могилевщинѣ, і то на меня никогда не объявица; во всемъ твоему царскому величеству очищенъ быти готовѣ. А будетъ которой своеволникъ и съ полку моего свою волю какову чинилъ, и я тѣхъ наказывалъ и горломъ каралъ, и моя правда и службы желательные, яко слей

на верхъ воды, является. И ныне хотя скудное время на хлѣбъ, полку твоего царского величества толко съ Чаусъ изъ дву войтовствъ могилевскихъ—Пулковского и Благовитцкого—самъ съ войскомъ своимъ кормлюсь; а урядъ могилевскій со всѣмъ отъ меня цѣль, чтобъ і впередъ при томъ же хлѣбѣ чаусовскомъ и въ дву войтовствахъ прибывати могъ. Падши у ногъ твоего царского величества, смиренне челомъ бью о грамоте; а я, восприявъ милость твоего царского величества, тотчасъ съ Чаусъ изъ двухъ войтовствъ на службу твоего царского величества знамя пансырного войска 120 коней своимъ подъемомъ съ ружьемъ и со всѣми достатки сподобью, гдѣ повиленіе твоего царского величества будетъ, послать тотчасъ готовъ есмь и самъ съ полкомъ своимъ, гдѣ указъ твоего царского величества будетъ, готовъ тотчасъ итти противъ всякого супостата; за сотника моего подручного Івана-Адама Григорьева Кошанского челомъ бью, чтобъ ему помѣстье, хотя спаленое и выпустошеное во Мстиславскомъ уѣзде грамоту дать пзволилъ и ево пожаловалъ, чтобъ имѣлъ съ чего служить твоему царскому величеству.

Данъ изъ Могилева мѣсяца іюня въ 24 день, лѣтъ 1656.

Твоего царского величества вѣрнѣй халопъ, со всѣмъ полкомъ войска Черкаского Запорожского, Іванъ Нечай, полковникъ твоего царского величества войска Запорожского, рукою

10.

Челобитье бѣлорусскаго полковника Івана Нечая царю Алексѣю Михайловичу съ выраженіемъ преданности и готовности къ усердной службѣ, съ увѣдомленіемъ о маломъ числѣ войска у него и объ уводѣ козаковъ полковникомъ Антономъ Ждановичемъ, — 27 іюня 1656 г.

Божиею милостию великий государь, царь и великий князь Алексѣй Михайловичъ, вся великия и малыя и бѣлыя Россіи самодержецъ (далѣ слѣдуетъ полный царскій титулъ).

По указу вашего царского величества, пана и пана моего милостивого, за щастямъ тежъ отъ Бога даного вашему царскому

величеству Алексѣя Алексѣевича, благовѣрнаго царевича, пана моего милостивого, вся дни живота моего прежде всего на услужѣ вашего царского величества, пана моего милостивого, проводилемъ і нынѣ, по указу вашего царского величества і по повелению, не переставучи раболѣпно вѣрный слуга и зычливый подданный вашему царскому величеству и отъ Бога даному вашему царскому величеству Алексѣй Алесѣевичу, благовѣрному царевичу, пану моему милостивому, за достоинство і разшырене панствѣ вашего царского величества, пана моего милостивого, и отъ Бога даного вашему царскому величеству Алексѣя Алексѣевича, благовѣрнаго царевича, пана моего милостивого, на каждомъ мѣсцѣ кровь нещадно разливать готовъ остаю, со всякимъ опаснымъ стяжаніемъ понуждаюся, яко прежде, и нынѣчи всяко вѣрою и правдою вашему царскому величеству служить; лишь за правдою шествуетъ ненависть; Богомъ вся быша и вся суть; на него увесь уповаю, на пресвѣтлое лице вашего царского величества, взываючи: приклони милостивое ухо, ваше царское величество, ко исправленію незлобія моего! Коло Минска, Борисова і иныхъ мѣсть и уездовъ жадныхъ залогъ казацкихъ не машѣ; и не такого въ далныхъ краяхъ, але и близъ Чаусь, всѣхъ звѣвши, панъ Антонъ Ждановичъ украинныхъ людей з собою побралъ, а тутъ толко тѣи, которіи давно поженилися въ своихъ домахъ застають, а самъ въ килку коней застаю на своемъ хлѣбѣ до указу вашего царского величества; есть не мало полку Лисовского, полку наудзилова-и-инныхъ шляхты, новоприбылыхъ безчинныхъ людей, которіи съ Нечаевыми не бываютъ, безчинніи дѣлаючи; а они мене, а я ихъ и въ очы не знаю; гдѣ самъ отвѣтъ дати въ невинности моей до пресвѣтлого маестату вашего царского величества, низко до землѣ упадаючи, передъ пресвѣтлыи очы вашего царского величества пребываю, себѣ найнизшимъ слугою и незычливымъ подданнымъ маестату пресвѣтлому вашего царского величества стелючи.

Съ Чаусь, 27 дня іюня мѣ-сяца 1656 року Божего.

Вашего царскаго величества, пана и пана моего милостивого, нанизшій слуга и поднижокъ Иванъ Нечай, наказный полковникъ войска вашего царскаго величества.

Надпись на конвертѣ: Божиєю милостию великому государю, царю и великому князю Алксѣю Михайловичу, всея великия и малыя бѣлыя Россіи самодержцу (далѣе слѣдуетъ полный царскій титуль).

11.

Челобитье бѣлорускаго полковника Ивана Нечая царю Алксѣю Михайловичу, съ просьбой о возвращеніи думнымъ дьякомъ Григоріемъ Богдановымъ оружія и лошадей, отнятыхъ имъ у запорожскихъ казакѡвъ, 1 іюля 1656 г.

Списокъ съ белорускаго листа.

Божиею милостию великій государь, царь і великій князь Алксѣй Михайловичъ, всея великия и малыя и бѣлыя Россіи самодержецъ (далѣе слѣдуетъ полный царскій титуль).

Быль въ Чаусехъ з грамотою отъ вашего царскаго величества у меня, вѣрнаго слуги і желательнаго подданнаго вашему царскому величеству і отъ Бога данному вашему царскому величеству Алксѣю Алксѣевичу, благовѣрному цесаревичю, государю а государю моему милостивому, Григорій Карповичъ Богдановъ, дьякъ думной, і постановилъ со мною ожидать милосердныя милости вашего царскому величества, какъ указъ будетъ отъ вашего царскаго величества, государя а государя моего милостиваго, держатца, чего не жайши слуга і желательный подданный ожидаю отъ вашего царскаго величества, государя моего милостиваго, і на всѣ услуги вашего царскаго величества і до смерти долженъ буду; а отъ меня отбѣхавъ, дьякъ думной, въ Горахъ, насилствомъ набежавъ на черкасы, вѣрныхъ слугъ і желательныхъ подданныхъ вашего царскаго величества, взялъ і мучилъ было і обиды немалые подблалъ: кони и стрелбу служивую всякую отобралъ; а тѣ черкасы подъ Старымъ

Быховымъ і подъ Вилнею по вся времени на службе вашего царского величества всегда готовы были і кровь нещадно за достоинства і разширенія государствъ вашего царского величества разливали і лзвы на теле своемъ і до днесь носятъ, а не уставають на службе вашего царского величества, покамѣста духа въ теле будетъ, не ослабеютъ враговъ і недруговъ подъ ноги вашего царского величества пресвѣтлого престола покоряти за счастьемъ отъ Бога данного вашему царскому величеству Алексѣя Алексѣевича, благовѣрнаго царевича, царя нашего милостивого. Умилосердися, государь нашъ милостивый, пощади рабовъ твоихъ отеческимъ со дерзновеніемъ і многою благостипею, утоли кровотоchnые слезы невинныхъ людей, дабы съ радостію монархи высочайшего молимъ о великодержавной вашего царского величества полате и о страшномъ всѣмъ врагомъ і непобидимомъ вашего царского величества государствѣ і державе, для чего і роспись обиды и грабежа і забиранья отъ его милости пана Григорія Карповича, дьяка думного, передъ пресвѣтлыми очима вашего царского величества предлагаемъ.

Съ Чаусъ, мѣсяца іюля 1-го дня, лѣта 1656.

Вашего царского величества нижайшій слуга і подножіи Іванъ Нечай, полковникъ наказной войска вашего царского величества Запорожского.

12.

Челобитье бѣлорускаго полковника Ивана Нечая царю Алексею Михайловичу, съ сообщеніемъ: объ установленіи имъ по дорогамъ стражи и недопущеніи сношеній осажденнаго Стараго Быхова съ польскими войсками; о задержаніи на р. Березинѣ судовъ съ припасами, шедшихъ въ городъ; о передавшихся жителяхъ Быхова; о неудерживаніи у себя бѣглыхъ солдатъ; о надеждѣ на скорое взятіе города и о готовности вѣрно служить царю,—3 августа 1656 г.

Списокъ з белоруского листа, что писалъ къ великому государю, царю і великому князю Алексѣю Михайловичю, всеа великия и малыя и бѣлыя Росіи самодержцу, полковникъ Іванъ Нечай съ

посланцы своими, съ сотникомъ съ Михайломъ Крюковскимъ, въ нынешнемъ, во 164, году, августа въ 11 день.

Божиею милостию великии государь, царь і великии князь Алексѣй Михайловичъ, всеа великия и малыя и бѣлыя Росіи самодержецъ (далѣе слѣдуетъ полный царскій титулъ).

Будучи вѣрный слуга и желательный подданный вашего царского величества, государя а государя моего многомилостивого, исполняя волю всякой указъ вашего царского величества, по всѣхъ нынѣ уѣздахъ и дорогахъ около Старого Быхова весь полкъ поданный мнѣ отъ вашего царского величества, людей воинскихъ разставилъ есмь прилѣжно стеречь, чтобъ никакие запасы изъ разныхъ краевъ не шли въ Старой Быховъ, также чтобъ никакихъ переходовъ и переѣздовъ, и потайныхъ дѣлъ, и посллку ни отъ кого имъ подать не допускали, откуда какую бы вѣдомость имѣли, о всемъ чтобъ увѣдомили. Гдѣ і въ нынешнемъ году, мѣсяца июля 15 дня, перенявъ враговъ и недруговъ вашего царского величества, вѣдучихъ рекою Березынею, а впадающихъ въ реку Друту, хотячихъ пройти до Старого Быхова, двадцать шесть суденъ съ разными запасы і сорокъ три лотки, по благодати Божіи и счастливымъ государствованіемъ вашего царского величества, также за счастьемъ отъ Бога данного вашему царскому величеству благовѣрного царевича і великого князя Алексѣя Алексѣевича, государя а государя намъ многомилостивого, всѣхъ тѣхъ враговъ и недруговъ вашего царского величества погромили: однихъ потопили, а другихъ порубили. Также жидовъ съ возами многихъ порубили. И тѣ запасы всѣ при черкасахъ, вѣрныхъ слугахъ и желательныхъ подданныхъ вашего царского величества, остались; а иныхъ быховлянъ, живыхъ въ полонъ побранныхъ, четырехъ чоловѣкъ, у себя задерживаю; і о томъ вашему царскому величеству извѣстно чиню, что разныхъ людей изъ Старого Быхова въ нынешнемъ году, почавъ отъ мѣсяца мая до дня 24 июля, изъ осады до меня передались 26 чоловѣкъ, которыхъ я по разнымъ городамъ вашего царского величества украиннымъ, для недостатку корму, розослалъ есмь; а

нѣкоторыхъ и ныне при себѣ имѣю; а что имѣю указъ отъ вашего царского величества наносу неправедному князя Ивана Борисовича Репнина, какъ бы имѣлъ у себя держати солдатъ, по крестному целованью ни одного не знаю; дву есмь недавно салдатовъ, не гораздо блудячихъ, отослалъ до его милости князя Ивана Андрѣевича Хованского, воеводы могилевского; и сами хлѣба мало имѣемъ, не толко блудящихся людей кормити; грамоты отъ вашего царского величества до полковниковъ войска вашего царского величества Запорожского украинныхъ вскоре отослалъ есмь; а самъ ныне есмь на услуге нашего царского величества подъ Старымъ Быховомъ, по сей сторонѣ Днепра, съ товарищи, таборомъ; а князь Хованской по другой сторонѣ; видя ихъ высокую гордость, покорити подъ ногъ вашего царского величества возжеленно желаемъ и силъ нашихъ, докуды станеть насъ, вѣрныхъ слугъ и желательныхъ подданныхъ вашего царского величества, за побѣду вашего царского величества неоскудно надставимъ, да не преодолѣеть злоба доброте превышнего; каковъ указъ впередъ буду имѣть отъ вашего царского величества, исполняти словомъ и дѣломъ готовъ чинюся, и со всѣмъ войскомъ ниско челомъ бьючи подножию ногъ пресвѣтлого престола вашего царского величества, государя а государя намъ многомилостивого и добродѣя.

Изъ табору исъ-подъ Старого Быхова, августа 3-го дня лѣта 1656.

Вашего царского величества пресвѣтлого престола низайшее подножие Иванъ Нечай, полковникъ наказной войска вашего царского величества Запорожского.

Пошли есмь подъ Старой Быховъ июня въ 26 день; также посылаю вашему царскому величеству новоприбылого ко мнѣ отъ ляховъ пана Юрья Тихоновича, которой, добровольно отлучался отъ ляховъ, на имя вашего царского величества ѣдетъ; о всемъ добре знаетъ, о замыслахъ короля полского і всей рѣчи псполитой, что тамъ содѣвается.

Челобитье гетмана Богдана Хмельницкаго царю Алексѣю Михайловичу, съ выраженіемъ ему покорности и вѣрности и съ просьбой не впритъ доносчикамъ Ивану Котлу и Филиппу о примиреніи будтобы его, Хмельницкаго, съ польскимъ королемъ и измѣннъ царю.

Списокъ з белоруского листа, что писалъ къ великому государю, царю і великому князю Алексѣю Михайловичю, всея великия и малыя и бѣлыя Росіи самодержцу, гетманъ Богданъ Хмельницкой; а тотъ листъ прислалъ ко..... (вырвано) столникъ і воевода князь Иванъ Хованской исъ-подъ Старого Быхова рейтарского строю съ поручикомъ съ Михайломъ Микитинымъ въ нынешнемъ, во 165 году, октябрѣ въ 2 (вырвано: день).

Божию милостию великому государю, царю і великому князю Алексѣю Михайловичю, всеа великия и малыя и бѣлыя Росіи самодержцу (далѣе слѣдуетъ полный царскій титулъ).

Богданъ Хмельницкій, гетманъ, съ войскомъ твоего царского величества Запорожскимъ, ниско, до лица земли упадаючи, челомъ бьемъ. Писалъ твое царское величество къ намъ въ своей царского величества грамоте о Иванѣ Котлѣ і о Филипе, будто они а имянно Иванъ, Котель, передъ Самуиломъ Тихоновичимъ въ Шклове говорилъ непристойные рѣчи, будто мы со всѣмъ твоего царского величества войскомъ Запорожскимъ имѣли съ королемъ полскимъ помирится и отъ твоего царского величества высокие и крѣпкіе руки отступити. И мы, со всѣмъ войскомъ твоего царского величества Запорожскимъ и со всѣмъ православнымъ народомъ Російскимъ, вѣру учиня одинава тебѣ, великому государю, твоему царскому величеству, едіному православному на землю царю, вѣрне служите и никогда отъ тебя, великого государя и твоего царского величества крѣпкіе руки, отступати не мыслимъ и не хотимъ, но покорне твоего царского величества просимъ, не изволь, твое царское величество, напраснымъ словамъ и ложному наносу вѣрнати, понеже есть такихъ много, которые такими толко напрасными

словами і вѣстками неподлинными хотять тебѣ, великому государю, твоему царскому величеству, прислужитися. А того Івана, за его неправду послалъ было полковникъ Нечай къ намъ, которой подлинно былъ бы отъ насъ жестоко за то казненъ; но въ дороге, въ Гомле, какъ имѣли есмя вѣдомость, по исповеди и по причастіи Божественныхъ таинъ, умеръ; Филипа также велѣли есмя къ себѣ привести, которой также достойную за ту неправду воспринять казнь. Толко и вторичею, ниско челомъ быючи, твоего царского величества просимъ, не вѣрь твое царское величество неправеднымъ и маловѣрнымъ словамъ о насъ, попеже мы со всѣмъ православнымъ. (окончаніе письма не сохранилось).

Москов. Архивъ Министер. Юстиціи, № 5831, 20: Опись столбцамъ Малороссійскаго приказа, л. 296.

ІХ.

1657 г., февраля 19—октября 1.

Отправленіе въ послахъ стряпчего Клементія Іевлева къ полскому королю Яну, съ выговоромъ, для чего, въ силу виленскаго договора, сеймъ въ Полше не созванъ; тутъ же статейной списокъ бытности его въ Полшѣ и переводъ съ королевской отвѣтной грамоты, данныхъ ему пунктовъ и статей шведскаго короля, склянявшаго къ себѣ въ подданство Запорожскихъ казаковъ.

Лѣта 7165-го, февраля въ 19 день, великій государь, царь і великій князь Алексѣй Михайловичъ, всеа великии и малыя, и бѣлыя Росіи самодержецъ, велѣлъ стряпчему Клементью Іевлеву ѣхати въ Полшу къ Яну-Казимеру, королю полскому, съ своею государевою грамотою.

И Клементей съ Москвы поѣхалъ февраля въ 24 день; въ Смоленскъ приѣхалъ марта во 2 день и того жъ дни подалъ государеву грамоту okolничему и воеводамъ князю Петру Алексѣевичю

Долгорукову, съ товариши, объ отпуске своемъ и говорилъ, чтобъ по государеву указу дали подводы и провожатыхъ и отпустили бъ не задержавъ.

Марта въ 5 день, околничей князь Петръ Алексѣевичъ далъ Клементью подводы и провожатыхъ и отпустилъ того жъ дни.

И марта въ 19 день, приѣхалъ Клементой въ городъ Вилню, и воеводе князь Михайлу Шеховскому государеву грамоту подаль и объ отпуске своемъ говорилъ, чтобъ далъ подводы и проважатыхъ и отпустилъ бы не задержавъ, на которые мѣста ближе и податнее.

Марта въ 22 день, воевода князь Михайло Шеховской прислалъ Клементью подводы и провожатыхъ шти человѣкъ солдатъ, да виленскихъ мещанъ 3 человѣка, которымъ быть въ Полше съ Клементьевъ.

Марта въ 23 день, поѣхалъ изъ Вилни къ Брести для того, что моршалокъ Завиша былъ въ то время въ маестностяхъ своихъ въ Слонимскомъ повѣте, а Клементью о томъ въ наказе написано, чтобъ съ нимъ, Завишею, видетца и о государеве дѣле съ нимъ разговоръ учинить, и листъ боярина князя Никиты Ивановича Одоевского отдать ему, Завише, маршалку.

Того-жъ мѣсяца въ 26 день, приѣхалъ онъ, Клементей, въ Слонимской повѣтъ въ село Дворецъ, гдѣ маршалокъ живеть, и сталъ на подводы, а къ нему, маршалку, послалъ, чтобъ Клементью видетца съ маршалкомъ и поговорить о государеве дѣле.

И въ то время маршалка во дворѣ своемъ не было; былъ сынъ его Андрѣй, писарь литовской, и приказалъ Клементью сынъ его, что отецъ ево поѣхалъ въ Новгородокъ на погребенье воеводы Петра Вяжевича, и я де къ отцу своему пошлю тотчасъ, чтобъ былъ не мешкая; а всего де отъ села нашего 20 верстъ; а потомъ де увижусь съ нимъ, Клементьемъ.

Того жъ вечера приехалъ къ Климентью сынъ Завиши, маршалка, и виделся съ Клементьемъ и говорилъ, чтобъ ему, Клементью, не поставить за зле, что либо поизмишкаеть отецъ мой; а писалъ

я къ нему, чтобъ былъ не помешкавъ, и отъежаючи звалъ Клементя къ себѣ на вечеръ ѣсть. И Клементей у него былъ; і въ тѣ поры были у него шляхта, и за столомъ сидѣли, въ речахъ разговоромъ говорили все къ повышенью великого государя нашего, его царьского величества, и чашу за здоровье великаго государя нашего, его царского величества. пили съ великимъ учтивствомъ; а послѣ стола Клементей поѣхалъ къ себѣ.

Того жъ дни маршалокъ Завиша приѣхалъ въ ночи, и прислалъ хъ Климентю человѣка своего говорить; вѣдомо учинилось моршалку великому про приѣздъ твой, и моршалокъ для твоего приѣзду поспешилъ, чтобъ съ тобою видетца, і велѣлъ спросить о твоёмъ здоровье. И на завтрее того дни прислалъ маршалокъ къ Климентю, чтобъ Клементей къ нему приѣхалъ и о всемъ съ нимъ переговорилъ, о чемъ приказано.

И Клементей у моршалка былъ; а будучи ему говорилъ: въ нынешнемъ, въ 165-мъ, году, будучи на съѣзде въ Вилне царского величества съ великими и полномочными послы, обещались обрати царского величества на коруну полскую, о совершенье того дѣла королевскому величеству и своей брати сенаторомъ говорить и на то переводить, чтобъ то дѣло совершить вскоре на нынешнемъ сейме; а сейму было быть въ генварѣ мѣсяцѣ; и по тому вашему договору то еще ви исполнено. И тебѣ бѣ показать свое доброхотѣнье, объявить по первому обещанью, зачѣмъ то дѣло по ся лѣта замѣшкалось и совершенья тому дѣлу чаять-ли, и нѣтъ-ли отъ кого тому дѣлу помѣшки какіе. И маршалокъ говорилъ, какъ договоръ былъ на комисіи великого государя вашего, его царского величества, съ великими и полномочными послы-комисары въ Вилне, и на чемъ мы записи записали, въ томъ мы стоимъ вѣрно безо всякого сомнѣнія, и царское бѣ величество на насъ въ томъ гнѣву своего не положилъ; во всемъ ему. государю, радѣемъ вѣрно; а что сеймъ не сложился въ генварѣ мѣсяце, и то учинилось по неволе, потому что королевское величество былъ во Гданске, и дороги были всѣ отняты, никакими мѣрами проѣхать было нельзя;

на великую силу проѣхали съ нашимъ писмомъ, о чемъ положили на комисіи; и про то королевскому величеству учинилось вѣдомо отъ насъ поздно. А какъ королевское величество выѣхалъ изъ Гданска въ Частоховъ, и въ Частохове сложилъ сеймъ съ корунными гетманы, и на томъ сеймѣ канцлѣрь корунной и иные сенатори многие мешали; толко королевское величество на ихъ слова не подался; положился на нашемъ договоре; и прото намъ вѣдомо учинилось, что иные разрываютъ нашъ договоръ; и мы после того сложили въ Бресте конвокацію съ литовскими гетманы; а на конвокацые по договору своемъ положили, что быть по нашему договору, на чемъ учинили договоръ въ Вилне, что быть королемъ польскимъ и литовскимъ царскому величеству. И съ той конвокацыи писалъ зъ королевскому величеству, чтобъ договору нашего не нарушилъ и ссоры вновь не всчиналъ. А будетъ учинитца какой раздоръ по нашему посолскому договору, и мы тебѣ во всѣмъ откажемъ, и помочи ни въ чемъ чинить не хотимъ, и будемъ подданные царского величества. И Клементей ево, моршалка, спрашивалъ: противъ вашего писма королевское величество къ вамъ что писалъ? И маршалокъ сказалъ: королевское величество писалъ противъ нашего писма къ намъ, что, по совершенью сойма въ Частохове, послалъ къ царскому величеству ближнего своего человека пана Шумовского о всемъ подлинномъ договоре. Говорилъ Клементей моршалку: вѣдомо учинилось великому государю нашему, его царскому величеству, что Яна-Казимера короля королева говорила, чтобъ по смерти Яна-Казимера короля обратъ на королевство полское государя, благовѣрного царевича і великого князя Алексѣя Алексѣевича всеа великия и малыя и бѣлыя Росіи; и ныне коралевино величество о томъ говорили. И маршалокъ говорилъ: и ныне о томъ великое хотѣнье коралевина величества есть и радѣть о томъ паче всѣхъ, чтобъ быть благовѣрному царевичю на коруне полской, и мы всѣ того жъ желаемъ, и о всемъ то дѣло будетъ въ совершенье на соймѣ, какъ будетъ соймъ.

И Клементей спрашивалъ ево, маршалка: какъ будетъ соймъ, въ которомъ мѣсяце и числѣ, и гдѣ? И маршалокъ сказалъ: соймъ въ Бресте, мая въ 28 день.

Говорилъ Клементей маршалку о томъ: корунные сенатори къ цесарю для сынэ его или брата, или къ Ракоце венгерскому на королевство полское просить не посылали-ль? И маршалокъ Клементью сказалъ, что паны рада о томъ у цесаря не просятъ и не посылавали; а венгерской Ракоца прислалъ пословъ своихъ о томъ, чтобъ королевское величество по смерти своей здалъ королевство полское ему, Ракоце; и королевское величество тѣхъ пословъ до себя и допустить не велѣлъ. Маршалокъ же говорилъ Клементью: вѣдомо тебѣ чиню, что Ракоца теперъ ищетъ того, чтобъ ему быть королемъ полскимъ и разъываетъ нынешнее дѣло, которое нарекли съ царскимъ величествомъ; къ швецкому королю посылаетъ безпрестанно, чтобъ шель съ нимъ цосполу; а потомъ и къ гетману Хмелницкому посылалъ, чтобъ ему прислалъ войска 20000; а полковникъ съ тѣмъ войскомъ —Онтонъ. И Клементей говорилъ: что не збыточное дѣло, чтобъ гетману послать людей своихъ на помощь къ Ракоце безъ вѣдома великаго государя нашего, его царского величества. И противъ тоѣ рѣчи сказалъ маршалокъ Клементью: впрямь тебѣ, про то вѣдая, говорю, что гетманъ Хмелницкой Ракоце венгерскому присягъ и хочеть великому государю вашему, его царскому величеству, изменить.

А что посланъ былъ листъ боярина князя Никиты Ивановича Одоевского съ Клементьемъ къ нему, маршалку, и тотъ листъ маршалку отдалъ. И противъ того взялъ листъ у него, маршалка, за ево рукою и послалъ тотъ листъ въ Вилню къ воеводе ко князю Михайлу Шеховскому съ виленскимъ мещаниномъ зъ Григорьемъ Оедоровскимъ; а писалъ, чтобъ тотъ листъ не замешкавъ отослать къ Москве, къ боярину ко князю Никите Ивановичю Одоевскому.

Того жъ мѣсяца мая въ 28 день Клементей поѣхалъ отъ маршалка къ Брести.

Апрѣля въ 2 день, не доѣхавъ Брести Литовской, послалъ Клементей въ Брестъ мещанина виленского для того, чтобъ гетманъ Сапѣга велѣлъ дать дворъ. И гетмана въ то время въ городе не было: былъ въ отъѣзде; а губернаторъ сказалъ мещанину, чтобъ гнѣву не положилъ въ томъ: ныне ему въ городъ вѣхатъ нѣколи, учинилось поздо; и онъ бы, Клементей, изволилъ стоять за городомъ въ слободѣ, а завтра ему дворъ готовъ будетъ, і вѣдомо гетману про ево приѣздъ учиню.

И апрѣля въ 3 день, приѣхалъ Клементей въ городъ Брестъ и сталъ на дворѣ, а къ губернатору послалъ говорить, что посланъ отъ великого государя, царя і великого князя Алексѣя Михайловича, всеа великия и малыя и бѣлыя Росіи самодержца, отъ его царского величества, зъ грамотою зъ королевскому величеству о ихъ государственныхъ великихъ дѣлѣхъ, которые ностоятъ къ покою и къ тишицѣ; и тебѣ бѣ, губернатору, дать пристава, и кормъ, и подводы, и провожатыхъ и отпустить бы тебѣ незимотчавъ, безо всякого задержанья.

И губернаторъ сказалъ мещанину: кормъ и подводы готовы а въ томъ бы на меня не покручинился, пристава дать и провожатыхъ не смѣю, потому что гетмана въ городе нѣтъ; а язъ къ нему, гетману, о ево, Клементьеве, приѣзде писалъ, и отъ него жду указу; а что ко мнѣ гетманъ прикажетъ, и язъ вѣдомо тотчасъ учиню.

Того жъ мѣсяца въ 5 день, прислалъ губернаторъ зъ Клементью а велѣлъ сказать, что гетманъ Сапѣга будетъ ныне самъ въ Брестъ, и отпускъ тебѣ учинить при себѣ, и дастъ тебѣ вѣдать про то, гдѣ король, и куда тебѣ проѣхать, чтобъ безстрашно

Того жъ дни гетманъ Сапѣга приѣхалъ въ городъ Брестъ; и Клементей посылалъ говорить къ гетману мещанина Степаѣа Ратцеева, чтобъ велѣлъ учинить отпускъ; а велѣлъ говорить противъ прежнихъ речей, какъ выше сего написано. И гетманъ сказалъ мещанину, что радъ ево, Клементья, отпустить, и радѣю о томъ, чтобъ проѣхать зъ королевскому величеству куда мочно и безстрашно, а

пристава ему дать такова, чтобъ которой умѣлъ ихъ обоихъ великихъ государей дѣло и ево, Клементья, виѣле довести до корунного войска и провожатыхъ съ нимъ пошлю, сколько пригоже.

Того жъ дни былъ у Клементья подъячей, которой былъ съ Офанасьемъ Нестеровымъ, Андрей Богдановъ; а говорилъ Клементью: какъ былъ посланъ отъ тебя, Клементья, къ гетману къ Павлу Сапѣгѣ мещанинъ говоритъ объ отпуске твоёмъ. чтобъ гетманъ учинилъ тебѣ отпускъ, і въ то время онъ, мещанинъ, великого государя нашего, его царского величества, въ имянованье не выговариваль; а въ то де время былъ у гетмана Афанисей Нестеровъ

И Клементей подъячему сказалъ: про то я не вѣдаю, въ чемъ не выговариваль царского величества имянованья; и тебѣ бѣ мнѣ про то сказать, чего онъ не выговариваль; а со мною иныхъ людей нѣтъ никакихъ, опричь мещанъ; и тѣ мещане самые лутчие люди въ Вилене; а человекъ у меня таковского нѣтъ, кого послать для государева дѣла; а что ево недоговорка въ чемъ, и тебѣ бѣ мнѣ объявить, потому чтобъ Афанасей на меня чего не написалъ, и по ево бѣ записке мнѣ отъ государя въ опале не быть. Подъячей сказалъ, что назваль царемъ Михайломъ Алексѣевичемъ. И Клементей ево мещанина спрашиваль: такъ ли говорилъ ты, какъ сказываетъ подъячей Андрей Богдановъ.

И мещанинъ говорилъ передъ Клементьемъ: воленъ Богъ да государь въ винѣ моей; человекъ язь иноземець; молвилъ такъ потому, что передъ гетманомъ впервые уторопѣлъ; промолвился не хитростью, толко потомъ справился тотчасъ.

Апрѣля въ 6 день, былъ Клементей у гетмана Павла Сапѣги. И говорилъ гетману по прежней рѣчи съ полнымъ царского величества имянованьемъ, что посланъ онъ, Клементей, отъ великого государя своего, отъ его царского величества, къ королевскому величеству для ихъ великихъ государскихъ дѣлъ, которые настоятъ къ покою и тишинѣ; и язь къ тебѣ о томъ посылалъ говорить, чтобъ далъ подводы и проважатыхъ; и по твоему гетманскому приказу

мнѣ сказали, что провожатые и пристава готовы будуть; а нынѣ вѣдомо мнѣ учинилось, что не хочешь того учинить—пристава и провожатыхъ дать; а мнѣ ѣхать безъ пристава и безъ провожатыхъ никоими мѣрами нельзя. И гетманъ Клементью говорилъ: радъ великому государю, его царскому величеству, всякое добро дѣлать и службу свою показать: а хто тебѣ какие слова говорилъ, и тому вѣрить иѣчему; такова у насъ и обычая нѣтъ, чтобъ отпустить безъ пристава и безъ провожатыхъ; провожатые и пристава готовы, только затѣмъ тебя держу, (что) ожидаю вѣсти изъ полковъ; а что вестей объявитца, и тебѣ про то вѣдомо учиню; а отъ короля намъ вѣдомо есть, что изъ Частахова рушился къ Калижу, а шведскіе і венгерскіе люди преправливаютца на сю сторону Висли реки, и твой, Клементьевъ, приездъ будетъ съ великою нужею; Богъ вѣдаетъ, какъ проѣдешь.

Того жъ дни приѣхалъ референдаръ Павелъ Бростовскій; а у Клементья такой указъ есть, что съ нимъ видетца и о государеве дѣле говорить съ нимъ, и листъ боярина князя Никиты Ивановича Одоевского отдать ему, референдарю. И Клементей къ нему, референдарю, посылалъ, чтобъ съ нимъ, Клементьемъ, виделся. И референдаръ тотчасъ прислалъ по Клементья съ корѣтою и просилъ, чтобъ до него приѣхалъ на дворъ; у референдаръ встрѣтилъ на крыльце нижнемъ и спрашивалъ о здоровье великого государя нашего, его царского величества.

И Клементей говорилъ: какъ поѣхалъ отъ великого государя своего, отъ его царского величества, і великій государь нашъ, царь і великій князь Алексѣй Михайловичъ, всеа великия и малыя и бѣлыя Росіи самодержецъ, и многихъ государствъ и земель восточныхъ, и западныхъ, и сѣверныхъ отчичъ и дѣдичъ, и наслѣдникъ, и государь, и обладатель, его царское величество, на своихъ великихъ и преславныхъ государства Російского царствіяхъ далъ Богъ въ добромъ здоровье.

А потомъ, вшедь въ полату, листъ отдалъ боярина князя Никиты Ивановича Одоевского Павлу Бростовскому, референдарю ли-

товскому; а говорилъ Клементей референдарю: будучи вы, полномочные комисары, въ Вилне на съѣзде царского величества съ великими и полномочными послы, обещались о обранье царского величества на коруну Полскую и о совершенье того дѣла королевскому величеству и своей братье-сенаторемъ хотѣли говорить, чтобъ то дѣло совершить вскоре на нынешнемъ соймѣ; а сойму было быть въ генварѣ мѣсяце; і по тому вашему договору то дѣло еще не совершалось, и тебѣ бѣ, Павлу, доброхотѣнье показать и объявить, по первому обещанью, зачѣмъ то дѣло по ся мѣстѣ замешкалось. и совершенья тому дѣлу чаять-ли, и нѣтъ-ли отъ кого тому дѣлу помѣшки какое? И референдарь противъ той рѣчи говорилъ: соймъ не учинился затѣмъ, что королевское величество былъ во Гданскі, и насы были всѣ отняты; а что говоришь ты, Клементей, что сойму было быть въ генварѣ мѣсяце, и у насъ на тотъ мѣсяць соймъ былъ не срочень, а чаяли сойму въ марте мѣсяце; ди и тому мы подивились; что какъ у насъ былъ договоръ на комисіи съ великими и полномочными послы, положили на томъ, что быть великому государю, его царскому величеству, на коруне Полской и записамы пописавъ разменялись; а ему бы, великому государю, своихъ ратныхъ людей прислать, чтобъ отъ неприятеля оборонить; и по се время мы не токмо что видимъ какихъ посилокъ. и мы и не слышимъ; и про тотъ нашъ договоръ увѣдавъ, учинились королевскому величеству многие неприятели, и хотять ево потеснить, чтобъ коруны своей поступилса швецкому или Ракоце; и тово въ нашей мысли и у королевского величества нѣтъ и не будетъ, что коруне минуть мимо великого государя, его царского величества, ужъ у насъ на то положили всѣ гетманы, корунные и литовские, а королевское величество въ достатокъ мы на то привели; а королевино величество ино и наче желаетъ и стоитъ о томъ крѣпко. Клементей говорилъ референдарю: а подивляешь ты о томъ, что отъ великого государя нашего, отъ его царского величества, нѣтъ посилокъ никакихъ; пригоже говорить о томъ. колибъ то дѣло въ совершенье приведено; а то по розѣзде вашему царскому величеству и

по се время вѣдома никокова отъ королевского величества нѣтъ и не бывало. И то великому государю нашему, его царскому величеству, учинилось въ великое подивленье, что по договору вашему учинилось по се время замотчанье тому дѣлу; царское величество чаялъ того, что договоръ вашъ не исполненъ; а ратные люди у великого государя нашего, у его царского величества, всѣ въ зборѣ готовы, толко ожидаютъ его царского величества повелѣнья; а иные многие полки лежатъ по границамъ и ожидаютъ его жь царского величества указу.

Клементей же говорилъ референдарю: великому государю нашему, его царскому величеству, къ вашему замотчанью учинилось кабы въ невѣрие: въ нынешнемъ, во 165, году, въ генварѣ мѣсяце, писалъ къ великому государю нашему, къ его царскому величеству, его царского величества подданной, запорожской гетманъ Богданъ Хмельницкой и все войско Запорожское, что полские люди задоръ учинили: выпадчи исъ Каменца-Подолского царского величества малые Росіи городъ Калюзъ высекли, а потомъ и въ иныхъ мѣстахъ монастыри попалили и мниховъ посѣкли. И референдарь говорилъ Клементью: вѣдая тебѣ говорю, что гетманъ Хмельницкой дѣлаеть то нарочно, какъ бы ссорить, и хочеть быть себѣ паномъ; ужь онъ, гетманъ, солгалъ царскому величеству: присягъ Ракоце, и хочеть впасть въ Малую Русь войною, и о томъ мы говорили посланцу Офанасью Нестерову.

Референдарь же говорилъ: какъ былъ у насъ договоръ въ Вилне съ великими и полномочными послы царского величества, чтоб войско удержать, и ни на которые стороны задору не чинить, и ратныхъ людей не посылать; а ныне про то намъ вѣдомо учинилось, что гетманъ Хмельницкой людей своихъ на полские мѣста послалъ, і въ многихъ мѣстахъ села и деревни попалили, и шляхту посѣкли; а собрався идутъ подъ Брестъ Литовскую и на Подляшье; и о томъ себѣ мы въ великое сумнѣние кладемъ: какими мѣрами такъ чинитца, а гетманъ Хмельницкой і все войско Запорожское подданные—царского величества. И Клементей говорилъ рефе-

рендарю: про то мнѣ вѣдать подлинно нѣ отъ ково, толко слышу отъ васъ; а чаю то незбыточное дѣло, что гетману людей своихъ послить мѣста и села и деревни палить и шляхту сѣчь безъ вѣдома и безъ повелѣнья великого государя нашего, его царского величества; а великій государь нашъ, его царское величество, такова дѣла учинить не позволить; ваше жъ ко мнѣ слово было такое, что гетманъ Хмельницкой присягъ Ракоце, а великому государю нашему, его царскому величеству. въ правдѣ своей не устоялъ; да и про то самъ же ты говорилъ мнѣ, что хочеть гетманъ Хмельницкой впасть и въ Малую(sic); і вамъ мочно къ своимъ словамъ причинитца, что на такое дѣло царского величества повелѣнья нѣтъ. А болши того разговору у Клементя не было: поѣхалъ къ себѣ отъ референдаря.

И того жъ мѣсяца въ 7 день, приезжалъ референдаръ къ Клементю а говорилъ, что, по писму боярина князь Никиты Ивановича Одоевского, зносились зъ бискупомъ виленскимъ съ Яномъ Додяломъ-Завишею, и писано о томъ: соймъ не сложился въ онварѣ мѣсяце, потому что король былъ во Гданске; а ныне королевское величество пришедъ въ Чистаховъ, соймъ сложилъ зъ гетманы корунными, и съ того сойма послалъ къ царскому величеству ближняго своего человѣка пана Шумовского съ тѣмъ, что сойму быть въ Бресте мая въ 28 день; а что пишетъ бояринъ о томъ, что впали пѣские люди на Люзь (?), и про то Хмельницкой пишетъ затѣйкою: увидите сами правду Хмельницкого вскоре, что объявитца. А что гроденской воевода писалъ къ царскому величеству, что учинили задоръ наши люди зъ государевыми людьми, и про то сыскъ будетъ тотчасъ. Говорилъ референдарю Клементю, что сказывалъ гетману Павлу Сапѣге посланецъ царского величества Офанасей Нестеровъ, что пришло войска отъ царского величества въ Вилнею 10000; и гетманъ и мы всѣ говорили, чтобъ онъ, Офанасей, послалъ отъ себя къ воеводе виленскому отпску и человѣка, чтобъ прислалъ сюда людей на посилокъ къ гетману Сапѣге, и онъ хотѣлъ послать въ Вилню. А тебѣ мы и гетманъ Сапѣга говорили, чтобъ и ты

висаль до воеводы виленскаго о людехъ, чтобъ прислалъ не помешкавъ; а посланецъ намъ обещался войско 4000 пехоты поспешить изъ Вилни. Клементей говорилъ референдарю: такое дѣло на мнѣ не лежитъ, что мнѣ писать къ воеводѣ виленскому о войске, потому изъ посланъ зъ королевскому величеству о дѣлахъ великаго государя своего, его царскаго величества, а коли вамъ обещался царскаго величества столникъ Офанасей Нестеровъ, и онъ о томъ пошлетъ и писать станеть, потому что онъ присланъ къ гетману для дѣлъ царскаго величества; а мнѣ до здѣшнихъ дѣлъ дѣла никакова нѣтъ; будетъ какое дѣло и о чемъ станете говорить, чтобъ тѣ ваши рѣчи донести до великаго государя своего, его царскаго величества, и изъ ихъ радъ донести и вѣдомо учинить. А болши того референдаръ ничего не говорилъ и поѣхалъ отъ Клементья. А что листъ отдалъ Клементей ему, референдарю, которой посланъ былъ отъ боярина отъ князя Никиты Ивановича Одоевскаго, и про тотъ листъ Клементей говорилъ, чтобъ ему, референдарю, противъ того отписать и отдать бы то писмо Офанасью Нестерову.

Апрѣля въ 8 день, поѣхалъ Клементей изъ Брести до коруннаго войска, а в провожатыхъ послалъ гетманъ ротмистра пана Горетцакаго, а съ нимъ 20 человекъ татаръ.

Того жъ дни приѣхалъ въ замокъ Бѣлую, а почевалъ въ местечке въ Межеречи; і въ Межеречи въ то время шло черезъ всю ночь литовское войско Павла Сопѣги; и Клементей велѣлъ ихъ спрашивать, для чего таково скоро изъ Брести поднялись. И ротмистръ Янъ Шлинанскій сказывалъ, что писалъ до гетмана нашего Сопѣги корунной гетманъ Потоцкой, что идутъ войско шведское і венгерское за Вислу реку, и гетманъ хотѣлъ изъ Брести рушитца тое жъ ночи, чтобы имъ встрѣтить войско неприятельское не допустить Брести.

И апрѣля въ 9 день, приѣхалъ Клементей въ местечко Лукковъ, и того жъ дни изъ Луховли гетманъ корунной съ войскомъ рушился назадъ къ Брести версть зъ десять и сталъ обозомъ жидатца зъ гетманомъ литовскимъ съ Павломъ Сопѣгою. И Клемен-

тей въ обозъ не поѣхаль: послалъ напередъ себя вѣдомо учинить гетману корунному, что ѣдетъ онъ, Клементей, отъ великого государя своего, отъ его царского величества, къ королевскому величеству для ихъ государскихъ дѣлъ, которые настоять къ покою и тишинѣ; и гетманъ бы прислалъ ко мнѣ пристава и провожатыхъ, какъ бы мочно доѣхать до королевского величества.

И апрѣля въ 10 день, приѣхаль къ Клементю пристовъ, а говорилъ, что гетманъ корунной велѣлъ тебѣ ѣхать въ село пана Красовского, отъ обозу пять верстъ; и какъ съѣдутца зъ гетманомъ литовскимъ и о томъ переговорають, какъ бы тебя мочно проводить, чтобъ на неприятелей не напасть.

Того жъ дни приѣхаль Клементей въ село пана Красовского.

Апрѣля въ 11 день, прислалъ зъ Клементю гетманъ Потоцкой отъ себя шляхтича пана Бугуслава Совинскаго, а говорилъ Клементю: прислалъ ты къ гетману, чтобъ тебя отпустить зъ королевскому величеству не задержавъ, и гетманъ велѣлъ, чтобъ ты вскоре не поспешилъ, для того что неприятели наши идутъ къ намъ встрѣчею, и гетманъ послалъ въ подѣздъ, чтобъ взять подлинную вѣдомость, сколько ихъ идетъ и на которые мѣста; а что объявитца, и о томъ тебѣ учинить вѣдомо:

Апрѣля въ 13 день, прислалъ гетманъ Потоцкой ротмистра пана Карчевского, которому быть у Клементя въ приставехъ до короля. И приставъ, пришедъ, Клементю говорилъ: гетманъ де нашъ корунной великій панъ Потоцкой прислалъ къ тебѣ, Клементю, для провожанья, меня, Якуба Карчевского, а со мною указалъ быть шляхте двусотъ человѣкомъ товариства, опричь челяди; а всѣхъ насъ будетъ съ 400 человѣкъ и болши; да съ нами жъ де поѣдутъ королевские ближние люди: подстолия Подолскаго панъ Немировичъ, чашникъ киевскій, столникъ панъ Пренковскій; потому и иные многие будутъ.

И того жъ числа Клементей поѣхаль изъ села Яна Красовскаго къ Варшаве. И спрашивалъ Клементей ротмистра: куда пойдутъ гетманы съ войски своими, и гдѣ стануть стоять, всѣ-ль по-

полу войдутъ литовское и полское войско? И ротмистеръ сказалъ: Богъ вѣдаетъ ихъ мысль; думаютъ они, что войско нынѣ зѣ гетманы малое, съ шведомъ и съ Ракоцею идетъ войско потяжное, и я чаю, что уступятъ прочь и бою не дадутъ. И Клементей ротмистра спрашивалъ: сколько войска при гетмане Потоцкомъ и съ полнымъ гетманомъ Любомирскомъ? И ротмистеръ сказалъ что зѣ гетманы съ Пототцкимъ и съ Любомирскимъ тысячъ съ шесть, а съ воеводою рускимъ съ Павломъ Сопѣгою 7000; а болши нѣтъ; а гетманъ литовскій Генсевскій тотъ не совѣтуетъ съ нашимъ войскомъ; оудва де въ немъ нѣтъ ли къ намъ зрады. Того жѣ числа встрѣтили гонца отъ короля полского; бежитъ наскоро къ гетманомъ въ обозъ зѣ граматами; и королевские ближние люди того гонца спрашивали: гдѣ ихъ король і въ которомъ мѣсте? И тотъ гонецъ сказалъ, что король въ Данкове; да онъ же сказывалъ королевскимъ ближнимъ людемъ, что цесарь умеръ за недѣлю до Великадпи.

Апрѣля въ 14 день, приѣхалъ Клементей въ местечко Минскъ, і въ томъ местечке ночевалъ въ замкѣ со всѣми людьми, которые были въ провожатыхъ; а на посаде ночевать на смѣлп: опасались свѣйскихъ людей. И той же ночи приезжали свѣйские люди въ посадь, человекъ съ пятьдесятъ, и мѣщаня тотчасъ дали знать ротмистру; и ротмистеръ Клементю сказалъ, чтобъ готовъ былъ, а самъ взявъ людей поѣхалъ на посадь, чтобъ достать языковъ; и тоѣ жѣ ночи поймали трехъ человекъ, а тѣ всѣ ушли; и тѣхъ языковъ спрашивали, какими мѣрами приѣхали, и отколе, и по какимъ вѣстямъ. И языки винились, что послалъ ихъ изъ обозу Камарензидентъ на подѣздъ, чтобъ взять вѣсть; а ему вѣдомо учинилось, что идетъ посоль отъ царского величества; и онъ, Камарензидентъ, войска, немецкого и козатцкого 4000 изготовилъ, а насъ послалъ напередъ, чтобъ взять вѣдомость, сколько идетъ. А шведцкой король со всѣю грамадою идетъ подѣ Брестъ и Ракоца венгерской. И ротмистеръ, пришедъ хъ Клементю, тѣ рѣчи сказалъ; а языковъ воротилъ до войска корунного, до гетмана Потоцкого; а самъ и Клементей пошли наспехъ къ Варшаве.

Апрѣля въ 16 день, приѣхалъ Клементей въ Варшаву і въ Варшаве будучи, провѣдывалъ про шведцкихъ людей, гдѣ есть і въ которыхъ мѣстахъ. И ротмистру говорилъ, чтобъ у коменданта спросилъ, на которые бѣ мѣста проѣхать лутчи, чтобъ не напасть на шведцкихъ людей. И комендантъ ротмистру сказалъ, что шведцкіе люди по той дороги есть во многихъ мѣстахъ—въ Петрове і въ Опочинѣ сидятъ человѣкъ по семсотъ и по пяти сотъ, и вамъ надобно проѣхать развѣдывая; а они посылаютъ подвѣзды частые; и ротмистръ пришедъ тѣ рѣчи Клементю сказалъ. И Клементей, тѣ вѣсти слыша, что многие шведцкіе люди по дороге есть, спрашивался съ королевскими ближними людьми и съ ротмистромъ говорилъ, какъ бы проѣхать, чтобъ на свѣйскихъ людей не напасть. И королевские ближние люди говорили, чтобъ добыть жога, который бы въ нужныхъ мѣстахъ провѣлъ лѣсомъ, а чтобъ намъ въ Варшаве не мешкать, для того чтобъ не учинилась вѣсть немецкимъ людемъ; а изъ Варшавы пойдемъ скорымъ обычаемъ и лехкимъ, чтобъ проѣхать пустыми мѣстами и лесами тѣ причинные мѣста

Апрѣля въ 17 день, Клементей поѣхалъ изъ Варшавы, покиня свою рухлядь въ Варшавѣ. Того же числа стрѣтилъ съ Клементемъ маерь; а ѣхалъ онъ отъ короля до Варшавы и сказывалъ королевскимъ ближнимъ людемъ и Клементю, чтобъ ѣхали бережно; шведкіе люди вышли изъ Кракова пятьсотъ человѣкъ подъ войско королевское, чтобъ достать языка и провѣдать про короля, гдѣ онъ. И тѣ свѣйские люди на меня напали подъ Изберскомъ, семи человѣкъ убили, а дву взяли; а то было вчера въ третьемъ часу дни. И ротмистръ дале того въ дня не пошелъ, дождался ночи і взялъ жога, чтобъ тѣ мѣста стороною обойти; и шли ночь всѣ въ великой спѣхъ и на зорѣ пришли подъ местечко Древицы; і въ Древицахъ распрашивали о шведцкихъ людехъ, гдѣ про нихъ слышать. И они сказали, что въ сторонѣ отъ того местечка верстахъ въ семи.

Апрѣля въ 18 день, приѣхалъ Клементей въ местечко Жерновъ на ночлѣгъ; і въ другомъ часу ночи пришелъ къ Клементью ротмистръ, а говорилъ тайнымъ обычаемъ, чтобъ обрався съ людьми малыми, не сказавъ никому, перебрата черезъ болото къ лѣсу; а сказалъ, что пришли шведские люди подъ Жерновъ, дожидаются дня. И Клементей тотчасъ, собрався съ людьми своими, и ротмистръ, и королевские ближние люди человекъ съ тридцать, не сказавъ никому, черезъ болото въ лѣсъ перебрались; а ротмистръ толко учинилъ вѣдомо поручику, чтобъ онъ вѣдалъ, на которые мѣста съ Клементьемъ будетъ; а съ ними приказалъ бой дать, будетъ мочно; и шли ночь всю и до полдня. И пришли въ Крушины, местечка ксендза Радзивила; и въ Крушинахъ толко мнѣ дали отдохнуть, а сами пошли просто до Данкова, гдѣ король; и не доѣхавъ Данкова за пять верстъ, остановилъ Клементья ротмистръ, а самъ поѣхалъ къ королю учинить вѣдомо о Клементьеве приѣзде

Апрѣля въ 22 день, приѣхалъ отъ королевского величества ближней ево человекъ староста Филинскій Александръ Вулфъ, а говорили Клементью: Наяснѣйшій великій государь нашъ, его королевское величество, ждетъ тебя съ великою охотою и прислалъ къ тебѣ корѣту свою, чтобъ ѣхать изъ той деревни, і велѣлъ тебѣ королевское величество стать блиско своего двора.

И того жъ дни Клементей поѣхалъ і сталъ на томъ дворѣ, гдѣ указалъ королевское величество; а король стоялъ въ городѣ Данковѣ толко своимъ дворомъ, потому что городъ небольшой, а около посадовъ и деревень близко нѣтъ, и есть деревни верстъ по пять и по 4. Приѣхавъ приставъ къ Клементью ввечеру, а за нимъ принесли кормъ и питьѣ и суды поваренные и столовые, да 3 человекъ привелъ поваровъ; а говорилъ приставъ Клементью: королевское величество прислалъ къ тебѣ кормъ и питьѣ. А что ты, покиня все свое въ Варшаве, и приѣхалъ лехкимъ обычаемъ, и про то королевскому величеству вѣдомо учинилось отъ ближнихъ ево людей, которые съ тобою въ дороге были. И королев-

ское величество прислалъ къ тебѣ, Клементью, своихъ поваровъ и суды поваренные и столовые. И Клементей на королевскомъ жалованье билъ челомъ; а приставу Александру Вулфу говорилъ, чтобъ доложить королевского величества о томъ, чтобъ изволилъ быть ему, Клементью, у себя, королевского величества; а въ то какъ изволилъ быть при немъ, королевскомъ величестве, иныхъ государствъ пословъ и посланниковъ не было.

Апрѣля въ 23 день, приѣхалъ приставъ съ корѣтою а говорилъ: королевское величество велѣлъ ему, Клементью, быть у себя и прислалъ королевское величество къ тебѣ корѣту; а пословъ и посланниковъ и гонцовъ нѣтъ ни изъ котораго государства, толко одинъ посолъ французской, и тотъ стоитъ отъ королевского двора верстъ за семь. И Клементей къ королю поѣхалъ въ корѣте и въѣхалъ на дворъ, и у крыльца встрѣтили Клементья королевские ближние люди, которые ѣхали съ нимъ, Клементьемъ. А какъ вшелъ въ палату, гдѣ король, и канцелѣрь говорилъ рѣчь:

Отъ великого государя, царя і великого князя Алексѣя Михайловича, всеа великия, малыя и бѣлыя Росіи самодержца и многихъ государствъ и земель восточныхъ, и западныхъ, и сѣверныхъ отчича и дѣдича, и наслѣдника, и государя, і обладателя, къ вамъ, наяснѣйшему і великому государю Яну Казимеру, королю полскому і великому князю литовскому, прислалъ съ своею государевою грамотою стряпчего Клементья Иевлева.

И Клементей говорилъ рѣчь по наказу, съ полнымъ государскимъ имянованьемъ и титлами и поклонъ правилъ, и грамоту подалъ; и король грамоту принялъ самъ и отдалъ канцелѣру. І вставъ, король, снявъ шляпу, говорилъ: какъ Богъ милуетъ брата нашего, великого государя, царя і великого князя Алексѣя Михайловича, всеа великия и малыя, и бѣлыя Росіи самодержца и многихъ государствъ и земель восточныхъ, и западныхъ, и сѣверныхъ отчича и дѣдича, и наслѣдника, и государя і обладателя, его царское величество? И Клементей говорилъ: какъ поѣхалъ отъ великого государя нашего, отъ его цар-

ского величества, і великій государь нашъ, царь і великій князь Алексѣй Михайловичъ, всеа великия и малыя, и бѣлыя Росіи самодержецъ, и многихъ государствъ и земель восточныхъ, и западныхъ, и сѣверныхъ отчичь и дѣдичь, и наслѣдникъ, и государь, и обладатель, его царское величество, на своихъ великихъ и преславныхъ государствахъ Російского царствія далъ Богъ въ добромъ здоровье. И король Клементью велѣлъ итить къ руке, и Клементей у руки былъ, и ись полаты пошелъ къ себѣ на дворъ. А при королѣ въ то время былъ бискупъ перемышлскій, подканцлѣръ корунный Трембицкій, канцлѣръ корунный Степанъ Спилць Коритцкій, воевода плотцкій Янъ Красинскій, Тарла воевода любескій, панъ Тарновскій каштелянъ киевскій. А какъ Клементей отъ короля ѣхалъ и ѣдучи спрашивалъ пристава пана Вулфа: вѣдомо тебѣ, есть-ли о чемъ пришелъ посоль французской къ королевскому величеству съ тѣмъ, чтобъ учинилъ миръ съ королемъ шведцкимъ; и королевское величество на то не поизволилъ, потому что положилъ на волю великого государя вашего, его царского величества, тѣмъ ему и отказалъ. И Клементей ему говорилъ, по какой причине шведъ просить миру у короля полского? Его ныне мочь, а короля вашего во всемъ упадокъ. И приставъ говорилъ: для того, что ныне цесаря римскаго не стало; и французской король для того прислалъ о миру, чтобъ шведцкій король шелъ съ нимъ французскимъ на цысарскую землю; а хочеть тово, чтобъ быть ему, французскому королю, цысаремъ; и о гордѣхъ тѣхъ писалъ къ королевскому величеству, которые побраны, всѣ отдаемъ, и денежною казною шведъ хочеть нагородить за зоренье.

Апрѣля въ 25 день, говорилъ приставъ Клементью: королевское величество велѣлъ тебѣ ѣхать въ Кретицы, для того, чтобъ видѣтца съ комисаромъ, воеводою плотцкимъ, и съ подканцлѣромъ съ паномъ Нарушевичемъ; а говорить будутъ съ тобою о государевыхъ дѣлахъ, которые настоятъ имъ, обонимъ государемъ, къ дружбе; и корѣту свою королевское величество прислалъ. И Кле-

ментей поѣхалъ въ Крѣтицы, отъ королевскаго двора пять верстъ. И какъ приѣхалъ въ городъ Крѣтицы и на дворъ въѣхалъ у корѣты; а комисаръ и канцлѣръ встрѣтили на крыльце. А какъ впелъ Клементей въ полату, и комисаръ, воевода плотцкій, и подкацлѣръ выслали вонъ исъ полаты всѣхъ, толко осталось трое. И говорилъ комисаръ воевода плотцкій: великій государь вашъ, его царское величество, прислалъ тебя, Клементья, съ своею государевою грамотою къ королевскому величеству, и королевское величество указалъ говорить съ тобою, Клементьемъ, мнѣ противъ грамоты царскаго величества, которая съ тобою прислана, потому что мы, комисары, въ Вилне царскаго величества съ великими и полномочными послы говорили и на томъ договоре записи пописали, какъ впереди имъ обоимъ, великимъ государемъ, писатись въ своихъ титлахъ. И ныне великій государь, его царское величество, пишетъ въ грамоте своей хъ королевскому величеству съ полными и прибавошными титлами не противъ тѣхъ записей, которыми мы записи розмѣнялись; и до записей же приславъ великій государь нашъ, его царское величество, гонца Федора Зыкова; і въ той грамоте было написано на короткихъ титлахъ; а съ такою грамотою толко ты приѣхалъ одинъ, что многие прибавочные титлы написаны. И Клементей говорилъ противъ той рѣчи; какъ было на комиссіи у васъ, комисаровъ, великаго государя нашего, его царское величества, съ великими и полномочными послы въ Вилне договоръ, і на чомъ писали записи,—і про то мнѣ невѣдомо, потому что то дѣло великое положено на великихъ і ближнихъ людехъ его царскаго величества. А про то вамъ, комисаромъ, говорю: какъ былъ присланъ гонецъ Федоръ Зыковъ отъ великаго государя нашего, отъ его царскаго величества, зъ грамотою къ его королевскому величеству, і въ той грамоте написана была ихъ обоихъ, великихъ государей, титла, также і онъ, Федоръ, говорилъ накороткѣ. А после того прислалъ къ царскому величеству королевское величество гонца своего Черницкаго, а въ той королевскаго величества грамоте ихъ, обоихъ государей, титлы написаны были полные. І великій госу-

дарь нашъ, его царское величество, ныне велѣлъ учинить потому жъ свои царского величества также і королевское имянованье велѣлъ написать съ полными титлы; а прописки і недописки у обоихъ государскихъ титлъ нѣтъ; великій государь, его царское величество, описуетца своими государскими титлами, что ему, великому государю, дано отъ Бога; а королевское титло описуетъ, чемъ его королевское величество владѣеть; і королевскому величеству въ томъ на царское величество нелюбья держать не за что.

И комисарь говорилъ противъ той рѣчи: королевскому величеству нелюбя за то держать нѣзачто: ищетъ великого государя, его царского величества, любви, а не нелюбія. Уже королевское величество и мы уконились на то и поизволили, что держати его царское величество себѣ государемъ и королемъ; а что ты говоришь о томъ, какъ посылапъ отъ королевского величества гонецъ Чернетцкой, і въ то время еще та записъ хъ королевскому величеству не дошла, а нынѣ по комисіи противъ записей королевское величество къ великому государю вашему, къ его царскому величеству, пишетъ его царского величества имянованье и титлы і свою королевского величества титлу противъ записей; а потомъ тебѣ королевское величество велѣлъ для вѣрности показать записъ тоѣ, которую дали царскаго величества великие и полномочные послы за своими руками і за печатми; і въ той записи написали какъ писатца имъ, обоимъ великимъ государемъ. И Клементей записъ смотрѣлъ, і въ записи царского величества имянованье написано на короткихъ титлахъ, а королевское титло написано также на короткомъ, и имянованье съ княжествомъ литовскимъ. Комисарь же воевода плотцкой говорилъ: договоръ былъ на комисіи, что было царскому величеству на неприятеля обшаго шведцкаго короля войною ходить и людей его царского величества никого нѣтъ, і войны съ шведцкимъ королемъ не ведетъ; и шведъ ныне, и Ракоца и козаки Хмельницкаго полскую землю пленять и топере королевскому величеству становитца тѣсно; и ожидаетъ къ себѣ королевское величество войска цесарского; а будетъ не пойдутъ цесарского войска, и царское величество не умилосер-

дитца і на посилокъ войска своего не пришлетъ, и мы чаемъ себѣ быть въ великомъ разороньи. И Клементей говорилъ: по договору вашему великій государь нашъ, его царское величество, долгое время ожидалъ отъ королевского величества гонца; и по се время вѣдома никокова не было, и царскому величеству было кабы і невѣрие. А что о томъ говорите, что царское величество съ королемъ шведскимъ войны не ведетъ, и у царского величества многие рати на рубежахъ шведскихъ и вифлянскихъ лежали во всю зиму; а ныне царское величество пойдетъ со всѣми своими ратными людьми на короля шведскаго. Клементей же говорилъ комисару воеводе плотцкому, что въ нынешнемъ, во 165, году на съѣзде въ Вилне царского величества съ великими і полномочными послы зъ ближнимъ бояриномъ і наместникомъ остраханскимъ со княземъ Никитою Ивановичемъ Одоевскимъ съ товарищи королевского величества вы, великие и полномочные комисары, были на комисіи и договорились, и записми укрепились о обранье великого государя нашего, его царского величества, на королевство полское і на великое княжество литовское, і о договоре того дѣла королевскому величеству сложить было сеймъ въ нынешнемъ, во 165, году, въ декабрѣ или генварѣ мѣсяце, и передъ сеймомъ было прислать къ великому государю нашему, къ его царскому величеству, гонца отъ королевского величества; ожиданъ долгое время і полномочные послы были назначены, и царскому величеству то замотчанье учинилось въ великое подивленье.

И комисаръ воевода плотцкій говорилъ Клементью: срокъ у насъ такъ не положенъ, что сойму быть въ декабрѣ или генварѣ, а хотя и такъ былъ положенъ срокъ, и то учинилось бы зъ умыслу; какъ мы по комисіи розѣхались и поѣхали хъ королевскому величеству, чтобъ дать вѣдать, на чемъ положили на комисіи, и намъ было проѣхать трудно, никакими мѣрами незѣ; а писали мы къ королевскому величеству изъ Хойницъ, и вѣсть до короля дошла декабря въ 15 день, и королевино величество и мы изъ Хойницъ воротились въ Калижь; а во Гданскъ было проѣхать

никакими мѣрами нелзѣ; і видя то, что до короля доѣхати нелзѣ, и королевино величество і арцыбускупъ Гнездинскій і сенатарі послали пана Комара къ его царского величества бояромъ и ближнимъ людемъ, чтобъ донести до царского величества, зачемъ соймъ не сложился і вѣдома не было по се время. А королевское величество приѣхалъ въ Частоховъ марта въ 2 день, і въ Частохове сложилъ соймъ зъ гетманы и зъ сенатыри, и съ того сойму, на чемъ положили, послалъ на спѣхъ къ царскому величеству подчашия хелмскаго пана Шумовскаго со всѣмъ произволениемъ своимъ и посполитому хотѣнню всѣхъ сѣнатырей и пановъ рады, и какъ быть сойму тому назначили мая въ 28 день, а сойму быть въ Бресте.

Клементей говорилъ: писано ныне отъ королевского величества къ великому государю нашему, къ его царскому величеству, о сложеніи сойма, и срокъ назначенъ мая въ 28 день; и тому, чаять, не состоятца дѣлу, потомъ что королевское величество здѣсь въ дольнихъ мѣстахъ на границы цесарской, и до Брести будетъ ходъ немалой; потомъ и царского величества великимъ посломъ отъ Брестя удалѣло, и на тотъ срокъ, чаять, тому дѣлу не совершитца, потому что остался до того сроку всего одинъ мѣсяць; і вамъ бы о томъ донести до королевского величества, чтобъ то дѣло поставить на мѣре, і велѣлъ о томъ учинить подлинное вѣдомо, гдѣ будетъ соймъ, і въ которомъ мѣсяце и числѣ, чтобъ царского величества великимъ посломъ на тотъ срокъ поспѣть.

И комисаръ воевода плотцкій говорилъ Клементью: королевское величество писалъ къ царскому величеству о сложеніи сойма и чаять того, что дойти до Брести; а ныне пройти никакими мѣрами нелзѣ: со всѣхъ сторонъ неприятели; и то видель ты и самъ, каково было в твой проѣздъ. А войска при королевскомъ величествѣ всего съ 3000 і есть і нѣтъ; і королевское величество видить то і самъ, что на тотъ срокъ тому дѣлу не совершитца по неволе: и такъ королевскому величеству мнитца и чаять того, что царского величества иной мысли нѣтъ і не будетъ, потому и у

насъ слова наши и договоръ не переменяцца; а о чемъ ты говоришь, и мы королевскому величеству донесемъ; а что прикажетъ, и мы тебѣ вѣдомо учинимъ.

И Клементей говорилъ: въ нынешнемъ, во 165, году, въ генварѣ мѣсяце, писалъ къ великому государю нашему, къ его царскому величеству, его царского величества подданной, запорожской гетманъ, Богданъ Хмелницкой і все войско Запорожское: по договору царского величества великихъ пословъ и комисаровъ, по розѣзде, полские люди задоръ учинили: выпадчи изъ Каменца-Подольского, царского величества малые Росіи городъ Калюзъ высекли, также и по инымъ мѣстамъ около бору, въ Пинскомъ при суде, монастыри попалили и иные многие злости православной христіянской вѣре греческого закону и поруганье учинили. И о томъ бы вамъ донести королевскому величеству, за что такие чинятца въ скоромъ времени неправды. И комисаръ и подканцлѣръ говорили: про то королевское величество увѣдалъ ныне. Писано отъ царского величества въ грамоте, и у насъ такова города имянемъ нѣтъ въ малой Росіи—Калюза; а что гетманъ шлетъ къ царскому величеству о томъ, что учинили задоръ полские люди, и нашихъ полскихъ людей задоръ по неволе: всякой не хочетъ убить быти до смерти; а козаки Хмелницкаго чинять намъ шкоды великие, секутъ и жгутъ за договоромъ и разорять стали безъ отступку; не вѣдаемъ і сами, по какой мѣре и что у нихъ чинитца за умысль; а мочно было и потому знать, что неправда Хмелницкого объявилась и къ царскому величеству: уже присягъ ныне Ракоце, і полковника своего Онтоня і Богуна прислалъ къ Ракоце съ войскомъ, а войска 12000 казацкого съ ними при Ракоце. А что писалъ Хмелницкой, о монастырѣхъ, что монастыри попалили і всякое дурно и злости починили, и тово ничево не бывало; а писалъ онъ, гетманъ Хмелницкой, къ царскому величеству рнясь тому, что былъ панъ Тухалскій, а ево братъ въ томъ монастырѣ архимандритомъ; і какъ не стало брата ево пана Тухальскаго, і тотъ архимандритъ у жены его, а у своей невѣстки, животы побралъ всѣ въ

монастырь; и на той ево невѣстки женился панъ Юдитцкій, и тѣ животы еи, жены своей, приѣхавъ въ монастырь отобралъ; и о томъ дѣле писалъ Хмельницкого подкоморья до гетмана Сапѣги, чтобъ учинилъ межъ ими справидливость; и день былъ назначенъ въ Брести къ суду; і они, не бывъ предъ гетманомъ, помирились; а проче той ссоры никакой не было.

Говорилъ Клементей комисару и подканцлѣру: къ царскому жъ величеству писалъ изъ Гродни воевода Богданъ Апрѣлевъ, что въ Гроденскомъ повѣте королевскаго величества полские ратные люди насилствомъ стоятъ многие люди, и крестьянъ пограбили, повѣтъ разорили; а которые царского величества люди были въ Гроденскомъ повѣте на залогахъ, и тѣхъ людей зъ залогъ збили и пограбили, а иныхъ пана Служки желныри и до смерти побили. Да онъ же, Гроденской воевода, послалъ къ царскому величеству, драгунского строю капрала да драгуна съ отписки, и тѣхъ людей въ Ошмянскомъ повѣте на дороге шляхтичъ Липлинской да Оттаревичъ убили до смерти, и отписки поймали, и кони ихъ и платье побралъ; і великому государю вашему, его царскому величеству, то учинилось въ великое подивленье, какими обычай такое несодержанье по посолскому договору съ королевские стороны учинилось. вскоре, и о томъ бы вамъ донести до королевского величества, какими мѣрами учинилось такое несодержанье. И комисаръ и подканцлѣръ говорили: о томъ мы не вѣдаемъ, что починилось такое дурное дѣло, и мы до королевского величества тѣ твои рѣчи донесемъ; и что королевское величество намъ скажетъ, и мы тебѣ въ томъ отвѣтъ учинимъ.

Комисаръ Клементью говорилъ: есть ли бы королевскому величеству негоденъ нашъ договоръ, на чемъ договаривались въ Вилне съ великими послы, королевское бѣ величество не писалъ такъ чрезъ пана Шумовского до царского величества; а то видишь і самъ, что всѣ съ щирымъ хотѣниемъ поклонились къ царскому величеству; а и про то тебѣ вѣдать даю, что не по одно время король шведской присылалъ своихъ пословъ о миру, потомъ и французской король ужъ не одинажды присылалъ и ныне есть о томъ

же послы, чтобъ помиритца, и королевское величество отказаль впрямь, что миру не будетъ; а во всемъ ныне положилса на волю великого государя вашего, его царского величества і о томъ къ царскому величеству писать станеть. Королевское жъ велпчество писалъ ныне къ царскому величеству о смерти цысаря христьянского, какъ ево на стало, да и о томъ, что хотѣль дать король венгерской и чешской Лиополдусъ войска своего 12000; а послаль то письмо къ Гетману Павлу Сапѣге, чтобъ онъ отослаль въ Вилню.

Спрашиваль Клементей ево, комисара, про войско свѣйское и Ракоцыно. И комисаръ и подканцлѣръ сказали, что войска шведского съ королемъ 7000, съ Ракоцею венгерскимъ 20000, Хмельницкого войска 12000, пруского войска отъ курфистра 2000; а гетманъ у нихъ графъ Волдокъ; и тѣ люди всѣ при королѣ шведскомъ, а ходять всѣ грамадою, ни одинъ безъ одного. А у насъ послки не великце; толко надѣмся на царскаго величества послки и цысарское войское ожидаемъ же. А после тѣхъ речей ни о чемъ больши того не говорили и разошлись часу въ 10-мъ.

Зваль староста Крепицкой къ себѣ на обѣдъ Клементя и воеводу плотцкого, и подканцлѣра; и Клементей у него ѣлъ; а за столомъ, какъ подали питье, і воевода плотцкий всталъ, і всѣ по немъ кто были, пили чашу за здоровье великого государя нашего, его царского величества; а говорилъ: на томъ пьемъ всѣ, что намъ такова великого монарха по королѣ своемъ нигдѣ не найтить и не будетъ; и кто изъ насъ сенатарей или исъ паповъ-рады захочетъ противенъ быти, или станеть разрывать то изволенье королевскаго величества и наши комисарские, и тово мы будемъ сами по частямъ рознять; дай Богъ, по договору нашему совершилъ Богъ свое изволенье, чтобъ быть во единомъ соединеніи і единому бѣ держати обладание. А потомъ пили за здоровье благоверного государя нашего царевича і великого князя Алѣксѣй Алексѣевича, всеа великия и малыя, и бѣлыя Росіи за его, государя, нашего величества, чашу. И Клементей после того пилъ за здоровье королевского величества. И какъ столъ отшолъ, и Клементей поѣхаль къ себѣ.

А какъ Клементей ѣхалъ изъ Кретищъ, и приставъ говорилъ, сидя въ корѣте, Клементью: королевина велѣла спросить: государь вашъ, его царское величество, изволить ли государя царевича отпустить въ Польшу на королевство? И Клементей говорилъ: то дѣло великое; мысль его царского величества хто можетъ разумѣть въ такомъ великомъ дѣле; а на что онъ, великій государь нашъ, его царское величество, поизволилъ, въ томъ его царского величества воля, по своему государскому изволу, что хочеть, то и содѣетъ.

И того жъ числа пришли зъ королю цысарского войска 12000; а напередъ отъ того войска пришли генералы, а войско свое оставили за 5 верстъ отъ—королевского стану; а генераловъ зовутъ одного Ацыфелить, а другою Артелюрій.

Апрѣля въ 26 день, приѣзжали къ Клементью подканцлѣръ панъ Нарушевичъ и писарь Александръ Станкѣевичъ, а говорилъ Клементью: какъ говорили въ Кретищахъ съ комисаромъ съ воеводою плотскимъ съ Яномъ Красинскимъ і съ нами о томъ, чтобъ вѣдомъ подлинной тебѣ отъ королевского величества учинить о томъ, какъ быть сойму і въ которомъ городе и мѣсяце и числѣ; и королевское величество велѣлъ тебѣ про то объявить, и грамоту прочеть, которую посылаетъ съ тобою къ царскому величеству, и въ ней пишетъ, что сроку иного писать не вѣдаетъ, какъ потому что со всѣхъ сторонъ неприятели облегли; и ныне его царского величества воля какъ изволение его будетъ о томъ договоре, и королевское величество, а чтобъ великие послы были, і съ ними бѣ изволилъ царское величество прислать ратныхъ людей, какъ бы королевскому величеству сойтитца мочно, и то бѣ дѣло въ докончанье привести. А что писано отъ царского величества къ королевскому величеству о томъ, что пана Служки жилныри на сапогахъ людей царского величества збили, а иныхъ и до смерти побили, да въ той государеве грамоте писано, что шляхтичи Липлинской да Остаревичъ убили до смерти капрала и драгуна і отписки де у нихъ побрали; и королевское величество о томъ не вѣдаетъ: то де дѣло было належало до гетмановъ литовскихъ; а ко-

ролевское величество ныне посылаетъ до гетмановъ до Сапѣги и до Гапсѣвскаго, чтобъ про то сыскали; и будетъ сыску учиница такъ, какъ писано отъ царскаго величества, і королевское величество тѣхъ людей велѣлъ смертию карать: а царское бѣ величество гнѣву своего не держалъ: не по его королевскому приказу такне они свои дуности показали.

Да говорилъ Клементью подканцлеръ панъ Нарушевичъ, что приказывалъ ты, Клементей, съ приставомъ хъ канцлѣру, чтобъ тебѣ объявить, какъ пишетъ королевское величество грамоту къ царскому величеству, и королевское величество изволилъ къ тебѣ грамоту прислать и вычестъ. И тоѣ грамоту подканцлѣръ чель.

И Клементей грамоты слушалъ; і въ той грамоте въ титле царскаго величества имянованье написано на короткѣ по договору великихъ и полномочныхъ пословъ, боярина князя Никиты Ивановича Одоевского съ товарищи, какъ написано въ договорной записи. И Клементей говорилъ подканцлеру: за что королевское величество къ великому государю нашему, къ его царскому величеству, въ грамоте своей пишетъ не противъ той царскаго величества грамоты, которая со мною прислана? Пишетъ ныне на короткѣ его царскаго величества титло.

И подканцлѣръ говорилъ: королевское де величество стоитъ въ томъ, на чомъ договоръ положили, будучи въ Вилне, великие и полномочные послы и комисары, и мимо записей писать не станеть. потому что въ записяхъ написано, какъ имъ, обоимъ великимъ государемъ, писатись; такъ и ныне королевское величество пишетъ и за то бѣ царское величество нелюбья на королевское величество не держалъ.

Да подканцлѣръ же Клементью говорилъ: королевское величество велѣлъ тебѣ вѣдомо учинить, чтобъ о томъ великому государю, его царскому величеству, вѣдомо учинилъ, что пришло войско цысарское 15000, и того цысарскаго войска генералы два человекъ приходили хъ королевскому величеству, и тѣхъ генераловъ указалъ королевское величество тебѣ, Клементью, оказать. Да сего же дни пригналъ гонецъ хъ королевскому величеству

отъ Крымскаго хана, а сказала, что идетъ Крымской ханъ со всѣмъ своимъ войскомъ; а войска де съ нимъ съ 70000; да съ нимъ же, ханомъ, шлетъ турецкой салтанъ войска своего 12000 ганчаровъ; а у того турецкаго войска начальной человекъ селистрейской паша; і то войско идетъ на посилокъ къ королевскому величеству на венгерскаго Ракоцу и на шведа. А какъ Крымской ханъ вышелъ изъ Крыму, и о томъ пишетъ марта въ 20 день, и гонцы того войска пошли хъ королю по сю сторону Дуная реки.

Да подканцлѣрь же Клементью сказывалъ: приѣхалъ де изъ Каменца-Подолскаго хъ королевскому величеству панъ Жукъ, а сказывалъ, что полковникъ Хмелницкаго Желенецкой пришолъ съ войскомъ; а потомъ и самъ Хмелницкой хотѣлъ итти вскоре подъ Каменецъ же; и королевское де величество ныне посылаетъ къ нему, гетману, пана Бенецкова съ тѣмъ, чтобъ онъ, Хмелницкой, не ходилъ и полковнику своему велѣлъ отступить.

Да онъ же, подканцлѣрь, говорилъ Клементью: велѣлъ де тебѣ королевское величество вѣдомо учинить: пришла вѣсть хъ королевскому величеству изъ Вѣдны, изъ цысарскіе земли, что французской король послалъ къ царскому величеству пословъ своихъ для того, чтобъ царское величество велѣлъ унять войну съ швецкимъ королемъ и учинилъ бы миръ; да и о томъ пишетъ къ царскому величеству на королевское величество, будто королевское величество хочетъ солгать царскому величеству о томъ договоре, о чемъ договаривались въ Вилне, і по смерти своей хочетъ на королевствѣ полскомъ короля венгерскаго і чешскаго Лиополдуса брата, а не царскаго величества; и про то королевское величество велѣлъ тебѣ вѣдомо учинить, что бы ты то донесъ до царскаго величества; и не поставилъ бы царское величество того ево писма въ правду; все видя такое дѣло, что уже наклонилось къ совершенью, і мысль королевскаго величества і сенаторское и все посолство на то позволили, чтобъ тотъ договоръ совершить на нынешнемъ сойме; і ныне то увѣдавъ, всѣ іные окрестные государи хотять разорвать дружбу ихъ, обоихъ великихъ государей, войною и ссорою.

Да подканцлѣръ Клементью сказалъ: сего де числа, мая въ 26 день, приведены козаки отъ гетмана Хмельницкого, которые были съ Онтономъ полковникомъ. А пойманы тѣ казаки на подѣзде подъ Краковымъ; и королевское величество указалъ ихъ распросить Петру Галицкому; и они въ роспросе зѣнились и сказали, что впрямь гетманъ Хмельницкой послалъ ихъ къ Ракоце, а царскому величеству онъ, гетманъ Хмельницкой, во всемъ хочеть починить дурно такое жъ, какъ и королевскому величеству учинилъ; и царское бѣ величество про то вѣдалъ, что мысль ево недобрая; а тѣ рѣчи говорилъ онъ, подканцлѣръ, съ нимъ, Клементьемъ, по королевскому приказу.

Мая въ 28 день, приставъ панъ Вулфъ принесъ хъ Клементью на дворъ писма; писано немецкимъ и латинскимъ языкомъ, а сказалъ: тѣ де писма прислалъ къ тебѣ королевское величество, которые привезли изъ обозу короля шведскаго о всякихъ вѣстяхъ, и тебѣ тѣ писма донести да царского величества, чтобъ было про то про все вѣдомо. И Клементей тѣ писма у него, пристава, взялъ. А после того говорилъ приставъ: королевское де величество указалъ тебѣ, Клементью, быть у себя на отпуске сего дни.

И того жъ дни Клементей къ королю поѣхалъ; и какъ вшелъ въ тоѣ полату, гдѣ король, и канцлѣръ говорилъ: наислѣйшій і великій государь Янъ-Казимеръ, король полскій і великій князь литовскій, велѣлъ тебѣ, царского величества стряпчему, учинить отпущкъ. А послѣ рѣчи король всталъ и, шляпу снявъ, грамоту Клементью отдалъ, а, отдавъ грамоту, говорилъ: брату нашему, великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всеа великия и малыя и бѣлыя Росіи самодержцу, его царскому величеству, грамоту отвези; а о здоровье его царского величества язъ желаю и кланяюсь его царскому величеству. А послѣ того король сѣлъ и позвалъ Клементья къ руке; и Клементей у руки былъ и пошелъ отъ короля изъ полаты. И какъ пришелъ къ корѣте хотѣлъ зъ двора ѣхать, и приставъ Клементью говорилъ, что сыскала королевино величество, а велѣла тебѣ быть у себя і видеть

свои королевина величества очи. И Клементей къ королеве пошелъ; и какъ пришелъ передъ полату, гдѣ королева, и Клементья встрѣтили, вышедъ отъ королевы изъ полаты, пани и панны. А какъ Клементей вшелъ въ полату, гдѣ королева, и поклонился по обычаю, а рѣчи никакой не говорилъ, потому что то учинилось невѣданье і въ наказе о томъ не написано, что быть или не быть; а не быть у королевы, и того не посмѣлъ. И королевино величество вставъ спрашивала о здоровье великого государя, нашего царского величества, и государыни нашей, благовѣрной царицы і великой княгини Марьи Ильичны и благовѣрного государя нашего, царевича і великого князя Алексѣй Алексѣевича всеа великия, и малыя, и бѣлыя Росіи. И Клементей говорилъ: какъ поѣхалъ отъ великого государя, отъ его царского величества, і великій государь нашъ, царь і великій князь Алексѣй Михайловичъ, всеа великия, и малыя, и бѣлыя Росіи самодержецъ, его царского величество, на своихъ великихъ и преславныхъ государствахъ Россійского царствія далъ Богъ въ добромъ здоровье; потомъ великая государыня наша, благовѣрная царица і великая княгиня Марья Ильична, и сынъ великого государя нашего, его царского величества, благовѣрный государь нашъ, царевичъ і великій князь Алексѣй Алексѣевичъ всеа великия, и малыя, и бѣлыя Росіи, далъ Богъ въ добромъ же здоровье. А после того Клементью велѣла итти къ руке, и Клементей у руки былъ. Да говорила королевина Клементью: желаю язъ того, чтобъ были великие государи въ братствѣ и въ вѣчной любви, и мы бѣ по тому жъ были въ приязне и въ любви, а чтобъ царское величество не нялъ вѣры никакимъ ссорамъ: ей, мы щирымъ хотѣнемъ желаемъ царского величества любви. А после того спрашивала королева Клементья о лѣтахъ благовѣрного государя нашего, царевича і великого князя Алексѣя Алексѣевича. И Клементей говорилъ: его, дай Богъ, великому государю нашему, благовѣрному царевичу и великому князю Алексѣю Алексѣевичю всеа великия и малыя, и бѣлыя Росіи, многолѣтное здоровье, и просилъ у Создателя своего, чтобъ умножилъ Богъ лѣтъ ему великому го-

сударю нашему благовѣрному царевичю; а отъ роженія его четыре лѣта И королева противъ той рѣчи молвила: умножи Богъ ему, государю царевичю, многие лѣта и счастливое пребыванье Королева жъ говорила Клементью: о какихъ рѣчахъ прикажу тебѣ зъ ближнимъ своимъ человѣкомъ старостою Вулфомъ, и тебѣ бѣ тѣ рѣчи до великаго государя своего, до его царского величества, донести. А говорила королева по-французскіе; а переводилъ тѣ рѣчи канцлѣръ корунной. И поклонясь Клементей королевѣ пошелъ исъ палаты вонъ и поѣхалъ къ себѣ на дворъ. А какъ ѣхалъ до двора, и приставъ съ нимъ, Клементьемъ, говорилъ: королевино величество ищетъ царского величества дружбы съ королевскимъ величествомъ такъ, что и въ умѣ не вмѣщается; такова радѣнья, какъ былъ соймикъ въ Честохове о докончанье добраго дѣла; и на томъ соймику канцлѣръ корунной и иные разрывали и мешали; и королевину величеству учинилось про то вѣдомо; и королева сама къ канцлѣру и къ инымъ ѣздила и говорила о томъ съ великимъ прошеньемъ, чтобъ въ томъ дѣле не учинили никакіе помѣшки. А проводя Клементья приставъ до двора пошелъ хъ королю, а сказалъ, что отъ королевскаго величества будетъ тотчасъ; и приказъ и письмо отъ королевскаго величества къ тебѣ еще будетъ.

Того же числа, ввечеру, приѣхалъ хъ Клементью приставъ отъ короля и отъ королевы зъ жалованьемъ, а говорилъ; королевское де величество и королевино величество прислали къ тебѣ съ нимъ, Александромъ Вулфомъ, чепъ золотую, да запону золоту жъ съ яхонты; и тебѣ то ихъ малое жалованье принять и поставить за большое. И Клементей королевское и королевино жалованье принялъ и на ихъ жалованье билъ челомъ, и пристава дарилъ соболами.

Да приставъ же Клементью далъ в столпчике записочку полскимъ писмомъ, а говорилъ, что то письмо королевское величество и королева велѣла отдать ему, Клементью, и тебѣ тѣ писма донести до царскаго величества. И Клементей тѣ писма принялъ, а спрашивалъ: какіе писма, и о какихъ дѣлахъ, и хто писалъ. И приставъ Вулфъ сказалъ: тѣ записочки королевское величество велѣлъ писать

мнѣ; а приказывалъ королевское величество, чтобъ то письмо, мимо царского величества ближнихъ людей, онъ, Клементей, не отдалъ. А что королевино величество велѣла написать мнѣ-жъ, и то дѣло, чаю, годно царскому величеству, потому ищетъ того, чтобъ въ вѣчномъ быть утвержденье, и въ дружбе, і во единомъ соединенье. Приставъ же говорилъ Клементью: королевское величество велѣлъ тебѣ поговорить, какъ поѣдишь къ царскому величеству и тебѣ заѣхать въ монастырь Чистоховские Богородицы, і видель бы еѣ, Богородичинъ, чудотворной образъ; а тотъ де образъ принесенъ изъ Гречески земли тому лѣтъ съ триста; а писалъ тотъ образъ Успенія Богородицы Лука евангелистъ; и отъ того образа многие чудеса, и тѣбѣ бь взять съ того образа списокъ тѣмъ же подобнемъ и донести до царского величества; а какъ въ монастырѣ будешь, и королевское величество велѣлъ тебѣ все сокровище и что есть сосудовъ и одежды объявить.

Апрѣля въ 29 день, изъ Донкова Клементей поѣхалъ къ Москве. И того жъ числа въ Чистоховскомъ монастырѣ былъ, и образъ Пречистыя Богородицы видель, и сокровище, и сосуды, и одежду, и всякое строенье; а въ томъ монастырѣ вѣра католицкая, и того монастыря архиманритъ и братья, по указу королевскаго величества, зъ Богородичана образа списокъ слово въ слово на полотнѣ, которой объявить великому государю, ему, Клементью, поднесли и чудесъ еѣ дали книгу; а Клементью поднесли съ того жъ Богородичина образа списокъ: написана на мѣдной цѣкъ штилистовой. И изъ монастыря Клементей поѣхалъ того жъ числа. А какъ Клементей поѣхалъ отъ короля полскаго, и съ нимъ посланы для провожанья ротмистръ панъ Карчевскій, а съ нимъ провожатыхъ 200 человекъ. И отъ Донкова Клементей ѣхалъ городами и местечками на Чистоховъ, на Радомъ, на Предборъ, на Варчавъ, на Древицы на Могильницы; и тѣ местечка всѣ разорены отъ свѣйскихъ людей и до Аршавы проѣхалъ съ великою нужею, потому что шведские люди въ то время были въ Петрокове і въ Опочине и въ Брякове, и отъ нихъ были безпрестано подѣзды.

Въ Аршаву Клементей приѣхаль мая въ 4 день. А передь его, Клементьевымъ, приѣздомъ въ Варшаву за 3 дня приходили свѣйские люди съ 2000 человекъ, толко ничево подь Варшавою не учинили, толко около Варшавы попалили мѣста, села и деревни, а шляхту, гдѣ ни заѣхали, тутъ всю порубили. И будучи Клементей въ Варшаве, провѣдываль, на которые мѣста ему ѣхать лутча и безстрашнее, чтобъ какъ перебратца до государевыхъ городовъ здорово.

Мая въ 6 день, приходилъ хъ Клементю панъ Оборской, каштелянъ варшавской, и говорилъ, что онъ радъ царскому величеству службу свою показать и ему, Клементю, доброту учинить радъ; завтра де тебя изъ Варшавы провожу за Бугу реку и за Наревъ на московскую сторону; и какъ на тоѣ сторону переправимся, и тамъ де ему, Клементю, ѣхать до Тикотина бестрашно, потому что свѣйские люди въ тѣхъ мѣстахъ были и всѣ попалили и разорили, и на тѣ мѣста ѣхать тебѣ не чають; а мнѣ де вестъ учинилась, что ждуть тебя свѣйские люди на сей сторонѣ рѣки Буга; а шведские люди за Вислою около Варшавы облегли въ миле і въ дву, і въ трехъ, и намъ бы де, переѣхавъ Вислу, проѣхать тѣ нужные мѣста ночью и перевестись бы ночью же. И Клементей каштеляну говорилъ, что радѣнье ево и службу великому государю, его царскому величеству, онъ, Клементей известить и за ево службу царское величество пожалуетъ своимъ царскимъ жалованьемъ по своему царскому милосердію.

Мая въ 7 день, поѣхаль изъ Варшавы Клементій за реку за Вислу, а варшавской каштелянъ перевесся съ нимъ же, Клементьемъ; а для провожанья было съ нимъ съ 400 человекъ шляхты и казаковъ; и какъ дождались ночи, и тѣ мѣста нужные проѣхали до рѣки Бугу и до Нарвы; и перевезся тоѣ жъ ночи за реку Бугъ съ тѣми людьми, которые въ провозатыхъ съ нимъ, Клементьемъ, отъ короля посланы; а каштелянъ съ своими людьми поворотился и поѣхаль на подьѣздъ, гдѣ бь добыть какихъ вестей. А отъ Варшавы Клементей ѣхаль городами и мѣстами, позадь Буга реки, Мазовшею на Пултовскъ, на Ражанъ, на Остваломскъ, на Ломзу, на

Вильню, на Тихотиня, мая въ 9 день. Не доѣхавъ Тихотина, съѣхался съ Клементомъ гонецъ отъ гетмана Сапѣги, хорунжей панъ Секлюцкой, а гонить хъ королю наскоро. И Клементей ево спрашивалъ: исъ которыхъ оны мѣстъ ѣдетъ, и гдѣ гетманъ пошелъ Сапѣга, и что доброго дѣлаетца? И гонецъ Клементю сказалъ: добрыхъ де вестей нѣтъ, все учинилось худо: шведцкие люди, и Ракоца венгерской, и казаки теперь стоятъ подъ Брестью; а гетманъ нашъ стоитъ во Мстибове, подался къ Слонимскому повѣту, и чаю, Брестъ нынешняго дни или завтра здастся, потому людей въ ней съ 700 человекъ пехоты, и тѣмъ боронитца нѣчемъ. Да оны же, Секлюцкой, сказывалъ ротмистру и Клементю, что присылалъ король шведцкой трубача своего до гетмана Павла Сапѣги съ тѣмъ чтобъ оны, гетманъ, подался со всѣми своими людьми Ракоце венгерскому, а былъ бы при немъ, Ракоце; а чають того, что быть хочеть паномъ Ракоца; и гетманъ сроку упросилъ у шведцкаго на 6 недель для того, что ожидаетъ посллку отъ царскаго величества; а меня послалъ до короля, а о чемъ пишеть и про што—не вѣдаетъ. Клементю жъ говорилъ панъ Секлюцкой: дивитца нашъ гетманъ, какими мѣрами обманывалъ царскаго величества посланецъ Афонасей Нестеровъ, а язался многожды писать до Вилны, чтобъ пришло войско царскаго величества до Брести; а сказывалъ, будто 10000 прислано ва Вильню рейтаръ и солдатъ; и гетманъ нашъ на тотъ посилокъ добрѣ надѣялся; а ныне про то увѣдалъ и нарочно посылалъ до Вилны провѣдывать, есть ли войско въ Вилие и будетъ ли на посилокъ до гетмана; и исъ-подъ Вилны приѣхавъ сказали, что нѣтъ и не бывало; и гетману нашему учинилось про то въ великое сумнѣнье, по какой мѣре такой искусь надъ нимъ учинили і войска къ нему на посилокъ не прислали, и поставилъ въ великую невѣрку. А болши тѣхъ вестей ничего не сказывалъ. И того дни Клементей приѣхалъ въ Тикотиня; и исъ Тикотина ротмистра и провожатыхъ отпустилъ назадъ, а Клементей поѣхалъ того жъ дни къ Гродне.

Мая въ 13 день, приѣхалъ Клементій въ Гродню; і въ Гродне поднесли Клементью листъ отъ повѣту Волковитцаго, чтобъ объявить царскому величеству ихъ извѣтъ; а написанъ былъ тотъ листокъ до воеводы гродненскаго; и староста просилъ о томъ, чтобъ Клементью взять і вѣдомо учинить царскому величеству; и Клементей у нихъ тотъ листокъ взялъ.

Мая въ 14 день, изъ Гродни, взявъ подводы и провожатыхъ для государевыхъ дѣлъ, поѣхалъ до Минска; і въ Минску воевода Василій Яковлевъ Клементью подводу и провожатыхъ не далъ; и Клементей, не мешкавъ въ Минску; поѣхалъ въ Борисовъ.

Въ Борисовъ приѣхалъ мая въ 21 день, и въ Борисове воеводе Ивану Ржевскому говорилъ о подводахъ и провожатыхъ, чтобъ далъ и отпустилъ не задержавъ; и воевода Иванъ Ржевской подводу не далъ, а провожатыхъ далъ 2 человекъ казаковъ до Смоленска. И Клементей изъ Борисова поѣхалъ на тѣхъ же подводахъ до Смоленска. И не доѣзжая Смоленска за 50 верстъ, въ Красной слободѣ держали на заставе 2 дни.

Въ Смоленскъ приѣхалъ мая въ 29 день; і въ Смоленске околничей князь Петръ Алексѣевичъ Долгоруково держалъ Клементя июня по 1 число—3 дни; а подводу далъ 4, а больше того не далъ; а Клементей ѣхалъ до Вязмы съ великою нуждою.

На Вязму приѣхалъ июня въ 6 день и остановился за государевымъ указомъ.

А какъ былъ Клементей въ Донкове у короля полскаго, и въ разговорахъ то слышелъ у полскихъ людей о записи, какъ обирали сенаторы посольство на корону полскую и на великое княжество литовское Жигимонта короля. И Клементей по тѣмъ разговорнымъ рѣчамъ тоѣ подлинную запись, за печатми и за руками санаторскими, писана по латыни, досталъ.

Клементей же, будучи при королѣ, провѣдывалъ разныхъ государствъ, у кого съ кѣмъ есть ссора и война. И Клементью вѣдомо учинилось, что датцкой король выступилъ на короля шведскаго моремъ, а французской король началъ держать войну съ цесарскими

людьми, доставая того, чтобъ быть цесаремъ, и аглинской помагаеть ему же, французскому. Да у аглинского война ведетца зъ галанскимъ и съ шпанскимъ.

Да ему жъ, Клементью, вѣдомо учинилось: какъ крымские люди выступили изъ Крыму на пѣмочь къ полскому королю, и въ то де время подь Азовомъ былъ бой зъ донскими казаки, и на томъ, сказывають, побито донскихъ казаковъ человекъ со 100 и болши.

А какъ ѣхалъ Клементей къ Смоленску и приѣхалъ въ местечко въ Чери, и въ Черахъ въ то время были казаки и хотѣли Клементья убить за подводы; а говорили, что тѣ мѣста, Богъ знаетъ, кому достанутца; а лежать на залоге отъ Нечая.

Въ томъ же местечку въ Чери приходилъ хъ Клементью воскресенской попъ Яковъ Захарьевъ, а сказывалъ, что пана литовскаго желныри хотять побратъ въ Полотцке ево, государево, жалованье; а службы ево, государевы, служить не хотять, а хотять быть прм полку Нечаевъ.

Переводъ съ немецкого писма, что привезъ странчей Клементей Гезлевъ, Переведено то немецкое писмо Пафнотьева монастыря въ вотчине зъ селъ Ильинскомъ, а Чернышево тожъ; а переписанъ тотъ переводъ вдруге въ селъ Мамонове, въ нынешнемъ, во 165, году июня въ 23 день; а на Москвѣ тотъ же переводъ списанъ въ третій июня въ 24 день.

1-я статья. Отъ Хмельницкаго просить, чтобъ онъ вѣдомо учинилъ, каково чину и каковы власти ему хочетца; а договариватца съ нимъ тремя мѣрами. А напередъ у него провѣдывать, въ чемъ онъ ищетъ его королевского величества приятства и сходства: на томъ ли онъ хочетъ постановить, чтобъ у него волная удѣльная часть і властвованье было при полскомъ рубежѣ; или хочетъ ли онъ съ казаками своими вмѣсте съ коруною полскою подь оборону королевскую поддатца и при тѣхъ правахъ і волностяхъ, каковы имъ прежь сего бывали, остатца, толко чтобъ тѣ права въ подлинныхъ статьяхъ исправлены, и ихъ обиды утолнены были, и они бъ во всемъ подлинномъ чину пребывали; или ежели онъ, Хмельницкій,

хочетъ поволить на голдовныя права, обещаючись королевскому величеству и государству его помочь ратными людьми и инымъ надобьемъ учинить.

2-я статья. После того надобно имъ показывать прибыль, которая казакомъ исъ того будетъ, колибъ они съ королевскимъ величествомъ въ союзе были и съ его величествомъ королемъ свѣйскимъ соединились, понежъ они отъ поляковъ никакова безопаства надѣятца не могутъ; а коли они съ шведами соединятца, и они бѣ поляковъ такъ теснили, чтобъ имъ ни съ которой стороны ничего злого учинить невозможно, такъ чтобъ казаки черезъ шведовъ крѣпко противъ насилства шляхты полской обережены были; а противъ того казакамъ его величеству королю свѣйскому и наслѣдникомъ его помогать, чтобъ коруна полская никакими мѣрами и никакими войнами не отлучилась отъ его королевского величества и государства свѣйскаго.

3-я статья. Договариватца съ Хмелницкимъ о разделе рубежа, а то тремя обычаи: напередъ будетъ Хмелницкій захочетъ удѣлу, и ему рубежъ прибавить или умалить надобно будетъ; тутъ же съ нимъ договариватца, какова рубежа онъ съ Москвою хочетъ и сколько далеко доведетца быть рубежу и его королевского величества полскому, рускому и литовскому. такожь, что останетца рубежа московскихъ людей.

4-я статья. А совершенно всѣхъ договоры съ Хмелницкимъ быть таковому, чтобъ онъ, по обещанью своему, долженъ былъ татаромъ возбранять входу въ полские и въ литовские рубежи, чтобъ они не пошли черезъ Днепръ и Нестръ, и Бугъ его королевскому величеству и коруне полской на шкоду. А будетъ ево королевское величество и государство свѣйское войною зацеплено будетъ, и ему бѣ, Хмелницкому, такъ въ рубежахъ полскихъ и литовскихъ, какъ и за рубежомъ, по его, королевскаго величества, и государства свѣйского прошенью на помощь послать войска 40000 человекъ на своихъ проторѣхъ, и держать ихъ въ службѣ три мѣсеца; а какъ тѣ три мѣсяца минутца, и имъ служить же по прежнему, толко

дать имъ на прокормъ изъ казны его королевскаго величества, какъ и инымъ ратнымъ людямъ. А жалованья за службу имъ не давать. А будетъ Хмельницкій толко много ратныхъ людей на помочь послать не захочеть, и съ нимъ уговариватца и меньшимъ числомъ до 20000; однакожь Хмельницкій не долженъ будетъ войска на помочь посылать въ далние государства толко противъ сосѣдъ свѣйскихъ рубежовъ. А будетъ королевскому величеству съ коруною полскою и съ порубежными сосѣды война продолжитца дале воевать будетъ, чтобъ Хмельницкій 40000 его королевскому величеству и государству его на помочь всегда держалъ противъ всякаго неприятеля. Тако жъ надобно, чтобъ казаки обещались ни съ кѣмъ и ни съ которымъ государствомъ не соединятца и не договариватца безъ вѣдома и воли его королевскаго величества и наслѣдниковъ его; такожь, чтобъ имъ никаковы дружбы не имѣтъ и съ посторонними государи на убытокъ и шкodu его королевскаго величества и государства его і къ нему принадлежащихъ земель; а будетъ ево королевское величество съ которымъ ни буди порубежнымъ государемъ помиритца, однакожь сему постановленью невредиму и неподвижному оставатца. А Хмельницкому и казакамъ отрекатца всякихъ статей и договоровъ, которые у нихъ съ его величествомъ королемъ Казимеромъ и съ иными какими-нибудь государи противъ сего договору и противъ его королевскаго величества свѣйскаго и инымъ ему принадлежащимъ учиненные, и которые бъ шкoдливы были. А будетъ Хмельницкій въ договорахъ съ Москвою накрепко укрепился есть и обещание его болшое было, чтобъ Хмельницкому всякими мѣрами Москву къ тому привести, чтобъ они нигдѣ болши того, толко по Березу реку, не искали, и чтебъ вся Литва его королевскому величеству і государству свѣйскому осталась. Такоже все, что на той сторонѣ Березы есть въ Украйне и на Волыни, чтобъ Москва отнюдь къ тому дѣла не имѣла, окромѣ бъ того, что Хмельницкаго удѣлъ будетъ все належало его королевскому величеству и коруне свѣйской. Такожь надобно, чтобъ Хмельницкій і казаки обещались королевскому величеству и

наслѣдникомъ ево, чтобъ имъ, безъ воли и изволенья его величества, короля свѣйскаго, ни съ кѣмъ войны не начинать, чтобъ королевскому величеству черезъ то въ новую неначаянную войну не впасти.

4-я статья. Чтобъ Хмелницкій поволить черезъ свою землю всякіе товары провозити; такожъ чтобъ королевскому величеству волно было со всякихъ товаровъ пошлины имѣть; однакожь мочно и Хмелницкому въ томъ четвертой части поступитца. А будетъ королевскому величеству лучигца послать пословъ своихъ до татаръ, и до Москвы и до турковъ, или въ иные какие-нибудь мѣста, чтобъ ему велѣть тѣхъ послевъ провожать и имъ волный проѣздъ дать; такожъ чтобъ они въ корму і въ подводахъ нескудны были. И чтобъ во всемъ его королевского величества грамоты въ чести почтены были; такожъ чтобъ всякому въ своей вѣре утесненья не было, а особно тѣмъ, которые евангелской вѣры, и чтобъ той вѣры въ болшихъ городѣхъ костелы строить.

6-я статья. А для лутчего вспоможенья торгового промыслу просить ево королевское величество особную часть земли у тѣхъ трехъ рѣкъ: у Днепра, у Буга и у Днестра, строить амбары и изпрививьями какъ лутче опасать и укрепить, и чтобъ Хмелницкому і казакомъ до ихъ дѣла не было, и до людей въ нихъ живущихъ, и къ нимъ приѣзжающихъ; такожъ хочеть его королевское величество себѣ выбрать подлинныя мѣста надъ Днепромъ, гдѣ его королевскому величеству крѣпости и города строить для возбраненія проѣзду татарскаго. И потому хочеть его королевское величество подлинную часть земли надъ тою рекою Днепромъ на нѣсколько миль на строенье той крѣпости; а казакомъ не допускать, чтобъ крестьяне, которые ныне на тѣхъ мѣстахъ живутъ, не збегали и къ нимъ переѣжали; но казаки должны ихъ назадъ отдать, или допустить, чтобъ королевское величество тѣхъ бѣглыхъ крестьянъ у нихъ сыскивать велѣлъ; а въ томъ мѣсте казакомъ домовъ себѣ строить не повелено будетъ. Также казакомъ быти должнымъ тѣ мѣста отъ всякаго неприятеля насильства оборонить і всякое зло

отъ нихъ отвращать; а королевскому бѣ величеству и зъ своими полками и съ войскомъ черезъ казацкую землю войною переходъ былъ на посилокъ къ тѣмъ мѣстамъ; такожь, чтобъ ему въ тѣхъ мѣстахъ надъ недруги своими промыслъ чинить; а мѣста тѣ суть, которые королевское его величество себѣ хочеть у реки Днепра отъ того мѣста, гдѣ выходитъ река Тетера, до тѣхъ мѣсть, гдѣ она впала въ Днепръ, уѣзды по обоихъ сторонамъ на 12 миль. А у другой переправы, гдѣ татары переправливаютца черезъ Днепръ, хочеть его королевское величество города и крѣпости строить, для чего его королевское величество конечно на острове такожь и на обѣихъ сторонамъ рекъ Днепра по 4 мили уѣзду хочеть. А коли бѣ возможно было городъ Кіевъ и столь великимъ уѣздомъ, какъ выше сего писано, на то отлучить, добро бѣ было; а будетъ къ тому дѣлу привести невозможно будетъ, и то дѣло мочно оставить.

1-я статья. А будетъ Хмелницкой захочеть удѣльнымъ быть, и ему бѣ черезъ какие-нибудь договорные затеи въ тѣхъ вышереченныхъ статьяхъ окрепиться; а противъ того его королевское величество обещаетца его, Хмелницкаго, по возможности своей, воздержать въ томъ чину і властвованью и оборонить его отъ ляховскаго насильства, такъ что ему, Хмелницкому, ни въ чемъ опасатца не надобно; а греческой вѣре хочеть его королевское величество радѣть, чтобъ тѣ мѣста, гдѣ вѣра греческая ни въ чемъ въ давнихъ правдахъ и обычаяхъ ничѣмъ не вредимы были, или чтобъ черезъ нынешние договоры права греческие вѣры прибавлены и исправлены были; такоже Хмелницкому волно будетъ постановить у себя рѣчь посполитую казацкую, какъ ему надобно будетъ, и чтобъ онъ имъ подлинныя права и уложенья далъ, по которымъ имъ, казакомъ, жить и какъ наслѣдникомъ его, Хмелницкаго, властвовать.

2-я статья. А въ рубежѣ его оставатись имѣеть толко воеводство Кіевское; а воеводство Черниговское надобно Москвѣ по-

ступитца. А ежели бы Хмелницкій на то изволить не похотѣлъ, и ему мочно поступитца воеводства Брянскаго до Буга рѣки; а начавъ отъ Виницы до города Братслага пойдетъ рубежь полскій. А будетъ Хмелницкій и на то не поизволить и кончее рубежь свой до Ямпола захочеть, и ему і въ томъ поступатца мочно, толко чтобъ королевскому величеству въ томъ краю волной торгѣвли промысль і вышереченные мѣста на строенье городовъ и крѣпостей у рѣкъ Нестра и Буга, такожь у Днепра оставалися, притомъ и съ торговыхъ товаровъ пошлины, изъ которыхъ Хмелницкому четвертую часть или половину поступитца мочно.

3-я статья. А будетъ его королевское величество на беспре-
станное прошенье его Хмелницкаго, уже на то положить, что дать ему послку и оборону, и ему, Хмелницкому, за то королевского величества на войско такъ долго, какъ они ему помогать будутъ запасы і выживленья промышлять на свои протори, тако жъ казакомъ нагородить протори, которые королевскому величеству и съ того, что онъ имъ помогалъ, учинились, заплатить.

5-я (с.с.) статья. Караблямъ и стругамъ королевского величества, которые будутъ на рекахъ за Днепромъ і на Днепрѣ, (чтобъ) помѣшки нечинено, и вездѣ-бъ имъ былъ проходъ волной отъ казаковъ, и запасы имъ купить волно же было; а буде его королевское величество поволить и съ казаковъ за денги нанять на службу свою, и казакомъ волно бѣ было за денги на службу его королевского величества наниматца; однакожь, чтобъ отъ казаковъ запорожскихъ, которые къ Хмелницкому на службу написаны, ни кто безъ его ведома на службу королевскую не пошелъ.

1-я статья. А будетъ Хмелницкій захочеть быть подъ королемъ свѣйскимъ голдовникомъ, і во всемъ стоять противъ первыхъ 6 статей.

2-я статья. А поступитца ему воеводства Киевскаго, а писатца ему княземъ киевскимъ и черниговскимъ и гетманомъ войска

Запорожского, а имѣть власть въ своей землѣ въ отчинахъ своихъ шляхетскихъ, въ судахъ и управахъ въ тѣхъ краяхъ, которые ему, Хмелницкому, і казакомъ отъ его королевского величества на вѣки наслѣдственнымъ правомъ даны и подтверждены будутъ, такъ чтобъ онъ имѣнья въ землѣ своей и на свою прибыль обработилъ и служилыхъ своихъ по достоинству и службамъ тѣми маинностями жаловалъ, и прибыль и доходы съ нихъ, по давнымъ обычаемъ, выбиралъ; а про духовной чинъ его королевское величество изволятъ, чтобъ все по прежнему было, такъ въ постановленью митрополита киевскаго, какъ и инымъ деламъ быть на воле королевской.

З ъ статья. А ежели Хмелницкій честь тоѣ голдовную наслѣдующимъ правомъ принять похочетъ, надобно будетъ, чтобъ онъ на томъ же мѣсте, тѣми жъ обычая послушанье учинилъ королевскому величеству и голдовную честь принялъ, какъ курфистръ брандербурской и арцухъ курлянской коруны полской должны; также, чтобъ онъ, Хмелницкой, всегда готовъ былъ по указу королевскому послушанье свое присягою не токмо подтверждать, но и посланнымъ выборнымъ и полномочнымъ людямъ изъ уѣздовъ именемъ всего княжества запорожского присягою подкрепить послушанье королевскому величеству і наслѣдникомъ коруны свѣйские, всякие уставы и иные уложенья болшимъ доходомъ для обороны княжества того, такожъ для прибыли его королевского величества, которые имѣютъ быть по воли и за вѣдомостью его королевскаго величества; а половина изъ тѣхъ доходовъ на Хмелницкаго, а другая на королевское величество.

А буде въ государстве Свѣйскомъ короля не станеть, а иного короля обирать учнутъ, и земли Запорожской нового короля подарить 30000 червонныхъ золотыхъ. Такожъ чтобъ у нихъ въ забвенные не было: королевские сыны учнутъ женитца, или королевские дочери замужъ пойдутъ, — чтобъ имъ, сколько возможно будетъ, въ то время поднесли. А по смерти князя запорожского, тому новому князю, которой на его мѣсто настанеть, 30000 золотыхъ полскихъ,

какъ онъ княземъ учинитца, его королевскоу величеству дать. Тутъ же съ нимъ, Хмелницкимъ, уговариватца о власти его, и каковы уложенья онъ подданнымъ своимъ дать хочеть, и сколь далеко властвованье его осяжетъ, і каковыя права і волности онъ поставитъ, і какъ онъ себя і всякого при своемъ имѣнни и привилія оборонитъ хочеть, а каковыхъ привилеевъ казаки служилые похотятъ, — и про то ему, Хмелницкому, впредь у себя поставитъ, а опосле къ его королевскому величеству прислать для подтвержденья, чтобъ честь королевская ничѣмъ не умалена была.

А будетъ Хмелницкій не захочеть принять стать запорожскихъ какъ князь наслѣдующій, но когда бъ имъ показать луччи, чтобъ стать і войско Запорожское межъ себя выбрали 4-хъ человекъ на княжество Киевское и гетманство Запорожское, изъ которыхъ 4-хъ человекъ королевское величество одного выбралъ, чтобъ онъ, какъ князь, властвовалъ, такъ въ мирскихъ, какъ і въ воинскихъ делахъ; а волно будетъ князю такожь государствовать, какъ выше сего описано о голдовномъ праве; а радъ бы его королевское величество виделъ, чтобъ всѣ маитности, которые къ тому княжеству належать разделены и росписаны были для того, чтобъ тѣ маитности роздать тѣмъ казакомъ, которыхъ служба явна; и тѣмъ же бъ казакомъ, вмѣсте съ княземъ, властвовать и у него, князя, въ сенаторахъ быть; а надобно, чтобъ ихъ было 12 къ воздержанию стата того; а на прожитоѣ бы имъ дать вотчины-шляхтецкія помѣстья, а после бъ на князя и на его обиходъ маитности отделить; такожь и служилымъ людямъ по службамъ ихъ; а то на воле Хмелницкого будетъ, ежели онъ служилымъ своимъ людямъ дѣдичныя маитности или доживотныя дать хочеть, и какову имъ службу съ тѣхъ маитностей служить будетъ; а всякія иныя началства, которые бы у нихъ были, не имѣють быть даны наслѣдующимъ правомъ. А добробъ было, чтобъ Хмелницкій всѣмъ крестьяномъ, которые ныне у него въ подданстве, велѣлъ остатца въ домехъ своихъ, чтобъ они ему і начальнымъ его людямъ довали оброки денежныя и черезъ то пашни не пустошили; однакожь, въ томъ во всѣмъ полагаатца на волю Хмелницкого.

А буде Хмельницкій на томъ учнетъ стоять накрепко, чтобъ въ уѣздахъ тѣхъ, которые будетъ подъ властвованьемъ, имѣлъ волю въ вотчинахъ, и право въ вотчинахъ духовныхъ, і въ томъ ему поступитца мочно; толко чтобъ безъ изволенья королевского никаковъ митрополитъ киевскій нареченъ и поставленъ не былъ. А понеже тѣ казаки черезъ се наше постановленье волными людьми учинились, і впредь бы имъ и княземъ ихъ не подумать во власть полскую вмешатца, но доволствоватца имъ тѣмъ, объ чемъ князь ихъ поставитъ, и волныхъ гласовъ не имѣть.

Но оставатца имъ, какъ волному и удѣльному статусу, подъ обороною и голдемъ королей и государствъ свѣйскихъ и полскихъ, обещаючиса королевскому величеству и государству его помогать противъ всякихъ неприятелей; такожъ онъ, князь, самъ долженъ будетъ, по обещанию, его королевского величества самъ собою и съ выше писаннымъ числомъ ратныхъ людей итти на службу и быть въ войске подъ началомъ королевскимъ. А неволно будетъ князю и казакомъ, чтобы у нихъ болше нынешняго крѣпкихъ городовъ было, исъ которыхъ бы королевскому величеству убытокъ чинитца могъ; но всѣ они имѣють творити съ вѣдомостью и по воли королевского величества.

А всѣ привилѣи, которые кому-нибудь изъ нихъ отъ князя даны и пожалованы будутъ, крѣпки по тѣхъ мѣстъ быть не имѣють, доколѣ отъ королевского величества подтверждены не суть.

А денгамъ у нихъ быть таковымъ же, каковы и въ Полше.

А переносъ судного дѣла или апелация такимъ обычаемъ быть имѣеть, какъ и прежь сего было; но чтобъ впредь переносъ судного дѣла (былъ) передъ княземъ, а буде тамъ не совершитца, опосле до короля донесенъ былъ.

А воеводству Киевскому і войску Запорожскому неволно будетъ князей своихъ отставить. Но та мочь толко на королевской воле будетъ; и ежели подданные учнутъ на князя желоватца, будто онъ преступникъ правамъ и уложениямъ ихъ, и имъ князя своего позвать къ суду и на его бить челомъ королевскому величеству,

а какъ королевское величество изволитъ, на томъ и постановить. А королю волно будетъ князя, который учнетъ преступать договоръ и постановленья съ королевскимъ величествомъ, окромѣ войска Запорожского и подданныхъ его княжскихъ, отставить по своему изволеню королевскому, также, смотря, по деламъ, надъ княземъ и наказанье учинить велить.

Переводъ съ листа съ латинскаго писма, что привезъ стряпчей Клементей Иевлевъ за сенаторскими руками и за печатми; переведенъ тотъ латинской листъ въ посолскомъ приказе въ —третье въ нынѣшнемъ, во 165-мъ, году, июня въ . . . день.

Мы, сенатори королевства полскаго, великаго княжества литовскаго, рускаго, прускаго, мазовецкаго, жмоитцкаго, лифлянскаго и иныхъ, симъ нашимъ листомъ объявляемъ всѣмъ сопча і всякому особно, которымъ належить: понеже о всехъ несчастяхъ, по челоувѣческому посполитому разуму, достойно намъ деведетца жалѣть, однако поболши тѣхъ, которыхъ несчастье, для того что они изъ высокаго пошли, поболши всѣхъ объявитца, о которыхъ дѣлахъ какъ весь вѣкъ многихъ образцовъ наказуетъ, такожъ і въ нынѣшнемъ веку непослѣдней образецъ есть наяснѣйшая Анна, королева свѣйская, которая отъ королевъ свѣйскихъ родилася, і короля полскаго и свѣйскаго братомъ имѣеть, а матерна роду отъ велможнѣйшихъ королевъ полскихъ і великихъ князей литовскихъ имѣеть, которая неправдою дяди своего, пресветлѣйшаго государа Карла, судорманскаго князя отъ отцовскаго приданаго и отъ всего своего имѣнья отставлена і въ послѣдней нужи впала и безъ всякаго прирѣчья шатала бы ся, колибъ братнею добродѣтелью не осмотрена і воздержана была. И мы, еѣ въ такомъ несчастьѣ видя, вспомиючи-жь добродѣтель, которая отъ государей дому егелевскаго еѣ предковъ рѣчи посполитой Полской і великаго княжества Литовскаго, и нашимъ предкомъ, і намъ самѣмъ учинена есть, разсуждаючи, недостойно быти, чтобъ такъ многихъ пресвѣтлѣйшихъ государей предковъ нашихъ въ болшей і въ послѣдней нуже —бѣдности жила,

такую сироту удумали есмь осмотрѣть и помогать общею нашею думою и единогласнымъ всѣхъ насъ изволениемъ пресветлѣйшему государю Жигимонту третьему, королю полскому и великому князю литовскому, государю нашему всемилостивѣйшему, подучители были; и наше подлинное изволенье на томъ учинили и дали, какъ о томъ учинимъ и дадимъ симъ листомъ нашимъ, чтобъ некоторые староства гродные, въ Корунѣ Полской і въ великомъ княжествѣ Литовскомъ ей выбрать, пожаловать и далъ, толко такими мѣрами, чтобъ не изъ лутчихъ замковъ, въ которомъ уѣздные люди судятца, или которые къ большей оборонѣ государства належать, или пограничное мѣсто. А мочно будетъ королевскому величеству, нашему всемилостивѣйшему государю, ей тѣ староства дать и пожаловать до еѣ смерти или до тѣхъ временъ, какъ она мимо Полскаго государства и великаго княжества Литовскаго замужь пойдетъ. А по смерти еи или какъ она замужь выйдетъ, тѣ староства по сему нашему повелѣнью такъ ей даны, чтобъ они опять его королевскому величеству и наслѣдникомъ его, королямъ полскимъ і великимъ княземъ литовскимъ, привращены были полнымъ правомъ. А для лучей вѣры къ сему листу руки наши приложили и нашими печатми велѣли закрепить.

Писано въ Варшаве, на генералномъ королевскомъ сойме, марта 19 дня 1600 году.

А къ сему листу 40 сенаторей руки приложили и печатми укрепили.

Подлинныя листы у Клементья Іевлева.

Москов. Архивъ Мин. Иностран. Дѣлъ; дѣла польскія за 1657 г. 113, л. 187, № 8; на 109 листахъ оригинала.

1683 года, іюня 7.

Донесеніе Варлаама Ясинскаго, Θεодосія Углицкаго, Силев. Головчича и друг. гетману Самойловичу о результатахъ назначенной имъ ревизіи драгоцѣнностей Михайловскаго монастыря по отъѣздѣ въ Черниговъ Гугуревича.

(Сообщилъ М. И. Лилеевъ).

Ясне вельможный господине гетмане войскъ ихъ Царского пресвѣтлого величества Запорожскихъ, намъ многомилостивы господине гетмане и благодѣтелю великій.

На благопотребное о цѣлости церкви Божіи вельможности вашей писаніе, за присланіемъ благословенныя и ихъ (?) ясне преосвященнаго пастыря, чинили есмы, съ высланнымъ отъ вельможности вашей господиномъ хоружимъ осмотръ — украшеніе монастыря Михайловскаго Златоверховаго Кіевскаго, имѣя при себѣ и людей кіевскихъ судебныхныхъ, на которой показалось то, что евангеліе и дорогоцѣнная утварь церковная съ Москвы присланы были не на особу убывшаго отца игумена Михайловскаго, но самому мѣсту тому святому, какъ сказалъ и самъ высокої пречестный его милость отецъ архимандритъ печерскій, что такъ слышалъ изъ усть отъ отдателя того жалованья, іеромонаха Никона. А то евангеліе и церковная утварь не обрѣтающа теперь въ монастырѣ Михайловскомъ, но взялъ съ собою въ Черниговъ бывшій игумень отецъ Гугуревичъ и иные давные цер-

ковные одежды и сосуды противъ росписи покойнаго отца Саооновича объявились въ цѣлости, какъ и все прочее украшеніе церковное цѣло, опричь перстней, на гробъ святой великомученицы Варвары прикладныхъ, о которыхъ долго провѣдывали и сыскивали, гдѣ-либо по росписи щеть есть сполна; но въ томъ есть трудность и подозрѣніе, что межъ тѣми персями сыскалось восемь мѣдныхъ, а серебряныхъ простыхъ бѣлыхъ 220 и 3 позолоченыхъ, 29 самыхъ золотыхъ, съ разными камены 201, съ дорогими камены 25. Кто жъ знаетъ, естли тѣхъ персей не переменено, по тому что по разнымъ рукамъ ходили, и тѣ перси положены были отъ отца Гугуревича у полковника кіевскаго пятьдесятъ или больши: не въ одно говорятъ. Въ свидѣтели наставлены теперь намѣстникъ Михайловскій Елисей и Паисей Гладченко, которые такъ сказываютъ, что имѣють о томъ подлинно знати, кто тѣ перси клалъ и у кого было положено въ закладъ. О тѣхъ же положеныхъ, что при насъ слышалъ господинъ хорунжій, то сказалъ словесно, что еще де, окромѣ тѣхъ положеныхъ бывшихъ перстней, сказалъ тотъ Елисей что вновь изъ Чернигова прислалъ отецъ Гугуревичъ перстней лутчихъ нѣсколько—на—десять и крестовъ, кромѣ тѣхъ всѣхъ перстней. Еще на самыхъ мощехъ святой мученицы Варвары сочли мы на правой рукѣ разныхъ перстней 24, а на лѣвой 37. Богъ вѣсть, есть ли вещамъ церковнымъ роспись; Саооновичовская не есть правдивая, ибо инде скребено, инде подприклѣно передъ подписью руки подлинной покойнаго. Посылаемъ тое роспись ко осмотренію и къ разсужденію вашей вельможности, какъ и другую новую расходевъ Гугуревичевскихъ, присланую вновь по написанію въ сихъ дняхъ изъ Чернигова, что тогда тѣ ченцы Елисей и Василей Гладченко во мнительствѣ суть такъ персей тѣхъ ради и росписи неправдивой, и многіе иные вины на нихъ сказываютъ, отлучили есмы ихъ отъ монастыря Михайловскаго, такъ отставленого отъ намѣстничества Елисея, какъ такожде и друга его Паисея; и назначили мы есмы имъ жить подъ послушаніемъ въ Кириловскомъ монастырѣ до вопредъ будущаго разсужденія вельможности вашей; а

монастырь Михайловской повторнымъ утвержденіемъ, такъ вельможности вашей, какъ и пастырской, вручили есмь тому жъ отцу ректору, которой монастырь со всѣмъ принявъ. при насъ учинилъ тамъ зъ братства намѣстника отъ себе іеромонаха честнаго, не простого, именемъ Дамаскина, магистра бывшаго; о чемъ всѣмъ подлинную учинить словесную отповедь присланный отъ вельможности вашей господинъ хорунжей. А мы всѣ наипокорнѣйшее отдаемъ вельможности вашей челобитье за такое милостивое къ намъ недавно письменное присланое потѣшеніе и обнадеженіе о неотмѣнной къ намъ, недостойнымъ богомольцамъ, вельможности вашей милостивой господской милости, которой на все время и всегда, съ недостойными нашими молитвами и услугами, какъ скорѣе и какъ покорнѣе, вручаемъ.

Писанъ въ монастырѣ Святого архистратига Михаила Зловерховомъ Кіевскомъ, іюля 7-го дня 1683 году.

Вельможности вашей, нашего многомилостиваго господина и добродѣя великаго желательные богомольцы всегдашніе и слуги низжайшіе.

Варламъ Ясинскій, намѣстникъ пастырскій, игумень монастыря святого Николая Пустыннаго Кіевского.

Феодосій Углецкій, игумень монастыря Святого архистратига Михаила Выдубецкаго Кіевского;

Селивестръ Головчичъ монастыря Кириловскаго.

Инокентій Монастырскій, игумень монастыря Кіевского Кириловскаго.

Москов. Архивъ Мин. Юстиціи. Столбецъ Малороссійскаго приказа № 5981.

Приложенія:

	СТРАН.
1) 1590 г. Droga pewna	1— 34
2) 1592 г. Excitarz	35—138
3) 1594 г. Pobudka	139—171

Przedmowá Authorowá do książki z nią się żegnając.

Idźże iuż odemnie moiá miła wdzięczna książko,
A imieniem mym brátá witay káždego rzezko.
K temu pozdrawiájąc go błogosławieństwem Páńskim,
Upominay, pros áby nie był iuż ospálcą wielkim.
Widzić iuż co go ospálstwo z niedbálstwem domieszczą,
Żec Turcyn z Tátáryzmem do nas iákoś ucząszczą.
Y samci tego z sercá práwego nie zániecham,
Boć też tam drogę do nich w tey mierze pilniuchną mam.
Abych ich zdrowie naprzod nawiedził y pozdrowił,
A z tych niedbáłości y ospáłości obudził.
Wždyć się iednak naydzie w tey mierze kto táki bączny,
Że mey prace y z przestrogą będzie odemnie wdzięczny.
Abyś też nie była książko tak náder szczęśliwa,
Tedy y stąd będzie tobie nieśmiertelna sławá.
Że w Rzeczypospolitey wielka się pilność czyni,
W czym są dálece ospáli á niedbáli inni.
Idźże tedy iuż bezpiecznie moiá miła książko,
A niechci w tey mierze pracowác nie będzie ciężko.
Sławę mi dobrą y łaskę u bráćiey iednájąc,
Szczyrość á uprzymość sercá mego zalecájąc.
A to cię namniey od żadnego niech nie obrusza,
Jesli ná cię iáki Zoil niechęcią potrzásza.

Ich Miłosciom Rádom Koronnym, Rycerstwu y
stanom wszelákim Korony Polskiew, y Li-
tewskiego narodu, tákże wszytkim
páinstwom Ruskim, y inszym do
Korony należącem.

Iozeph Wereszczynski z Wereszczyná, z łáski
Bożey, Nominat Biskupstwá Kiiowskiego,
á Opát Sieciechowski, S. S. P. z win-
szowánienm wszego dobrá.

Rozważájąc sobie zdáleká, á pilnie się przypátruiając, Miłosciwi
P. Bráćia ná przyszłe przypadki, ktore się niepomału zánoszą ná
oyczyznę naszą á miłą Koronę Polską, widząc do tego ospáłość
wielką, á nietylko w tych ktorzy przyśięgli ták pánu swemu, iáko
też y wszytkiew Rzeczypospolitey consulere et opponere se ná
káždy upadek Rzeczypospolitey, ále y w tych ktorzy głęboko w
rzeczy przyszłe pátrzą, y umieliby to dosyć rozważniey y snad-
niey rozwiesć, y drogę do snádnieszego rátnunku oyczyzny swey
pokázác, náyduie się w nich ospáłość. Ja tedy obawiájąc się ábym
nie był poczytan zá takowego w poczćie tákowych, y niechcąc też
deesse officio meo, áni chcąc detrahere quidquam prudenti iudicio, áni
też existimationi de me conceptae Naiásniejszego Páná nášzego,
który mię ná ten urząd Biskupstwá Kiiowskiego przez wolą Boską
y święte zrzádenie iego obráć raczył, umysł wziáłem ten przed
się ábych W. M. moich Miłosciwých Pánów Bráćiey spiące ze snu
obudził przez pisanie swe, iesli nie diserté, álbo nie Rhetoricé, ále
dali Bog syncerè.

Graekowie
przez złą
spráwę swoię
iákich teraz
wolności
pod Tur-
kiem záży-
wáią.

Weyzrzawszy Miłosciwi Pánowie bráćia w Graecyá, y czytájąc
o onych szláchetnych krolestwách, z ktorých oni mężowie sławni,
iako oni Hektorowie álbo Herkulesowie wychodzili, w iákich dziś
práwiech tákże przez złą spráwę swoię siedzą, iákich wolności uży-
wáią, ták iż głowy swoie poniewolnie pod száblę okrutną Pogáńską
podkláďác muszą kiedy im każą. Obrony żadney, zbroie żadney,
máiętności swey własney żadney, tylko ledwie noż przełomiony
w swym domu záchowác mogą, á ci boiowi tylko ná Ułáwce prze-

stawać muszą. A tego u nas przedsię nic nie baczą, tylko się cieszą omylnym przymierzem iákiemsi, które íście nie z łaski, iedno cyhájąc iáko ná insze narody, do czásu ie nam dzierzą, áby się pierwey z innemi odprawili.

Przymierze
Tureckie
zawždy iest
omylnie.

A ták Miło: Pánowie Bráčia, snadź y kámienie wołác musí, gdy synowie Abráhánowi milczą, ná was bárzo ospálych, y bárzo niedbálych ná przyszłe nieomylnne decreta Páńskie, ktore ná was, gdzie się nie ockniećie z káżdey miáry, á nie obaczyćie się w czás, wynisć muszą co y czás, poniewaź on zawnždy ospály lud swoy względem zbáwienia swego, á niedbály w rzeczách potocznych, obicował podáwác w niewolá zá tákowe gnušne á sprosne spráwy ich, álbo podác innym narodom miešćá ich, á záprawdę žec iuź dłuگو czeka ocknienia nášzego, y nád spodziewánie dłuگو nam folguie. Ale kto się chce obaczyć, snadnie to zrozumie, iż teź iuź máło nie u wrot nášzych stoi gniew iego, bo się dawno iuź opowiedá ná nas głośno. Iź iesli mię, práwi, słuchác nie będziećie, á rády y woley á postępkow moich strzedz nie będziećie, otworzę wrotá dzikim zwierzętom ná was, á męczowi srogiemu dam iuź pogrzešć was, á wyniszczyć was, ku lekkošci wászey. Máło teź nie w teź słowá Moyzesz grozi káždemu z nas, gdy temi słowy mowi do nás: Gdzie, práwi, nie będziećie słuchác głosu Pana Bogá swego, á nie będziećie strzedz y czynić wszystko według rozkazánia iego, y nie będziećie się chćieli záchowác według obrzędow świątych iego. Przywiedzie ná cię Pań narod zdáleká á práwie z ostatnich gránic ziemie, iákoby orłá lečącego z wielkim pędem, którego ludu ięzyká nie będziesz mógl zrozumieć: lud bárzo psotliwy, który nie da miešćá áni czći wyrządzi stáremu, nád dziećięciem się nie zlituje, y poźrze owoc bydlá twego, y wszystkie użytki ziemie twoiey: áże zginiesz, á nie zostáwić pszenice, winá, y oleiu: áni stad wołow, áni trzod owiec, ázby cię zniszczył y stárł we wszystkich miástách twoich, á że y mury twoie mocne y wysokie będą skáżone, w ktorýches ty pokládał ufánie twoie, we wszystkiey ziemi twoiey.

Matth: 3.

Hier: 17.

Baruch 6.

Gniew Páński máło iuź
nie u progú.
Isaiae 1.

Deut: 28.

Obácźze tu káždy z Wászmošci mych Miłošciwych Pánow bráćiey, iesliże iuź tey żwierzyny dosyc nie mamy, y w oborách nášzych, y około płotow nášzych: á náwet máło iuź niewiedzá po-

háncy co kiedy u K. J. M. Páná nášzego, y u ktorego z nášzych wárzą. Aby iuż ná tym dosyć było, ále iuż się poczyna niestetyz lać krew około gránic nášzych, y w gránicach nášzych, á wszędy, **Lucae 19.** iáko Pan obiecowáć ráczył onym złym Hierozolimczykom swoim przez niewdzięczność náwiedzenia swego, iż ie mieli otoczyć nieprzyia- ciele wáły á mocnemi mury, á potym márnie ie wyniszczyc, iuż się to wszystko około nas pokázowáć poczyna, że nas zewsząd iáko mocnemi wáły á srogiemi mury nieprzyiaćiele nášzy otoczyli, á co dáley to się bárziej szerzy ten srogi ogień około gránic nášzych.

Znák pewny
gniewu Pán-
skiego.

Pátrza, że káždy ieśli to nie iest skaranie Páńskie: bo poyrzy iedno we wszystkie spráwy násze, ieśliże kto iest miedzy námi, coby wždy tym álbo rozważnie mowił, álbo to przemyślał, álbo też iákiami rádami swemi, álbo stáraniem iákim temu zábiegał, cho- ćiaż káždy iáwnie widzi, słyszy, co się tuż przed oczymá nášzemi ná Podolu dzieie w gránicach nášzych Ruskich, á náwet y Litew- skich, iáko się wszędy krew niewinna leie, iáki płáč, krzyk, iákie ućišnienie, iákie łupiestwo, iákie wielkie á srogie zniewolenie ćierpi Chrześcijánstwo á lud Boży zá sprawiedliwemi sądy, á dziwnemi dekrety Páńskiami, ták iż niewinni przy złych są ućišnieni. A nie tylko ludzie rycerscy, álbo boiowi, ále y niewinne dziatki, y nie- winne niewiastki, á ludzie zesli bywáią bez miłosierdzia ućišnieni, y mordowani, ná koły iáko prosiętá ná rożny wbijáni, że strách o tym á srogość y mowić y pisáć. Jákoż y to nie máła iest rzecz zálosna pátrzyć ná miłą oyczyznę á oná kurzy się iáko Sodomá, á ono pádáią się mocne miástá y zamki, áno bywáią rozšíepáne ośiad- łości, áno bogáctwá rozflarzáią Pohánicy, áno roskoszy ludzkie tuż przed oczymá ich w popiół się obracáią. A co ieszcze nácięższa, pátrzyć ná Pogániná á on czyni przed oczymá twemi zelżywość mał- żonce twey y narodowi twemu á ná wielką háńbę twą ciebie iáko psá wodzi ná łańcuchu Pohániec przy koniu swoim, tłukąc uczciwą głowę twoię. O iáko tám zálosna, uiestetyż miły Panie, iest duszá twoiá y serce twoie.

Dwie są
rzeczy dla
których gi-
niemy.

A skądże to wszystko pochodzi moi Miło: Pánowie bráćia, zeznáć mi to káždy z W. M. musí, że nie skąd inąd iedno ze dwu rzeczy nawięcey: Naprzod iż Páná Bogá y máiestat iego święty

częstokroć grzechami naszymi plugawimy. A druga za niedbałością a ospałością naszą, a nawet y za poniewieraniem oyczyzną miłą, y wszytek narod ukraiunny Chrześciński w niemące niebezpieczeństwo przywodzi.

Iżby grzechy nasze były wielką przyczyną, że lud Pogański proponce swe rościąga nád oyczyzną miłą naszą, y nád nami iey obywatelimi, tedy iawnie to Pan Bog obiecać raczył każdemu narodowi takiemu, iż dla złości a niesprawiedliwości ludzkich przenasza krolestwá ná inne krolestwá, a narody w insze narody odmienia. Jako się też każdy snadnie może sprawić y z onych nieomylnych słów iego, ktoreby każdemu narodowi ustáwicznie bić miály iáko młotem w uszy iego, áby był każdy ustrászon iáko gromem temi słowy iego, gdzie tak mowić raczy: Pierwsza przyczyna ginienia naszego. Eccle: 10. Jesliże chodzić będziecie w przykazaniu moim, a woley mey násládownáć będziecie, będę błogosłáwił wszystkim sprawom waszym, a będą przed wami ustrászeni srodze nieprzyjaciele waszy, y będą straszliwie uciekáć przed wami, Deut: 28. tak iż przed pięcią waszych, będzie ich sto uciekáło, a przed stem dzieśięć tysięcy. Táme potym dáley dokládać raczy: Iż iesliże też przykazanie moje, głos moy, a upominanie moje wzgárdzicie, tedy iuz też ná wszem będą przekłete wszytkie sprawy wasze, a strách uczynię w oczach waszych przed namnieyszym nieprzyjacielem waszym, a twarz swá postáwię przeciwko wam, tak iż upadniecie y przez mieczá przed nieprzyacióły waszemi, a będziecie w posłuszeństwie ludu nieznáomego, ktorzy was w omierzeniu mieć będą. A choć was nikt gonić nie będzie, uciekáć będziecie. A nákoniec listem od wiátru wzruszonym ustrászeni będziecie. O záprawdě Miło: Pánowie braćia, żeć to iest srogi dekret a sroga sentencya a isćie nieomylna Páná tego, ktoraby nam ustáwicznie miáła brzmieć w uszách naszych.

Ach niestetysz miły Pánie ná naszą wielką ospałość, iż choć widzimy iawnie zechny są iawni przestępcy a wzgárdzićielmi świętego imienia Pańskiego, a przedsię bezpiecznie ná to śpiemy, y Spieg pewny ná sprawy nasze nie kto inszy iest iedno grzechy a wyzstępki nasze. owszem sobie iawnie roskoszujemy w złościách swoich. Ażáż tu trzebá lepszego śpiegá ná nas nieprzyacielowi naszemu, álbo wietrzego zdryayce co przenosi wszytkie sprawy nasze, iedno ten srogi

śpieg á zdraycá grzech nász, á występki násze? Záprawdě zeznać to mušiemy zechmy są sámi siebie dobrowolni skažce, á rozdrápáče y oyczynny, y wszystkich roskoszy nászych: gdyż Pan, iáko się opowiedác raczy, da serce, da śmiałość, da wiadomość nieprzyjacielom nászym o káżdey sprawie nászey, a nam da strach w oczách náczych, ták iż listem wiatrem záchwianym snádnie ustrászeni będziemy, á ku żadney sprawie swey poczciwey nigdy przysć nie będziem mogli.

A ták moi Miło: Panowie bráćia, á zdawna ná wszem sławni á zaćni Polacy, chcemyli być srodzy káždemu nieprzyjacielowi nászemu, chcemyli być bezpiećni od káždych naszořszych przygod swoich, y káżdego niebezpieczeństwa swojego, chcemyli áby sprawy y wszystkie rády násze zázwždy były sławne á práwie kwitnące w káždych postępkách nászych, potrzebá abychmy według przestrogi

Gal: 6. Páwłá świętego: Dum tempus habemus operemur bonum: to iest, Poki czás mamy czynimy dobrze. Tákże teź záchowáli się y według

Isa: 1. náuki Izáiaszá Proroká Bożego, temi słowy do nas wołájącego: Quiescite agere perversé, et discite benè facere; to iest: Poniechayćie czynić przewrotnie, á ucćie się dziáłác dobrze. A toć iest zbroiá, a toć są dziáłá, y namocniejszye bechtery twoie. Rzućcie się tedy rádzę Miło: Panowie bráćia do tey świętey zbroie, á do tarcze mocney, gdyż to iest zbroiá twoiá namocniejszya, powstanie ze złości twoich. A to teź iest mocna tarcz twoiá nádzieią zupełna w Pánu twoim, á tu się iuź nic nie lę kay będąc ubrány w táką zbroię, káżdego sprzećiwniká swego, áni żadney przygody swoiey.

Bo iuź gdy Pan będzie z tobą z obietnic swoich, iuź káždy upadáć á drzeć musi przed tobą przećiwnik twoy, niebezpieczeństwo twoie. Juź da Pan strách w oczách, twoich iż ich wiele ućiekáć mušić ná iedno weyrzenie twoie, iuź się ná plácu nie zostoí Gog y Mágog, to iest, twoy naszořszy nieprzyiáćiel Turcyn z Tatárzynem, bo zá obietnicą Páńską iuź musi być zniszczony y stárty ze wszystkimi woyski swemi, iuź nędznie upaść mušić ze wszystką mocą swoią, ták bárzo że psi y bestye polne nie będą moc przeieść ścierwow, a konie twoie po kostki będą brodzić we krwi boiownikow twoich.

A izby zaś za ospałością á niedbałością naszą, á nawet y za cWtóra przy-
poniewieraniem naszym zawodziciechmy mieli miłą oyczyznę naszą, zyna ginie-
y sámych siebie, y wszytek narod ukráinny Chrześcijański. tedy niaszego.
snádnie káždy to może obáczyć, iż nam dał Pan Bog Krolestwo
Polskie niepomáłu szerokie y długie, ktore się ták szeroko iáko też
y długo rościąga z niemálemi pożytkámi swemi, á iesli gdzie na-
więcey iáko na ukráinie by mogła uziąć osadę swą skuteczną, iákożby
snádnie przyść mogło to do efektu swego, by nas nie odrażála od
tego niedbałość á ospałość naszą. Acz Pan Bog będąc zagniewány
y niepomáłu obráżony z nieznośnych á mierzionych postępkow ták
tych ludzi ukráinnych, ktoremi iego naświętszą miłość drzewiey Ukrainá tam
obráżáli, á to śmieie rzecz mogę, że im to przychodziło z niskąd była ieszcze
inąd, iedno iáko Sodonie y Gomorze z obfitości wielkiey chlebá, w z dawnych
ktorey opływáli nie ináczey—iedno iáko w tuku, skąd też będąc in- czasow zbu-
crassati, impinguati, ięli recalcitrare Domino: Zák co P. Bóg wzru- rzona.
szony będąc gniewem zápalonym przeciwko im, zniszczył ich pań- Hier. 5.
stwá, roskoszy ich, y sámych w niewolá do rák Pogáńskich po-
dawszy, zgoła pustá ukráinę od kilku set lat był do szczęta uczy-
nák: táká ukráinę mowie, ktora iest iáko folwárkiem drugich ziem, iáko
niegdy on był Egipt: ábowiem y polá ták bárzo są śliczne, by teżkiem iest dru- Ruska zie-
miały być one Wergiliuszowe Campi Elisij, á to częścią prze row- gich ziem na
nosć ich, częścią prze okoliczność nieiákich gor, borow y lásow kształ E
gdypu.
wzdzięcznych otoczywość: ktemu bárzo wesołe y rodzáyne, do tego Polá iáko są
śliczne y uro-
dzáyne.
bydła, zwierzu, ptástwá rozmaitego, ryb, y inszych rzeczy do ży- Bydła, zwie-
rzu, ptástwá
wności ludzkiey należących, tak bárzo wielki dostátek y obfitość, wielkość.
nie ináczey iedno iakoby się ták sámá Ceres y Dyáná urodzić miała.
Ktemu miodu w borách y pásiękách ták wielka moc, że oná Hillá Miodu dostá-
tek.
Sycyliyska, áni on Himetus Atycki, nie ma co czynić. Nie wspomi-
nam win w gronách by się też miał Jowiszow syn ták zálac iákoż Win w gro-
nach.
y pitych win snádnieby tam zámnożyć się mogło, iáko tego znáki Win pitych
y podobieństwá są wielkie po dzikich winách, które się tam sámó snádnie zám-
nożenie.
rodzi, y wierzę że ták bog Bacchus Pogáński stolicę swą był zá-
łożył, iákoż y teraz wierni iego Apostołowie in laudem iegó nie po-
máłu trahunt Bacchum. Nuż rzek rybnych niemáły poczet, miedzy Rzek ryb-
nych nie má-
ły poczet
miedzy kto-

remi Niepr
jest głową.

Orzechow
Włoskich
nięzmier-
ność.
Jezior ryb-
nych wielka
moc.

Ukrainá
jest iáko oná
ziemiá obie-
cána.

Exod: 13

Isaiae 64.

1. Cor: 2.

Ukrainá
jest Mágne-
sowey na-
tury, gdyż
ciągnie ká-
dego do
siebie.

Matth: 11.

Niedbáłość
á ospáłość
wielka ná-
szá do dobro-
go mienia
pátrz iáka
jest.

Wiśle, od samych państw Moskiewskich początek swoy biorąc, y pod
sámy Kiiow idąc, aż do sámeego się morzá ciągnąc. Orzechow zásię
Włoskich ták wiele, by też miáła być tá ukrainá drzewiey Włoską
ziemią. Jezior też rybnych iest rzecz niewysłowiona. Ale co się ták
dálece na słowá szerokie zdobywam, gdyż tá tam tá regio iest zgołá
iákoby oná terra promissionis, którą był obiecał Pan Bog narodowi
Żydowskiemu, ná ten czás kochánkom swoim, uiścić fluentem lácte
et melle: to iest, opływáiącą mlekiem y miodem. A náwét śmiele
mogę przyszychtowác ná tę ukrainę słowá one z Izáiaszá wzięte
Páwłá świętego: Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in
cor hominis ascendit, quae prae paravit Deus iis qui diligunt illum:
to iest, Że oko nie widziáło, ucho niesłyszáło, áni w serce czło-
wiecze wstąpiło, co Bog nágotowáł tá tam ná ukrainie tym ktorzy go mi-
łuią. Tá tedy, mowię, sztuczná ukrainá będąc dla grzechów nie pomáfu
skarána, y w puste polá obrocona prze ospáłość á niedbáłość nászę,
niedbamy teraz o to, iákoby te puste polá á tá wdzięczna ukrainá
była znowu ludzmi osadzona, tákowemi ludzmi, zá ktoremi bychmy
byli zawždy iáko zá murem od nieprzyacioł Krzyzá ś. A snadnieby
do tego przysć mogło, gdyż tá tam tey ukrainy kto iey zákuści, zostac
tam każdy musi, bo ciągnie do siebie káżdego narodu człowieká,
iáko Magnes żelázo: á to nieskąd inąd pochodzi, iedno że to sprá-
wił sam genius loci, że tá ukrainá położenie swe ma náder pod we-
sołym niebem, w powietrzu zdrowym, w kráiu náder żyznym, że prá-
wie wabi nas, y głośno woła ná nas tá ukrainá słowy Zbáwiciela
nászego: Venite ad me. omnes qui laboratis et onerati estis, et ego
reficiam vos: to iest: Podzćie do mnie wszyscy, ktorzy tu z piaskiem
się będzićie, á z ciężkością żywności dostáiećie, á ia was opátrzę
grunty tłustemi wszelákiech obfitości. A słusnie woła ná te niebo-
raczki, ktorzy tu wołá nędzę á niedostátek ćierpieć, niżli tá tam w
roskoszy opływác, á Pánu Bogu zá niewymowne dáry część i chwałę
oddáwác, wołá niedbáley á ospálcy że w oyczyźnie ich nieprzyaciel
swe proporce rościága y lábuie, nízeliby on sam wespołek z miłym
á zacnym potomstwem swym ku czci á chwale P. Bogu swemu tych
dárow Bożych záżywał. Woli niedbáły oyczyc że tá tam dármno pożary
gorájá, wilcy wyiá, á dziecy konie z niedzwiedziámi y z sárnámi

wielką roskosz mają, niżejliby on sam rozumne stworzenie Boże tego
wszytkiego uczestnikiem był. Jákóžby się y tym szykom Tátárskim
niepomáłu zámieźáło, ktorým się tam bárzo mieszkánie upodobało:
czego gdyby się zániedbáło, nápotymby nam to wierá niepomáłu
szkodziło, ácz to sobie ludzie zá nic poczytáią, áno zła więc pos-
sessya, á trudno sądzić, iáko złego sąsiádá dawnością wypędzić. O
by się obaczyli co sobie lekce poważáią, iesli nie teraz tedy nápo-
tym tego záłowác będą, y nie długo tego doznaią iesli się nie poczuia, że
tego záłowác muszą. Bo gdyby te pustynie státecznie osiádlý, y ^{Zá osádze-}
sławá Koronie, y ludziby—przybyło niemáło ku obronie, á smiewieleby nam ^{nim pustyni}
śmiele rzecz że ták wiele iáko z Polski Máłey y Wielkicy. Jákóž ^{pomocy do}
y pożytek w dwoy nasob przyrosłby niemáły Koronie Polskicy, ^{obrony}
iáko pierwey przed czásy był w tey ták ukráinie, bo znáć z wielu ^{przybyło.}
coniectur, że korcem pieniądze tam drzewiey mierzyli, znáć to ^{Ukráiná że}
ieszcze po kościołách, y niemáłyich kosztách, ktore ná on czás ku ^{plywála w}
czéi á chwale Páńskicy podeymowáli, że ná ściány y dáchy kościel- ^{bogactwach}
ne łopátami práwie złoto wálili, dosyc náder sztukámi misternemi. Zamki ábo ^{znáć to po}
Podzmysz do zamkow spustoszáłych, ábo iáko w tam tym kráiu ^{pustych ko-}
wedle nazwiská ich Horodyszcz sypánych bárzo mocnych y srogich, ^{ściołách.}
ktorych żadną mocą (oprocž wymorzeniem głodem) áni dziáły ze ^{basztámi po-}
wszytkiego swiátá zburzone być mogá, y poki swiát swiátem bez wszego ^{twierdziwszy,}
náruszenia stác mogá, ktorych náwet basztámi troché potwierdziw- ^{byłyby nie-}
szy, á Páná Bogá ná pomoc wziáwszy, niewiem quis esset contra ^{dobyte.}
nos: bo nietylo mocy Tureckicy ábo Tátárskicy, ále wszýtkim mo- ^{R om: 8.}
com swiátá tego może się ták pokrzepić ná nich tego: kto temu
nie wierzy, niech obeyrzy, dozna tego snádnie káždy á nieomylnie. ^{Prze niez-}
A widząc iuz práwie ná oko ták wielce obfitá ukráinę y z ^{mierne po-}
káždey miáry pożyteczną, y do obrony snádną, á będziemże iuz ^{żytki tey}
więcey niedbáli y ospáli do osádzienia tey wdzięczney, miłey, ro- ^{ukráiny ma-}
skoszney, obfitey ukráiny, á oyczýzny naszey? á będziemże ták dla ^{my ná nią}
Bogá żywego dłužey sámi sobie, bráciey. y siostróm swým ták bárzo ^{slusnie oko}
niežyczliwi? że nie tylo sámych siebie, ale y tych zacnych bráciey ^{mieć.}
swey ná mięsne iátki nieprzyácielowi Krzyžá swiętego wydáwác, a
im do spokojniejszy y bezpieczniejszey osiádkości niebędziem do-
pomógác? gdyś się to z kilu miar może porátowác, że nieprzyáciel

nie będzie już mógł tak dalece przebárszczać, y po tak rokosznych, miłych á wdziecznych campis Elisiis lábuiąc, proporcow swych rościągąc.

A iżbyście W. M. moi Miło. Pánowie bráčia modum wiedzieć mogli suadniejszy, pędzsy do osádzenia tych pustyní, ku niemálemu pożytku y pociesze wszystkíey Korony Polskíey, tedy W. M. podam kilá drog do tego snádných y znośnych.

Do osádzenia snádniejszego pustyní jest ten sposob pírwszy.

Naprzod żebyście W. M. J. K. M. do te^o wieść ráczyli, żeby on ná sámej ukráinie áby náwet w sámych Kiiowie, ze wszystkim dworem swoim, po wszystkie czásy swe według potrzeby trawíł, ábowiem ludzie często się do J. K. M. iáko też y od J. K. M. przeiezdzáiąc, będą się przypátrowác żyznym kráiom, rokosznym miescom, wdzięcznemu położeniu, za czym sobie lubowác będą, á zátym y osieść pomyslá, á nawet ciż co się będą dworem báwić przy J. K. M. osádzác te pustynie sami sobá będą, gdyż to dawne á prawdziwe proverbium: Ubi bene ibi patria, á tam iuz y wychowanie J. K. M. snádniejsze ze wszystkim dworem swym mieć będzie, bo nie strawi tego tám J. K. M. z dworem swym zá dwie lecie, co strawi w Polsceze mieszkáiąc za rok, czeg^o doswiádczyć będzie J. K. M. raczył pierwszego roku, y przyznác mi to J. K. M. będzie raczył, że sic est et non aliter: á to też iuz nie ná rękę Pogáninowi będzie słyszác pod bokiem swym blisko Krolá Polskiego á pomázáncá Páńskiego z niemáłym orszakiem dworu swego, boiác się zá tym niebespieczeństwá záżyć, co y godziná iákiego, względem czego wszystkiego będzie się co żywo ná ośiádłóść tych pustyní pod skrzydłá gárnełó pánuá swego, biorąc moc y serce przeciwko sprośnym Pogánom, á nieprzyácielom Krzyżá święte^o: skąd sławá J. K. M. nieśmiertelna rość będzie, á rádości y wesela z pożytkiem Koronie Polskíey przymnáżác się będzie. A co jest niemiejsza ále y owszem naprzedniejsza, że prawdziwa chwałá Páńska drzewicy popiołem posypána y práwie zágrzebiona, iuz krzewić się znowu tám będzie, y iáko nasliczniejsza zorzá żárzyć się będzie.

Wychowanie nie nigdzie snádniejsze niemoże być J. K. M. z dworem swym nád ukráine.

Do osádzenia pustyní jest ten sposob wtóry. Niż iákim sposobem

Drugi modus tákowy do osádzenia tych pustyní snádný náyduię być, áby J. K. M. ná sámych szlákách od Tátar y od Wołoch cztery zamki postáwić raczył: do tego raczył mieć ná samym Nizie zá sámemi Porohámi ludu Kozáckiego, bądź też słuźebnego przy-

namniey obecnych pięć tysięcy, ktorzy áby więcey państw stácyámi Páná naszego nie plundrowáli, y przykrości ludziom żadnych nie wyrządzáli, á przymierza z Turkiem y z inszemi Monárchámi nie tárgáli: Do tego máiąc ie ná wodzy y pod posłuszeństwem Hetmáná zacnego, aby extra metas nic nie wykraczáli, potrzebá ie według náuki Páwła świętego wictu et amictu takowym sposobem opát-rzyć.

potrzeba osądzić.

1. Tim. 6.

Co się tycze naprzod z strony wictu ich, tedy takowym sposobem (máiąc też wzgląd y na żołd álbo iurgielt ich) káždemu z osobná ná káždy miesiąc po złotych czterech potrzebá im dáwać. A iáko ná káždy miesiąc pieniądze się im będą dáwać tak też káżdego miesiącá przy dawaniu pieniędzy powinni się będą wszyscy słuźebni przed Hetmánem, álbo przy namiestniku iego przysięgłym inunstro-wać y popisować: czego pisarze á száfárze ná mieyscu Biskupá Kiiowskiego też przysięgli máią pilnie doglądác teg°, iáko by w czym iákiey koluzyey nie było, á Rzeczpospolita żeby w czym nie była oszukána y zawiędziona: Y tamże zaráz przerzeczeni száfárze przy pisarzách ludziom do boiu godnym będą pieniądze sámym do rąk dáwać, á rotmistrzom także zosobna według náznáczenia żołdu ich, á to dla tego áby żaden tak wielki iáko y mały w żołdzie swym nie był ukrzywdzon. A pieniądze nie mogą niskąd inąd ná nie być, ieno z dziesięcin Ruskich á z Kwártý, gdyż tá Kwártá ni nacž inszego też iest z przodków nászych legowána, iedno ná obronę Rzeczypospolitey, czego się niegodzi łamac, á zwłaszcza tak zdrowey ustáwj, y takowey godney uchwały oycow miłych nászych, ile nam práwym synom ich, y owszem tę kwártę ni nacž insze° iedno na obronę naszą, y miłey bráćiey nászey przystoi obráćác, ktorzy ná ukraínie mieszkáiąc, y w wielkim niebezpieczeństwie opływáiąc do nas bez przestánku wołáią słowy Jobá świętego: Miseremini mei, miseremini mei saltim vos amici mei: to iest: Zlituyćie się nádemną, zlituyćie się nádemną, wzdám tylko wy przyjaciélie moi.

Kozacy álbo słuźebni iáki máią mieć żołd. Kozacy álbo słuźebni ktorých czásow powinni się będą zázdy inunstro-wać, y przed kim.

Kozakom álbo słuźebnym ma żołd im iść z Kwártý iáko też z dziesięcin Ruskich.

Zyg: August w Piotrkowie 1562.

Job. 19.

O szczęśliważyby to Kwártá była, by się wždy kiedy w klubę skuteczną wpráwić mogła, iákoż potrzebá żeby się iuż wpráwiła, boby z tey Kwártý nie tylo ustáwny ratunek przez tak gotowe woysko do obrony Rzeczypospolitey bybył, ále y niemáłoby to było

Szkoła ry-cerskich

ludzi na-
pewniejsza
iest z kwár-
ty y goto-
wość pręd-
sza.

ćwiczenie Rycerskiej krwi Koronney, skądby potym rośli Rotmi-
strze, á z Rotmistrzow Hetmani, á do tego iużby zawnždy tym spo-
sobem y předsza gotowość nászã byłą z tey kwarty niż z tych
omieszkáłyh wici nászych gdyby na nas gwałt iáki przyszedł, kto-
regochmy nie raz zá wieku swego zakušili: Bo nim się ty zá wi-
ciámi wykustrzesz z domu swego, álbo nim ty słuźebnych przeciwko
gwałtowi předkiemu zbierzesz ku rátuunku bráćiey swey, tedy inż
zá předkością srogiego nieprzyiaćielá swego, iuż iest tway bráćiszek
w powrozie iáko iáki złodziey u nieg° w niewinności swoiey ska-
cząc przy koniu Pogániná srogiego. Ano iuż žonká iego która drze-
wiey iáko winna máćicá będąc płodna w domu miłego małžonká
swego, iuż iest u Pogániná sprosnego zá biodrámi ku więtszey zá-
łości á sromoćie iego. Dziateczki miłe iego, iuż nie iáko látorosłki,
uwiiają się około stołu miłego oycy swego, ále iáko szczeniátká
wyiác wygládiają z biesagu pogániná ku počiesze iego á ná žalóšć
wielká miłych rodzicow iego. Ano się iuż dym zá nim kurzy, á
ieszcze tuż przed oczyma iego, smaży się máiętnostká á ošiadłość
iego.

Psal: 127.

Ludzie
zwołowani
z nászey
ospáley
obrony iáko
są žalosni.

A tu uwáž káždy u siebie z W. M. moich Miło. Pánow y
bráćiey, iáko iest przeciwko tobie zá tak nierychłym kustrániem
twoim záłośznie zekrwáwione serce bráćiszká miłego tweg°, uwažay
y to u siebie, iáki iest płáč, álbo iákie nárzekánie ná cieę iego,
przed máiestatem Páná twego, že mogąc go ráutowác nie ráutowałeś
go, mogąc obmyšlic drzewiey o snádney obronie iego, álbo náwet
máiac iuż Kwártę uchwaloná ná obronę iego, obroćiłeś iá na co
inszego. A ták iuż proszę dla Páná Bogá żywego, áby iuż tá Kwár-
tá byłą obrocona ná woysko ukraine á ni nacž inszego, by tež
przyvádło co nagwałtowniejszego, chceszli ábyś nie záżywał iuż wię-
cey y z bráćiszkiem swoim niebespieczeństwá srogiego od tyránná
okrutnego, iáko tež žebyś iuż uchodził przekłętá wielkiego ktore
odnošisz słuźnie od brátá swego, dla wielkiego niedbálstwá twego.

Kwártá
wiele czyni
álbo wy-
noši.

A iž piénieży ná pięć tyšięcy słuźebnych wychodzi summy
dwiešćie y czterdziešci tyšięcy złotych, czego Kwártá ták dálece nie
može wynošić nád sto y dwádziešciá tyšięcy złotych, tedy nie
uszczerbiáiac skarbu inszego Rzeczypospolitey, gdyż się potrzebá ná

wszystkie strony Koronie oglądać, do tego żeby iuż Ruska ukraina była zawnždy pewna swoiey obrony, tedy nazdrożnieyszaby rzecz była, aby generaliter wszystkã Ruska ziemiã nemine excepto dzieŹiãtã kopę zãraz w tymże roku, kiedy się słuźba źãcznie, kãżdego urodzãiu swego nã tã obronę z miłosci sãmych siebie, gdyź o nie sãme nãwięcey idzie iãko teź y z miłosci wszystkiey Rzeczypospolitey, do tego z dobrej woli y chęci swey, do rãk biskupã Kiiowskiego postãpiã. Gdyź iãko wszelka duszã potrzebuie obrony, pokoiu, a nãwięcey Ruska ziemiã, tedy potrzebã nã to miec wzglãd, aby się teź kãżdy nã to dzieŹiãtã częŹciã urobku swego przyłoczył wiecznemi czasy, a nã to się nie wzdrygał, gdyź to dobra a szczęŹliwa kopã, ktora dziewiãci strzeże, a nãwet zdrowia y wolności twoich echronia, gdyź dobrzeŹcie tego zakuŹili, y iesteŹcie tego dobrze swiãdomi, iãko od nieprzyaciãlã Krzyźã swiętego nie raz byliŹcie splundrowãni, iãko iuż nie raz obcy a srogi nieprzyaciãl przechodził mocã wielkã do domu twego, iãko palił nie raz srogim ogniem dom twoy, y wszystkie roskoszy twoie, iãko teź nie raz poŹiekiwał głowy dziatkom twoim przed oczymã twemi, iãko teź nie raz zelżył uciãwiã małżonkã y narod twoy, a nawet y ciebie, iãko się trãfiało nie raz, że cię iãko psã wodził nã łãncuchu przy koniu swoim, tãkãc głowã twoiã, iãko teź iuż nie raz poŹiadał a bo rozflarzał wszystkie mãietności twoie, że wãŹnie się nie raz wykonywa nãd Ruskã ziemiã ono Wergiliuszowe nãrzekãnie, temi słowy nãpisãne:

Dziesięciny
powszyt-
kiew. Ru-
skiej ziemi
gdyź do
żadnych
KoŹciółow
nie idã,
słusznie
miałyby
byc obroco-
ne wszyst-
kie nã obro-
nã Rzeczy-
pospol: y
do rãk bis-
kupã kãżde-
go Kiiow-
skiego do
szafunku
powierz-
ne.

Barbarus has segetes, En quo discordia cives
Perduxit miseros. En queis consevimus agros?
To iest:

In Buc.
Eglo. 1.

Obcym praca nãszã do korzyŹci przyszã,
Skãd nas teź załosc z przeklãtã nãdzã doszã.
Nie wolnismy w swoim, a w nãsze krainy
Obcy narod wchodźi, trapiãc bez przyczyny.
Niezgodã to robi, rosterki domowe,
Co stãd zã upadek, ledwie kto wypowie.

A co teź iest niemniey rzecz załosna, że nieprzyaciãl twoy obcy iesli cię nie splundrował y do koñcã nie zebrał, a bo nie

Ukraina
Ruská iáką
niewolą
čirpi od
żołnierzá,
abo od ko-
zaká.

uśidlił iako ptaszká ná iáycách, tedy cię twoy obróńcá obecny máło nie sroźszy plundruie y w niwecz cię obráca. A zaż żołnierz álbo kozak gdy go w domu swym masz, nie stoić zá nasroźszego Turczyná, álbo zá nagorszego Tátárzyná? Doznaeś tego nie raz, że iuż niestetysz nie woleneś w żenie swey, w dziatkách swych, y w czeładce swoiey, nie woleneś w domu swym, y we wszelákim domostwie swoim. A co iest nacieźsza, ciebie gospodarzá swego w tym nie uszańowawszy, iako zá niewolniká sobie ma, iuż nie ty pánem domu swego, ále gość twoy niezbyty: iuż nie ty száfujesz dobrem twoim, ále iuż żołnierz álbo kozak tobie wszytkiego obrokiem udáie, á nawet cźci y zá pieniádz ná tobie nie zostáwiwszy, dom twoy zháńbiwszy, ciebie z domu twego włásnego wywlokszy, y kiiem cię stłukszy, iako niewolnikiem tobą się poniewiera, y włásnie się to dzieie z tobą káżdym, co Wergiliusz o żołnierzách y o kozakách pisze w swym wierszu:

Impius haec tam culta novalia miles habebit.

In Buc:
Eglo: 1.

To iest:

Niezboźni żołnierze z kozakámi nász: ośiádkości,
Na łup srogi swoy obroćili bez wszelákiey lutości.

Dzieśięćinę
gdy ná ob-
ronę dasz,
iákie^o nie-
bespieczeń-
stwá
uyść mo-
żesz.

A widząc tedy, y tego dobrze nie raz ná sobie doznawáiąc, á będzieszże się tę dzieśięćinę wydać wzdrygał: Ktora cię od wszelákiey ángáryey y praeángáryey, to iest od niewoli y wszelákiey krzywdy, á nawet od wszelkiego niebezpieczeństwa twego będzie zastępowáłá, ták od nieprzyaciéla obcego, iáko od żołnierzá ábo kozaká obecnego: gdyż też iednák wiem to dobrze, dzieśięćin tych wy (od których nie iest wolen y sam Krol J. M. tákże też y Biskupi, y Opáci, á nawet wszytká Korona Polska) żadnych do kościołow nie dáiecie. Jákoż teraz gdy się ná to poddácie, tedy káždy biskup Kiiowski zá te dzieśięćiny wásze powinien iuż będzie naprzod chwałę Páńską zá to rozmnáżać, gdyż to iest nayprzednieysza tarczá y zbroiá przeciwko káżdemu nieprzyaciélowi Krzyża świętego, iáko w tym káżdego upomina Pan Bóskiem iusty swoiemi: *Primum quaerite regnum Dei, et haec omnia adiicientur vobis.* To iest: Napierwey szukayćie krolestwá Bożego, á te wszytkie rzeczy wam będą dáne.

Żadne nie
są tákowe
mocy, bez
Bożey po
mocy.

Matt. 6.

Potym też z tychże dziesięćin iuż będzie biskup przestrzegał, iakoby Z dzieięćinami biskup iako tey summy co ubędzie albo czego nie dostanie z kwarty, na służebny lud ukráinnny dzieięćiną tą nagradzał: którą też dzieięćinę się ma sprawować. ná dwádzieściá mil tak w szerz iako y w zdłuż, każdy obywatel Dzieięćiny iakim powinien będzie omłóciwszy do Kiiowá zimie odwieść, á biskup iuż kształtem státkami ná to przyprawnemi powinien też będzie ná Wiosnę do Porohow przypławić, et sic per consequens iuż y łądem do woyská maia być do Kiiowá odwożone. przyprowadzić, iako zá najlepszym przemysłem może tego dokázác: A Dzieięćiny iako też być maia z Kiiowá do Porohow bąc też y do woyská zaprowadzone. drugie zaś dzieięćiny dla dálekiej drogi nie woząc się z nimi spieniężyć ie może iako nalepięy.

A iako Seym każdy bez stanu duchownego nic nie ważny, także też y Trybunał bez tegoż stanu duchownego obeysć się nie może, dáleko więcey woysko kázde bez stanu duchownego iest iako ćiało bez dusze, ábo iako woysko bez hetmána, ábo iako owce bez pasterzá: á przetoż každemu biskupowi Kiiowskiemu, ile ukráinnemu Senatori, nie tylko bytność iego z kápłány á z káznodzieymi mądrymi iest bárzo w woysce potrzebna, ále też y to száfárstwo áby się to zá iednym kosztem odprawować mogło, według zdania mego iemu naprzystoynieysze iest, y ná kázdego biskupá Kiiowskiego to káznodzieymi mądremi iest nie on nie tylo powinność swą pásterską w woysce wykonywał, ále też pomálu potrzebna w i zá száfárstwem swoim tego pilnie przestrzegał. żeby tey summywoysce, iako też száfárstwo tak iésliby co iey ubyło, żeby tego dokládał z tych przerwczonych dzieięćin, a nie z skarbu Rzeczypospolitey. względem kwarty, iako też y dzieięćin, áby mu było zleczzone, iest rzecz naprzystoynieysza.

Á iż to być nie może áby zá wiernością Biskupá kázdego Kiiowskiego okrawkow z dzieięćin przerwczonych nie miało co ostáwác, tedy powinność będzie kázdego biskupá Kiiowskiego tego pilnie doyrzreć, aby dla ćwiczenia wszystkiego potomstwá kráioy Ruskich było Kollegium Jezuickie w samym Kiiowie z tych że dzieięćin fundowane, aby iuż do dálekich kráioy, dla náuk wyzwolonych dziatkom swym więcey się iuż ludzić w koszt wielki nie przywodzili, ále y owszem máiac szkołę zacną tuż przed oczymá swemi, tym ráczey się do niey śpieszyli, áby za takim sposobem nie tylko w osiadłości się sobili, ábo w szkołę Rycerską się sposobiáli, ále

Dzieięćin iésliby co nád Zold Kozácki albo służebny zostawáło ná co ma być obroconó.

y wszystkiey Rzeczypospolitey potym tym więcej á więcej zá takowym ćwiczenim w náukách wolnych pożyteczni być mogli.

Dzieśięćciná twoiá za czásem iákiey cię roskoszy y weselá z káżdey miáry domieszcíć może.

A tu uważ káždy u siebie tak stanu wielkiego iáko y namnieyszego, iákoć się w niemałą roskosz y w wesele twoie te twe dzieśięćciny obráćć będą, gdy będziesz widział miłego syná swego nád się mędrszego y w Rzeczypospolitey ku rátkunku iey biegleyszego. Jáką też uciechę y stąd możesz odnosić, że iuż zá taką nauką á rozrywką iego będziesz w krotkim czásie patrzył okiem swoim ná miłego potomká swego, á on zostawszy biskupem, bądź Woiewodą, bądź Kasztellanem, álbo iákim dygnitarzem siedzieć będzie ná stolicy pod bokiem Páná swego. O szczęśliważ to twoia, oycze miły, dzieśięćciná, którać tyśięćzny owoc, á nieśmiertelny pożytek uczyniła. O szczęśliwa záprawdę tá twoiá iest dzieśięćciná, która cię náwet zá taką szkołą od niebiespieczeństwá Tureckiego y Tátárskiego ochrania, która cię od niewczásu żołnierskiego y kozáckiego oszczędza, którać summy do obrony twey náznáczoney, aby iey nigdy nie ubywało, ná obronę twoię przestrzega, á iżby ná plácu záwždy woysko gotowe, przeciwo káżdemu nieprzyjacielowi twemu, ná wieki stało, teg° cię twoia dzieśięćciná domieszcza.

Hebr: 5. Száfárstwo to biskupowi ácz máło znosne, ále dla miłości Rzeczypospolitey nie má być ciężkie.

Plato de Rep. Cicer: lib. 2. Tusc. Quaest.

Cic: in Vatin.

A mali się prawdá rzec, iż to praca wielka ná biskupá y prawie máło znosna, tedj káždy biskup niech ná to pámięta, że iest ex hominibus assumptus, et pro hominibus constituitur: To iest, z ludzi wybrány á wzięty, postanowion bywa dla ludzi, máiąc do tego przed oczymá swemi y onę sentencyą Płatonową w liście do Archity nápisaną (w czym go też Cycero násláduje) gdzie go nápominał, áby pámiętał ná to, że człówiek nie sam dla siebie národził się, ále częścią dla oyczyzny, częścią dla powinnych, częścią dla przyaciół y potomstwá. Ktorą to sentencyą męza teg° zacnego, gdy w dobrym uważeniu biskup káždy Kiiowski u siebie będzie rozbierał, przyznáć to musí że oyczyźnie swoiey iest powinien pomoc, ráutowáć y podpórę káżdego czásu dáć, ogládájąc się też ná to, że od niey niemałe dobrodzieystwá odnosi. Jáko Cycero powiedział: Nemo est tam ingratus, tam impius, tam que nullius humanitatis, qui si patriae merita resumere velit, non eam magis quám seipsum diligat. Przetoż tey prace, ácz iest nie máła, iednák nie má się przed nią wzdrygáć,

gdyż nie tylko tym się będzie J. K. M. przysługował, ale y od Rzeczypospolitey wielkie bohomolstwo y łaskę za to zawždy będzie miał. A co jest nawiętsza iesli Cyceronowi wierzymy, że za tak uczciwą a zącą pracą swoją, Koronę wieczną za to w niebie odnie-
sie: A też mając sługi a száfárze potemu sprawne, y ktemy quod est maius wierne, może máłey molestýey y pracę w tym użyć.

Cic: de Re-
pub.

A iżby tá praca potężniey iść mogła, potrzebá też ná to respekt W. M. mieć, iakoby było y ná to opátwienie iákíe. Gdyż napisano iest u Páwła Ś. Kto szczepi winnicę, a owocu z niey nie ie? przetoż potrzebá opátwić żeby miał biskup Kiiowski o czym pracować wespołek y z sługami swemi pisarzmi, gdyż się to może opátwienie sstać nie z skárbu Rzeczypospolitey, ale z Ormian, ná którychby przystało uchwalić przynamniey cztery tysiące złotych, y ná kázdy rok perpetuis temporibus dáwać, gdyż rozchodu niemáłego, y kosztu wielkiego takowa praca potrzebuie. A nie trzebá ich w tey mierze záłować bo są íi szkodnicy Koronie nászey máło potrzebni: A nawet iáko sprawę mamy z tych co teraz z legácýey Tureckiey przyiecháli, że są nam u obcych narodow, a náwet y u samego Turká nie pomáłu niepráwi. Bo iáko Cygáni są naszemi złodzieymi y śpiegámi, Zydowie są naszemi iáwnnemi zdraycámi, tak Ormiánie są pewnemi nas do obcych narodow wydawcámi. Bo są takowey natury íi wszyscy ludzie, iż ná czyiem wosku iezdzą, tego piosnkę śpiewáią.

1. Cor. 9.
Biskup
Kiiowski
będąc szá-
fárzem,
skąd ma
mieć opát-
wienie z
sługami
swemi pi-
sarzmi.
Ormiánie
iáko nam
są u obcych
narodow
życzliwi.

A iżby też służebni álbo kozacy ná kázdy miesiąc biorąc pieniądze żołdowe márníe tych pieniędzy nigdziey nie rozflarzáli, tedy y ná to w woysce táki porzádek trzebá subordynowác: Aby Hetman wespołek z száfármí tego pilnie przestrzegał, iżby wszyscy służebni álbo kozacy nemine excepto te pieniądze żołdowe z obozu swego ná stronę ná żadną rzecz nie udawáli, y nigdziey też indziey wszelákíey żywności nie dostawáli, iáko też y innych potrzeb wszelákich iákimkólwiek nazwiskiem mogą być nazwane, nie kupowáli; oprócz szpichlerzew K. J. M. a to pod utráceniem służby. Jákoż iżby się to snádníe w rezę swą wpráwić mogło, tedy potrzebá ich in instanti támże ná ukráinie szpichlerzámi K. J. M. takowemi opátwić, w którychby wszelákíey żywności tak od iádła iáko y od

Kozacy
albo służeb-
ni biorąc
pieniądze
żoldowe,
iáko temu
zábíeżec,
aby ich z
woyska
swego nie
rozflarzáli.

Szpichle-
rzow dla
Kozakow
ábo służeb-
nych pot-
rzebá ich

niemálo ná-
budować,
y dobrze
wszelák-
mi potrze-
bami nász-
pizować.
Szpichlerze
iáko téz y po Wołyniu, á generaliter po wszystkiey Rusi obwołać,
iákim
kształtem
nasnádniey
mogą być
nászpizo-
wane.
Do szpich-
lerzow zá
iákie pie-
niądze po-
trzeby máią
być skupo-
wane.
Z szpichle-
rzow Kozak-
kom, álbo
służebnym,
zá pieniąd-
ze iákim
sposobem
żywności
iáko téz y
inszych
potrzeb Szá-
fárze máią
użyćć.
Przyczyna
tego.
Dlaczego
Kozácy y z
służebnymi
nie máią
się obrażać
z tego.
Sálámáchá
ktorey uzy-
wáią Kozá-
cy zá nao-
sobliwszy
pokarm,
iest własna
pasza. Ser-
bá, iest po-
lewká wá-
rzona z
kości.
Przykład
Matth: 20.
Własny
oyczic dla
oyczynny
wszystko

pićia, ták od málá iáko téz od inszych rzeczy wielá mogł káždy z
nich według potrzeby káždéy rzeczy dostać. A izby się szpichlerze
takowemi potrzebámi mogły snádniey opátrzyć, nim się skądinąd
w takowe dostatki záwezma, potrzebá będzie po wszystkiey Podolu,
iáko téz y po Wołyniu, á generaliter po wszystkiey Rusi obwołać,
żeby wszelákiey żywności ták od iadlá iáko y od pićia do szpich-
lerzow, iáko téz generaliter wszystkich zgolá potrzeb, ták lądem
iáko téz y wodą zá pieniądze dodawáli (a tym sposobem będzie stało
ukráinie za Gdańsk). Ktore pieniądze insze nie mogą być ná tę żyw-
ność obráćane, jedno z połowice teyze summy słuźebnego żołdu,
ktora to żywność y wszelákie insze potrzeby do szpichlerzow szá-
fárze od nich iáko napobożniey á nátániey skupowác máią, á z szpich-
lerzow zúsię słuźebnym álbo kozakom zá pieniądze zúsłuźone ták
z strony żywności, iáko téz y wszelákich potrzeb udáváć będą, iuz
nie według tám tey ukráiny taniości, ále według przy K. J. M.
drogości, á to dla tego, żeby się tym zyskiem mogły ták szpichlerze
porobić, y inszym niedostátkom mogło się zábieżeć iáko téz y
innym potrzebom do woyny należącym, mogło się dogodzić.

A stąd się Kozacy tym nie máią słuźnie, wspominájąc na swoy po-
karm sálámáchę, y na swoy napoy serbę, obráźać, iáko téz y wszy-
stkich słuźebnych, iesli się poczuwáią prawdziwemi miłosnikámi oyczy-
znj swey być, niema to nic ich obchodzić, máiąc téz y przykład przed
oczymá swemi z słuźebnych J. K. M. ktorzy tákież przy K. J. M. słu-
żąc, y tákież po cztery złote ná miesiáć biorąc, z targu przedsię żyć muszá,
y w budkách przy J. K. M. káwęcząc, y niewczásow wielkich, by téz ná
sámey ukráinie záżywáiąc, w czuynoścích téz swych niemniey iáko
téz y w gotowości zúwždy się popisuiąc, á wždy ná to namniey nie
ámárykuia, chocia miedzy niemi iest wiécey słuźebnych z narodow
obcych á nizeli obecnych. A iesli ten pondus diei et aestus portant
obcy narodowie, dáleko wiécey powinneyszy odnościć wiéwszy niew-
czás włásni oycycowie dla miłey oyczyzny, ktora ich wychowála, y
práwie wykarmiła, iáko włásna mátká dziatki swe. Bo iesli w kaź-
dym synie nie oddawájącym cáłey powinności rodzicom swym, godno
to iest strofowánia, gdyż tákowy káždy przeto w ohydę do ludzi
przychodzi: iáko dáleko ten wiészey przygány y od wszech niew-

dzięczności odnosić nie ma, który będąc wychowany in gremio oyczyzny swej, y omnibus ornamentis oszláchcony, stáie niewdzięcznym iey dobrodzieystwa. Záprawdę kázdy tákowy iesli sámí sobie tylko á nie oyczyźnie (ktora wszystkie w sobie zámyka) będzie pożyteczny, nie może się słusnie w poczet dobrych synow kłásć: A tákową iego niewdzięczność przechodzą y nieme zwierzętá, to iest mrowki, y pszczoły ktore społem prácuia, pospołu zgromádzáia, społnym niebezpieczeństwom sobie przeciwnym odpor czynia, spolnie prace swej używaią, i do niey potomstwo swe przypuszczáia. Gdyż tedy nas také ku podpomaganiu inszych przyrodzenie wrzusza y pobudza, ten zda się urzędowi swemu dosyć czynić, ktorego chęć cáła ku Rzeczypospolitey iásna y widoma iest, bo miedzy wszelákim złączeniem spolności ludzkiej żadne nie iest miłsze, y wdzięczniejsze nád to ktore iest Rzeczpospolitá kázdego człowieká: bo ácz miły ociec, mátká, dzieci, krewni, przyiaciele, ále miłóść tę ktorakolwiek iest miedzy ludzmi, oyczyzná sámá w sobie zamknęłá, y onę ogárnęłá. Przetoż Rzeczpospolita ma być za łodz rozumiana, ktora wszystkich ktorzy się w niey pláwia prace potrzebuie, y kázdy w niey będący ma się stárác żeby nie pogrążeńłá, ále do portu przespiecznego przyszlá, y iáko w niey wszyscy rozmáicie prácuia, iedyny ten cel máiać áby iá y sámí siebie záchowáli. Ták wszyscy obywátele do tego umysł swoy skłonny mieć máia, aby iedni ráda, drudzy pomocá, trzeci chęciá, czuynościa y pilnościa Rzeczypospolitey podpieráli y podpomagáli, żeby nie tylo była ab imminentibus periculis záchowana, ále y ná czasy potomne rozmnożona, gdyż nietylo niebezpieczeństwo ich sámých y poćiechę, tákowe stárание w sobie záziera, ále y potomstwá ich. Y iáko ten godzien przygány y wzgárdy, ktory pláwiać się, woli sam siebie niż łodz y w niey będące insze záchowác: ták y ten zászuguie mierziączkę, y z spolności ludzkiej wyobcowania godzien, ktory czasu niebezpieczeństwá Rzeczypospolitey pierwey o swoim dobrym, niż o pospolitym obmyślawa y rádzi. Tákowym tedy y umysłem y przedsięwzięciem będąc uzbroieni, obywátele aby wszystkie casus pro dignitate et libertate salutéque patriae mile znošili, za dobre y pożyteczne syny oyczyzny swej, máia być słusnie miáni, gdyż wszystko cokolwiek przez nie bywa sprá-

naskromnie znošić.

Miłóść oyczyzny przewyższa wszelká miłóść rzeczy ziemskich.

Srodki do pomnazania Rzeczypospolitey.

wowano, nie ku ich prywacie, ale ku zdrowiu oyczyzny obracac sie ma, aby tym postepkiem, immortalitatem gloriae sobie zasluzyli.

Kozaki albo
sluzebne
potrzeba tez
suknem
opatrzyc.
Na Kozaki
albo na sluz-
zebne skad
sukno ma
byc.

Wzgle dem zas amictu ich, potrzeba tez kazdego z nich zo-
sobna po dzieiacy lokci sukna Lunskiego opatrzyc, za ktore sukno
przychodzi wlasnie iako piecdziesiat tysicy złotych, w czym aby
skarbu Rzeczypospolitey nie uszczerbiako sie, na Zydy to onus wlo-
zyc potrzeba, aby oni iuz perpetuis temporibus sukna piecdziesiat
tysicy lokci, powinni piacia tysiacom kozakom albo sluzebnym pro
interesse suo wystawic, y na kazdy rok do rak szafarza biskupa
Kiiowskiego dla szafunku porzadnego oddac, gdyz oni lepsze sukna
rychley moga obrac, y taniej zawzdy niz za piecdziesiat tysicy
złotych, wedlug zwyklego szalbierstwa swego dostac. A tez na ich
tak wielkosc nie iest to ciezkki na nie onus, iako oni nam sa y
poddanym naszym barzo ciezczy, poniewaz nasze maietnosci mało
nie wszystkie przez nie sa wycnicowane, bo iuz nas tak prawie iako
Cygani pomamili, y iako wiley ozioneli, gdyz co chcą, to znami w
Polszcze broia, a nas za nos od malego stanu do wielkiego iako
chca ku hanbie naszey za soba wodza. A nawet aza nie Zydowie
przez Ormiany skarby wszystkiey Rzeczypospolitey do Turek y do
Wołoch przemetlowali? aza tez nie Zydowie przez Ormiány tajem-
nice y sprawy wszystkie krolestwa Polskiego do obcych narodow
odnosza? Gdyz do tego ich wiedzie Talmut ich, o czym czytay so-
bie w Porzadku 2 w Traktacie 1. w Rozdziale 5. na karcie 11 y 15

Zydowie
iako gore
w Polsce
biora.

Zydowie
iako Chrze-
scianom
sa nieprzi-
jawni z ich
Talmutu
zrozumiec
mozesz.

w te slowa: Panowaniem Chrześcijańskim wiecey sie Zydowie maia
brzydzc, anizeli panowaniem Poganski. Y mniejszy grzech iest
sluzyc Poganiinowi anizeli Chrześcianinowi. A na drugim mieyscu tak
w Talmucie ich stoi: Zyd kiedybykolwiek Chrześcianina na mieyscu
nieprzespiecznym widzial a ratowac go mogl: ratowac go nie ma,
ale owszem popchnac na szyje. Czytay w Porzadku 4 w Traktacie
8. O tym ze tez pisze ieden Doktor Ráphálfes w Rozdzieleniu 2
na karcie 355 y w księgach tez to iest ktore zowią Arba Turim
etc. Nu podzmy zas daley: Aza nie Zydowie w arendach lepszych
przed Chrześciany nad prawo pospolite przodkuia? Gdyz im prawo
tego broní, aby urzedu zadnego pospolitego na sobie nie mieli, na
ktorymby Chrześcianom roskazowac mieli: A oni na arendach nie

Zygmunt
w Piotrkow-
wie 1538.

tylko roskázuia, ale ku wielkiej zelżywości nászey nád Chrześciány co chcą to exequuią. Azaż też nád práwo pospolite Ceł, Myt, y Czopowego nie trzymáią? Azaż nád práwo pospolite nie chowáią Chrześcian zá sługi u siebie? Azaż bożnic nád swoy przywiley im dány á náwet y nád ich zwyczaj stárodawny, przy káżdym mieszkaniu swoim nie nábudowáli? Gdyż y ná on czas gdy páństwo ich in flore było tákowey prerogátyw y nie mieli, bo czytamy że tylo ieden kościół Sálámononow w Hieruzalem mieli, do ktorego się wszyscy ná nabożeństwo swoie zwykłych czasow y z dálekich kráíow schodzili. Azaż y to nie iest przeciwko práwu pospolitemu, że w zołtych czapkách Zydowie chodziec niechcą? Azaż y to nieznośne przeklęctwo Zydowskie iest nam nie ná rękę, czego się doczytác káždy może w ich pówszednich modlitwách, ktorzy nas trzy kroć ná dzień w bożnicách tych swoich, ktorzy nábudowáli ná trzy zbyty, przeklináią, przez swoie Zydowskie káplány temi Hebráyskimi słowy: Szuvoch Cheimoscho el hagoim einszar leu iaiducho veial Mamleches einszar beiszymcho leukorou. Co się rozumie po Polsku: Rozley Boże gniew swoy nád Chrześciány, y ná ich wszystkie Krole, ktorzy się niechcą uznác ná nászë wiárę. Jákoż czytamy o tym iádzie Zydowskim y w Tálmucie ich w Porzádku 1 w Tráktacie I w Rozdziale 4 w te słowá: Roskazuiemy áby káždy Zyd trzykroć przez dzień przeklinał wszystek zbor Chrześcijánski: á prosił Páná Bogá, aby gi stłoczył, stłumił y wykorzenił, pospołu z Krolmi ich y Ksiáżęty, y z Pány ich. A to zwlászczá máią czynieć kápláni Zydowscy w Synágodze álbo w bożnicy trzykroć się modląc na káždy dzień ná zelżywość Jezusá Názaránskiego. Azaż i to iest nam ná pomocy, iáko czytamy o tym ná tymże mieyscu iáko y wyższej, słowá w ich Tálmucie nápisáne: Bog, práwi, roskazał Zydow, áby iákokolwiek mogá, álbo zdradą, ábo gwałtem, lichwą, kradziestwem máiętności Chrześciánskie sobie przywłászczáli. A tu tkni człowiecze káždy Chrześcijánski siebie samego, iesli roskazánia tego swego Tálmutu Zydowie nád námi nie exequuią? A ponieważ są nie tylo nam nieprzyiázni, ále y práwom nászym przeciwni, á do tego iż są miedzy námi, nie ináčzey iedno iáko wilcy drapieźni, dziwnaby rzecz byłá żeby się im w tey mierze lá lá iáko pobłázác miáło, áby

Zygmunt August w Piotrkowie, 1565.

Idem. 1567.

Zyg: August w Piotrkowie 1565.

S. S. libro 2.

Artic: xxxvi.

3. Reg: 5.

Zyg. w Piotrkowie, 1538.

Zydowie trzykroć ná dzień Chrześcijány przeklináią y ich Krole.

się to onus sukniáne perpetuis temporibus ná nie włożyć dla słu-
żebnych nie miało, gdyż też iednak oni na nás to wszystko swym
szálbierstwem wyszala y wymáchluią, á nawet y ichże promotorowie
to zeznawáią, że tego ná sobie dobrze nie raz doznawáią, á użdy
zá ich omamieniem spráwy ich forytuią, nas y sámych siebie za-
wodząc.

Hetman
iáki ma być
ná ukráinie
przy woy-
sku Ko-
záckim álbo
służebnych.

A iż tákiemu woysku, iáko się wyższey przypomniało, potrzebá
hetmáná człowieká cnotą uszychtowaného, ktemu zacnego, y w rze-
czách Rycerskich náder biegłego, gdyż według dawney á prawdzi-
wey powieści: Lepsze iest woysko jeleni gdy ie umieiętny lew po-
wiedzie, niżli woysko lwow, ktorymby głupi á tępy jeleni Hetmán-
nem został. Przetoż Miło: Pánowie brácia potrzebá tego wszystkim
W. M. pilnie przestrzegáć iákoby W. M. Hetmáná nie dávali
woysku ukráinnemu tákiego, ktorzyby chciał więcey przestrzegáć
pieszczotek swoich, z wymyślnemi połmiskámi, z rzezánemi axámity,
y z inemi niewieściami dziwno wymyślnemi przymiotámi, gdyż się
tákowymi wszyscy boiowi ludzie, á nawięcey ukráinni brzydzą: á
nawet y Koroná Polska zá takowemi przymiotámi człowieká tákiego
mogłaby snadnie, czego Pánie Boże uchoway, przysć do iákiey
lekkości prędko, gdyż ná káżdym Hetmánie, po Pánie Bodze, wszyt-
ká silus Reipublicae záwisła. Ale obierzcie W. M. człowieká nap-
rzod cnotliwego, ktorzyby się cnotą wspániála, á sławą nieśmiertelną,
á rozumem powáżnym, onym wodzem wszech cnot, umiał się spra-
wować; człowieká też obierzcie W. M. zacnego, ná ktoregoby się
było ludziom rycerskim obeyźrzeć, ktemu człowieká w rzeczách ry-
cerskich biegłego, ktoremuby woysko czásu potrzeby spráwie iego
mądrey smiele mogło ufáć, y byłoby przy kim się oprzeć; człowieká
do tego tám teyże ukráiny obywatelá bliskiego, gdyż nie może być
rząd dobry bez Hetmáná obecnego, ile ná nieprzyacielá prędkiego.
A co iest niemnię napotrzebniejszego, gdyż y to może być bez
nakládu Koronnego, potrzebá go stárostwem dobrze bogáтым opát-
rzyć, álbo nawet y kilkiem stárostw, gdyż zá dostátkiem wszystko
snadnie idzie, y rozumu przybywa, y ciężka praca nie bywa; Bo
więc według oney powieści: Aggravat ille labor quem nulla premia
sequuntur: To iest:

Hetman
skąd y iákie
mieć ma
opatrzenie.

Zawždy się taka praca za naćieższą miewa,
Skąd więc żadna zapłátá za pracą nie býwa.

Jakoż y Páweł święty tego poświadcza: y ktoż kiedy swoim 1. Cor. 9.
żołdem boiuie? Kto pásie trzodę, a mleka od trzody nie po-
żywa?

Toż się rozumieć ma y z strony Rotmistrzow, álbo według nazwiská tám tego kráiu Setnikow, tákże też y z strony dzieśiátni-
kow, ktorých ieśli chcecie W. M. mieć godne, potrzebá będzie zo-
sobná ich też nie tylo victu álbo amictu opátrzyć, ále też y Jur-
gieltem według zasług y gódnosci káżdego kontentowác. A ta kon-
tentácyá ich może być też bez szkody Rzeczypospolitey tym sposo-
bem: Wiemy to dobrze że uchwałá iest Seymowá, áby Zydzi
Chrześcijan oboygá narodu płéi ták męskiego iáko też y biało-
głowskiego do posług swych nie używáli, á iż ich upor w tym
náyduie się, iáko też y u nászych Chrześcijan wielka niesworność
pokázuie się, że uchwały Seymowe z Zydy tárgáią, coby mieli so-
bie zá wielką świętość powázác, tedy ich tym godzi się zá to po-
kárác, tak Zydá iáko y Chrześcijániná. Iż ktoby iakieykolwiek
płéi Chrześcijánskiey u Zydá służył álbo służyć chciał, tedy ma
in instanti złoty dáć z osoby swey do mieśckiey skrzynki á Zyd iż
Chrześcijániná przyjął, y posług Chrześcijánskich używa, ma dáć
też in instanti drugi złoty z osoby swey tákież do mieśckiey
skrzynki, álbo we wsi gdzieby mieszkał, tedy u Woyta oney wsi.
A te pieniądze máią być ná dzień świętego Marćiná w káżdym po-
wiećie do miásta głównego ná zamek, álbo do dworu Krolewskiego
sub fide et iureiurando w cále onego powiátu oddáne. A stámtąd
do Kiiowá odesłáne, y do rąk biskupá Kiiowskiego oddáne, áby on
z pánem Hetmánem porozumiawszy się káżdego Rotmistrzá iáko też
y dzieśiátniká według zasług y godności, ile ściágnąc będzie moglá
tá summá, kontentowác.

Rotmistrze
álbo Setni-
cy á Dzie-
śiátnicy skąd
máią iur-
gieltem być
opátrzeni.

Zyg.
August w
Piotrkowie
1565.

A gdzieby się to iuż zá pomocą Bożą w klubę swą wpráwiło, Hetmán z
tedy potrzebá też na to mieć wzgląd pánu Hetmánowi wespołek ze woyskiem
wszytkim woyskiem swoim (czego ma dogládać pilnie biskup Kiiow- iáko długo
ski ták przez się iáko przez száfárze swoje) áby kosz swoy tám koszem ma
swym stać
ná iednym
uroczyisku.

stánowili, gdzieby mogli być naysnádnieysza osádá y obroná od nieprzyaciół Krzyżá świętego. Y tak dłuگو koszem swym ná iednym uroczysku stali, áni się od mieścá do mieścá pędko pomykáć wázyli, ázby wzięťá efekt swoy osádá oná wespołek z twierdzá, dobrze obwárowaná, y dostáteczná ármatá opátrzoná, á to dla bezpieczeniśtwá y nápotym lepszego.

Pustynie iáko nasnádniey osádzone mogá być, trzeci spósob.

Rádá zdrówa každemu szláchécicowi nader ubogiemu áby nie był przyczyná do utrácenia nieprzepláconego skarbu szláchectwá swo^o.

A iżby też taki koszt wszystkiey Rzeczypospolitey nádaremny nie był, áni się dármo álbo po próznicy wody nie mierzyło, ále y owszem żeby te pustynie iáko naprédzey zá taką municyá y expensá niemáľá osieść się y zá kilá lat mogły, tedy tákowy modus nayprzystoynieyszy być ná to trzeci też náyduię. Aby z uchwały J. K. M. y wszystkiey Rzeczypospolitey przez Uniwersał byľo publikowano: iż szláhcíc każdy ktoryby nie miał w swey osiádkości łanu zupełnego. á kmieć iego puľ łanku cáłego, żeby ná ukráinę dla osádzenia iey byľ tákowy káždy ruszon, á iemu ten iego szpłácheć áby mu byľ záplácono od iego bliźszego, za coby stať, áľbo żeby przedáť komuby chciáť. Bo ten ućciwy narod szláchecki z przodkow swych będąc zacny, zá roskrzewieniem wielkim przychodzá, iáko baczę, do ubostwa wielkiego, á zátym co iest rzecz záłosna że iuż obracáią się y w sprosne chłopstwo, nie pámiętáiąc ná to. y máľo dbáiąc o to że tego drogiego kleynotu szláchectwá swego znácznemi posługámi z przodkow swych wygárdłowať, y krwiá swá z szláchectwo zápieczętowať, á niebáczny potomek to ućciwe y sławne gárdłowanie przodká swego lekce sobie poniewierá, y tę krew zacná á sławná ktorá rozlewať dostępując kleynotu nieprzepláconego szláchectwá swego, w lekkim powázeniu to u siebie ma. A ták tkni się tu káždy tákowy niebáczniku, uzał się rádząc utrácić ták kleynotu drogiego y nieprzepláconego, á nie rychľo zásię (iesli go w czym nád przystoyność swá uszczerbisz) poćiǵnionego, á iżbys nasnádniey przeszedł do tego, radząc uderz nisko czołem J. K. M. Pánu swemu, á próś żeby ochroniľ szláchectwá twego, á udzieliłci według stanu twego pustynń ná ukráinie páństwá swego, gdziebys iuż nie tylo ochraniaľ szláchectwá twego, z przodkow twych dostánego, ále dali Bog ieszcze poćiosaľbys go znácznemi posługámi swemi, á co też ieszcze nie mnieysza, żebyś tám nie tylo z miľym

potomstwem záżywał y opływał we wszelákim dostátku, ále tám gdzie niedzwiedzie, wilcy, świnie, y sprosne pogaństwo, drzewiey buiáło y roskoszowało, żeby chwałá Páńska przez cię iuż tám mnożyć się moglá.

A poniewáz pokazátá się iuż słuszná drogá bez szkody Rze-
czyzospolitey, skąd ma być Receptá ná zaplátę zołdu słuźebnym y
inszych rzeczy nízey opisáných ná pięć tyśięcy kozakow álbo ludzi
słuźebnych ná ukráinie będących: tedy potrzebá teź będzie, áby
kázdy biskup Kiiowski czynił liczbę co dwie lećie ná kázdym
Seymie z száfárstwá swego, iáko się sstała expensa iego. Y tám
ma zaráz odnieś teź kwit z seymu tego.

A tám moi Miło: Pánowie bráćia, á sławni zdawná Polacy,
gdy to iuż wszystko w klubę się swą wpráwi, y do efektu swego
dali Pan Bog iuż przydzie, iáka stąd póciechá twoiá będzie, iáka
rádóść y wesele, że zá tą osiádłóściá tych pustyni przybędzie iáko
drugie zá twego żywotá Krolestwo Polskie, iáką iuż podporę będą-
ziesz miał w obronie swey przeciwko kázdemu nieprzyiacielowi
swemu: iáko nieprzyiacielowi, który ná te, roskoszne pustynie twoie
drzewiey rozdárł był oczy, chcąc ie przed tobą opánowác y
osięć, szyki się mu połámiá zá lepszą czułościá twoiá: iáko nie-
przyiaciel iuż nie będzie zágládał więcey w gárnce twoie co warzysz:
iáko stąd iuż swobody, roskoszy, y wolności z weselem á rádóściá
lepszey użyiesz, á niżliś iey drzewiey záżywał, że teź iuż nie tylo
nieprzyiaciel twoy obcy, ále iuż zołnierz z kozakiem obecny nie
będzie ná głowie twey kołow więcey ostrzył, áni nád twym do-
brem przebarszczáł: á iáko nád tobą tákże teź y nád dobrem twoim
iuż nie będzie się więcey pastwił, y obecnościá się swą tobie nie
będzie przykrzył. O iákaz tu iuż tobie mówię radość z weselem
przysparzáć y przymnażác się będzie, á ieszcze więcey rozumiem
temu będzie się stąd niepomału twoie serce weseliło, gdyć Pogánin
iuż zdáleká będzie przyśpiewywał onym wierszem Pogáńskim, z
Wergiliuszá wziętym:

Nos patriae fines et dulcia linquimus arva
Nos patriam fugimus, tu Tityre lentus in umbra.

In Buc:
Egl. 1.

To iest:

My roskoszych y wdzięcznych naszych ośiadłości
Pozbyli od Rusaków dla ich nienawiści
Rádzi nie rádzi więc z nich muśielichmy zięchác,
A wy ná nich ięliście sobie roskoszowác.

A ty mu też będziesz odśpiewywał temiz tám u Wergiliuszá
słowy wziętymi:

Támże. O Meliboee, Deus nobis haec ocia fecit,

Namq; erit ille mihi semper Deus, illius aram
Saepe tener nostris ab ovilibus imbuit agnus.

To iest:

O niezbożni pohánícy Pánu Bogu brzydcey,
Zásiedlichmy tu ku czći iego świętey wszyscy.

A on się námi zázwdy będzie sam opiekác
Za co cześ mu y chwałę będziemy wyrządząc.

Ołtarz mu iego święty ku czći postáwiemy,
Ofiarowác báránka z zwycięstwa będziemy.

Gdy nam da Pan Bóg pustynie osądzić, iakim sposobem przed wszełakimi zły mi przygodami będziem mogli ulec.

Czego wszystkiego áby nam Pan Bóg dał doczekác, iego ná-
świętszey miłości potrzebá o to goráco zwywác, a dostápiwszy tych
rádosnych póciech, iemu cześ y chwałę bez przestánku potrzebá
żebychmy mu też wyrządźáli, y o tym się pilnie stáráli iáko bych-
my Máiestat iego święty sproszeni grzechámi swemi więcey nieplu-
gáwili, przestrzegájąc się tego ábychmy znowu nie przyszli do tá-
kiej niewoli y ciężkości ktore nas nágrzewáią od sprosnych Pogan,
á náwet y od swych domownikow: máiąc też wzgląd y ná to żeć
też y tá pustynia spustoszáła byłą drzewiey pełná ludzi Bohátyr-
skich, y tákowych ludzi dzielnych, że też mogł ie był Sámsonowi,
Hektorowi, Herkulesowi, Achillesowi, w męstwie y w dzielności;
przyrownác, á teraz poyrzawszy ná te pustynie spustoszáłe, więcey
się chce plákác á nizeli skákác. A to ich nie skądinąd pewnie pot-
káło, iedno że częstokroć obraźáli máiestat Páński, á w dostatku
y w obfitości opływájąc, równáli się w spráwách y w obyczájach
swoich Sodomie y Gomorze, á náwet ufájąc więcey mocom y boga-

ctwom swym niezmiernym, do Páná Bogá nie rádzi się ućiekáli w przygodách swoich.

Jákoż y my niestetysz miły Pánie prawie ich też torem idziemy: bo gdy nam Pan mało co pofolguie á rospieści nas w fortunách naszych, nie umiemy nic więcej iedno piskáć, skrzypáć, beb-
nác, kurzyć, piec, wárzyć, smáżyć y w nocy y we dnie, á o przysz-
łych rzeczách, álbo o tym czymby miał ubłágan być Pan Bog
nád złościami naszemi, álbo iákoby też y kárnością iáką pohámo-
wane być mogły złości nasze, gdyż złośliwi nigdy iedno zá strá-
chem grzeszyć przestawiają, námnieyszego słowká nie usłyszysz. A
Pan ácz długo czeka, bowiem miłosierny iest, ále też zásię ták o
nim pismo ś. powieda iż onego czekánia swego rad náwetuie sowitą
srogością swoją.

Abowiem choć to iest Bóg Chrześcijański á Bog miłosierny, nielza iedno się nam zá złościami naszemi á za dekrety swoimi musi obroćić w Bogá Pogániskiego, á w Bogá niemiłosiernego. A trudno go strofowác z świętey sprawiedliwości iego. A ták nie Bogéi nam krzyw, nie Pogáninéci nám krzyw, nie żołnierz, áni ko-
zak, nie Ormiánin, nie Zyd, áni Cygánin, álechmy sámi sobie
krzywi, iż ná się dobrowolnie wnosimy one srogie dekretá Páń-
skie, á nic się ich nie lękamy czásu pokoju á czásu roskoszy ná-
szych, owszem ie ieszcze srozezy ustáwicznie pobudzamy nad sobą.

A ták moi Miło: Pánowie brácia, chcemyli uyść tych srogich dekretow Páńskich, chcemyli uyść ták nieznośnych niewczásow naszych, ktore nas nágrzewáią często zá sprosnemi grzechámi naszemi. Znikuymysz się tedy iuż sámi nád sobą, nád domy naszemi, nád dziatkami naszemi, nád tą sławną oyczyzną swoją, y nád wszystkim zebrániem swoim, á nie bądzny więcej iuż sámi nad sobą szpiegámi á zdraycámi swemi, á rozdrápáčzami tey sławney oyczyzny swoiey, y maiętności swey, ále y owszem poprawmy rádniej we wszystkim żywotá swego, á podnieśmy ręce swe z Moyzeszem nábożnie wołáiąc do Páná swego, o święte wspomózenie iego, á ofiá-
rujemy mu też ná káždy dzień z Sámuelem onego báránká wdzięcz-
nego iego, Syná iego miłego Páná Jezusá Chrystusá Páná á Zbá-
wicielá naszego. A mieymy zupełną nádzieię o tym Pánu swoim,

Gdy w do-
státku álbo
w fortunách
iákich opły-
wamy, iáko
náder nad
przystoy-
ność swá
buiamy.

Jáko bę-
dziemyli
chcieli so-
bie pomoc,
możemy.

Gen: 17.

Deut: 17.

1. Reg: 7.

tedy pewnie y sprawy nasze y rady wszystkie domowe nasze, ták z strony prędkie° osádzienia pustyń Ruskich, iáko teź y względem namowy z strony násradnieyszey nászey obrony, poydą nam, iáko oná stára przypowieść iest, iáko wianki wił. A pewnie powstáną myśli y sercá nasze ná strách á ná srogość nieprzyiacielom naszym, bo pewnie będą ustrászeni ci Poháncy, nie ufy, áni dziáły naszymi, ále możliwością á łáską Páná Bogá nászego.

A gdy iuź zá pomocą Páná Bogá wszechmogácego, a zá łáską J. K. M. przydziesz do osiádkłości tych pustyń, niechże się iuź ná cię Pogánin sroży iáko chce, nic się ty przedsię w przedsięwzięciu swym nie lę kay, nic się nie trwoź pomniąc ná one słowá:

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito:

To iest:

Nie ustępy złośliwym, idź ty przedsię śmieie,
Gdzie tobie Pan Bog miły swą drogę usćiele.

Matth: 8.
W opátrz-
ności Pań-
skiej nie
mamy nic
wátpić.

Bo będzieszli się trwożył, strzeź ábyć Pan nie rzekł iáko Piotrowi: Máłeyś wiary nędzniku, á czemużes zwátpił: Bo gdy temu wiernie ufác będziemy, będzieć Pau pewnie podpierał do osády tákowey przedsięwziętey káżdey stałości nászey, y snadnie ukaże drogi do káżdych pocźciwych spraw á postępkow nászych, iáko oto przez mię pokázác wam raczył drogę snádną do wieczney obrony á do osiádkłości prędszey tych pustyń. Naydzieć się ieszcze y Gedeon do káżdego ziemskiego wybáwienia nászego, naydzie się y Moyzesz do káżdych dobrych y pocźciwych spraw nászych, naydzie się y Jozue co będzie Hetmánem naszym, á zówždy kiedy chce, y iáko chce snádnie naydzie rátunek w káżdym niebiespieczeństwie ludowi swemu, ktory będzie wiernie dufał iemu, gdyż to czynić raczył y przez niewiásty, iáko to czynił przez Judyth, ktora srogiemu Holofernesowi głowę ućięła, á lud wierny z obłężenia wyzwoliła: toź uczynić raczył y przez Hester, ktora lud Zydowski z niebiespieczeństwá wielkiego wydzwignęła, y sáмого głównego nieprzyiacielá Náámáná ná szubienicę wpráwiká: toź czynić raczy y przez inne,

Iudic: 6.

Exod: 3.

Josue 1.

Judit 8.

Hester 5.

okazując moc dziwną bostwá swego, iż on wszystko może uczynić iáko iedno raczy. Abowiem on nam ile do tych osiádkości mieśc pustych, iáko też y do obrony ich dopomágáć samże wiernie będzie raczył, iesli też wiernie ufáć będziemy świętemu miłosierdziu iego, y wspomózeniu iego. Przybędzieć nam y on Anyoł co pobił woysko Senácherybá srogiego. Naydzieć się ieszcze y Dawid on, co zábije 2. Paral: 32. sprosneg° Goliászá, ták iż będziemy bezpiecznie powiedzieć mogli z tym to przerwczonym Dawidem tym srogim Goliászom, nazwiskiem Poháńcom á nieprzyjaciółom naszym, iáko on był powiedział onemu zbrotnemu á okrutnemu Olbrzymowi Goliászowi: Iż wy okrutni Poháńcy stroicie się na nas z rozmaítymi przyprawámi swoiemi, ále my was bić będziemy w imię Páná naszego. A potym w kościele świętym iego wesołym sercem będziemy śpiewáć z tymże Dawidem Psalm: 3. one wdzięczne piosnki iego, — ktore on śpiewał po postráchách swoich, dziękując Pánu swemu, iż on sam raczył zetrzeć á pogromić wszystkie sprzećiwniki nasze, á wyłomic im raczył iáko lwom one srogie zęby ich, ktoremi nas pokásáć chćieli. A zátym moi Miło: Pánowie bráćia, życzę wam tego z sercá prawego, áby się Wászmościámi wszystkimi opiekał ten Pan, przed ktorego ręká drżą wszystkie mocy ziemskie, niebieskie, y piekielne.

LÁMENT, Authorá tych Ksiąg, nie mogąc znaleść Kościoła żadnego do biskupstwa swego, áni domu iednego mieszkánia swego, względem spustoszałych Ruskich kráíow przez sprosne Pogány Turki á Tátary, á to z Psálmu LXXIX uzięty.

Deus, venerunt gentes.

Poháńcy, o Boże żywy,
Woiuią twoy kray właściwy:
Kościoł twoy zesromóćili
Miástá z gruntu wywrocili.
Ná pował leżą po ziemi,
Trupy sług twoich, ktoremi

Karmi się ptástwo brzydliwe,
Y bestye drapieźliwe.
Krew po drogách żywa płynie,
Jáko gdy deszcz wielki linie:
A nie mász, ktoby z litości
Piaskiem nákrzył biedne kości.
Nász przypadek nieszcześnieły,
Sąsiad widząc zazdrościwy,
Oczy pášie, duszę cieszy,
Sobie y swym rownym śmieszý.
Rychłóż, wiekuisty Pánie,
Twy przeciw nam gniew ustánie?
Gniew pożárowi srogiemu
Rowny nie ugászonemu.
Ná tych užyi swey srogości,
Ktorzy żadney wiadomości
O tobie Bogu nie máią,
Ani cię w troskach wzywáią.
Ci przez ogień, przez miecz srogi,
Zniszczyli twoy lud ubogi:
Miástá y zamki budowne,
Położyli z ziemią rowne.
Niechćiey pomnieć nászych złości,
Ale užyi swey litości,
Nád. námi utrapionemi
Sługámi, o Pánie, twemi.
Obeydz się z námi łáskáwie,
A to kwoli swoiey sławie:
Przez imię swe záwołáne,
Przyimi nas zá przeiednáne.
Nie day, áby miał słyszány
Ten głos być miedzy Pogány:
Gdzie teraz on ich Bog sławny,
Ich obrońcá y stroż dawny?
Chćiey przed oczýmá nászemi,

Okazać pomstę nád temi,
Ktorzy sług krew twych przelali,
Y niewinne mordowali.
Usłysz krzyk więźniow ubogich
A wybaw ich z okow srogich:
Oddal od nich śmierć gotową,
Ktorą widzą tuż nád głową.
Sąsiadom płac siedmiorako,
Ktorzy nie tak nam snádz, iáko
Tobie Pánie, urągáli,
Sznupki sprosne zádawali.
A my twoiey lud-opieki
Będziem cię sławié ná wieki:
Nie zámilczym twoiey chwały,
Poki nieba będą stały.

Przedmowa

Do Jego Miło: Authorá tych Ksiąg.

Samá mię tu powinność przymusza do tego,
Cny Biskupie Kiiowski, z serca uprzeymego:
Abym tve wdzięczne mieścá Biskupiey Stolice,
Mogł wyśpiewać rymámi w cney sławie wysoce.
Amphionie w swą Lutnią musisz tu grác głosy
Dźwiznozmysłne, ktorych ton poydźie pod niebiosy:
Muśic pomoc Orpheus w głośną Lutnię swoię,
A ozdobićie głosy, ty iego, on twoie.
Minerwo z drugiemii boginiámi twemi,
Z tákiemi iákoś sámá przydź, záczni głos z niemi:
Ratio twoy w skrzypicźki niech gra Discant wdzię-
cznie,
Uweselićie cnego Biskupá serdecźnie.
Ulisses, y Pryámus, Hektor, y Achilles,
Mężowie oni zacni, á każdy z nich miles:

Wienceć też przez Boginie swoje posyłaia,
Wite z bobku winnego, nimi cię witaią.
Echo leśna z Nymphami y z ludźmi cnych kráiow
Sławi cię, według swoich rozlicznych zwyczajów:
Niebá wesołe, lásy, ono śliczne pole
Biełocerkiewskie, tudzież Uńawá twa w dole.
Lecz ieszcze lepiey miásto nowo zbudowane,
Ktore z przewiska twego Wereszczyn názwane:
Lepiey cię snadź wysławia, bo ma tę nadzieię,
Ze cię w sławę rozmnoży, wielce wywyższei.
Biskupia niemniey twoiá w twych kráiách stolicá,
Ktora przez długie czásy iák synogárlicá
Była ósieroćiałą, teraz widząc ciebie,
Przyjęła zá małżonká, ciesząc wielce siebie.
Obrałeś się ty Bogu rozmnáżać winnicę,
W dzikim polu, á krzewić w ludziách iey máćicę:
Obrałeś się puściwszy ná stronę roskoszy,
Wieręć tám roskoszniká nigdy nie nápłoszy.
Śliczne drzewá w około niey chcesz stáwić nowe
Pánu wdzięcznoprzyiemne pachniące cedrowe:
Jezuity, áby iey filarámi byli
Mocnemi, á złe źielská by z niey wygubili.
Zielská ktore zá wino smákuia swe groná,
A każdy co nimi żyw iest iák chytra wroná:
Niechay ie stroże gubią, niechay się nie plećie
Miedzy nowo cne krzaki, bądź źimie bądź lećie.
Obrał cię Bóg w lud prosty, byś pośrzednikiem był,
Y wiarę z nich uporną słowem iego gubił:
Jakoż się stárasz o to, by Pánu życziwie
Winnicęś wdzięczną krzewił im dáley tym żywie.
Wierę się ty nie starasz nie szukasz co swego,
Lecz się udawasz zá tym co Chrystusá twego:
Y sumptow więtższych niżli niosą tám prowentá,
Nie lituiesz, by tylko żyli niebożetá.
Sam cię tám Bog postáwił y chceć błogosłáwić,

Wespoł z temi ktorzy chcą tego z tobą záżyć:
Będziec Pogánin pátrząc smęcił serce swoje,
A koronie nádzieie (cześnie uczynią) twoie.
Ktoryż, prze Bóg, z tych kráíow takim głupim będzie?
Ktory się tám w te mieścá osádzác nie będzie?
Kędy roskosz obfita w wszelkich dobrách pływa,
A ná trwogi żaden się nigdy nie ozywa.
Już nie przeto żem sługą iest twym zacny Pánie,
Uczyniłech w rymách swych mieśc onych wspomina-
níanie:
Ale przeto żem się im tam przypátrzył dobrze,
Opisałem ie niemisz ludziom w wieści szczodrze.
Jużesz niech 'tá twa drogá tám wszytkich prowadzi,
Na te roskoszy wdzięczne, gdzie tym więcej rádzi
Będą bráćia, niżli tu w obfitościách wielkich
Osádzác się, gdyż dość nádz w środ koronie wszelkich.

Koniec tych Książ.

EXCITARZ

XIĘDZA JOZEPHA WERESZCZYNSKIEGO

Z WERESZCZYNA,

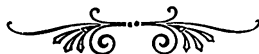
Z ŁASKY BOZEJ NOMINATA

Biskupstwa Kijowskiego a Opata Sieciechowskiego.

Do podniesienia Wojny S. przeciwko **Turkom i Tatarom**, jako
głównym nieprzyjacielom wszystkiego Chrześcijaństwa.

Psalm: CXXXVI.

O ty nędzny Babilon strzeż dobrze swej głowy,
Bo już nad tobą wisi upadek gotowy:
Szczęśliwy, któryć za nas odmierzy tve winy,
A o skałę rostrąci tve nieszczęsne syny.

Z Drukarni Andrzeja Piotrkowczyka. Roku Pańskiego, 1591.

Na Herb Jego Królewskiej Miłości.

Orle, po Matce niesiesz
Pogonią waleczną,
A po Ojcu Snop żniwa
nadzieję bezpieczną.
Dajeć Matka spokojna
pobudkę do boju,
Dajeć Ociec waleczny
hasło do pokoju.
Masz wojny, masz i miru
Domowe przykłady,
A tak niż wici pošlesz
używaj w tym rady.
Ale się nie długo radź
na zdradę Pogańską
Wziąwszy krzywdę przed oczy
i zelżywość Pańską.

Przedmowa.

Najjaśniejszemu i niezwykłemu Monarsze, Panu a Panu Zygmun-
towi Trzeciemu, z łaski Bożej Królowi Polskiemu, Wielkiemu Książeciu
Litewskiemu, Ruskiemu, Pruskiemu, Mazowieckiemu, Zmudzkiemu,
Kijowskiemu, Inflanckiemu, etc. i Szwedzkiego Królestwa najbliższemu
dziedzicowi i przyszlęmu Królowi.

Józef Wereszczyński z Wereszczyna, z łaski Bożej Nominat
Biskupstwa Kijowskiego a Opat Sieciechowski: Zdrowia dobrego,
panowania długiego i szczęścia wiecznego, życzy od Pana Boga
wszechmocnego.

Święty to zaprawdę i bardzo szczęśliwy człowiek jest, lecz
bardzo rzadki na świecie i ledwo się z tysiąca jeden najdzie,
Najjaśniejszy Miłościwy Królu Panie mój, który pamięta na utra-
pioną bracią swą, i wyrozumie urazom i niedostatkom ich. Nie dar-
moć ono mówi pismo: *Beatus qui intelligit super aegenum et pau-*
perem. A coż po tym kiedy takich barzo mało jest: abowiem *Homo*
cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insi-
pientibus. Rychlej pospolicie ubóstwu ubóstwu wyrozumie i dogodzi,
ale *Fortuna nimium fovet, stultum facit:* abo jako tu Dawid po-
wiedział: *Honor hominem facit non intelligentem:* i czyni go byd-
łem nierozumnym: bo w ten czas jest nagłupszy, kiedy w dostat-
kach i wczasiech swoich rozumy swe rozpościera. *Nescia mens ho-*
minum fati sortisque futurae. A stądże on głos i ona mowa panów
pieśków tego swiata urosła: *Dixit enim in corde suo, non movebor*
a generatione in generationem sine malo. Bo iż rozumie rzeczy swe
być pewne, wieczne i gruatowne, przetoż tak mnima, że go ani
Bóg, ani człowiek z jego szczęścia i pokoju nie może ruszyć. Ale

inaczej zaprawdę rozumiał i uczył on Król Prorok: Neque ambu- Psalm: 130.
lavi in magnis, neque in mirabilibus super me: si non humiliter
sentiebam et exaltavi animam meam: Niech będą jako dziecię zosta-
wione i odsadzone od mleka matki jego. A Paweł ś. mówi: Flete Roman: 12.
cum flentibus, humilibus vos accomodantes etc. Więc też i my któ-
rzy się Chrześcijany a ktemu Katolikami zowiemy, iżeśmy tu z
łaski miłego Boga osiedli w tym zachodnym i połnocnym kącie, w
spokojnym kraju Europy świętej, przetoż namniej nie pamiętamy abo
się barzo rzadko o tym pytamy, i to oziębłym i niedbałym umy-
słem, coby się też tam działo z bracią naszą, z sąsiady naszemi,
i członkami jednego ciała, to jest Kościoła Chrześcijańskiego po
wszem świecie rozsypanego, co się dzieje z naszymi w Azyej i w
Afryce. Jako się wždy—tam mają, powinni naszy w Chrystusie,
ci mówię którzy mieszkają w części Europy, która tu od połno-
cy Dunajem, od wschodu słońca Ponto, Propontide et mari Aegeo, od
południa mari Mediterraneo, et mari Adriatico, od zachodu monti-
bus Liburniae, ograniczona jest: Oneć to tam krainy, onci to tam
ogród i Paradyż, gdzie się rodzili Philozophowie, onoc to tam
gniazdo, gdzie się cnota wylągła, onać to jest ojczyzna poczciwych
praw i obyczajów i wszelakiej ludzkości. Tamci są one pustki,
gdzie były Athenae, rój wszytkich rozumów, i wszelakiej cnoty
szkoła, y schadzka wszytkich ze wszytkiego swiata mędrców.
Tamci był on Areopagus wszytkiego swiata ratusz, wszelakiej
sprawiedliwości i sądów, głowa i wizerunk. Oneć to tam kraje, do
których on zacny Jawan potomek Noego (którego Poganstwo Jowem
zwało, i żydowie jeszcze po dziś dzień Graecyą zowią Jawan)
wziąwszy Europę córkę Agenora króla Phoenickiego, naprzód do
Crety przyniósł, a potym do Thessaliej, od której potym trzecia
część swiata przezwisko swoje ma. Tamże usiadł u góry Olimpu i
stamtąd prawa i dekrety swoje jakoby niejaki gromy i trzaska-
wice na wszytkę Europę wypuszczał. Tego też poetowie zową
Patrem hominumque Deumque; dla tego iż on totam coloniam generis
humani deduxit ex Asia tu do naszej Europy, i od niego się
rozrodzili Królowie i Xiążęta i pospólstwo, mieszczenie i chłopstwo.
Od niego urósł Orzeł Herb Królewski, i dla tego zową Aquilam

armigeram Jovis, który Herb i on zacny Lech ociec i przodek nasz przyniósł stamtąd tu do Polski, chocia naszymy Chronikarze inaczej rozumieją. Tamże w tym ogrodzie i w tej części Europy, rodzili się oni Argonautae, oni Herkulesowie, Achillesowie, Alexandrowie wielcy i wszystkich uczciwych i pożytecznych rodzajowi ludzkiemu rzeczy wynalęzcy, tak ludzie śmiertelni, jako też mniemani Bogowie nieśmiertelni. Ale co jeszcze daleko większa rzecz jest, stamtąd wiara Jesu Chrysta Syna Bożego a Pana naszego do nas przyszła. Tam uczyli święci Piotr i Paweł i inszy Apostołowice a święci Boży, tak męczennicy, jako i wyznawcy, tam wielka liczba świętych mężow i białychgłów dla imienia Chrystusowego poległa. Tę krainę mówię, posiadała nieunoszona bestia, i nieubłagany Lew Turek, który wierne Boże Graeki i Bulgary i Serby, i wielką część Węgrów, Słowaków i Karwatów w niewolę swoją ujął, i trzyma je pod biczem i różgą swoją, pod nieznośnym trybutem swoim, pod srogim tyraństwem swoim, gdzie tam niebożęta w płaczu i wzdychaniu i w gorzkości serca wiek swój wiodą, i już podobno rozpaczają o miłości naszej i o wybawieniu swoim, i tak czekawszy, z wielką cierpliwością despekty i krzywdy Tureckie mężnie znoszą. Cinerem tanquam panem manducant, et poculum suum cum fletu miscent. A my co tym czasem czyniemy: Mówiemy abo myślemy sobie one słowa: Non movebimur a generatione in generationem sine malo. Cum hominibus non flagellamur, ufamy omylnemu i zdradliwemu pokojowi, Hier: 8. przymierzu wilczemu i niepewnemu, mówimy Pax, pax, cum non fit pax. Nie widzimy pożaru i pożogi blizkiej, na utrapienie sąsiedzkie i braterskie bynamniej nie pamiętamy. A przetoż jesteśmy daleko twardszy i niemiłosierniejszy niż on poganin Daryus, który się barzo frasował o Daniela do lwiej jamy wpuszczonego, że ani wieczerał, ani spał frasując się oń. Bo tam mówi pismo: Et abiit Rex in domum suam, et dormivit incoenatus, cibique non sunt allati corameo, insuper et somnus recessit ab eo. I mówi jeszcze także pismo dalej: Tunc Rex primo diluculo consurgens, festinus ad lacum leonum perrexit: appropinquansque lacui, Daniele voce lacrimabili inclamavit, et affatus est eum: Daniel serve Dei viventis, Deus tuus cui tu servis semper, putasne valuit te liberare a leoni-

bus? Gdzie nam tu pismo dwie cności ukazuje w tym królu: Jedna że sie niewymownie frasował o proroka Bożego, tak, że ani jadł, ani spał. Druga że skoro z świtem poraniwszy się szedł do lwiego dołu, i z wielkim płaczem wołał na Daniela dowiadując się jeśli żyw, i zaraz go z dołu wyciągnąć kazał. Ach niestetyż jako wiele Danielów w niewolej Tureckiej, jakoby w jamie lwów i smoków pełnej, patrząją i czekają rychłoli lwowie paszczękę rozdziewią, i rychłoli zębami zawadzą o ciało ich, i rychłoli krwią ich głodne żołądki swoje nasycają. Siła tam zaprawdę takich jest między Turkami, którzy jakoby on Daniel ś. Fenestris apertis in coenaculis suis, contra Jerusalem tribus temporibus in die flectunt genua sua et adorant confitenturque coram Deo suo. Barzo wiele tam takich mówię, którzy klękają i padają na twarzy swe przeciw kościołowi Jerozolimskiemu oczy swe obróciwszy, to jest przeciw kościołowi powszechnemu Chrześcijańskiemu, który jeszcze z łaski Bożej jest na wolności i w pokoju, gdyż Jeruzalem, visionem pacis znaczy. Obracają się przeciwko Rzymowi, gdzie jest stolica i głowa wszystkich Katholików, obracają się ku stolicy Cesarza Chrześcijańskiego, obracają się ku Królom, Xiążętom, Groffom i Panom tego spokojnego gniazda wiernych Pana Chrystusowych. Pytałbym tedy jestli który z nich któryby z Daryuszem płakał Daniela? któryby się oń frasował? któryby i jeść i spać nie mógł, pókiby nie nawiedził sług Bożych? pókiby nie najjrzał do lwiej jaskini, w której zawarto wybrane Boże? pókiby się nie dowiedział jeśli żywi abo pomarli? jeśli ich jeszcze nie rozszarpali lwi przekłęci? Zaprawdę, Miłościwy Najasniejszy Królu mało się takowych najdzie, nie mówię między świecznikami, ale i między nami duchownymi którymby to więcej należało niz komu inszemu, ponieważ imiona ludzi duchownych nie inszego nie są, jedno szpitale, na ratowanie ubogich, i na odkupienie więźniów nadane i fundowane. Piotr ś. Apostoł, po mece i śmierci Pana a Zbawiciela naszego, wszedł do jaskini, i nie chciał jeść ani pić, ażby był oglądał Pana zmartwychwstałego, A my widziemy jaśnie Chrystusa ukrzyżowanego w członkach jego, widziemy i wiemy zapewne że go ustawicznie Turcy i Saraceni imają, wiążą, biczącą, krzyżującą i zabijającą, że go do jaskini i ciemnice sadzają między lwy

Dan: 6.

Luc: 24.
Histo: Sco.

Act: 11.

i bestye okrutne, a przecie na to dobrze jemy, pijemy i śpiemy. Jeszcze na on czas maluczki, ubożuchny i utrapiony kościół Boży był, jako czytamy w Akciech: A wždy przecię czasu głodu i utrapienia ratował jeden drugiego. Abowiem iż Agabus Prorok opowiedział wielką drogość i głód który był pod Claudyusem, przetoż ci Chrześcijani którzy byli w żyźniejszych krajach, ratowali onych którzy byli w głodniejszym. Bo tam mówi pismo: Discipuli autem prout quis habebat, supposuerunt singuli in ministerium mittere habitantibus in Judaea fratribus: Quod et fecerunt mittentes ad seniores per manus Barnabae et Sauli. A my teraz będąc z łaski Bożej w takowym pokoju, w takowym dostatku, i w takowej wolności, namniej o tym nie myślemy, jakobyśmy ratowali bracią swą miłą, w Tureckiej niewolej, w ciężkiem ubóstwie, w utrapieniu i głodzie, i w śmierciach ustawicznych. Co ja przed się pilnie biorąc, i często a gęsto to u siebie uważając, Najaśniejszy Miło: Królu, jestem niewymowną zapalczywością wzruszon przeciwko tak zniewolonej i utrapionej części Kościoła Bożego, tudzież też i surową a srogą zapamiętałością principum et populorum Europaeorum, jestem niepomału obrażon i zranion na umyśle swym, i począłem serio et cum lacrimis o tym przemyślać, jakoby się i tym tam niebożętom dogodzić mogło, i naszych niedbalstwo i okrucieństwo żeby było zmiękczone. A iż tego skutkiem, ręcznie i rzeczywiście dokazać nie mogę, będąc Biskupem Ukrainnym ubogim, któremu prawie ultima et contempta sors ministerii et episcopatus obtigit, bo mi się z zrządzenia Bożego a z łaski W. K. M. w tamtym kraju Biskupstwo dostało, w którym kraju Ovidius de Ponto Elegia secunda et tertia ad Maximum lib: primo tymi słowy o sobie napisał.

Hostibus in mediis interque pericula versor,
 Tanquam cum Patria pax sit adempta mihi.
 Qui mortis saevo gement, ut vulnere causas,
 Omnia vipereo, spicula felle, linunt.
 His eques instructus, perterrita moenia lustrat,
 More Lupi clausas circumeuntis oves.

Przetożem to jednak przed się wziął, żebym to uczynił słowem, głosem i pismem, nie inaczej jedno jakoby ów trębacz na wojnie, który acz sam nie walczy mieczem i ręką, tedy wždy innym na polnej trąbie wytrębując pobudkę i hasło daje, żeby oni mężnie i porządnie przeciw nieprzyjacielowi nacierali, na Boga, na ojczyznę i na cnotę swą pomniąc. Także też i Chorąży, czujny i umiejętny, chocia sam tak dalece nie walczy, a wszakże chorągwią i tak i owak zawijając, już ją zwijając, już rozwijając, już ją wiatrem w moc i na wolę podając, już ją w zgórę wynosząc i na dół spuszczać, Wojsko abo Rotę swą w kupę zgromadza, w rządzie i w dobrej sprawie trzyma: Także ja też, na tom głos swój w zgórę wyniosł, na tom *stilum* i pióro swe utemperował, na tom swój ten **EXCITARZ** napisał, żebym jako jeden tubicen^e clangore salutari mógł pobudzać Jednowładzce^e i Pany Chrześcijańskie, aby oni jednomyślnie i jednoradnie oburzyli się na tę pyszną a plugawą bestyą, na Turka mówię, a krygi i wędzidła jego, od ust Chrystusa Pana wyznawających odjęli i one rozuzdali. I dla tego też jako jeden Chorąży, proponując Krzyża świętego w rękę wzięwszy, w *poszrodku wiernych stoję, do kupy ich zbieram, przez wiarę i miłość Chrystusa ukrzyżowanego ich proszę i poprzysięgam, mówiąc one słowa jednego zacnego Poety:*

Currite Christicolae, rebus succurrite fratrum,

Compede servili captivum solvite Christum.

Qui gemit in membrisque suis ergastula sentit,

Christi res agitur, Christus dabit ipse triumphum.

Abo radniej mówię one słowa które napisane są w księgach Machabejskich: *Erigamus deiectionem populi nostri, et pugnemus*^{1. Machab: 3.} *pro populo nostro, et sanctis nostris. I trochę poniżej mówi tam Judas Machabeus: Melius est nos mori in bello, quam videre mala* Tamże. *gentis nostrae et sanctorum. Sicut autem fuerit voluntas in coelo, sic fiat. Nie wstydzę się za te słowa i za to napominanie moje, i nie oglądam się najmniej na to choć niektórzy z braciej mojej tak duchownej jako i świeckiej, mają mi to za złe, że ja te rzeczy piszę i jemi się param, które więcej Rycerskiej niżeli kapłańskiej osobie należą, i owszem gdzieby tego potrzeba była, i gdzieby ta Bogo-*

mściwa, i świętosławna potrzeba doszła, doznałby tego W. K. M. i każdy cnotliwy Polak, żebym tego rzeczą poparł, co teraz in otio et pace, imbelli calamo piszę. Którą chuć swoje, zelum, ardorem et desiderium meum naprzód Panu Bogu niebieskiemu który wszystko widzi, potym W. K. M. jako Panu i dobrodziejowi swemu oddawam i zalecam. Mając tę ufność o W. K. Jasności, że Królewski abo radniej Bozki animus W. K. M. nic nie pragnie tak wielce jako tego, aby pokój, rząd i sąd był we wszystkiej Rzeczypospolitej Chrześcijańskiej in genere, i w królestwie przesławnym W. K. M.

Psal: 71. in specie, abo jako Król Dawid mówi: Ut suscipiant montes pacem populo, et colles iustitiam. Aby była pax et abundantia in turribus Domini. Aby Pan wylać raczył gniew swój na Pogaństwo Boga nieznające, i na królestwa imienia iego nie wzywające. Aby więźniowie naszy u Pogan w okowach będący, do miłej a drogiej wolności przyszli. Jakoż tego nie długo czekać, że Pan Bóg zmiłowawszy się nad

Exod: 3. ludem swoim, rzecze też one słowa: Vidi afflictionem populi mei in Aegypto, et clamorem eius audivi propter durtiam eorum qui prae-sunt operibus: et sciens dolorem eius, descendi ut liberem eum de manibus Aegyptiorum, et educam de terra illa, in terram bonam et spatiosam. Raczze tedy, W. K. Jasność, tę moję pracę, nie dla jakiej próżnej dumy wydaną, ale dla zepsowania królestwa szatan-skiego, dla wybawienia więźniów Chrześcijańskich, dla potłumienia pychy i okrutności nieprzyjaciół Bożych itez imienia jednorodzonego syna iego, i głównych a dziedzicznych nieprzyjaciół nas wszystkich, którzy wpisani jesteśmy do xiąg i rejestru iego, i dla wskrzeszenia zadrzewiałej cnoty i mężności w nas, którzy zażywamy wolności Chrześcijańskiej w tych tu krajach, ku wybawieniu braciej naszej łaskawie i miłosciwie przyjąć, aza wždy kiedy consumetur nequitia peccatorum, et diriget iustum, scrutans corda et renes Deus: aza się wždy kiedy wypełni karanie wybranych Bożych: Ne quando dicant gentes; ubi est Deus eorum? Aza wždy kiedy wybrani i słudzy Chrysta Pana a zbawiciela naszego, będąc wybawieni z rąk Agareńskich, zaśpiewają onę piosnkę i triumph synów Izraelskich. Cantemus Domino: gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem deiecit in mare. Dextera tua Domine magnificata est in fortitudine, dextera tua Do-

mine percussit inimicum. Et in multitudine gloriae tuae deposuisti adversarios tuos, misisti iram tuam quae devoravit eos sicut stipulam. Jakoż mamy wszyscy tę otuchę i dawna jest wróżka starszych naszych, że to porywczę i prędko vznikłe Czarstwo Otomańskie, od zacnego i cnego narodu Polskiego klęskę wziąć i potym zgruntu zginąć ma. Co daj Panie Boże, aby się to za naszego wieku sub signis et auspiciis Waszej Królewskiej Jasności stało. Jakoż zawsze o to Pana Boga wszyscy prosimy, i do niego wołamy onymi słowy: Quoniam REX noster sperat in te Domine. Inveniat manus tua omnibus inimicis eius, et dextera tua protegat eum. Doceat ergo ille manus tuas ad praelium, et digitos tuos ad bellum. Subiciat populos tibi, et inimici tui terram lingant. A z tym siebie samego i swoje modlitwy kapłańskie, szczerłość i poddaność W. K. Jasności uniżenie zalecam. Datum z Kijowa 6. Dnia Miesiąca Sierpnia. Roku Pańskiego, 1592.

W. K. M.

Uprzejmy Bohomodlca, Rada, i wierny poddany.

Jozeph Wereszczyński z łaski Bożej Nominat Biskupstwa Kijowskiego, a Opat Sieciechowski.

Przedmowa do łaskawego czytelnika.

Wiadoma to jest rzecz wszystkiemu światu, Czytelniku łaskawy, iż Pan Bóg nigdy nie chciał mieć świata bez bicia swego nad nim: bo jeszcze i z początku świata był Nemrot, o którym pisze Nemrot. Mojzesz w te słowa: Ipse coepit esse potens in terra. Justynus z Gen: 10. wie go Ninum. Potym był Xerxes Persarum Rex, terror gentium. Xerxes. Potym był Alexander Magnus, victor totius orbis. Po nim był Julius Caesar, trium phator orbis. Po nim nastąpił Augustus pacificus, mundi domitor, sub quo triumphantium Triumphator CHRISTUS natus. Był zaś potym Tamerłan Cesarz Tatarski, zwycięzca sławny, który Turka w klatce woził. Był po nim Attyla, co się zwał flagellum Dei. Owo zgoła co się drzewiej dziewało przygód na świecie nie mało za czasu Pogaństwa między Pogany, to się dzieje teraz i z nami czasów Chrześcijańskich tymże sposobem, że Pan Bóg i na nas swoje wierne Chrześcijany ten bicz przepuścił. A też gdyby to nie było, mali się prawda rzeć, samibyśmy podobno sobie oczy łupili. Zawszy ten był obyczaj Pana Boga miłego, i za czasów starego zakonu, iż nad temi ludźmi, które sobie obrał i umiłował, zawszy osobną i pilną straż miał, jako o tym pismo świadczy: Super muros tuos Jerusalem constitui custodes. Tak nad Zydy miał Nabuchodonozora i Salmanazara Króle Asyryjskie: także i nad nami dzisiejszemi czasy różgę tę żelazną postawił. O czym zdawna Prorok

Dawid: Reges eos in virga ferrea, et tanquam vas figuli confringes eos. A potym rzecz czyni tenże Prorok: Et nunc Reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terram, servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore etc. Wszakże jednak bywa to pospolicie, iż gdy ociec pokarże syna nieposłusznego, różgę łamie i rzuca ją w ogień: także się też temu tyrannowi dostać musi, na którego krew niewinna Chrześcijańska, przez którego ręce przelana jest, zawždy pomsty woła: Usque quo Domine non vindicas sanguinem nostrum de iis qui habitant in terra: et dictum est illis ut requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conservi eorum et fratres eorum. Na większe potępienie ludziom dopuszcza Pan Bóg swej wolej. A też i Zydów powiedział: Implete mensuram patrum vestrorum. Bo to musi być co Gamaliel powiedział Zydów. Jeżeli ten zakon z Boga poszedł, tedy trwać musi: ale jeżeli z ludzi albo skąd inąd, tedy się w niwecz rozleci: Iż tedy począł się z człowieka złego a plugawego zakon tej sekty, znak pewny jest że się w niwecz obróci. Jakoż to jest rzecz pewna według powieści Izajasza Proroka świętego: Iż naród i królestwo, które nie będzie służyło P. Bogu, musi być zglądzone. Także też tego potwierdzać raczy i P. Chrystus Boskimi usty swemi: Wszelki szczep którego nie szczepił Ociec niebieski będzie wykorzenion. To pismo Pańskie do zniszczenia sekty Machometskiej niewiem by które było na świecie rzetelniejsze: Czego mamy być za pomocą Bożą pewni, że Machometska sekta, jako ta która od Ojca niebieskiego nie jest szczepiona, musi być wykorzeniona: A zatym też to pójdzie, że Turcy porzuciwszy sektę Machometską, przystać muszą na wiarę Chrześcijańską. I jużby się to dawno wykonało, jedno iż teraz naśladowcy jego w szczęściu pływają, które im nie da przejrzeć, ani im prawdy poznać pozwoli. Ale gdy się im szczęście nachyli, tam dopiwo poznają, co jest prawdziwego i czego by się trzymać mieli.

Ze się im ma szczęście obrócić inaczej: Opowieda Daniel w te słowa: Et faciet iuxta voluntatem suam REX, et elevabitur, et magnificabitur adversus omnem Deum: et adversus Deum deorum loquetur magna, et dirigetur, donec compleatur iracundia, perpetrata quippe est definitio. Et Deum patrum suorum

Apoc: 6.

Matt: 23.

Acto: 5.

Isa: 15.

Matt: 15.

Dan: 11.

non reputabit: et erit in concupiscentiis foeminarum, nec quenquam deorum curabit, quoniam adversus universa consurget. Deum autem Maazom in loco suo venerabitur: et Deum quem ignorerunt patres eius colet auro et argento, et lapide praetioso. Et in tempore praefinito praeliabitur adversus eum Rex Austri, et quasi tempestas veniet contra eum Rex Aquilonis in curribus et equitibus: et ingredietur terras, conterret et pertransiet. Et introibit in terram gloriosam, et multi corrudent. Czego że już czas przychodzi, świadczy o tym Cardanus lib: 2. super Ptolemaeum, w te słowa: Card. lib: 2. super Pto- lom. Ideo post Annum 1583. usque ad Annum 1782. ante medium incipiet Monarchia, et omnes regentur unius imperio.

A iż to pewną rzecz masz, Czytelniku miły, że się to wszystko nad narodem Machometskim wypełni: bo i słowo święte tego Eccles: 1. Sallustius. też potwierdza, jako i sam rozum w tym każdego upewnia: Iż każdy początek musi mieć swój koniec. Przetoż proszę cię dla miłosierdzia Bożego, i dla niewinnej krwi jego, którą wylał twój Zbawiciel przyjąwszy na się człowieczeństwo, dla ciebie nędznego stworzenia swojego, abyś nie dosyć miał na tym ten EXCITARZ mój o Wojnie świętej przeczytać, ale też potrzeba żebyś i sam się conarychlej od niego ocucił, i drugim pobudką był, jakoby ten naród Machometski za klęską znaczną a nieszczęściem swoim tym rychlej a rychlej z błędu swego powstał, a w Pana Chrystusa jako w Pana Boga a Zbawiciela naszego jednostajną zgodą z nami popołu uwierzył, za czymby też i Chrześcijanie braciszkuwie naszy mili z ich niewoli już byli ochronieni.

A nie dziwuj się temu, mój namilszy Czytelniku Chrześcijański, że cię do takowej krwawej dysputacyej i każdego z Chrześcijan wiodę, gdyż to wiemy z Tureckiego Alkoranu, że oni pismu żadnemu ani rozumowi wierzyć zgoła nie chcą, ale i owszem od Machometa swego srogie rozkazanie mają: aby się w wierze inaczej nie dysputowali, i argumentu albo dowodu na potwierdzenie prawdy swej inakszego nie mieli jedno szable; którym też względem, ich Argumenta, równym Argumentem trzeba solwować. A takowym Argumentem nie tylo się Chrześcijanie bracia mili naszy za pomocą Bożą z niewoli

oswobodzą, ale też i Machometski zakon za takowym pogromem szwankować i zgoła ustać musi według obietnic pisma ś. i Matematycznego. A zatym cię Panu Bogu miłemu, i w jego świętą opiekę polecam, a mnie proszę w modlitwach swych nabożnych nie przepominaj.

E X C I T A R Z

Xiędza Jozepha Wereszczyńskiego z Wereszczyna, z łaski Bożej Nominata Biskupstwa Kijowskiego, a Opata Sieciechowskiego: Do podniesienia Wojny S. przeciwko Turkom i Tatarom, jako głównym nieprzyjacielom wszystkiego Chrześcijaństwa.

Aczkolwiek tych i przeszłych wieków było wiele zacnych i uczonych ludzi, którzy głosem i pismem radzili Monarchom Chrześcijańskim wojnę podnieść przeciw Turkowi, jako przeciwko krwi naszej Chrześcijańskiej zawsze pragnącemu nieprzyjacielowi i tyranowi. A wszakże i mnie, tak rozumiem, toż się uczynić będzie godziło, choć nie tak bogatą wymową i oratoryą jako oni, ale snadź z takowymże żalem i nie z mniejszą szczerością przeciw ojczyźnie. A powinność i okazują do tego jeszcze mam większą niż niektórzy z nich. Powinność moja ta jest, iż z wolej Bożej a z łaski Króla

Dyocezya Biskupstwa Kijowskiego w jakim niebezpieczeństwie opływa.

Jego Miło: przypadł mi los Pasterstwa-i-Biskupstwa mego na ukrai- nie, w podejrzanym i niespokojnym sąsiedztwie z ordami Tatarskimi, które ordy są jakoby ręce albo radniej skrzydła Cesarza Tureckiego, przetoż Dyocezya moja, napierwszą trwogę i napierwsze niebezpieczeństwo zwykła odnosić okrutności Tatarskiej i Tureckiej, nie inaczej jedno jako owczarnia między lwimi i wilczemi jamami zbudowana, albo zboże dostałe blisko pożaru leśnego. A także jako więc dobry a pilny owczarz i pasterz, gdy widzi zdaleka szkodliwe bestye, albo dobry gospodarz gdy widzi ogień nad polem niedaleko zboża swego, tedy zwykł albo sam bronić jeśli może, albo drugich

Powinność dobrego przelozonego jaka być ma.

blizkich sąsiadów i przyległych trzód pasterzów na ratunek przywoływać. Także mię też do tego poprzysięgła powinność Senatorska ciągnie, żebym braciej swej, i blizkich- tak świeckiego i duchownego stanu pasterzów ku ugaszeniu takiego pożaru i ku odegnaniu tak srogich wilków napominał: do tego nie tak mi potrzeba uczonej i pieszczonej wymowy, jako wielkiej pilności i wyniosłego głosu, nie Deklamacyej szkolnej któraby tylko uszy łektała, ale pilnego i ogromnego uderzenia w trąby na trwozę. Okazy też do tego jeśli kiedy była, tedy teraz jest wielka: abowiem baczmy wszyscy do czego się zanosło: bo ten srogi a nieubłagany Lew, wszystkę moc swą, wszystkę wściekłość-gniewu swego, na miłą ojczyznę naszą obrócił, i na to się usadził jakoby Polskę, ono wdzięczne gniazdo wolności i swobody, pod jarzmo swoje tyrańskie podmanił i podbił: upominków nie prosi jako upominków, ale je sobie rozkazuje słać jakoby pewny dług, przymierze świętych onych Jagiełłów wzrusza, listy odpowiednie, groźby i buty pogańskiej pełne, do nas posyła, posły nam zatrzymywa, i nad zwyczaj się z nimi ferociter obchodzi.

Co za okazy są do podniesienia wojny z Turkiem.

A tak że powinność i czas do tego mię ciągnie, żebym miłych Chrześcian a braciej swej do tego upominał, żeby o sobie i o wolnościach swych w czas przemyślali, żebyśmy nie byli pasterzami bez owiec, albo owce bez pasterzów, żebyśmy potym JEZUSA syna Bożego pokątnie i pod strażą (jako dziś Grekowie) nie wzywali, żebyśmy się go dla strachu i niewoli częstokroć nie przeli.

A przetoż nie ogładam się nie na mowy wielu ludzi i braciej naszej tak duchownej i świeckiej, którzy więc radzi mówią: Nie twoja to professya Xięże, twoja rzecz Wiatyk: Sacerdotis est orare, militis defendere, coloni vero arare. Gdyż to słowo orare nie tylo modlenie znaczy, ale też rzecz, napominanie, i kazanie. Abowiem i Hetman kiedy rzecz czyni do rycerstwa swego, tedy też orat et concionatur, i kapłan także gdy czyni napominanie do Rycerstwa Chrześcijańskiego, tedy też eodem modo orat et concionatur.

Obmowa wszelaka nie ma obruszać w dobrym przedsięwzięciu dobrego człowieka każdego.

I nie nowina to w piśmie świętym, iż kapłani i Prorocy administrabant et promovebant bellum, jeśli nie mieczem, tedy głosem, modlitwą, i napominaniem do ludu, i inszemi ceremoniami. Mojzesz

Iż kapłani albo Prorocy administrabant et promove-

bantbellum. zabił Egipczyka wzięwszy się za krzywdę brata swego Zydowina.
nie nowina
to w piśmie Tenże też póki w niebo ręce wznosił, póty wygrawali bitwę Izrael-
świętym. czycy, a gdy zaś ręce spracowane spuścił, wnet przegrawali, abo
Exod: 2. tył podawali Zydowie. Synowie Heli kapłana, i Xięża kiedy potrzeba
Exod: 17. ukazała. tedy nosili skrzynię Pańską do wojska i przed wojskiem
1 Reg: 4. przeciw nieprzyjacielowi animując Zydy. Marcin i Sebestyan święci

Histor. te- Rycerze, i oni klasztoru mego Sieciechowskiego Patronowie dziesięć
statur D. tysięcy męczenników na tym żołnierskim chlebie będąc, dla Pana
Hieronymi Chrystusa gardła położyli. I u nas Chrześcijan ociec nawyższy Pa-
et Anasta- tysię pewnym zakonnikom, jako Cruciferis et ordinis equitum Malten-
sii presby- Chrystusa gardła położyli. I u nas Chrześcijan ociec nawyższy Pa-
teri custod: pież pewnym zakonnikom, jako Cruciferis et ordinis equitum Malten-
libr: sedis sium tę moc, aby bronili abo radniej rekuperowali sepulcrum Christi.
Apostolicae. Ale nie wiele się zawodząc w przykłady, ano i Izajasz Prorok
Ociec Pa- pież w Mal- Ale nie wiele się zawodząc w przykłady, ano i Izajasz Prorok
cie chowa- cie chowa- Ale nie wiele się zawodząc w przykłady, ano i Izajasz Prorok
zakonniki Boży pobudkę daje do wojny Xiążętom Zydowskim temi słowy:
rycerze. Jedząc i pijąc porwicie się Xiążęta, a pochwyćcie tarczą. Nawet i
aby mogli Jedząc i pijąc porwicie się Xiążęta, a pochwyćcie tarczą. Nawet i
rekupero- wać Grób Pogan byli Faeciales Xięża, którzy i przymierze wypowiedali i wojne
Pana Chry- przypowiedali nieprzyjacielom.
stusów.

Isaiae: 21. A także i mnie który o miedzę z obrzezanemi Bessermanami
i Musulmanami ich mieszkam, urgente necessitate, nie tak wolno,
jako potrzebno jest napominanie przystojne do Monarchów i wszy-
tkiego Rycerstwa Chrześcijańskiego uczynić i one animować póki
jeszcze tej wolności w takowych niebezpieczeństwach stawa: żeby
Napomina- nie to moje jako potrzebno jest napominanie przystojne do Monarchów i wszy-
do Monar- chów i jako potrzebno jest napominanie przystojne do Monarchów i wszy-
chów i Chżeścija- Chżeścijańskiego uczynić i one animować póki
wszystkiego rycerstwa jeszcze tej wolności w takowych niebezpieczeństwach stawa: żeby
rycerstwa Chżeścija- Chżeścijańskiego uczynić i one animować póki
skiego ur- gęnte ne- conquerendi, i żebyśmy potym nie byli, jako tego w Preszpurku i
gente ne- cessitate indziej w Węgrzech dosyć jest, iż multi sunt Episcopi sine Episco-
cessitate patu, którzy tylko cum Infulis et baculis pastoralibus stoją, przy
jest przez mię uczy- kościelech na większą żałość, a owce ich u wilka w paszczęce, czego-
nionę. Panie Boże racz zachować miłej ojczyzny matki i mamki naszej,
co żeby nam Pan Bóg dać raczył, non tantum orandum sed etiam
elaborandum et oranti parendum est.

Iżem tedy tych niedawnych czasów, nie z jakiej praesumpcyej
abo ex abundantia cordis, ale ex fervore et zelo przeciwko wszy-
stkiemu Chrześcijaństwu in genere, a przeciwko Polsce i Xięstwu
przyległym, tudzież przeciwko ubogiej Dyocezyej swej in specie,
pisał pewną supplikacyą do Nawyższego i Naświętszego Pasterza
wszystkiego Chrześcijaństwa Syxta V. którego już Pan Bóg powołać

raczył do siebie (jakożem był użył ku oddaniu Sanctissimo tej mojej supplikacyj, Illustrissimum et Reverendiss. Principem D. D. Georgium Radzivilum, miseratione Divina S. Syxti S. R. Ecclesiae Presbyterum Cardinalem, Episcopum Cracoviensem, Ducem Olicae et Nesvesi etc. etc.) ukazując świętobliwości jego certos modos, jakoby tego powszechnego tyranna wszystkich Chrześcijaństw Turka najszybciej użyć, i jego pogańskie groźby i tyrańskie duchy uśmierzyć: tedy zdała mi się rzecz słuszna, żebym też do wszystkich a wszystkich, wszystkiej pospolitej rzeczy Chrześcijańskiej Monarchów, Królów, Gubernatorów, Władaczów, Kurfurstów, Xiążąt, Baronów, Wojewod, Kasztellanów, Starost, i pospolitej szlachty, pewne i powszechne napominanie uczynił, in eundem fere sensum jako się do ś. ojca Papieża napisało.

W którym to napominaniu dwie rzeczy wszystkim miłośnikom Chrystusowym pokazać chcę.

Pierwsza będzie o ciężkiej a brzydkiej niewoli którą pod Turkiem Chrześcijanie bracia naszycy Katholicy, potym też krew nasza Karwaci, Serbowie, albo Bulgarowie, Grekowie i Ormianie cierpią. Rozdział
tej materii
przedsię-
wziętej.

Druga część będzie o sposobie, jakimby sposobem takową niewolę z karków braciej naszej znieść i złożyć, i jakoby libertatem Christianam et Ecclesiasticam immunitatem in integrum restituować, a tego nieznośnego tyranna pokonać mogli.

W czym o audiencyą i attencyą proszę wszystkich wiernych Bożych, gdyż to takowa rzecz jest która się tknie chwały Boga w trójcy jedyneho, i pokoju wszystkich wiernych chwalców jego.

Pierwsza część.

Naprzód tedy ile się pierwszej rzeczy tycze przypatrzmy się proszę, nieznośnej prawie niewoli, która za sobą ciągnie skwierk wielki, płacz rzewliwy, wołanie ciężkie, wzdychanie żałośne, czekanie nadziejne, którym się karmią ubodzy Grekowie, i wszystko które jedno jest pod srogim Turczynem Chrześcijaństwo. Czytamy bowiem o Mojżeszu słudze Bożym, który rozstając się z tym mizernym światem, jako prawy opiekun ludu Bożego Izraelskiego, nie chciał ich pustopas zostawić bez testamentu zbawiennego, upomi-

nając z nich temi słowy każdego, a teraz i nas ludu Chrześcijańskiego: Iż gdziebyś, prawi, nie chciał słuhać głosu Pana Boga twego, abyś strzegł i czynił wszystko roskazanie jego, i te obrzędy jego święte, które ja przykazuję tobie dzisia: spadną na cię te wszystkie przeklęstwa, i chwycą się ciebie. Przekłety będziesz w mieście, przekłety w polu, przekłeta stodoła twoja, i przekłety ostatek rzeczy twoich, przekłety owoc żywota twego, i owoc ziemi twojej i stada wołów twoich, i trzody owiec twoich: przekłety będziesz wchodząc (do domu) przekłety wychodząc. Dopusci na cię Pan głód, i łakność, i przekłętwo na wszystkie sprawy i dzieła które będziesz czynił, tak długo że cię zetrze, a zatraci prędko z świata, dla wynalazków twoich barzo złych, prze które odstąpiłeś mię. I wiele inszych plag (co się na ten czas opuszcza) wylicza Mojzesz sługa Pański w tymże kapitulum, z tym jeszcze dokładem: Będziesz służył nieprzyjacielowi twojemu, którego na cię przepuści Pan, w głodzie, w pragnieniu, w nagości, i we wszelkim niedostatku, i włoży żelazne jarzmo na krzycę, abo szyję twoję, aż cię zetrze i zniszczy. Przywiedzie na cię Pan naród zdaleka, a prawie z ostatnich granic ziemi, jakoby orła lecącego z wielkim pędem, którego ludu języka nie będziesz mógł rozumieć, lud barzo psotliwy, który nie da miesca, ani czei wyrządzi staremu, nad dziecięciem się nie zlituje, i poźrze owoc bydła twego, i użytki ziemi twojej: aże zginiesz: a nie zostawić pszenicę, wina, i oleju, ani stad wołów, ani trzód owiec, ażby cię zniszczył i starł we wszystkich miastach twoich, nawet i mury twoje mocne i wysokie będą skażone, w których ty pokładał ufanie twoje we wszystkiej ziemi twojej. Co tedy Mojzesz sługa Boży prorokował, i na testamencie zostawił ludowi Izraelskiemu, tedy ich to za ich występkami ogarnęło: a co się nad żydy na on czas działo, i do tych miast dzieje, to się dziś niestetyś we trzech częściach świata tego nad ludem Chrześcijańskim wypełniło.

Z przypadków ludzkich przykłady ich u siebie uważając, mielibych-

Acth Monarchowie naniezwycięższy i Rzędziciele R. P. Chrześcijanie przeswietni, jako rzecz jest straszliwa z pisma świętego, jako też i z Historyków rozmaitych świata tego, czytać o tym co się stało na on czas nad ludem Izraelskim, a coż teraz na to oczy-

ma swemi patrząc, jako rzecz jest załosna, co się dzieje z naszymi my we pod Turkiem Chrześcijanami, a z miłą naszą bracią, co się dzieje wszystkim niestetyśz za spustoszenie od sprosnoego Pogaństwa w państwachszymi być. własnych Chrześcijańskich już nie blizkich czasów, że kamień na Publius kamieniu nie został: a zwłaszcza też patrząc na one królestwa zacne, Mim: Ex jako rzecz jest smętna, które są obciążone ciężką Turecką sro- rius sapiens emendat suum.

A nie prze co inszego (muszę też nie taić i tego) że odnoszą Pryczyna taką srogą klęskę nad sobą, jedno pewnie dla tego, jako tenże gniewu Pańskiego Mojzesz sługa Boży twierdzi o tym temi słowy: Przeto że nie słu- tego świata. żyli Panu Bogu swému w radości, i serdecznym weselu, mając wszy- Deut: 28. stkich rzeczy obfitość wielką: Tudzież też i dla tego podał ich Pan Służy Panu Bogu po- Bóg w ręce nieprzyjaciół naszych, żeby się ich do woli Pohańcy trzeba jest nakręczyli, nałupili, i namordowali, za to że Pana Boga opuścili, w radości i prawa jego święte i roskazania lekce u siebie uważyli, inszych rze- w serdecz- czy nie wspominając: gdzie się nam też daje stąd za przestrogę, nym wes- którzy jeszcze z łaski Pańskiej jesteśmy na swobodzie, żebyśmy też selu. to u siebie z cudzych przygód uważali: Jako niebezpieczno nam jest, Ecele: 41. opuścić zakon Pański, i nie mieć bojaźni jego przed sobą, i jako Psal: 31. są Multa flagella peccatorum et Iudicium incipit a domo Dei. 1. Petr: 4.

Jakoż za takowemi występki i swojemi narzekają teraz nieste- Za występ- tyż z płaczem Serbi, Bulgarowie i wszystko Illyricum, Albania, kami niez- Thessalia, i wszystka Achaia, Tracya, Epyrus, Attica, Corinthus i bożnymi lu- Pelloponnesus, narzekają ciężko Bosnacy i Dalmate, Multani, Wo- dów, przy- łośzy, i Węgrzy, jako na on czas niewierni Zydowie. Wzdychają zkażdy, jako patrz się tu płaczem w niewoli one Greckie i Słowieńskie narody, a bracia ich siła Pan podał naszy mili, pozbywszy roskoszej swobody, którzy za swą wielką w niewolę Turecką. niestwornością a za obrażeniem Majestatu Bożego, obciążeni są te- raz smętą Turecką srogością. Wzdychają mizerni nader z tamtę stronę morza Asiani, India, Bactriani, Armeni, Pontii, Cares, Phryges, Pamphili, Paphlagones, Cappadoces, Parthi, Medi, i też Ela- mitae, i one święte obiecane ziemię, Syria, Phoenicia, Palestina, Arabie trzy, i urodzajny Egipt. Także też na południe położona Aphrica, Lybia, Cyrenae, Carthago, niegdę Dyocezya Augustyna świętego, Maritania, Actyopia, i ostatni Nigrytowie. Nuż też zacne

i sławetne Insuły morskie, Cypr, Rhodis, Samon, Chyon, Thasun, Andrun, Naxun, i insze Chrześcijańskie wyspy i ostrowy. Także też i insze królestwa, w których z Chrześcijaństwa namnożyło się pełno sprosnego pogaństwa. Ci wszyscy niestety narzekają teraz niebożątka, straciwszy swobodę: bowiem w własnych dziedzictwach kupują nawet i wodę: w domach niestety swych własnych głowy gdzie przykłonić nie mają bezpiecznie, bo się zawsze łzami karmią, a żadnej godziny wesołej nie mają.

Nieznośnej
srogości
Tureckiej
przypatrz
się, jakiej
Chrześcija-
nie pod ni-
mi zaży-
wają.

Jeden wszeteczny a niewstydlivy Janczarzyn, tysiąc sobie zniewoli Chrześcijan, kiedy zachce żonę małżonkowi wezmie, i z nią sobie jako chce poczyzna bezpiecznie: a jeśli o to Chrześcijanin bynajmniej niezbednemu Turczynowi co rzecze, wnet będzie srodze bit korbaczem, abo w podeszwy kijem, a zatym musi umilknąć nieboraczek ciesząc swoją biedę gorzkim płaczem. Toż się dzieje i uczciwym panienkom Chrześcijańskim, gdy mu się która podoba, tedy ją gwałtem od rodziców jej wzięwszy, bez wstydu i sromoty zażywa przed oczyma rodziców jej wszeteczeństwa swego. Nad to i to jest rzecz bolesna, iż Turczyn niegodny niewinnie Chrześcijany bez przestanku dręczy, lada o co morduje., łupi, bije, katuje, i srogo męczy. Jeśli też co, tedy i to niemniej jest rzecz żalosna, iż gdy Chrześcijanin na koniu jedzie mimo psa Turczyzna, bądź błoto nie błoto, musi wnet Chrześcijanin z konia zsiść, i nieziuchno mu się ukłonić: bo gdyby mu tej pocziwości nie wyrządził, był by okrutnie bit. A nawet i w tym dyskrecyjej żadnej nad Chrześcijany Turcy nie mają, gdy mimo się mijają, by miał nieboraczek drugi Chrześcijanin dla wyrządzenia jemu tej pocziwości po uszy ulgnąć w błocie, tedy to uczynić musi. Do tego i to na nie niepomału jest rzecz ciężka, iż ci

Dań w Tur-
cech Chrze-
ścijańska
jako jest
ciężka.

ktożry mają swe obchody, tedy dają czwartą część tak z roli, jako też czwartą część z zarobku rzemieśla swego, do tego dani zosobna po czerwonym złotemu z głowy od Chrześcijanina każdego dają: nawet dają i od dzieciątka dziesięć narodzonego. A jeśli tej dani nie mają, tedy biorą im w tym dziatki, abo je samiż rodzice dzieciątka swe zastawiwszy w tej dani się im iszczą: nie mali dziatki, tedy w wiecznym więzieniu musi być. Zasię i to jest rzecz bolesna, gdy z Chrześcijan pogany misternie działają: bo co pięć lat dzieci za dziesięć z krzdego domu Chrześcijańskiego wybierają, które na Ma-

Wybieranie
dziesięcin z
dziatki
Chrześcijań-
skich.

chometową wiarę poturczają, których to dzieciak co pięć lat przez sześćdziesiąt tysięcy nabierają: A do tego zosobna panienki po wszystkim Chrześcijaństwie państwu ich podległym co naurodziwsze gwałtem wybierają, i niewstydomi swemu z nimi podług upodobania swego dosyć czynią, przed czym ulegając biedne matki, na swoją żalność większą nie chcąc patrzyć, by niedźwiedzom przez nozdrze żelazne kolca im wprawiają.

A tu snadnie każdy zrozumieć może jakich żalności na ten czas nieszczęśli rodzice używają, gdy na zmacę dziełek swych patrzą, a jako też jeszcze do tego jest rzecz miłym rodzicom żalosa, gdy z miłemi dzieteczkami się swemi rozstają, z jakim tu omdlewaniem na ziemię upadają, aby ich żywo nawet ziemia pożarła, ja wierzę, że prawdziwie tego sobie przyjąją. Abowiem proszę co może być na świecie ciejszego, gdy miła matka z ojcem co pięć lat postrada dzieciątka swego, a do tego u siebie to rozważając, że wiecznie już nie ogląda go. A co jeszcze przeraża niemniej serce ich, że już wie za pewne, iż z Chrześcijanina uczynią złego a sprosnego Poganina, którzy już niestety wzgardziwszy wiarą Chrześcijańską, nawet ojca, matki, jako też swoich przyjaciół miłych zabaczą, ale i owszem już w pogańskim zakonie, łotrowskie swe proporce rościągając będą.

Żal ciężki
miłych
rodziców
jako jest
nieznośny
przypatrz
się

W tychci brańcach Cesarz Turecki napewniejszą swoją obronę ma, i przeciw Chrześcijanom tarczą namocniejszą: Ci bowiem zawždy przy nim chodzą, ci go obierają, ci do szturmu idą, ci zamków mocno dobywają: z Chrześcijanów mąż godny u nich się obiera do wszystkiego, bo i Bassowie, Sędziakowie, wszystko to u nich z narodu naszego, bo sami chłopci z rodzaju swojego nিকczemni są: bo gdy przed nim uciekasz, on cię goni, a gdy się mu zastawisz, wnet ci placu ustąpi, tylkoć on zawojem srogi, i zwykł im ludzi straszyc, a gdy mu go ze łba strąci, dozna tego każdy iż chłopstwo płoche, i ktemu pożywie go każdy snadnie, i by nie stali z naszych Chrześcijan Janczarami, dawnoby ich już nie sstało i szcządka z ich kiwiorami abo zawojami.

Janczarowie i Adziaglani z Chrześcijan są.

Ale się przewłoką nie bawiąc, wracam się zaś do okrutnej niewoli braciej naszej zniewolonej, i pod Turekim ciężkim a okru-

Z więźniami
jako się nie-
lutościwie
obchodzą
Turcy.

tnym jarzmem, i poborem żywiących Chrześcijan, z których drudzy łańcuchem za szyję skrępowani przez śliskie i nierówne miejsca w Tracylej i w Azyeje mniejszej boso, w głodzie, w pragnieniu, jako insze bydło ku przedaniu po targach i jarmarkach wodzeni i powłaczani są: A jeśli który daleką drogą spracowany, albo inszemi niewczasami utrapiony umrze (czego się więc wiele i często przygadza szlachlicom i szlachciankom, i tym którzy się wczasów i roskoszy nauczyli), takowego więc w przykop jaki najbliższy wrzucą i tak niepogrzebionego psi, ptacy, i insze bestye rozdrapiają.

Młodzi ludzie obojej płci jako strucharzów i przekupniów swych bezwstydzicie i gwałt cierpią, gdzie słyhać wielki płacz i narzekanie panienek i młodzieniaszków, co więc i w sześci lat takie wszeteczeństwo na sobie odnoszą.

Drudzy zaś więźniowie, a zwłaszcza którzy jakiego rzemiosła albo wiejskiej roboty nie umieją, także też nieskupni żacy, i nie odbytnei xięża, i uczeni ludzie, po miasteczkach i po ulicach długi czas wodzeni bywają: a gdy je już przedadzą, tedy ich panowie wielkimi i korbaczami do tego przymuszają, żeby się ręcznych rzemiosł, i chłopskich prac, to jest rolę orać, bydło i czapy paść, i inszą ciężką robotę robić uczyli. A którzy z nich są duźszy, te na Galery dają, a tam niebożęta zwleczeni z szat, i w pęta okowani, wielkie utrapienie cierpią, tak iż nędze ich żaden dowcip ludzki, ani język wypowiedzieć nie może.

I gdzieby niebożęta byli wiedzieli o takowej nędzy, woleliby daleko tysiąc kroć umrzeć, albo się więc na świat nigdy nie rodzić, niż się tam dostać. Bo jeśli się gdzie śmierć z żywotem zmieszala, albo jeśli gdzie komu żywota przedłużają, aby konając długo nie umarł, tedy to wszystko w Turcech się najdzie.

Tu niechaj obaczy i pilno się przypatrzy każdy człowiek Chrześcijański, co to jest w niewoli być u tak srogiego i sprośnego Turczyzna. Nie nowinać w prawdzie być niewolnikiem, ale to nowa niewola, i przedtym nie słyhana, gdzie stan twój gorszy niż bestyej jakiej być musi. Był świat wszystek niekiedy pod mocą Rzymską, był w niewoli u Assyryjczyków, był poddany Persom: ale wždy żałość onej utraconej wolności, miała przedsię niejaką

Młodzi ludzie obojej płci jako strucharzów i przekupniów cierpią.

Xięża nieskupni, albo żacy nieodbytnei, bądź też i ludzie wszelakiej postaci, którzy rzemiosła albo wiejskiej roboty nie umieją, jakich roskoszy tam zażywają z niewczasem.

Lżej jest tysiąc kroć umierać, niżeli się Turczyznowi raz w ręce dostać.

uciechę, o której w Turcech ani wspominać. W Persyjej abowiem dla karności i pohamowania zuchwalstwa, krzywdy żadnej więźniom nie dano czynić. U Assyryjczyków powaga była wielka, u Rzymian zaś ukladna ludzkość: ale u tego okrutnika choćby dobrze świat upaść miał, co za osobliwa uciecha? co za wonność czego dobrego: kogo pocieszyć będzie mogła? Aż ludzkości jakiej od tego który jest głównym wszystkich ludzi nieprzyjacielem, aż godności jakiej abo urzędów od tego który affekty ma rozpuszczone jako bestya, abo nauki jakiej od nieuka grubego spodziewać się kto może?

Pomyśl sobie proszę każdy co to są wżdy za ludzie, którzy wszystkim ludziom są na świecie takimi nieprzyjacioły, nie inaczej jedno jakoby się na skazę i zepsowanie narodu ludzkiego porodzili. Do tego wspomni co za twarz ich, co za ubiór, jako jest srogi i gruby, jako groźny, głowa ogolona i chustami obwiniona, czoło zawsze ponure, twarz zapalczywa, oczy srogie, wygolona szczeka, włos u wusa by szczeń nawtykana, usta nie człowiece, gniewliwe, wszeteczne i barzo głupie, nadto ubiór zniewieściały długi aż po kostki, którym okrywa ciało wszystko swoje, by się snadź która część ciała nie ukazała być człowieczą. U takich ludzi abo panów rola nie twoja, żywność nie twoja, żona, dziatki nie twoje: u którego w rękę żywot twój i śmierć: nie prawem ale kijem, więzieniem, okowy, i częstym wzbieranym (ach niestety) nauczy cię po swej woli poskakać.

Nuż co dalej rzeczesz o tym co nad śmierć cięższą czyni nie-
wołą, że kościoła Boga żywego, wiarą, Pana Jezusa Chrystusa poświęcone, sprosnym Machometskimi pomazywa obrzędem, abo radniej sprosną superstycją, że ołtarze na wieczną pamiątkę śmierci Pana Jezusa Chrystusa oddane, wszystkim plugastwem profanuje, Chreścijanom pod gardłem nabożeństwo Machometskie wtrąca i wgraża, do ołtarzów Machometskich i do kościołów jego prowadzi, dziatki z łona macierzyńskiego do niepobożności wiary swej gwałtem wydziera. Chreścijany nawet same wzgardzone, zhańbione, nędzne, porzucone, i na nowe bezbożeństwo przewierznione, po ulicach wodzić Syryjczykom, Saracenom, naostatek i Zydom na pośmiech podawać każe.

Turcy wy-
rodkami są
od ludzi
Chreścijań-
skich.

Turcy ko-
ścioły Boga
żywego,
wiarą Pana
Jezusa
Chrysta
poświęcone,
sprosnym
Machomet-
skim obrzę-
dem mażą.

Nie może być na świecie wszelkiego człowieka mizerniejsza i nieszczęśliwsza kondycja, który się Turkowi w moc dostanie. O mizerna i nieszczęsna kondycja, o próżne nadzieje wasze, którzyście się temu tak okrutnemu smokowi do tak srogiej jamy dostali, którego roskoszy obrzydły zbytek, nie człowiecza srogość, zelżywa pycha, i niewola nieznośna, a tych uciech ostatki są te, wielki żal, ciężki smutek, i ustawiczny płacz. Lepiej wam było snadź i znośniej tysiąckroć umrzeć i żony wasze, dziatki wasze, was samych, i rzeczy wasze w ogień wrzucić a spalić, niżeli takiemu okrucieństwu srogiemu tego nieprzyjaciela Turczyzna poddanemi, abo raczej ustawicznemi niewolnikami być.

Płacz rzewliwy więźniów do Pana Boga. Psal: 43.

Wzdychanie więźniów do swej milej ojczyzny.

Sposób uciekających więźniów z Turrek, i co za niewczasny z tego uciekania swego odnoszą.

Stądci też oni nędznicy mizerni, którzy jakoby w piecu onym pałającym Chaldejskim żyją, wielkim płaczem i wzdychaniem bez przestanku ku niebu wołają: I dokądże spisz Panie? powstań a nie opuszczaj aż do końca. A gdy już w nadziei swej w onym wołaniu uciśnieni i uciążeni będą, tedy już od nieba ku ojczyźnie oczy obracają, którą acz też w tejże niewoli być baczą, jednakże posthradawszy ojczyzny, radziby zaś w ojczyźnie niewolą cierpieci, prośby i modlitwy ich już nie wolności, ale tejże niewoli sobie życzą, tylko żeby się miescami odmienili.

Którzy żeby dosyć uczynili żądaniu swemu, chcąc mieniać żywotem na śmierć, na uciekanie się udają, a tak niektórzy zostawiwszy trzodę na puszczy, drudzy też zostawiwszy na roli pług, i woły ku zjedzeniu a pożarciu wilkom, odchodzą od panów swoich. Niektórzy też pobiwszy czeladź i pana, a niektórzy też zapaliwszy dom, naprzód chcąc się mścić krzywdy swej, wdawają się w jawne i wielkie niebezpieczeństwa, przez puste i kaliste miejsca żółędziem i ziołmi leśnemi abo ich korzonkami gorzkimi, troszką soli potrzesionemi, żywot swój nędzny i nieszczęsny podpierając i żywiąc we dnie w jaskiniach się kryjąc, a w nocy miarkując się po gwiazdzie, którą zowiem żelaznym kołem, a po Łacinie Polum Arcticum, do morza Helespońskiego przychodzą: abo więc jeśli nie mają gdzie indziej uciec, tedy na drzewach wysokich przywiązawszy się do gałęzi dla zwierząt srogich usiadają i ulegają: z których też niektórzy abo od głodu umierają, abo od zwierząt pożarci bywają, abo niż do morza przybędą, od owczarzów znowu pojmani, w niewolą jeszcze, ach niestety, sroższą bywają podawani. A drudzy kiedy już do

morza z wielką pracą po długim błakaniu dziennym i nocnym dojdą, nawiązawszy sobie drzewa miasto traplity przepłynąc usiłując: abo też od żeglarzów pojmani, do Kadeja, to jest do sędziego bywają przywiezieni, abo nawałnością morską będąc pogrążeni, mierznie giną, i barzo rzadko w tę stronę się wracają. Których wielką część gdy do panów ich, abo onych panów powiniennych bywają odsyłani, tedy rozmaitemi je mękami trapią, niektóre biją biczmi zawiesiwszy nogami wzgórze, drugim podeszwy krając soli nasypują, drugie wieszają: i gdy im haniebne takowe męki zadawają, tedy w ten czas do was o Monarchowie, Królowie, i Xiążęta Chrześcijańscy, i R. P. rządciele, żalobliwy głos łzami się oblewając obracają, a do wszystkich zobopólnie Chrześcijan słowy Joba s. wołają: Złutujcie się nad nami, złutujcie się nad nami wzdám tylko wy przyjaciele naszy, boć ręka Pańska dotknęła nas. Także też i słowy lamentliwemi onego Hieremiasza Proroka Bożego do was głośno wołają: Dziedzictwo nasze obrócone jest do obcych, domy nasze do cudzych. Wodę naszą pijemy za pieniądze, drwa nasze kupujemy sobie za płacą. Nad szyjami naszemi zamierzają się, spracowanym nie dają odpoczynku. Egypci podaliśmy ręce, i Assyryjczykom: byśmy się jedno chleba najedli. Ojcowie naszy zgrzeszyli, a już ich nie masz, a my ich nieprawości nosimy. Słudzy są pany naszemi: Nie masz ktoby nas wykupił z ręki ich.

Kadej.

Z pojmanymi jako się surowo Turcy obchodzą.

Pojmańcy jako głos żalobliwy do Monarchów, Królów i Xiążąt Chrześcijańskich z siebie do nich wypuszczają.
Job: 19.

O Xiążęta Chrześcijańskie, proszę was dla miłosierdzia Bożego, wzbudźcie się kiedy, a ze snu się już wzdý tego ocućcie, a zmiłujcie się nad krwią braciej naszej miłej, ratunku waszego zawzdý wołającej, która jest od tego tyranna niewiennie przelana. Wzywa was do tego powinność Chrześcijańska wasza, wzywa miłość Chrystusa Pana, wzywa ona święta ziemia która jest podeptana od złych a szkaradnych Saracenów, wzywa nakoniec grób Zbawiciela naszego Jezusa Chrystusa, z którego dziś Turczyn sprosny zysk wybiera i dań z onych mieśc ś. Chrześcijan zdziera.

Godna i słuszną rzecz, aby się Monarchowie, Królowie, i Xiążęta Chrześcijańscy, i Rządciele, ocucili ze snu, a z powinności

A gdziebyście już tak niedbali byli Królowie Chrześcijańscy na takowe lamenty i prośby rzewliwe braciej waszej, tedyć nielża, jedno już trzymać musim o takowym każdym z was, żeby Tygris was zgoła wychować miała, a iż się taki Król każdy na górach

swejej, bracią swoje Pana wzięwa krewią odkupionę, z niewolej.

wydzwi- Hirkauńskich urodził, i lvice srogiej mlekiem usta swoje chłodził,
gnęli. któregooby ten krzyk i ten płacz i srogie wołanie miłej braciej na-
Jako ziemia, także też szej Chrześcijańskiej poruszyć nie miał, którzy niebożateczka biedni,
święta, grób Zba- jako oni patres in limbo zawždy bez przestanku narzekają, a z ra-
wiciela na- dością i wzdychaniem wydzwignienia ich czekają.
szniego, słu-
sznieby
je miał też Ale zaprawdę pokazuje się wielka niestetyczność nielutość Królów
poruszyć z i Monarchów Chrześcijańskich, którzy na płacz i na lament nic nie
nich każ- dbają braciszków swoich miłych, wołają raczej za swoją niestworno-
dego. ściami o kęs przeklętej ziemi samych siebie i swoje Chrześcijany ni-
O niedba- lych kró- śczyć, niżeli te którzy pod srogością Turecką skwiercząc bez prze-
nych kró- lach Chrze- stanku do nas Chrześcijan braciej swojej o ratunek wołają, z nie-
ścijskich, jako ma być rozu-
miano. stanku do nas Chrześcijan braciej swojej o ratunek wołają, z nie-
Królowie, ani krew Chrystusa Jezusa, ani na ostatek ogień z nieba zmiękczyć
Monarcho- może. Przeto jeśliż więc na ciężki płacz, i na narzekanie, tudzież
wie i Xią- żęta Chrze- też i prośbę którą do was ustawicznie w niewoli bracia waszy czy-
ścijskie, wołają sobie sami oczy nią dbać nie chcecie, tedy wždy niech was wzruszy napominanie
wołają so- kęsa prze- Izajasza Proroka Bożego, temi słowy upominającego z was każdego:
bie, niżeli Jedząc i pijąc porwicie się Xiążęta a pochwycicie tarczą.
braciszków Jakoż jeśli kiedy czas naniezwycięższy Monarchowie a Kró-
swoich mi- łowie Chrześcijańscy, i mili Rzędziciele R. P. przeświecni, tedy te-
łych z nie- łowie Chrześcijańscy, i mili Rzędziciele R. P. przeświecni, tedy te-
woli Tu- raz czas jest przystojny potemu. Są bowiem o upadku Monarchiej
reckiej ra- tować. Tureckiej i Prorockie praktyki, i (jeśli się temu wierzyć godzi)
to wać. Isaia 21. gwiazd niebieskich postanowienie, że jej koniec już blizki jest, gdyż
O upadku gwiazd niebieskich postanowienie, że jej koniec już blizki jest, gdyż
Monarchiej, też jednak nie masz nic mocnego i gruntownego pod słońcem, co-
Tureckiej, są nie by skazie a końcowi powinowato nie było. A tenci to jest różek on
są nie by skazie a końcowi powinowato nie było. A tenci to jest różek on
tylko pro- malutki (jako czytamy u Daniela Proroka) który wypchnął trzy
rockie prak- tyki, ale też i gwiazdrogi: to jest, Onac to jest Monarchia która odjęła trzy części pań-
też i gwiazdrogi: to jest, Onac to jest Monarchia która odjęła trzy części pań-
niebieskich- stwa Rzymskiego, aż potym i ta bestya zginie, i z czasem upadnie. Cze-
postanowie- go się spodziewać mamy dali Pan Bóg barzo blizkich cza-
nie jest pewne o sów, bo już do tego się barzo ma. Wszystkie rzeczy abo-
tym. sów, bo już do tego się barzo ma. Wszystkie rzeczy abo-
Daniel: 7. abowiem swój czas mają, a swym zamierzonym biegiem, wszystkie
Ecclesi: 3. mijają pod słońcem. Teżci i Alexander wielki, jako dobrze wiecie,
z szczęściem swoim wnet się był wyniósł, a wždy prędziuchno mu
też skrzydła ogorzały: i inszych wiele państw i królestw, które po-
tym w malutkie Xięstwa obróciły się. Przetoż niech sobie nie ufa
Psaln: 32. moc ludzka. Omylny abowiem koń ku wybawieniu: w hojności sił

swoich nie będzie wybawion. Jakoż jeśli za co, tedy też niemniej za tę pychę wrodzoną Turecką ma Pan Bóg pewnie pokarać wszystkę moc jego, jako się z tym opowiedzieć raczył przez Izajasza Proroka swego. I stanie się: gdy wypełni Pan wszystkie sprawy swoje na górze Syon, i w Jeruzalem nawiedzi owoc wielmożnego serca króla Assur, i sławę wysokości oczu jego. Abowiem rzekł: w mocy ręki mojej jam to uczynił, z mądrości mojej wyrozumiałem, i odjąłem granice ludzkie, i Xiążęta ich zodziarałem. Dosyć już szabla Turecka nasiekła się ludzi Chrześcijańskich, czas jest już przestać. Mieczu wyuidź z poszew ku zabijaniu. Wróć się do swych poszew, na miejsce na którymś stworzony, w ziemi narodzenia twego będę cię sądził, i wyleję na cię zagniewanie moje. Wolno to Panu Bogu, pokarawszy i zaś pocieszyć. Przyznawać ci będę Panie, boś się na mnie rozgniewał: obróciła się zapalczywość twoja i pocieszyłeś mię. A też mówi Hieremiasz Prorok: Naród abowiem i królestwo, które nie będzie służyło Bogu, zaginie. Chowa P. Bóg tę różgę na nas, onę różgę żelazną, o której mówi Dawid Prorok: Będiesz je rządził w pręcie żelaznym. Ale przyjdzie ten czas, kiedy tę różgę potarszy Pan, wrzuci w ogień, jako o tym czytamy u Proroka Daniela w te słowa: Obróci się Król od północy, i zgotuje mnóstwo daleko większe niż pierwej, a na ostatku czasów i lat, przyjdzie śpiesząc się z wielkim wojskiem i z bogactwy wielkimi. A w on czas powstaną mnodzy na króla od Południa. I przyjdzie król od Północy i nanosi groblą, i dobędzie miast co obronniejszych: a ramiona południowe nie znoszą. I powstaną wybrani jego aby mu się oparli, ale nie będzie mocy. A przyszedszy uczyni z nim to co się mu będzie zdało, a nie będzie któryby się zastawił obliczu jego. I stanie w ziemi znacznej, a będzie w ręce jego skażona. I na to się uda, aby mógł dość ku dzierżawie wszystkiego królestwa jego. Co daj Panie Boże aby rychło. Jakoż i na drugim miejscu Pan grozi mu temi słowy: Od głosu Pańskiego, złęknie się Assur chabiną uderzony. Także też i przez Zacharyasza powiedzieć raczył w te słowa: Będzie stłumiona hardość Assur, i królestwo Egipskie odejdzie. O tym też upadku Monarchiej Tureckiej mamy in Apocalypsi, kędy pod upadkiem miasta Babilońskiego jest opisane

Isaiae 10.

Ezech: 21.

Isaiae 12.

Hier: 27.

Psal: 2.

Daniel: 11.

Isaiae 30.

Zacha: 10.

Apoc: 18. spustoszenie Tureckie temi słowy: Potym ujrzałem inszego Anioła stępującego z nieba, który miał wielką moc, i roświeciła się ziemia od chwały jego. I zakrzyknął głosem z mocy wielkiej, mówiąc: Upadło, upadło miasto wielkie Babilon: i sstało się mieszkaniem dyabłom, i strażą wszego ducha nieczystego, i strażą wszelkiego ptaka nieczystego i omierzonego, i pli wino gniewu psoty jego, wszyscy narodowie: a królowie ziemscy nieczystotę z nim płodzili: kupcy też ziemscy z mocy roskoszy jego z bogacielei. Usłyszałem zaś drugi głos z nieba który mówił: Wynidźcie z niego ludzie moi, abyście nie byli uczestnikami grzechów jego, ażebyście nie wzięli pomsty jego: boć już grzechy doszły aż do nieba, i wspomniął Pan na niecnoty jego. Oddajcie jemu, jakoć też wam ono dawało, a sownie we dwójnasób oddajcie według uczynków jego. W kubku w którym ono wam mieszało, odmieszajcie jemu dwojako, boć w sercu swym mówi: Siedzę jako królowa. a nie jestem wdowa, i żałosci nie oglądam. A przeto jednegoż dnia przyjdą na nie porażki jego, śmierć, płacz, głód: i od ognia będzie spalone, boć mocen jest Bóg, który je będzie sądził.

Praktyka Turecka z strony pęwnego upadku narodu Tureckiego.

A nie tylko z pisma świętego mamy o tym prorocstwa jasne że moc Turecka do gruntu ma upaść: Ale nawet i sam Turecki naród od dawnych czasów ma tę swoją praktykę temi słowy napisaną: Cesarz nasz przyjdzie: Pogańskiego Xiążęcia królestwo ujmie: Jabłka też czerwonego dostanie, i pod swoją moc podbije. A jeśliż do siedmi lat miecz Chrześcijański nie powstanie, aż do dwunastego roku będzie panować nad niemi. Będzie domy budował, winnice szczepił, ogrody płotami ogradzał, dzieci płodził. A po dwunastym roku (od którego czerwone Jabłko pod mocą jego było) pokaże się miecz Chrześcijański, który Turczyna na wszelkim mieścu uciekać przymusi. Koniec tego prorocstwa gdy czytają Turcy, z żalem i z płaczem wielkim go słuchają, które jednak zamyka w sobie pewny upadek Tureckiego narodu.

Wielebny też Methodius wo objawieniach swoich upadek tej bestyey jasnie opowiada, co się zmienić żadną miarą nie może. O czym wielebny tenże Methodius miastha Cypru Biskupem będąc, jasnie opowiada. który cirpiał za czasów onego okrutnego Decyusa tak napisał: Na mieszkające tedy w ziemi obiecanej sstał syn królewski z mieczem,

i wygubi wszystkie z ziemi, i padnie na nich bojaźń, i drzenie zewsząd, i sami, i żony, i synowie ich żałować będą dzieci swoich, płacząc nad nimi. I wszystkie zamki ich które są na ziemi ojców ich, do ręki króla Rzymskiego podane będą w mieczu, i w niewoli, i w śmierci, i w zepsowaniu. A włoży król Rzymski jarzmo swoje na nie siedmkróć większe, aniżeli ich jarzmo było na ziemi: i ogarnie ich ucisk wielki, głód, pragnienie, i udręczenie. i będą służyć sami, i niewiasty, i synowie ich, i służąc tym którzy im służyli, i będzie niewola ich stokróć cięższa i sroższa nad tę którą na Chrześcijany wkładali. A na ten czas upokoją się ziemie które od nich zepsowane były, i wróci się każdy do ziemi swojej, i do dziedzictwa ojców swoich. Armenia, Cylicya, Aphryka, Grecya, i wszelki który z pojmania pozostał, wróci się do własnego i dziedzicznego swego: i napełni się ludzi na ziemi, która spustoszona była, jako szarańce w mnożności. Egipt zaś będzie spustoszony, Arabia ogniem spalona, i pomorskie miasta uspokoją się. Wszystek gniew i zapalczywość Króla Rzymskiego nad temi, którzy się zaprzeli Pana Jezusa Chrystusa, rospali się. Potym będzie ziemia w pokoju, i pokój będzie i bezpieczeństwo wielkie na ziemi, jakowe się nie stało ani było podobne jemu, które na końcu jest, i na ostatku wieków. Będzie abowiem radość na świecie, a ludzie mieszkać będą w pokoju, a znowu budować będą miasta i mieszkania ludzkie, i będą wybawieni kapłani z trudności swoich, i odpoczną ludzie czasu onego od ucisków swoich.

A przedtym tak pisze tenże ś. Methodyus: A po udręczeniu które dzieje się od synów Izmaelskich, gdy będą w niebezpieczeństwie ludzie od ucisków udręczenia, nie mając nadzieje zdrowia abo odkupienia jakiego z ręki tych od których przenasładowani, udręczeni i uciśnieni są, w głodzie, w pragnieniu, i w nagości. Pogańskie zaś narody te będą, jedząc, i pijąc, i weseląc się, w zwycięstwach ich chełpiąc się i w spustoszeniu, którym spustoszyli Persydę też i Syryę, Kappadocyę, Isauryę, Aphrykę też i Sycylię, i tych którzy mieszkają niedaleko Rzymu i Insułami obłoczeni, jako oblubienicy bluźniąc mówią: Oto zwyciężyliśmy ziemię w mocy naszej, i wszystkie którzy mieszkają na niej, a żadnym obyczajem nie

Tenże wie-
lebny
Methodius
toż i drze-
wiej pisać
rozumiał.

będą mieć mogli Chrześcijanie wydarcia z rąk naszych. Na ten czas natychmiast powstanie na nie król Grecki, abo Rzymski, w zapalczywości wielkiej, a jako człowiek który się ocuca ze snu wina, którego rozumieli ludzie jakoby umarłego być, i mało na świecie potrzebnego, ten będzie nad nimi od morza Murzyńskiego, i pośle miecz i spustoszenie do pokolenia które jest w ich ojczyźnie, i do więzienia weźmie niewiasty i syny ich.

To tedy powiedział od dawnych czasów ś. Methodyus, którego proroctwo, iż się we wszystkim wypełniło, cokolwiek przedtym w czym inszym prorokował, tedy też i to wypełnić się musi, gdyż mu tego poświadczają w swych proroctwach, jakoście o tym wyższej czytali, Izajasz, Ezechiel, Daniel i inszy, jako też i Jan święty in Apocalypsi.

Astrorum decreta też znaczą pewny upadek Turcki. A co się tycze z strony postanowienia gwiazd, wszyscy też do jednego celu z Prorokami zmierzają, że to państwo Tureckie (nie długo tego czekać) upaść pewnie ma doszczętu: czego się snadnie każdy dowie od Astrologów państwa swego, jako my tę wiadomość mamy od Astrologów swoich Polskich, którzy z znamion niebieskich sekcje Machometskiej służących praktykę biorą, iż Turcy jako przeszłych lat tak i tego roku toż rozumieją, i na potym jednakiegoż szczęścia abo gorszego niżeli przeszłych lat doznają. Aczkolwiek i w tym roku jakoż ciż Astrologowie powiedają, iż dla sejmu Saturnowego i Marsowego w Raku, pomysłą podnieść wojnę przeciw jednemu państwu Chrześcijańskiemu, wszakże nie bez rozmysłu i ociągania, nadto nie bez wielkiej utraty zdrowia. A co Salustyus powiedział niekiedy o Rzymskim państwie, toż o Tureckim bezpiecznie mówić się może. Gdyż, powieda, cō początek ma, koniec mieć musi. Abowiem w te czasy gdy miastu Rzymowi zginienie tuż nad szyją wisiało, mieszczanie Rzymscy nie oglądając się na gorsze niebezpieczeństwo, między sobą domową wojnę poczęli wszczynać, za którą to wewnętrzną wojną, zwykle utraciwszy siły, łupem królowi, abo jakiemuś inszemu narodowi, sstali się: A w zgodzie drzewiej będącym, ani wszystek świat, ani wszystkie narody skupione, mogły by były onemu państwu nic uczynić. Której niezgody, jako w tym panowaniu Tureckim mamy żądać, tak tą niezgodą w królestwach Chrześcijańskich, brzydzić się przystoi.

A przetoż Monarchowie Naniezwycięższy i Rzędziczele R. P. Chrześcijanie prześwietni, jeśli mówię kiedy czas był, któregooby wam trzeba było radzić o braciej waszej miłej, o majątnościach waszych, o sobie, o żonach, o dziatkach waszych, teraz zaprawdę czas taki jest, wszystkiego starania inszego poniechawszy, do tego samego się rzucić, jakoby bracia waszy i wy sami z majątnościami, z żonami, i z miłym potomstwem swym nie poginęlibyście. Starania abowiem i myśli wasze próżne są, jeśliżże końca inszego mieć nie będą, jedno ten aby w królestwach waszych prawa i Konstytucye Koronne, postanowienia, wiara i nabożeństwo Jezusa Chrystusa, do tych czasów bronione i w cale zachowane, sprosny i plugawy Turczyn posieć i wygładzić miał: aby w królestwach Chrześcijańskich królestwo Machometskie postawił, aby plugawī Bassowie, i oni niewolnicy narodu Othomańskiego kościoły łupili, ołtarze walili, groby przodków waszych wywracali, córki przed oczyma rodziców ich, żony przed oczyma małżonków swych gwałcili, majątność wszystkę szarpali, imię Chrześcijańskie, i naród Chrześcijański wyścinali i wygładzili, aby nakoniec we krwi Chrześcijańskiej, czego Panie Boże uchwaj, po kolana końmi brodzili.

Wierzcie mi Panowie Chrześcijańscy, że wszystkie sprawy tego złego nieprzyjaciela; co czyni, co myśli, do tego się ściągają, aby nie tylko Rzeczypospolite wasze, imiona wasze, i majątności wszystkie, ale też i święci sami Patronowie, i obrońcy królestw waszych, cało się nie zostali. Nuż wolności wasze, i to nadobne uszykowanie królestw waszych, co rozumiecie jakim ten okrutnik sercem cierpi, który na żadnym nie ujeżdża, jedno na człowieku wolnym, żadnego nie broni, jedno swego niewolnika.

Ale ja widzę iż jest jakieś mniemanie miedzy ludzmi, które ich na tego nieprzyjaciela aby wojny nie podnosili hamuje. To jest tak rozumieją, iż to nieprzyjaciel możny, i niepodobna zwyciężyć go. Czemu pilnie zabiegać trzeba, byśmy zasię próżnym zwątpieniem nie utracili czasu pogodnego, do posługi dobrej. Jeśli dla tego do podniesienia wojny z Turkiem niektórzy wezdrzę czynią, że pod czas widzą, a on nad drugimi zwycięstwo miewa, tedy to czynią z niewiadomości rzeczy, gdy samo tylko zwycięstwo, a nie przy czyny zwycięstwa upatrują. Bo jeśliż zwycięstwo serce zwyciężonemu

Jako Prophetarum oracula cum astro-rum decretis są z sobą zgodliwe, tak też królom naszym Chrześcijańskim potrzebna jest zgoda, na zwojowanie Turka.

Tureckie wszelakież zabobony ni do czego się inszego raczej nie ściągają, jako do upadku Chrześcijaństwa wszytkiego.

Opaczne mniemanie wielu ludzi Chrześcijańskich hamuje do podniesienia wojny z Turkiem. Na opaczne takowe mniemanie, racye pewne, ktemu do wodne.

odejmuje, tedy także serca nie miejmy na Tatarzyna, na Moskwę, i na insze nieprzyjacioły nam przeciwne, którym pod czas nasze wojska ustępowały. A jeśliż się wam już zwyciężonym na zwyciężcach waszych godziło szczęścia znowu spróbować, czemuż także pod zwycięstwem Tureckim nie ma się godzić szukać zasię zwycięstwa swego? Każdy tu obaczyć może, jako mi się plac do rzeczy otwiera, w którym jakobym chciał, takbym się rozwieść mógł, i wielą narodów przykłady to pokazać, że często zwycięzcowie u zwyciężonych w łykach bywali: ale ponieważ rzecz sama dosyć przez się jasna, przed się dla tego już ustawać nie mamy, że Turczyn często zwycięstwa miewał.

Ale niech puszczą zwycięstwa, radniej niech przyczyny zwycięstwa nam powiedzą, które jeśli są słuszne, jeśli z trzymaną wiarą; jeśli nie zgwałconym przymierzem: jeśli sprawiedliwą wojną. Turek zwycięstwa miewa, i ja radzić będę aby się go lękano: i będę mu się dziwował jako i drudzy, by bogu jakiemu niezwykczonemu: ale jeśliż pokaże że zdradą, że krzywoprzysięstwem, że rozbojem powstał: nie wierziesz tym, którzy inakszego są rozumienia: swemu też zwycięstwu nie czynicie złej otuchy.

Gdzie naprzód pytam o to, skąd poszedł ten Carz Turecki, abo co to wždy jest za imię Turczyn: skąd się wszczęło? Możesz ni kto pokazać rodzice jego? Jam wprawdzie anim się od ludzi tego dowiedzieć, anim w starych Krojnikach naleść mógł, aby gdzie zmianka była zaczęcia jego. Niechaj zwartuje kto chce Krojniki Greckie i Łacińskie, gdzie wszystkie sprawy narodów wszystkich są pilnie opisane: nie najdzie nigdziej ani narodu, ani ludu żadnego, ani familiej żadnej, na ostatek ani człowieka, któregoby tym imieniem przezywano. Ten tedy najduk taki, co się nie wiem z jakich puszc i bałwochwalskich lasów wyrwał, nie miawszy po sobie żadnej zacności rodu, żadnej przodków swych powagi, żadnego ojca, mógł że dobrą drogą, i prawą wojną, nie rzekę królestwa, ale raczej lichego pojmańca jakiego dostać? Ale wždy przed się zwyciężył? Tak jest: ale trzeba wiedzieć jako. Poznajdziesz Panowie Chrześcijańscy, a słuchajcie co za panowie są Turcy. Był oto stek zbiegów z Arabiej, którzy obrawszy sobie Hetmana i Prorokiem.

Skądby poszedł Czarz Turecki, abo coby to za imię Turczyn było, bądź też skądby się wszczęć miało, albo coby za rodzice mieć to słowo Turczyn miało, żadnej wiadomości ani pisma nigdziej o tym nie masz.

Turcy stek swój mają zbiegów z Arabiej.

Machometa, co był wiarę Chrześcijańską porzucił, przestali na wszystkim jego złym i nieprzystojnym stanowieniu, i na niezbożnej wierze, której summa była ta: aby nad rozlanie krwi Chrześcijańskiej, wdzięczniejszej i miłszej ofiary Bogu być nie rozumieli: do czego ten zły człowiek miał uczenie barzo pochopne. A iż w Syrye; była głowa wiary naszej, tamże zrazu pod Syryą zbijać poczęli. Posłużyło na ten czas tym złym zajuszonym ludziom szczęście nie wiem jakie: a snadź to o którym Mojżesz w piątých Księgach swych powiedział, gdzie grozi że P. Bóg dla grzechów naszych miał przepuścić na nas kły bestyi okrutnych. Jakoż prawdziwie ci psi wściekli pustoszyli owczarnią Pana Chrystusową w ten czas gdy Chrześcijańscy Królowie z Azyej sami na się i na swe miecza do-
Za niezgodą Chrześcijańską wszysko zło na świecie się mnoży.
bywali. I tak ogołoczona z obrony Chrześcijańskiej Syrya z Zydowską ziemią i Jeruzalem od uczniów Machometowych jest uciśniona. I stąd się im wstępек państwa zaczął, jeśliż się państwem nazwać może to, co się rozbojem nabędzie. Stąd Azyą, Pamphilią, Cylicyą, Kappadocyą osiedli: a potym za niezgodą Rzymską, gdy ziemia Włoska wojną gorzała, posiadł Konstantynopole, i wszystkie Grecyą: Egipt zasię w ten czas, gdy Francuzowie z Hiszpany o Sycylią i Neapolim swarzyli. A do Insuły onej kosztownej, wszystkim dobrem opływającej, Rhodis, kto Turka przywiódł, jedno owo krwawe między Maxymilianem a Wenety zaszcie srogie. Teraz zasię Kroacyą, Dalmacyą, Węgierską ziemię, kto Turkom przysądził, jedno Cesarza Karła wielkiego z Francuskim królem Franciszkim mord braterski, tak się bowiem mówić musi: A naostatek niedawnych czasów mało już nie panem wszystkiej ziemie Węgierskiej został. Ale którym sposobem został? bez wielkiego żalu, a nawet i ciężkiego płaczu powiedzieć się nie może. W ten czas gdy się Korona na dwie części rozerwała, gdy się panowie rozdwoili, gdy się lud rozdzielił za powodem abo raczej chciwością panowania Jana i Ferdynands. Otóż ja przedsię dotąd widzę, że naszym niedbalstwem, naszą niezgodą, a zdradą i rozbojem, ich Tureckie państwo stanęło.

O piękne państwo, o bogaty zbiór którego by się lękać: o zbroje niezwyćiężone, od których żaden zbrojny nie szwankował: żaden który jedno nie chciał, nie podał się im w potuł: żaden

Deut: 32

ostrożny nie był oszukany, ale odbieżałe tylko Insuły, brzegi, porty, prowincye, chytrością, rozbojem, zdradą, krzywoprzysięstwem, nie mieczem, nie wojną ani bitwą dostały się pod moc jego.

Nie jest rzecz przy- stojna za- rzucać komu na oczy zwy- cięstwo, które jest dobrowol- niepo dane.

I będziesz mi kto zarzucał to zwycięstwo, którym ja sam chcąc podać nieprzyjacielowi, tą szablą straszyć mię będzie, która mię nie raniła, jedno kiedy i korda nie miał? I będziesz kto rozumiał że to jest moc nie przełomiona, która niemniej doma swych się boi, którzy są bojaźnią i niewolą Turecką zjęci, jako i z domu wyjechawszy, nieprzyjaciela do bronienia wolności swych ochotnego? Widzę że takowy nie upatruje wojennych przygód wzajemnych, widzę ja że nie uważa co za szkody przynoszą, niezgody domowe: ani rozumie jako to wielka pomoc nieprzyjacielowi każdemu kiedy się poddani z panem, pan z poddanym doma nie zgadza.

Przespra- wie Turec- kie które rościąga nad Chrze- ścijany jest mu na wielkiej przekazie do długiego panowania.

Jakoż i ten sam okrutnik czuje też to że lud Chrześcijański który ucisnął, jest barzo żałosny prze utraconą wiarę swoją. Rozu- mie barzo dobrze o tym że ciężko Grekom wszystkim ludziom mądrym, a co więtsza wolnym, bywszy przed tym podawcy zacnemi praw i obyczajów narodowi ludzkiemu, teraz poniewoli w tak ciężkiej niewolniczej ciemności, żyć sprośnie bez prawa, i bez oby- czajów wszelkich muszą. A Macedonia co, która panią niekiedy wszystkiego świata była. jakiego serca przeciw jemu jest, wspomi- nając sobie one wielkie Philippy i Alexandry? Nuż zasię Kroacya, Dalmacya, i inne narody i królestwa, co inszego myślą, jedno żeby ich kiedy zaleciała jaka nadzieja pomocy was Monarchów Chrze- ścijańskich, aby dźwignąć się, a w takiej niewoli myśleć o swym dobrym mogli.

Turek iż ani wiary ani zyczliwości od swoich poddanych, ma, prze co państwo jego długo trwać nie może.

Toż ci rozumieją co i my, że to Państwo Tureckie jest barzo wątłe, i długo trwać nie może, przeto że nie ma ani wiary, ani zyczliwości poddanych swoich. A prawdziwie tak jest: że rzeczy okrutników takich czasem tylko stoją, nie ludzką wiarą ani chęcią: gwałtem i mocą powstawają, giną zasię i upadają pogodnym cza- sem: nie inaczej jako wszystkie przypadki ciała naszego tają się pod dobrym zdrowiem naszym, a skoro tylko niemoc przycięższym przy- padnie, aliści się wszystkie namniejsze przypadki z wielkim bólem naszym w nas poruszają, tak właśnie krzywdy tyrańskie i obelże-

nia wszystkie tają się pod jakimś cieniem powodu szczęścia ich: ale jako skoro go wojna jaka popadnie, abo moc większa, abo więc nie-
szczęście jakie: aliści się wnetże wszystkie jego niecnoty razem na
świat wydadzą, i tak wnet ze złością ginie swoją. A słusznie też:
Bo ponieważ państwo życzliwością poddanych stoi, tedy też w ten
czas nie ciężka ludzom praca, nie ciężkie przygody, nie żal garła
dać dla Pana, ale gdzie już poddani służą poniewoli, gdzie się
ustawnie boją, gdzie pan zły, tam już namniejsza przyczynka,
namniejsza obraza wnetże największe państwo psuje i wywraca. Nie
cierpi tego przyrządzenie, nie cierpi Bóg sam, aby człowiek niespra-
wiedliwy, krzywoprzysięzca, matacz, miał kiedy mocne państwo
postawić: potrzebuje ta moc fundamentu mocnego, prawdziwego, i
wiernego: jeśli w budowaniu tak, a tym więcej w państwie: jakiego
jednak nie masz w tym okrucieństwie Tureckim: ale jest państwo
jakieś sklijone z motłochu ludzi mizernych, którzy prze bojaźń,
prze udręczenie, prze męki, nie tylko zrozumienie wolności utra-
cili, ale i język, którymby wolność tę wspomnieć mogli. Nie masz
tedy nie masz Monarchowie naniezwycięższy i rządciele R. P. Ludzi pod
Chrześcijanie prześwietni, dla czego się bać ludzi tych, którzy w Turkiem
niewoli są u Turka, bracia to waszy są, tymże piątnem Krzyża będących
świętego co i my oznaczeni, na was oglądają: was dla Pana Jezusa nie mamy
Chrystusa, dla świętej krwi jego, za was, i za nie wylanej proszą, się dla cze-
poprzysięgają, abyście ich krwią Pana Chrystusową omytych, gdyż są bra-
dopuszczali więcej już mazać tą niebożnością Machometską. Wspom- ciszkowie
nicie sobie żeć też tego stanu i tegoż szczęścia co i my spólnie z naszy tymże
nami zażywali. Niedopuszczajcie się tego abyście na tę nędzę, piątnem
to utrapienie braciej waszej, jakoby na jaką gradobycz sąsiedzką krzyża ś. co
próżnując patrzeć nieli. Zaprawdę trzeba się wam obawiać, byście i my ozna-
zaś za tym zaniedbaniem wolności Chrześcijańskiej i sami z niemj czeni.
w niewoli nie byli. Takci Jakób z synmi swemi był w niewoli, kiedy
Józepha byli Egipczykom zapredali. Tak Saul królestwo utracił, Gen: 47.
gdy przepuścił Amalekowi nieprzyjacielowi Izraelskiemu: tego się i 1. Reg: 15.
królowie Chrześcijańscy wszyscy niech obawiają, jeśli Turkowi już
więcej folgować będą: tak Zydowska ziemia wzgardzona w niewoli
jest, i będzie zawsze, że ulększy się Rzymskiego królestwa, nie

chciała popierać królestwa Pana Chrystusowego. Zwykł Pan Bóg mścić się zaniedbanej wiary: a nie przestaje na lada kaźni, ale zgoła wymazuje z ksiąg żywota: a korzeń tych co o to nie dbali i rodzaj wszytek ich, kaźnią, karaniem, i niewolą z ziemię gładzi. Owe zaś, którzy sprawiedliwości, i pobożności popierają, nigdy nie opuszczają: zawsze przy nich stoi, zawsze je ręką swą dźwiga, by nie upadli. Garść Żydów, jako wiele narodów Chananejskich wytraciła? Maluczki Dawid, jako wielkiego Goliata poraził? Judith nawet bojaźliwa niewiasta, mieczem krwawym ucięła głowę Holofernowi. Przybędzie nam Pan Bóg Panowie a Monarchowie zacni, tym jedno sercem bierzcie na się zbroje abyście się braciej waszej dla wolności Chrześcijańskiej zemścili: stawi się Pan Bóg za nas. Ci też sami co są w niewoli, okrzykiem domowym zrażą z siebie to jarzmo niewolej skoro waszę broń obaczą: i tak to tyranstwo, to okrucieństwo, i waszym, i braciej waszej, co w niewoli jest, ruszeniem i okrzykiem, za pomocą da Pan Bóg Pańską upadnie. Już tedy łącno przez konjektury z W. M. każdy obaczywa, jako to państwo Tureckie niezwyciężone byź rozumie, które bracia naszy na sobie dźwigają, acz to jeszcze przydam i że go ci bronią, co się wiary odprzysięgli, do tego forytują go zbiegowie, a ktemu ludzie z przyrodzenia nędznicy, i niewolnicy trzymają.

1. Machab: 7.
1. Reg: 17.
Judith 8.

Monarchom i Rzędzicielom wszytkiej Rzeczyposp: Chrześcijańskiej, nie jest rzecz przystojna bać się niewolników, a co jest więtsza krzywoprzysięców, do tego zbiegów, ani się też przystoi im strachać ich mocy, ponieważ bracia naszy Chrześcijanie

A iż tak jest, przeto tu nie macie się zaprawdę rzekszy, nie macie Monarchowie naniezwycięższy i Rzędziciele Rzeczyposp: Chrześcijanie prześwietni, dla czego się Tureckich niewolników bać, a co jest więtsza krzywoprzysięców, do tego zbiegów, ani się też przystoi wam strachać ich mocy, ponieważ bracia naszy Chrześcijanie wszystko u nich mieszkają, aczkolwiek zniewoleni, lecz pragną pogody, czekając Chrześcijańskiej na to spólnej zgody. Ani się też na to trzeba wzdrygać, iż sprawę rycerską Turcy dobrze znają, gdyż te wszystkie postęпки ni od kogo innego jeno od Chrześcijan mają. Wszyku acz się zdadzą być ludem strasznym, lecz mężnego mało, a na tym są byle się wojsko ogromne zdało ich: Abowiem między ich tak wielkim tłumem wojska ledwo sześćdziesiąt tysięcy najdzie jezdnych, którzyby na wojnie prawie mogli być godnemi. I to gdyby

swoję moc zgromadzili zewsząd, jednak więcej godnych do boju Chrześcija- nie wszystko jezdnych nad sześćdziesiąt tysięcy miećby nie mogli, by się nalepiej u nich mie- zebrać chcieli. Abowiem nie mogą mieć więcej i Janczarów z ^{Moc wszy- Adzmaglany, w których stoi moc ich, ode dwudziestu tysięcy ledwo, ^{stka Ture- cka kopien- choć ich z dziesięcin Chrześcijańskich, jakom drzewiej powiedział, na to ^{ników 60000. Janczarów Motłochem wielkim nad to wojska swoje mnożą, czym podczas nie- ^{z Adzma- glany nie może mieć nad 20000. mułów obozy stawiają, a na nich z kopijami przyprawiają cienie ^{wielkim miasto ludzi. Sołhaków sześć tysięcy co chodzą z łukami: trzy ty- ^{Turcy swoje siące też ma w kłobukach srebrnych z Kofiami: drugie trzy tysiące ^{wojska mno- żą dla przed- co uffy Janczarskie sprawują, to wszystka moc Turecka, którą wojują nas. ^{szej Chrze- ścijańskiej trwogi.}}}}}}}}

Azażby Monarchowie naniezwycięźniejszy nie mieliście też wy ^{Z wielbłą- dów też i z mężów tak dobrych, abo tysiąckroć lepszych, gdybyście jedno sami ^{mułów nie chcieli: gdyż ich mocą celujecie, i ciała czerstwością, i darami ^{tyło obozy smysłu, także też biegłością rozumu, obyczajmi, dowcipem, fortelmi ^{stawiają, ale dziwnemi: te rzeczy jawnemi są skutkami do zwycięstwa. Abowiem ^{też na nich co jest nad Polaka w polu mężniejszego? a nad Litwę w kozactwie ^{miasto ludzi co jest biegłszego? także też nad Ruś, Wołyńcze, mężne Podolany, ^{z kopijami którzy zawždy na polu ćwiczą się z Pogany z każdej miary? ^{przypra- wują. Co nad Węgrzyna w bitwie jest pojedynkowej? Co nad Niemce ^{Sołhaków do strzelby abo do zbroje gotowej? Co nad Francuzy, ^{6000. W kłobu- kach srebr- nad Włochy jest misterniejszego? Co na wojnie najdzie czer- ^{nych z stwiejszego nad Hiszpany? Co nad insze narody Chrześcijańskie ^{kofiami 3000. Janczarskie mają ci Pogańcy, którzy tak rogi wywyższają na lud Chrześcijań- ^{uffy sprawa- wujących 3000. ski. Pewnie iż nic nie mają więcej nad nasze Chrześcijany ci bez- ^{3000. Gdyby zgo- ła panowie Chrześcijań- urosli a chytrością zwykłą, a Chrześcijany za ich niestwornością ^{Chrześcijań-scy zgodli- wi byli, zawždy kukłali. Tymci oni wskórali, a nie siłą rycerską, coby im ^{snadnaby moc z Tur- naszy łatwo oddać mogli za zgodą miłą. Bo gdyby Chrześcijanie ^{ka mieli. Turcy ni- czym ra- czymby się Turcy bronić mieli? gdyż Europa wszystka, to pewna, ^{czej Chrze- ścijan nie- celują ani wojują chy- za zgodą panów Chrześcijańskich, od Turków by się odstrzeżeli, ^{woją chy- jakoż i Affryka i Azya tożby uczyniła nieomylnie. A jeśli by też w ^{ba zgodą.}}}}}}}}}}}}}}}}}}}}

nich Turek nawiętszą uffność pokładał, tedy pewnie za pomocą Bożą i oni zmylili by szyki wszyscy, bo jawna rzecz jest jak Pan Bóg na niebie, iż Azyjczycy w męstwie są barzo słabi: Wszak wiemy że Azyjski naród jest barzo słabytych wielką moc stracił on Rzymski Pompeius, gdy z nim on Julius w męstwie, jeszcze z dawnych czasów, zwiódł wojnę na Farsalskich polach. Także Xerxesowe wojska wszystkie stamtąd były, siedm set kroć tysięcy było w liczbie, a wždy poginęli marnie. Bo Azyjski lud wszystek umarły na poły, niezwycajny do wojny, głodny, gnuśny, niezgrabny, ktemu goły. Abowiem jako się ma potkać Arabin z natury zemdłony? Co uczynią Persowie zbyteczni? Co uczynić mogą Ormianie rozmaitemi kupiectwy zabawni? Co uczynią owi Friges? o których jest i dawna przypowieść, że sero sapiunt Phriges. Co uczynić mogą gnuśni Cylijczycy? Co uczynić mogą w niewolej opływający Kappadoczycy i Cezaryjczycy?

Ale udajmy się też i do Afryki, a ołączmy co też za ludzie Afrykański naród także jest w męstwie słaby, w niej są, i co za rycerze z niej wychodzą? Jeśli chcemy się najprzód dowiedzieć o Afrykańskiej broni, tedy mamy tego być pewni, że niewiem co wygra Affer gnuśny z swą trzcinianą włóczyką? co Egipczyk słońcem upalony uczyni z kijem abo z osnem? Do tego co uczynić może sprosne chłoptwo Afrykańskie, którzy sobie ledwie i pudenda zasłonią? A nawet i sam król ich tylko w łochtuszce chodzi, a chustą zwiąże sobie głowę, do tego w każdej potrzebie nie ma w rękę więcej jedno oszczepek z długiej trzciny, chyba że puskiem udały, bo wrzaskiem i sowę nocną przeszedł. Co też wygra i inszy zamorski lud nagi, ktemu i znikczemniały? Ale wróćmy się znowu do Azyej i do Europy, a im się wzajem przypatrzmy. Coż rozumiesz co się za rycerze rodzą w Poncie, która kraina nie męstwem ludzi jest sławna, ale bezecną trucizną i czary? co sobie będziesz obiecował o ostatku Azyej zaraźliwej? coż na ostatek o Tatarzech tak Azyjskich jako też Europejski h?

A gdzieby nawet uffność swą pokładali jeszcze i w Tatarskie najazdy, wszak i ci, co wie mało nie każdy, że przed Polaki szwan-drzewiej nader wa-kowali zawždy. A gdyby ich raz skukłał, trudno by wskórać mieli,

łecz wiemy iż pola nigdy nie dotrzymali Polakom: bo tylko oni, ^{leczny, ale} teraz co da-
taniec za potkanie około wojska udziaławszy, a strzałki wystrze- ^{lej to ba-}
lawszy, ucieką barzo radzi jako złodzieje. Zawždy w polu przegrają ^{rzziej jest}
by najlepszą mieli, zwłaszcza gdyby rycerską sztuką chcieli się w ^{w męstwie}
ręcz potkać. ^{opieszali.}

C Z Ę Ś Ć W T Ó R A .

Ale iż już dowodna rzecz jest, iż Państwo Tureckie wojną nawałtłone i przełomione być może: podobno tego potrzeba abyśmy sposób opisali, jakimby sposobem niewolą tę z karków braciej naszej znieść i złożyć, i jakoby libertatem Christianam et Ecclesiasticam immunitatem in integrum restytuować, a tego niecznośnego tyranna pokonać mogli, tak jakośmy na początku to napominanie nasze rozdzielili. Opisawszy tedy Turecką niewolą, teraz potrzeba jest abyśmy też sposób złożenia i odegnania tej niewolej opisali, ut lacrimas et misericordiam nostram consilium et auxilium subsequatur.

Czemu przez tak wiele lat do zwycięstwa skutecznego nad Turki przyść nie możemy, mając Panajędnęj nocy obóz i zastęp Senacheribów poraził: który Pharaona Chrystusa utopił, który białogłowską ręką, onej zacnej paniej Judyth Holoferna zabił, a krótcie mówiąc na którego Bóstwie i woli wszystkie zwycięstwa zawisły.

2. Para: 31.
Exod: 14.
Judit. 8.

Turcy mając Machometa swego, który w nim wszy-
Turcy zaśię Machometa mają, i w żywocie jego niecotliwego, i po śmierci w grobie, bez nadzieje zmartwychwstania zbawiennego, wiecznie leżącego; tak iż między niemi taka wielka różność jest, jako między żywym żywego Boga synem, a między człowieczym, i

od człowieka narodzonym trupem zgniłym: tak iż kiedybyśmy wtkę ufnosć takowych częstych porażkach Chrześcijańskich u siebie uważyli, ^{pokładają, a} ^{wzdy często} coby za natura tych obudwu była, ^{zwycięstwo} ^{odnoszą.} tedybyśmy obaczyli iż w tej mierze martwi żywe męstwem i mocą przewyższają.

Ponieważ ich tedy ^{dużością} ^{ciał} ⁱ ^{dowcipami} ^{umysłów} ^{naszych} ^{Chrześcijań-} ^{skie} ^{narody} przewyższamy, które ^{aczkolwiek} ^{Turki} ^{dużością} ^{ciał} ⁱ ^{dow-} ^{cipami} ^{umysłów} ^{zawždy} ^{przewyż-} ^{sają,} ^a ^{wzdy} ^{często} ^{pole} ^{prze-} ^{grywają.} które dwie rzeczy są wielkim ratunkiem ku poko- naniu nieprzyjaciela, czemuż wżdy nas oni tak często porażają? Po- wiedz mi co jest (jakom trochę wyższej namienił) nad Węgrzyna śmielszego: co jest nad Niemca urodziwszego: co jest nad Francuza wzrostem więtszego: co jest nad Hiszpana duższego: co nad Wło- cha przemysłniejszego: co nad Polaka mocniejszego: co nad Moskwi- cina na zimno i na niewczas y wszelakie trwalszego: iż teraz inszych nie wspominam, których darżkość umysłu, abo lepsza jest niż Tu- recka, abo jednak równa.

Zasię też jeśliby darskości umysłu przypatrzył się: co jest nad ^{Chrześcijań-} ^{skie} ^{narody} Węgrzyna na rany i na niebezpieczeństwa cierpliwszego? co jest nad ^{choć} ^{też} ^{jeszcze} ^{są} ⁱ ^{darskiego} ^{umysłu,} ^a ^{wzdy} ^{od} ^{zwycięstwa} ^{odpadają} ^{często.} Niemca spanialszego? co jest nad Włocha mędrszego? I kto jest tak wysokiej myśli jako Francuz? co jest chytrszego niż Hiszpan? co jest barziej darskiego nad Polaka? co jest do niewczasów sposob- niejszego nad Moskwicina? z których każda rzecz zosobna zwycię- stwo może dać, abo do zwycięstwa pomoc. Częstokroć wygrała śmiałość bez inszych sił, częstokroć spaniałość umysłu, częstokroć mądrość, i częstokroć też ono łakome czi pragnienie i pożądanie, częstokroć fortel, tak że darskość z podejmowaniem wszelakich niewczasów jest barzo pomocna ku zwycięstwu. A jednak (biedaż mnie) iż między tak zwyciężnymi rzeczami od zwycięstwa odpadamy.

Więc też jeśli się przypatrzysz wyprawie, i rysztunkowi, i rozmaitemu orężu, najdzie się to, iż tym wszystkim ^{Turki} ^{Chrześcijań-} ^{skie} ^{wojska} ^{celują} ^{wy-} ^{prawą,} ^{rysztun-} ^{kiem,} ⁱ ^{orę-} ^{zem,} ^a ^{wzdy} ^{skrzy-} ^{piąc} ^{każda} ^{rzecz} ^{idzie.} chodzimy.

Naszei to wynalazek ruśnice, naszeć sam wszelakie rysztunki. Persowie nadzy, abo napoły nadzy do potrzeby idą. Oni mają łuki, a my ruśnice: to jest, my mamy pioruny, a oni strzałki, które przez twarde zbroje żadną miarą przebić nie mogą: gdyż przed działem i strzelbą ledwie się twarda skała zostoi. Mając też po- prawdzie i Muszulmany swoje ruśniczki i harkabużery, ale mniej

ich mają, i nie tak uczone, albo do wojny sposobne. Więc zasię patrz coć oni za naródy na wojnę z sobą wywodzą, to jest Tatary, i Tracki naród, u których nie masz ani mądrości Włoskiej, ani porywczego dowcipu Hiszpańskiego, ale jakaś nieludzka dziczina, sprośność, wielka nieumiejętność, głupia i niećwiczona. Do tej się też przyłączy Greczek prze gnuśność swą prawie stracony. Azyatycki lud prze zbytek swój prawie popsowany. Egipczyk tak na umyśle jako na ciele nikiemny niewieściuch. Arabczyk wyschły, drobny, i prawie w chłopie krwieby się nie dorzezał: któżby tedy wierzyć miał, żeby od takiego nikiemnego żołnierza miał być zwyciężony, Francuz waleczny? Belga okrutny? Niemiec serdeczny? Węgrzyn śmiały? Włoch przemysłny? Hiszpan fortelny? Polak przeważny? Moskwicin bystry? A wszakże oto niestetyż zwyciężają nas, a zwyciężają, mówię, jeszcze ci, którzy nas w niewolę pędzą, i sami niewolnikami będąc, swojejeże się niewolej dobijają przeciwko nam, takowym ludziom, którzy w swobodzie zrodzeni jesteśmy, którą swobodę nam dziadowie i pradziadowie nienaruszoną zostawili.

Kto się przypatrzy prawom i rządowi tak Chrześcijańskim jako też i Turckim i tam każdy to zeznać musi, że nad Ewangelią ś. nie może być nic świętszego, nad prawo duchowne prawniejszego, nad prawo świeckie mędrszego, względem czego Alkoran Turcki, jako jest głupi tak i nikiemny, a wždy się pomyśli wodzi.

Nuż zaś jeśli się przypatrzysz i rządowi obojej nacyej, tedy i w tej mierze nie jesteśmy podlejszy od nich. Abowiem co może być nad Ewangelią świętą świętszego? co może nad prawo duchowne prawniejszego? abo co może być nad prawo świeckie mędrszego abo sprawiedliwszego? Gdyż oni jedno według Alkoranu się sprawują, który Alkoran rzecz jest jako głupia, tak i nikiemna i już widz, że te księgi i między Chrześcijany się naszymi najdują, podobno dla tego, żebyśmy się wczas cudzych praw uczyli, kthórzy swoje w krótkim czasie utracić mamy, i żebyśmy pierwej myślą niż przewiskiem Turkami byli. Coż tedy za przyczyna jest, iż między tak wielkimi praerogatywami naszymi, na wojnie zawždy przegrawamy? czemu wždy proporce nasze Krzyżem świętym naznaczone przed laty straszliwe, nietylko niewiernym narodom, ale też i piekielnym duchom, teraz częstokroć tył podają? Powiem krótcie, a powiem prawdziwie. Boga mamy nawyższego i prawdziwego, ale się nas liszył tym, iż według prorockiego słowa, może nas nazwać ludem, ale nie ludem Bożym. Abowiem jako Chrystus z nami ma być, którego my prze tak wiele odszczepieństw na tak wiele części rozdieramy? Abowiem okrom tytułu abo przewiska Chrześcijańskiego, nie w sobie Chrze-

ścijańskiego nie mamy. Chłopek tych czasów, i nieczysty i buntow-Przyczyny przegrawania naszego Chrześcijańskiego z Turki. Oseae 2.
nik, mieszczanin sztuczny, i chytry, i łakomy: przełożeni idą za pocztami, miłują dary, osobami brakują, ślacheccy ludzi bawią się zbytkiem, gnuśnością, niezgodą, i pychą: Żołnierze też okrom swego żołdu a zdobyczy, nie inszego na wojnie nie szukają, ani się im to serca tknie, przy kim się królestwo i korona zostać ma, którzy takimiż nieprzyjacielimi są obecnym, jako nieprzyjacielom obcym: kościelni też przełożeni, okrom pompy kościelnej, ledwo co więcej w sobie kościelnego mają, ani to świętobliwości, ani pobożności, ani nauki, abo ćwiczenia powinnego, ani inszych cnót należących. A tak Phil: 2: wszyscy tego szukają co ich jest, a nie to, coby było Chrystusowego, tak iż prawdziwie usta prorockimi mówić możemy: Wszyscy Psal: 13. się nakłonili, i wszyscy się stali nieużytecznemi: i nie masz ktoby dobrze czynił, nie masz aż do jednego. Przetoż się nie trzeba dziwować iż takowym niestwornościom i rozruchom, Chrystus nie chce być przyjacielem i pomocnikiem.

Bojujemy tedy bez Boga, a co gorszego jest z Bogiem rozgniewanym i nam przeciwnym. U nas noszą krzyże, a ukrzyżowany bez Boga, a łaską swą u nieprzyjaciół jest. A przetoż wszystkie rzeczy giną i z Bogiem wszystko się w nieszczęściu i w upadkach uwikłało. Abowiem gdy raczej rozgniewanym jeden naród z Turkiem walczy, tedy drugi abo się domowemi woj*nam* nami bawi, przyłączywszy do siebie niewierne pogaństwo, abo Scysmatyki, abo Heretyki, aby tym barziej i ciężej walczył przeciwko Chrystusowi: a drugi też zaś swoich praw własnych przestrzega, abo w próżnowaniu wiek trawi, pijaństwa a inszych roskoszy nasładując. A żołnierz też kiedy go do potrzeby wywiodą, pieniądzom służy nie Chrystusowi: a jeśli mu pieniędzy nie dadzą, tedy abo z pola zjedzie, abo do nieprzyjaciela zbieży, stawszy się zbiegiem i zmienikiem.

I coż tu już ma pomóc Włoska mądrość? abo dowcip Hiszpański? abo siła Niemiecka? abo bystrość Francuska? abo śmiałość Węgierska? abo dzielność Polska? abo przaważność Moskiewska? gdzie już żołnierz nie o Chrystusie myśli, ani nie o uczciwej sławie: ale na wojnę jedzie jako do karczmy, abo do wszetecznego domu, gdzie opilstwa i wszeteczeństwa swe wykonywać chce. Dobrec prawa mamy, Który człowiek walczy bez Boga, bywa w wojsce, takim każdym trwoga.

ale złe obyczaje: dobrą przyczynę do wojny, ale złe umysły, zuchwale: za uczciwość większą sobie mamy, kiedy sami na się mężnie nacieramy: a kiedy na głównego wszystkiego Chrześcijaństwa nieprzyjaciela, tedy naniepotężniej i naniebalej walczymy, a tego abo sobie za żelżywość nie mamy, abo to bez karania odnosimy.

Disciplina
Militaris
jaka drze-
wiej przed-
ków na-
szych by-
wała.

Powiedz mi kto kiedy u nas słyszał, żeby żołnierz o zjecha-
nie z pola abo dla opuszczenia szyku swego był karan? gdyż przed-
tym o to nie tylo na gardle, ale i na dziesiątej części majątności
skarano, nie tylo jednego żołnierza, ale czasem i wszystko wojsko.

Turek
wszystkie
przywary
swoje doma
zostawia, a
Chrześcijanin
je na
wojnę z so-
bą bierze.

Ciągniemy tedy z sobą i mały poczet ludzi, i obyczajów złych
przeciwko tak wiele milionów ludzi, osobliwą karność nad sobą
mających. Abowiem Turek wszystkie przywary swoje doma zostawia,
a Chrześcijanin je na wojnę z sobą bierze. W oboziech Tureckich
nie masz żadnych roskoszy, tylko zbroja i żywność potrzebna; a w
obozach zaś Chrześcijańskich, zbytek, i wszelakie wszeteczeństwo,
gdzie jest większy poczet kurew niż mężów. Łotruje Węgrzyn,
rozbija Hiszpan, pije Niemiec, Czech spi, poziewa Polak, kurestwem
się bawi Włoch, Francuz śpiewa, Anglik zbytkuje, Szkot bankiety
stroi, Moskwicin gnuśnieje: a ledwie jednego żołnierza najdzie, któ-
ryby obyczajami swemi prawdziwym żołnierzem był.

Turek się
niepomalu
natrzasa
częstokroć
z skarad-
nych przy-
miotów na-
szych żoł-
nierców
Chrześcijan-
skich.

A nie tylko się ode mnie dowiecie o tych szkodliwych przy-
miotach naszych żołnierzów Chrześcijańskich, ale tego się każdy
dowiedzieć może, że się z tych szkodliwych przymiotów naszych mi-
łych Chrześcijan i sami Turcy natrzasają, jako się tego
każdy z nas sprawić może z onej przemowy Tureckiej, którą
był uczynił do rycerstwa swego czasu strachu onego wielkie-
go, który się był sstał w państwach, jego za wieku onego
S. ojca Papieża Piusa wtórego, którego też nazywali Sylwiuszem Enea-
sem, który też ono był za żywota swego podburzył wszystkie
Monarchy, króle, książęta, a pany Chrześcijańskie, przeciwko
Machometowi Carzowi Tureckiemu, skąd theż między nimi mówię
taka trwoga była po wszystkich krainach Tureckich, tak w Europie
jako i w Azyej, acz już drudzy chcieli uciekać do Bityniej. Jakoż
ociec ś. Papież Aeneas Silvius puścił się już był z wielkim ludem
Krzyżaków, i służebnych tak wodą jako i ziemią do Epiru, aby tam
naprzd przełożył Skanderbega na królestwo Macedońskie, a Turka

Za czasu
wielebnego
ojca Papie-
żata rzek-
ącego Syl-
wiusa
Eneasa,
Machomet
Czar Ture-
cki wspó-
łek ze wszy-
stkimi swe-
mi Państw-
mi był w nie-
małym stra-
chu.

wygnął z Grecyey. Czego-by był za pomocą Bożą dokazał snadnie, by była jegoż nieszczęsna śmierć nie przeszkodziła: bo nim dojechał umarł morem w Ankonie, za którego śmiercią, wszystko się było zasię rozbiegło Chrześcijaństwo, tak Krzyżacy jako i służebni, bojąc się moru. Bacząc tedy na on czas Machomet strwożenie swych poddanych wielkie, przez zbuntowanie Chrześcijańskich panów przeciw im, wezwawszy przedniejsze rycerstwo k sobie, w przemowie swej dodawał im serca przeciwko wszystkim mocam Chrześcijańskim, temi słowy: Upominam was sławni rycerze, a moi mili towarzysze, nie bójcie się nieprzyjaciela, zwłaszcza takiego, któregoście nigdy mocy nie poznali, aby mu w tym więtsze serce nie rosło, ale z poradą stateczną i niepłochą, zbroje na się bierzcie przespiecznie przeciw leniwym a opiłym Chrześcijanom, nic tego nie bacząc, iż o wielkim zgromadzeniu ich a zbuntowaniu słyszycie, nie wątpię w wygraniu bitwy, wszak wiecie obyczaj ludu Chrześcijańskiego, iż jest gnuśny, mdły, bojaźliwy, ospały, próżnujący, niezwyczajny, roskoszom i wczesności przywykły, bez poduszek nie umieją spać, bez gamracyej wesół nie będzie, także bez trunku mocnego, bez upicia radzić nie umie, słowy tylko walczą a nie czynkiem, żadnej sprawy wojennej nie mają, ani rzemiosł umieją, konie tylko do psów chowają, niecierpliwi głodu, zimna, gorąca, prace, przymiówek, nawet pod się plugawią, z niewiastami jeżdżą, wysoko siadają i legają, gorąco jedzą, a zimno walczą. A k temu dosić oni mają u siebie za wygrane, gdy pobudzi na się nieprzyjaciela: a też doma z sobą ma każdy z nich co czynić zawždy: bo u nich każdy chce panem być, a słuhać żadny, rzadkieby z pokojem było książątko, któreby z sobą nie miało walczyć wzajem, pomóż ty mnie dziś, a ja tobie jutro, o własne się więcej starają niż o R. P., chełpliwi są, swarliwi, w prawiech uporni, długie odwołki mają, na Prokuratorcy dobra swe więcej przekładają, a rycerski człowiek u nich nizacz, rzemieśnik nizacz, zacność też u nich nie według godności, jedno według majątności: a co gorszego, posłuszeństwo żadne (na którym wszystka sprawa rycerska zależy) nie jest między niemi: stądże niekarność, za tym morderstwo, zabijanie, gwałty, złodziejstwo, i wiele rzeczy złych mają.

Przemowa
Turecka do
swoich Rycerzów z
natrzęsaniem z
najszybszych
Chrześcijańskich
żołnierzy.

Chrześcijanie
gorąco
jadają, a
zimno
walczą.

Natrząsanie
takowe Po-
gańskie z
naszych
sprosnych
obyczajów
Chrześcijań-
skich, mia-
łoby w nas
słusznie
poprawę
uczynić
chcieli-
bychmy co
dobrego
sprawić.

Rząd dobry
czyń
miedzy
żołnierzmi
nie tylko
przełożo-
nym tego
przystoi
przebrać,
lecz i z sie-
bie potrze-
ba dobry
przykład
dawać.

A tu baczy jawnie każdy, jako się z naszych sprosnych a nikczem-
nych obyczajów Chrześcijańskich poganin natrzęsa, z czego by się
nam Chrześcijanom zaprawdę wystrzegać przystało, chcielibyśmy
co pociesznego, co dobrego w R. P. sprawić: abowiem nie trzeba
się temu dziwować iż wygrawają ci, u których jest trzeźwość,
skromność, czujność, wiara przeciw Panu i wielkie posłuszeństwo.
A przegrawają zaś ci, których nieprzyjaciel najduje bawiące się łu-
piestwem, abo miedzy kuflami, abo u wszetecznej niewiasty, abo
przy inszych brzydkich i plugawych zbytkach.

Aleć to wina jest przełożonych. Abowiem oni kiedyby poddane
swoje w bojaźni trzymali, nigdyby żołnierz Chrześcijański nie był
podlejszy od Tureckiego. Z drugiej też strony sami panowie gdy się
zobopólnemi wojnami psują i niszczą, przyczynę dają iż nie możemy
być równi Turkowi, gdy się o jedno abo o kila miasteczek swa-
rzemy i mordujemy: a po tym częstym potykaniu, i psowaniu ludzi,
po wyniszczeniu bogactw, nie do państwa i do korony nie przyczy-
niamy, tak iż słusznie napisał jeden poeta:

Ach jak wiele ziemie, morza, u tych dostawają,
Których we krwi domowej ręce opływają.

Za nie-
stwornością
Chrześcijań-
ską, wiele
monarchiej
przyszło
pod moc
Turecką.

Chcemyli
niewolą Tu-
recką z
karków na-

Ale narzekanie nasze próżne jest, upuściliśmy Azyą i Afrykę:
poległa Grecya, na śmiertelnej pościeli leży Węgierska ziemia: po-
siędzono już Illiryą: teraz świeżo podbito pod państwo Tureckie
ziemię Słowieńską: zemdlona jest ziemia Rakuska, i już gwałt tej
zarazy wielkiej nad szyjami Niemieckimi, i na grzbiecie wszy-
stkiego Chrześcijaństwa leży: tak iż żaden nie jest wołen od tego
niebezpieczeństwa, którzy potym nie o cudze, ale o swoje własne
radzi nie radzi walczyć muszą, i swoich granic bronić: jeślizeby nie
chcieli niewolnikami być miasto panów, i brańcami miasto swobod-
nych ludzi: albo jeśliby nie chcieli wiecznego więzienia cierpieć, abo
żeby ich pomordowano dla tego, żeby pospółstwo bez głowy i wodza
zostało. A przetoż Monarchowie naniezwyciężenszy, i rządciele
R. P. Chrześcijanie przeświecni, abyśmy niewolą tę tak okrutną
Turecką z karków naszych i z braciej naszej znieść mogli, a tego

nieznośnego tyranna pokonać mogli, potrzeba w wyprawie do Turek
 naprzód Chrześcijańskim przełożonym, jeśli czego, tedy rządu lep-
 szego, a k temu jedności a zgody: A do tego wzywając na ratunek
 sobie Boga z nieba, jemu się pod obronę poddać, et si DEUS no-
 biscum quis contra nos erit. Już każdy okrutnik przed nim jako
 proch pod nogami starty będzie. Abowiem ten Pan z Jozuem
 trzydziścią królom zmylił szyki. Ten Pan z Mojżeszem Pharaona
 w morzu zgubił z jego Egipczyki. Tenże z Gedeonem sam zbił
 wojska Madyańskie, a potarł i w niwecz obrócił Pogańskie zle
 mocy. Ten przeż Dawida swego Philistyny zgromił. Z tym jeden
 Zyd poganów tysiąc śmieie gonik. Ten Senacherybowi wojska jednej
 nocy zbił przez Anioła swego, którego był zesłał Zydow ku po-
 mocy. Ten Holoferna zgładził wszystkiemu światu ogromnego, ręką
 Judyt niewiasty z swego miłosierdzia. Toż uczynił tenże Pan i przez
 Hester, która lud Zydowski z niebezpieczeństwa wielkiego od Na-
 amana wydźwignęła, i samego jako głównego nieprzyjaciela na szu-
 bienicę wprawiła. Tenże też z Machabeuszami zbił Pogany, i
 Antyocho z inszemi okrutnemi tyranny zgromił. Ten sam Pan w
 przestronym polu wszelką rzecz położył, ten państwa, ten zwycię-
 stwa wiernych swych rozmnożył. U tego wszystko w mocy, ten sam
 wszystkim rządzi, bez tego kto swej mocy ufa, każdy zbłądzić musi.
 Abowiem gdzie są Assyryjczycy co świat wszystek mieli? Medowie,
 Persowie z Greki gdzie się dzieli, którzy proporce swe na świecie
 nie pomału rościągali? Gdzie Daryus abo gdzie wojsko jego nie-
 zwalczone? Abowiem go Melcyades poraził na głowę wojskiem ma-
 łym, zaś potym go Alexander wielki starł z Cesarstwem zuchwałym.
 Gdzie też Alexander się podział on król w męstwie niepożyty, który
 prawie wszystek świat miał pod swą mocą podbity? Gdzie Xerxes,
 którego się i teraz dziwujemy mocy, z wojskiem się swym podział?
 pewnie że mu odpór dał Leonides, i myśl jego nadętą ukrócił, a
 Temistokles z gruntu moc jego wywrócił. Gdzie Mitrydates Pont-
 ski z wielkiemi wojskami? Gdzie Tamerlan zwycięzca sławny nad
 Turkami, który i samego Turka w klatce wozik? Gdzie potym Atty-
 la co się zwał biczem Bożym? A to też państwa mieli i moc jak
 dziś Turcy, a wždy za czasem, jako to na oko widzimy, poginęli

szych i z
 braciej na,
 szej znieść-
 i onego sa-
 mego po-
 konać,
 trzeba nie
 tylko w rząd
 się lepszy
 sposobić ale
 też w prze-
 łożonych
 potrzeba
 jedności i
 zgody, a co
 jest więsza
 potrzeba
 Pana Boga
 drzewiej
 przednane-
 go mieć.
 Rom: 8.
 Josue 12.
 Exod: 3.
 Judic: 6.
 1. Reg: 17.
 Judic: 5.
 2. Para: 32.
 Judit: 8.
 Hester 5.
 1. Mach: 4

Tamerlan
 Cesarz Ta-
 tarski, pora-
 ziwszy na
 głowę Baza-
 zeta Cesa-
 rza Turec-
 kiego i sa-
 mego żywo

pojmawszy, wszyscy. A musi tak być, gdyż wszystkie rzeczy czas swój mają, a którego złotymi łańcuchami okowawszy, w swojemich chwilami przechodzą wszystkie pod niebem.

Y tenciby teraz zły naród pogański nie wskurał, gdyby Pan Bóg Ducha zgodliwego królom Chrześcijańskim dał, roskrzewićiby się niedługo jeszcze tryumf Chrześcijański, żeby musiał być za czasem tańszy Turecki zawój. Gdyby zgoda a jedność przystąpiła święta, a ta przekłeta niestworność wewnętrzna zginęła doszczęta, by-

lićby niedługo Hieruzalem, Betleem w ręku naszych, one miasta święte, które teraz mają na hańbę i zelżywość naszą nad sobą za pany Pogany przekłete: one mówię miasta święte, gdzie nas Pan Chrystus zbawił, i gdzie się narodził, gdzie cierpiał, gdzie zmartwychwstał, gdzie z proroki chodził.

Przeżoż niezdrożna zaiste rzecz jest, ale i owszem przystojna, zgodliwie się zmówić wszystkim w jedno Panom Chrześcijańskim, jakoby ręką potężną i zbrojną, ktemu z przyrzeczoną, zgodliwie

porozumiawszy się, do tego w rządzie lepszym, jakoby mieli sobie mężnie, i statecznie poczynać z temi psy pogańskimi: nie czekając

w domu onej złej pogańskiej ręki, która wiernym męki srogie zadawać zwykła, nie czekając też w niedbałości onej śmierci srogiej, ani zniszczenia wolności, i świebody drogiej. A co jest rzecz największa, na imię Pana Chrystusowe, godzi się śmieie zastawić, będąc godnemi członkami wszyscy w jego świętym cieie: a nadziejez bojaźnią więcej już nie mieszali, ani myśli swoich trwożąc czasu odwłacali: ale z Panem Bogiem, jako z pewnym hetmanem ciągnęli, w nadziejej dobrej, ufając w szczodrej świętej łasce jego, wszedszy w zgodę prawdziwą, opuściwszy wczasy, i porzuciwszy o wiarę szkodliwe swary, obronę dobrą stawićby przystało Rzeczyposp. Chrześcijańskiej, mając na dobrej pieczy świebody, których bronić sławna rzecz, dać gardło za owieczki pocziwie ile pro lege et pro grege, a niż w wiecznej niewoli, i z niemi pospołu płaczliwie narzekać:

bronieć żony i dziatki miłych, także też i majątności, brata, siostry, miłych przyjaciół, i drogich wolności. Jakoż, by tylko Panowie Chrześcijańscy sami chcieli być jednej woli, a stać chcieli w zgodzie, niedługoby bracią swoją Chrześcijany z ich miasta, pod Turkiem w niewoli będące, oglądali na swobodzie. Bo w wojnie z Chrześcijany

Za zgodą świętą wszystkie Panowie Chrześcijańscy dokazali.

Turcy nie zrównają, gdy się w ręcz a nie zdradą potykają w polu. By tylko zgoda niestetysz Panów Chrześcijańskich była, a ktemu w rządzie lepszym, łatwieby pożyli tych tyrannów Pogańskich. Abo-wiem dawszy znać wszyscy sobie czas pewny przez posły, jakoby mieli przybywać jedni ziemią, drudzy wodą: którzy, jacy, a kędy, kiedy i jako ściągać się współ mają, jedni morzem drudzy lądem, jako którzy w tej mierze nalepiej rozumieć mogą.

Przeciwno któremu tak srogiemu Poganinowi, aby tym snadniej pany Chrześcijańskie zwieść się mogło, widzę że trzeba tego aby na-^{Pierwszy sposób do} świętszy ociec Papież dał w tej mierze naprzód pobudkę, a pomógł^{wyprawę przeciw Turkowi na} szczyrze i chętnie, tak ludem jako też i skarbem, wiodąc tej swej^{zwojowanie go.} trzodzie prawdziwie: a za tym postępkim niedługoby znowu Bisan-Ojcu S. Pa-^{pieżowi przystoi dać} tium i wszytka Grecya w swej klubie stanęła, którą jednak, jakom^{naprzód po-} drzewiej powiedział, za niezgodą Rzymską, gdy ziemia Włoska^{budkę szcze-} wojną gorzała, Turek posiadał i sobie przywłaszczył. Zatytm też^{rze i chę-} morzem i Król Hiszpański mając wodną armatę po temu gotowa^{tliwie kró-}^{ku wszyst-}^{kim Chrześ-}^{cjańskim,}^{tak ludem}^{jako też i}^{skarbem,}^{ku zwojo-}^{waniu Tur-}^{ka.}^{Po nim}^{król Hisz-}^{pański.}^{Po nim}^{król Fran-}^{cuski.} współek z swemi królestwy z Neapolim, z Sycylią i z inszemi^{Jego Cesar-} Xięstw. Nuż też Król Francuski, który też lud może mieć nader^{ska Miłość.} wielki z Włoch, z Francyej, z Sz wajcarów, i dostatek wszelki, ze^{ka.} wszystkimi też xiążęty, które ma po sobie, nie jednemu by się i^{ka.} od nich dostało Turczynowi po głowie. A słusznieby to także uczy-^{Po nim} nili, gdyż też w ten czas jako się już o tym drzewiej przypomniało, ^{król Portu-} gdy się Francuzowie z Hiszpany o Sycylią i Neapolim swarzyli, Turek ^{galski z kró-} Egipt opanował. Także też i J. M. Cesarz Chrześcijański słusznieby ^{lestwem} też miał się do Ich Mości królów przerzeczonych przymieszać, po-^{Angielskim.} nieważ też Kroacyą, Dalmacyą, Węgierską ziemię, nie kto inszy^{Angielskim.} Turkom przysądził, jeno Cesarza Karła wielkiego, z Francuskim^{Angielskim.} królem Franciskiem mórđ braterski. A do Insuły onej kosztownej Rhodysu nikt Turka nie przywiódł, jeno też ono krwawe, między Maxymilianem a Wenety zaście srogie.

A iż się tak ten wściekły pies z Monarchami Chrześcijańskimi pod przymierzem podstępnie obchodził, słusznieby mu też wszyst-^{Po nim}^{król Portu-}^{galski z kró-}^{lestwem} kim Panom Chrześcijańskim zgodliwie ten rym oddać przystało. Jakoż i król Portugalski, który jest w skarby nader możny, i An-^{Angielskim.} gielskie królestwo nie jest też w dochody i w lud pośledniejsze. Nuż

Potym Niderlandzkie miasta i książęta, i Aquitanowie, Skotski Król, a Xiążęta i po nim Król Duński, przy nich Holandrowie, mogliby ci wszyscy, Aquitanowie by jedno chcieli znaczną posługę uczynić w R. P. Chrześcijańskiej.

Także też A gdzieby drugim przytrudniejszym było dla dróg dalekości, więcby król Skotski mogli skarbem braterskiej miłości pomagać, zwłaszcza iż królowi z Duńskim i z Holendrami. Szwedskiemu trudno, i inszym książętom pułnocnym niezręcznie, lecz

Król J. M. skarbem każdy z nich mógłby być pomocnym. Zatym Włoskie książęta wielmożne, które są tak w lud jako i w skarby bogate, i insze Xiążęta pułnocnymi. Insuł morskich potężne, zgodziwszy się wspólnie z Wenety możnemi, jakoby mieli poczynać z Turki bezbożnemi. Moc z

Włoskie z Panięty mocą, wojska z wojski złączywszy chętnie, armaty z armatami insuł morskich jako szczyrze i prawdziwie: jużby tak każdy z swych portów do Epirskich włości przebył łatwo w całości i morzem i lądem. Potym do Helespontu wzięwszy Dardaneli, także insze zameczki, mogliby wziąć śmiecie, bo tam wszystko Grekowie z Włochami osiedli, którzyby

samiż zaraz z Turki wnętrzy wojny zwiedli. Także Słowiańskie wszystkie, i Greckie narody, osobliwie J. K. M. Król Polski z wielkim Kniazem Moskiewskim, z chęciąby się włożyli do tej świętej zgody. Bo gdyby taką zgodę sam Pan Bóg zdarzyć raczył, z niewymownej świętej łaski swojej, snadnieby już przepierować Turczyn zły więcej zabaczył, boby z nich pewnie każdego miał z niemały kaszel.

Wtóry sposób do wyprawy przeciwko Turkowi na wojowanie go. A gdzieby do tej perfekcyj przyść nie mogło, żeby ci przerzeczeni Chrześcijańscy Królowie i Monarchowie, Xiążęta i Panowie w tym zgodnie nie byli, tedy druga droga snadniejsza i prętsza pokazać się przez mię może: boby się i nieprzyjacieli rychlej nie postrzegł, i każda rzecz snadniejby się i prędzej ktemu skutecznie odprawić mogła, z niemałą pociechą wszystkiego Chrześcijaństwa, i z nieśmiertelną sławą Kościoła powszechnego.

Gdzieby Ociec S. Rozumieją to niemal wszyscy o błogosławionym ojcu Papieżu, Papież nie że to zawdży brzmi w uszach jego, i ma to ustawicznie przed oczyma swemi: Iż dla tego Pan Bóg go postawił, na najwyższym zamku, mógł zwiész do Wojny roskazując mu, aby on z powinności swojej, z wysoka rychlej obaczywał, zgodliwej przeciwko wszelakie doległości nasze: i stąd snadniejszą pracę mieć raczył o Turkom nas wszystkich owieczkach, onego Pasterza Chrystusa Pana a zbawiciela naszego, nad któremi go Pan Chrystus ku rządzeniu, sprawo-

waniu i paśieniu przełożył, pasując go na ten urząd po trzy kroć ^{wszystkich} temi słowy: Paś baranki moje. Paś baranki moje. Paś owieczki ^{Panów} moje. ^{Chrześcijań-} A iż go tedy Pan Bóg przełożył pasterzem, nad nami owieczkami ^{skich, tedy} swojemi: tedy mam za to że się poczuwać raczy ^{druga droga} błogosławiony ociec ^{snadniejsza} Papież, w powinności dobrego pasterza, o jakowej Pan Chrystus ^{pokazuje się} powiedział raczył Bozkiami ^{na to.} usty swemi, u Jana świętego temi słowy: ^{Joan 21.} Dobry abowiem pasterz, duszę swoją daje, za owieczki swoje. A najemnik ^{Joan: 10.} zaś, i który nie jest pasterz, którego nie są owce własne, widzi wilka przychodzącego, i opuszcza owce a ucieka, a wilk drapie i rosprasza owce: a najemnik ucieka, iż najemnikiem jest, a nie mu do cudzych owiec. A ponieważ na oko widzimy, że wszyscy najemnicy uciekli, dla tego iż najemnicy byli, ani myślą o tym, jakoby z niebespeczeństwa wilka drapieżnego ratować je mogli.

Coż czynić inszego mają, te ubogie a nędzne owieczki pod jarzmem Tureckim będące, i prawie u wilka w paszczęce mieszka-
jące? w kim oni teraz nadzieję po Panie Bodze pokładać mają? okrom naprzód naswiętszego Ojca. Abo do kogo się teraz uciekają? od kogo ratunku prosić będą? oprócz ojca i własnego pasterza swego? Do niego tedy naprzód, jako do ojca synaczkowie jego teraz zawždy wołają o ratunek, jako ubodzy więźniowie, do niego bez przestanku wołają, jako na on czas oni patres in limbo, z niewoli Tureckiej o wyzwolenie, do niego jako do pasterza swego wołają, w oborze szatańskiej zawarci, ubogie a nader nędzne owieczki Grekowie, także też nawet i insze trzody, które nie są w tej owczarni, i ci uznawszy już błąd swój, że za to pokutują, do niego teraz wołają na tym jakoby ostatniem końcu swego żywota, aby ich nie opuszczał, ale owszem usilnie proszą, aby i onych do owczarni swojej przyprowadził. Do niego wołają pospolicie na tej niskości płaczu, ubodzy biskupi, opaci, mniszy, kapłani, i wszyscy kanonicy, pospołu z kościołami, i z ołtarzami, aby ich do dawnego zdrowia, i wolności pospołu zaraz wszystkich przywrócił.

Jakoż dobrze się przypatrzyli temu kupcy Chrześcijańscy, którzy tam często w Turcech z kupiami bywają, jako też i więźniowie, ^{Wolność na-} którzy stamtąd wychodzą, a niemniej zacni a pewni posłowie, ^{szych Du-} Króla ^{chownych,} Pana naszego, którzy się przypatrzyli wolnościom ^{i wszyst-} Chrześcijan ^{kich Chrześ-}

cijan pod
Turkiem
będących
patrz jaka
jest.

szych pod mocą Turecką będącym, a zwłaszcza biskupom naszym w Grecyey, opatom, mnichom, xiężej, także też i w Tracyey: i po inszych Insułach morskich, gdzie biskup drwa sprzedaje wożąc na oślicy, opat, xiądz i inszy robić jak niewolnicy muszą: Zbywszy beneficyi, prowentów, jako też praebendy, chodzą niebożącetcka nędzni w czuhach Tureckich miasto rewerendy, zawój miasto biereta, a kiwior za infułę: kanonik musi robić, jeśli chce bułę jeść otrębianą: Popowie też Grecy w łapciach, a chuściskiem sobie prostym głowę obwinawszy chodzą, Czerniec abo i Czernica trzodę pasie, jako też Mitropolita z Archimendrytą: Wojewoda pewny niewolnik gdy się nie poturczy. Słachcie jeśli nie robi, wnet się skurczy w głodzie. Niemasz tam dyskrecyey, za jeduo u nich wojewoda, chłop, ślachcie, chyba rzemieśnik u nich więcej nad ślachcica płuży.

O Boze wszechmogący, jako jest w podziwieniu barzo wielkim u ludzi, a prawie cum improperio omnium nostrum, dla czego tak dalece naród Chrześcijański niszczeje? i im dalej tym moc i potężność jego słabiej? Co pobrał Turczyu nieprzyjaciel imienia Chrześcijańskiego, królestw, państw, ludzi, kto wyliczyć może? że nawet i do tego przyszło, iż panowie Chrześcijańscy, którzy mu przed tym barzo srodzy byli, teraz kłaniać się mu muszą: który non aperto Marte, sed fraudibus et dolis, tak się w nie wkorzenił, że za nim kędy on chce postępować muszą. A iżby to prawda była: Jest jednego pana w królestwach Chrześcijańskich, mało nie pierwszego jurament jemu czyniony in hanc formam, quae sequitur:

Przysięga
jednego
Pana w
Królestwach
Chrześcijańskich mało
nie pierwszego, która
jest Turkowi Sultanowi
Solimanowi uczyniona,
ku większej zelżywości
wszystkiego (czego się

Per DEUM magnum et altum, misericordem et benignum, formatorem coeli et terrae, et omnium quae in eis sunt, et per sancta haec Evangelia, per sanctum baptismum, per sanctum Ioannem Baptistam, et per fidem Christianorum, promitto et iuro, quod omnia quae novero aperta erunt Altiss: Domino Sultano Solimano Imperatori: cuius regnum Deus fortificet. Ero amicus amicorum suorum, et inimicus inimicorum, et redemptor captivorum Turcarum, et vinculis hostium eius nihil mea in parte fraudulentum erit. Quod si haec neglexerim, ero Apostata, et mandatorum sancti Evangelii Christianaeque fidei praevaricator: dicam Evangelium falsum et caet. Negabo Christum verę, et matrem eius Mariam vir-

ginem fuisse: super fontem Baptismatis porcum interficiam: altari ^{Panie Boże}
Presbyterisque maledicam: divinitatem negabo, et humanitatem ado-^{pożal)}
rabo: super altare fornicabor cum Judaea: et sanctorum patrum ma-^{Chrześcijań-}
ledictiones omnes in me recipiam. Ita me Deus adiuvet. ^{stwa.}

A więc to nie wielka hańba i sromota nasza, takie rzeczy Z tak szka-
wydawać z siebie, które się prawie tkną Majestatu Bożego, i są ^{radnej przy-}
przeciwnie chwale jego świętej? A jakoż tu P. Bóg ma nas błogo-^{sięgi za-}
sławić, jakoż omnes conatus nostros ma prowadzić do tego, ut ^{prawdę nie-}
excusso iugo servitutis Turcicae moglibyśmy in pace et tranquillitate ^{mała się}
vitam agere? Do czego nam i tych czasów fata viam ostendunt: a ^{hańba i sro-}
coż potym, kiedy videndo videre, intelligendo intelligere non possu-^{mota mnoży}
mus, vel certe nolumus. Przetoż jeśliż kiedy mieli oko pilne nań, ^{wszystkie-}
tedy niemniej teraz mają pilność wielką, mieć panowie Chrześcijańscy, ^{mu Chrze-}
i swe rzeczy tak pilnie warować, żeby wcale swe państwa, i króle-^{ścijaństwu.}
stwa zachować mogli. Nempe Deo nobis et astris propitiis, occasione
ancillante et fortuna se ad nos inclinante modo virtus subveniat
fatis et cogat fortunam cunctantem. A żeby się temu złemu poża-
rowi wczas zabiegło, nie trzebaby w tym zasypiać świętemu ojcowi
Papieżowi, i wszystkiej rzeszy Chrześcijańskiej, ale i owszem po-^{Ojcu Papie-}
trzeba opatrować i co naprędzej się starać, jakoby się już więcej, ^{żowi napier-}
nie wilk do owieczek jego, a nawet do niego samego, pasterza na-^{wej potrze-}
szego (na co on oko ma większe) przymykał: Ale on raczej sam ^{ba w czas}
się do niego co naprędzej ręką potężną i zbrojną, przez żołnierze ^{złemu za-}
swoje miał, aby nas i siebie samego mocą, zbroją, i bogactwy swe-^{biegać.}
mi w pokoju zachował. Święte też ceremonie i wiarę zbawiciela na-
szego, aby wszelakim sposobem wcale zachował. Bo niechaj nie ^{Tureckie}
rozumie tego błogosławiony ociec Papież, jakoż bez pochyby nie-^{przedsięw-}
rozumie, aby już miał ten sprosny poganin przestawać na tych pań-^{zięcie ni do}
stwach, królestwach, cesarstwach Chrześcijańskich, które pod się ^{czego się}
przez zdradę i oszukanie podbił. Ani też tego niechaj rozumie, aby ^{dobrego ma.}
on jedno miał stać, abo o Cesarstwo Chrześcijańskie, abo o Węgry,
abo o Polskę, która jest od niego murem, i szczytem wszystkiemu
w Europie mieszkającemu Chrześcijaństwu. Ale mu idzie o nawyż-
szego pasterza samego, a nie tylko o niego samego, ale o wszystko
Chrześcijaństwo świata tego. Jakoż upatrowali to wiele przeszłych

Przeszłych ojców wielebnych Papieżów, i o to starali się, z wielką pilnością, czasów był jakoby nie tylko sami ratunkiem i pomocą swoją bronili owczarnie do swięto- bliwy oby- czaj wieleb-Bożej, ale też ze wszelakiej miary pobudkę dawali Chrześcijańskim nych ojców Panom, aby wždy kiedy mogli dać odpór, tak srogiemu Krzyża Papieżów pobudkę świętego nieprzyjacielowi. Stądci ono czytamy, jako się wszyscy dawać Chrześcijań- Chrześcijańscy królowie i panowie, współ z naswiętszym Papieżem Chrześci- Piusem wtórym najwyższym wszytkiego świata biskupem przeciwko skim Panom do podnie- Piusem wtórym najwyższym wszytkiego świata biskupem przeciwko sienia Woj- temu tyranowi spiknęli, gdy onego Szkanderbega, barzo dzielnego ny z Tur- i przeważnego za hetmana wszytkiego Chrześcijańskiego wojska, kiem. sprawcą, wodzem, i najwyższym hetmanem za radą spólną tenże Papież Pius wtóry, za sprawcą, wodzem, i najwyższym hetmanem za radą spólną tenże Skanderbe- przereczony Papież Pius był przełożyć umyślił, którego to nie- ga chciał przyjaciela, wzięwszy Pana Boga na pomoc, umyśliли byli gromić i przełożyć z Europy wygnać. Już był naświętszego ojca Piusa wyszedł dekret: nad wszyt- kimi woj- i między wszytkimi Chrześcijany, już się było rozgłosiło, aby ski królów Chrześcijań- wszytscy królowie i panowie Chrześcijańscy, uprosiwszy grzechów skich, by swych odpuszczenie, przeciw Tureckiemu Cesarzowi z samym Papie- była śmierć- żem, jako narychlej, tak lądem jako też i morzem wyjeżdżali. I Papieska nie prze- szkodziła, gdyby była nieszczęsna prędką śmierć Piusa Papieża już na morzu która go już- będącego, wszytkiego wojska Chrześcijańskiego nie potrwożyła, pew- w drodze niefy był już do tego czasu ten okrutnik w Europie nie popasał, i zastała. swoich proporcey tak szeroko nie rościągał.

Toż było przedsię- wzięcie i uprzejma- chęć ojca ś. Piusa pią- tego za- szczęśliwe- go panowa- nia króla Stephana którego też także chciał prze-łożyć za hetmana nad wojski Chrześcijań- skimi, by nie śmierć- bezecna temu wszyt- kiemu była Wiemy też i to za pewne o Piusie piątym, który na to się już był nasadził i do tego rady swoje kierować raczył, aby za zgodą zobopólną Monarchów, królów, xiążąt, i wszytkiego Chrześcijaństwa, z niewolej Tureckiej, i z okrucieństwa owieczki swoje, których la- menty, i płacze, ustawicznie serce jego i-wnętrności jego ustawicz- nie przebijały, wyswobodzić mógł. Dla tegoż dał się już był sły- szeć, po wszytkim Chrześcijaństwie: Iż on acz osobą swoją, dla urzędu tak świętego, który na sobie nosi, zetrzeć się o bok, z tym nieprzyjacielem nie mógł, ale radą, pomocą, ludem, skarby, i czym jedno potrzeba na tego poganina tak sprosnego, wszytkim poma- gać był gotów. Które jego tak wielkie- przeciwko temu nieprzyjacie- lowi serce, i ugruntowana wola, siła Monarchów, Królów, Xiążąt, i niezliczona wielkość Chrześcijan tak była pobudziła, że już nic pierwszego, uie potrzebniejszego być nie rozumieli, jedno aby co

naprędzej tego okrutnika zniszczyć, a do szczątku zetrzeć mogli. Nie mniejsza też była chęć świętej pamięci króla Stephana (którego wielka dzielność, rozmaitemi i różnemi sposoby wojen, była dobrze wywiedziona i doświadczona) którego tenże Pius nad Chrześcijańskim wojskiem, hetmanem najwyższym postanowić chciał: tak się było serce to przeciw Turczynowi ojca ś. Piusa rozżarzyło i rospaliło i pana a króla naszego do tego wzbudziło, że już ni o czym więcej król Stephan, godny wiecznej pamięci, za tą podudką, tak we dnie jako i w nocy myślał, ni o czym częściej nie mówił, jedno o Turku, dowiadując się z pilnością wielką, tak o mieścach, jako też i o przeszciu snadniejszym do jego kraju: których aczkolwiek powielu części sam świadomym był, jednak kto mu jedno o tym co powie- dać począł, dla doskonalszej wiadomości, barzo go rad słucał. A potym do Chorographiej, na—której wszystkie situs. locorum, miasta i zamki Tureckie, morza, rzeki, góry, pagórki, lasy i pola wypisane były, zawždy się udawał, i nad nią, upatrując mieśca snadniejsze prze- szcia, przez któreby lepiej wojska Chrześcijańskie ciągnąć mogły, często się zabawiał, za czym do takiej wiadomości tamtych mieśc był przy- szedł, że żadnej góry, żadnej rzeki, nakoniec żadnego mieśca tak skry- tego u Turka nie masz, o którymby on był pewnej wiadomości nie miał. Skąd mu też i to urosło było, że już o wyprawie, jakaby miała być przeciw Turkowi myślić począł. I jak wiele konnych, pieszych, strzel- ców, i wszelakiej armaty, przeciwko temu nieprzyjacielowi, i coby za sumptu na to wszystko potrzeba było, dostatecznie wypisał. Ta pobudka, mówię, ojca świętego Piusa piątego to była wszystko sprawiła, że takowe serce, takową chęć, taki wielki pochop, nie tylko Króla Stephana, ale i inszych Monarchów, Królów, Xiążąt, i wszystkich Chrześcijan, przeciw temu smokowi, wszyscy na świecie wiadome znali.

Godna tedy zaiste rzecz, aby i terazniejszy ociec święty Cle- mens ósmy, tanquam speculator domus Israel, et luporum omnium supremus propulsator, przykładem tych świętej pamięci antecesso- rów swoich, pobudkę takąż Monarchom, Królom, i wszystkim Chrześcijanom uczynić raczył. A jako na stolicę i mieśce ich, per legitimam successionem z rządzenia Boga wszechmogącego wstąpił,

przeszkodziła.
Do podnie- sienia woj- ny ś prze- ciwko Tur- kowi nie- mały pochop miał świętej pa- mięci król Stephan.

Godna i słuszną rzecz aby i terazniejszy ociec ś. Cle- mens ósmy, przykładem antecesso- rów swoich pobudkę ta-

każ, Monar- tak aby toż serce przeciwko temu okrutnikowi i gwałtownemu
chom, kró- Krzyża świętego nieprzyjacielowi, una cum jure et virtute succes-
lom i wszy- sionis, na się przyobległ. Do czego nie tylko przykłady naświet-
tkim Chrze- sianom sion, na się przyobległ. Do czego nie tylko przykłady naświet-
uczynić ra- szych Antecessorów jego, ale i popolite o nim wszystkich Chrze-
czył. ścijan mnimania nadzieje i oczekiwania, pobudzały go słusznie
miały.

Mniemania tego są nie- ma wszyscy że za żywo- ta dzisiejsze- go ojca Pa- radą i pomocą, ma sobie wytchnąć, i do portu na miejsce bezpieczne
pieża
Rzecz: dopłynąć. Obiecują to sobie i Polacy którzy cnotie, świętobliwości,
Chrześci- ku każdemu skłonności, wielkiej nauce, i wymowie pilnie się przy-
jań- ską zakwi- tnąć ma. patrzyli. A wszyscy go do Polski w poselstwie, gdy był na ten
Polacy za poznaniem czasu kardynałem, przyjeżdżającego, jakoby jaką świętość z nieba
ojca Papie- im zesłaną, ze wszelaką pobożnością, z wielką uczciwością, wspó-
za w Pol- łąk i z samym J. K. M. przyjmowali. A nie bez przyczyny: wi-
szcze będą- dzieli bowiem na oko obyczajem uczciwe, żywot stateczny, ku nabo-
cego, nie- żeństwu wielką chęć, staranie o duszne zbawienie ludzkie, i o
małą potu- mają, że wiary Chrześcijańskiej pomnożenie. Z których cnot takich jego nie
chę stąd mają, że mają się doczekać z mała nadzieja zarazem urosła wszystkim, że ten nie długo na najwyższą
niego czego dobrego. dostojność kościelną wywyższony coś wielkiego, i wszystkim Chrze-
ścijanstwu zbawienego bez pochyby uczyni. Co pokazywała na on czas

Gwiazda cu- downa wszystkim pokazana, praktykę dobrą zna- czyła, i po- budkę do czego jeszcze więtszego podała.
i gwiazda ona jakoby cudowna, która o południu, gdy do głównego mia-
sta Krakowa z klasztoru Tynieckiego w roku 1588 wjeżdżać raczyła,
wszystkim się jaśnie pokazała, i przez niemały czas, nie będąc nic od
więtszej światłości słonecznej zaćmiona barzo jaśnie świeciła i
wszystkim się na oko widzieć dała. Co wszystko zaiste, z niemałem
u wszystkich podziwieniem, i czegoś wielkiego spodziewaniem działo
się. Jakoż jednak nie długo efekt swój ona wszystkich praktyka
wzięła. Bo w krótkim czasie, nie tylko między domem Rakuskim,
a między Królem Polskim panem naszym, stateczne porównanie
uczynił, ale też i na wyższej stolicy świata tego po stopniach do-
stojności kościelnych, za wolą i zrządzeniem Bożym od Senatu Apo-
stolskiego jednostajnym zezwoleniem szczęśliwie usiadł. Dla tegoż
między inszemi przyczynami naświetszego ojca terazniejszego Pa-

pieża, niemniej i te sidera et ostenta coelestia do tego wiedą, aby nie tylko sam przeciw temu nieprzyjacielowi czynił, ale żeby królom i wszystkim panom Chrześcijańskim i sam gwiazdą był, i przeciwko nieprzyjacielowi wiary Chrześcijańskiej serce ich zawždy pobudzał; jakoż i ta jest tego niepoślednia przyczyna, że takowe o nim wszystkich pospolite mnimanie, i takie rozumienie jest. Gdyż thronus eius tanquam sol in conspectu Dei est; et stella illa Veneris quae in tertio coelo est, wszytek naród ludzki znaczy et propagationem ecclesiae, a zwłaszcza Monarchią Rzymską, której pierwszy Monarchowie Iulius et Augustus prowadzili i liczyli ród swój macierzyński do Wenery z której poszedł Aeneas i Ascanius abo Iulus, skądże i Rzym, urbem Veneris zwano. Jakoż i teraz ta gwiazdeczka lubo ona jest Venus, lubo Lucifer, lubo Vesperugo, nie inszego nie znaczyła, jedno Monarchią Rzymską, która teraz sub mundi vesperam kwitnie.

Psal: 88.

Przetoż przystoi aby to ten naswiętszy ociec, o którym takowe oczekiwanie wszytkich jest, opatrzył, i o to się starał, jakoby owieczki swoje od Chrystusą zlecone, których pełno po wszytkim świecie, dzielnością swoją, bronią swoją, i skarby swemi, od tego nieprzyjaciela wyzwolić i zachować mógł. Do czego jeśli się więc naswiętszy ociec Papież mieć nie będzie, to jest, jeśli co przedsięwzięcie temu nieprzyjacielowi nie zabieży, coż za nadzieję synom swoim, co za nadzieję owieczkam swoim, nakoniec co za nadzieję samemu sobie zostawi? ponieważ Piotr spi a Judasz czuje. O którym Bogu, o którym człowiecze będzie rozumiał, aby mu przybyć na pomoc miał, jeśli się sam i trzody sobie zwierzonej teraz nie ratuje? jeśli sam siebie zaniedba? jeśli w tym zaszciu z Piotrem się nie ocuci: a zwłaszcza póki jeszcze siła państwa jego cała jest, póki jest o czym, póki jeszcze czas do porady. I kto mi da, ile mnie ukrainnemu i ubogiemu biskupowi, pierwej niżeli umrę, abych oglądał kościół taki, jaki był za Konstantyna wielkiego Cesarza, i za Sylwestra Papieża? Gdzie oni Cesarze co trzymali nowy Rzym w cale, a starego ustąpili Papieżom? Gdzie one czasy, kiedy grób Pański i ziemia święta, i wszystkie insuły były na goli pod władzą Chrześcijańską? Czemu, o święty ojczy Papieżu, nie zagrmisz i nie wyrzeczysz onych strasz-

Wielebny ociec Papież za takim o sobie mnimaniem, potrzeba aby się starał, jakoby to mnimanie o nim, efekt swój pocieszny wziąć mogło.

liwych słów do dzisiejszych liczygrzywnów prywaty swojej prze-
Acto: 18. strzegających, Pecunia vestra sit vobis in perditionem. O słowo
Psal: 128. ogromności? o słowo wielmożności, a możności? na którego słowa
strach niechaj będą połańbieni, i niechaj tył podadzą, ci wszyscy
którzy gardzą Syonem.

Wielebnemu Dla tego już naprzód, niechaj ociec święty, radą i pomocą
ojcu Papie- przeciw temu nieprzyjacielowi antesignanem będzie, za rzecz pewną
żowi w wy- u siebie mając, iżec państwo Tureckie, (które gwałtem, zdradą i
prawie prze- u siebie mając, iżec państwo Tureckie, (które gwałtem, zdradą i
ciwko Tur- niecnotliwemi fortelni wszczęło się, i rozmnożone jest, a w wiel-
kowi przed niecnotliwemi fortelni wszczęło się, i rozmnożone jest, a w wiel-
wszyskimi kich niecnotach, i złościach, tak przeciw Bogu, jako przeciw ludziom
trzeba mu tych niecnotach, i złościach, tak przeciw Bogu, jako przeciw ludziom
rej wieść. płuży) rychło upadnie, i zginie, bo jako pospolicie, a mądrze powie-
dają: Rzeczy źle nabyte leda jako się rozchwiejają, a żaden długo
nie trzyma państw gwałtem nabytych: A R. P. Chrześcijańska, i

Luc: 22. Łódka Piotrowa, Bozkiami usta założona, i wystawiona, rzecz pewna
że będzie na wieki trwała.

Na zwojo- A iżby to wszystko przez ojca s. Papieża, za pomocą Bożą
wanie Tur- efekt swój skuteczny nasnadniej wziąć mogło, na toby sumptu nie-
ka jakie- małego przeciwko nieprzyjacielowi Krzyża świętego, ile z strony
goby małego przeciwko nieprzyjacielowi Krzyża świętego, ile z strony
sumptu Pa- samej osoby jego, 'abo nawet ze wszystkiego państwa Włoskiego
pieskiego i jego, żadne go w tym nie ochylając, tak duchownej jako i świeckiej
wojska po- jego, żadne go w tym nie ochylając, tak duchownej jako i świeckiej
trzeba. osoby, potrzeba, a zwłaszcza takim kształtem, jakim ono Stephanus
Wizerunku Rex Poloniae, sanctae et gloriosae ac felicis memoriae, gdy miał
świętej pamięci wolą z Turkiem wojnę podnieść (wiedząc Tureckie wszystkie prze-
Stephana skoki), nałożyć chciał, przeciwko któremu nie chciał mieć ani
króla Pol- mniejszego ani większego, nad to wojska, jako się świętobliwość
skiego po- trzeba w błogosławionego ojca Papieża, snadnie sprawić będzie raczyła, z
trzeba w tym naśladować. tego skryptu jego, którym tu pro sacrosancto exemplo przytoczył.

Kopienni- Naprzód chciał mieć kopienników 30000, płacząc każdemu na
ków chciał ówieré lata, po 15 flor: Polskich, to uczyni złotych Polskich 450000.
mieć 30000. Do tych kopienników trzeba Rotmistrzów 300, każdemu Rotmi-
strzowi trzeba na ówieré lata po 100 flor. Polskich, na kuchnię,
to uczyni 30000. flor: Summa kopiennikom i ich Rotmistrzom 480000.

Harkabu- Harkabuzników 15000 chciał też mieć, płacąc każdemu na
zerników ówieré lata per flor: Polonicales 20, to uczyni flor. Polonicales
15000. Do tych Harkabuzników trzeba Rotmistrzów 150, każdemu

Rotmistrzowi także płacąc po złotych 100, to uczyni 15000. Summa Harkabuznikom i z ich Rotmistrzami facit flor: 315000.

Piechoty czudzoziemskiej chciał też mieć 20000, po 12 flor. Węgierskich, każdy rachując złoty po gr: Pol: 33. 6. na ćwierć lata każdemu płacąc, to uczyni flor: Polskich 266666. Do nich potrzeba Rotmistrzów 100, każdemu rotmistrzowi na kuchnię po zł: 100 Polskich płacąc, co uczyni flor: Polskich 10000. Summa tej piechocie i rotmistrzom flor: Polskich 276666. Piechoty cudzoziemskiej 20000.

Piechoty Polskiej chciał też mieć 30000, płacąc każdemu po 9 flor: Polskich na ćwierć lata, to uczyni flor: Polonicales 270000. A rotmistrzów do nich trzeba 300, każdemu rotmistrzowi płacąc na ćwierć lata po flor: 60 Polskich, to uczyni flor. 18000. Summa piechocie polskiej i ich rotmistrzom uczyni Polonicales flor: 288000. Piechoty Polskiej 30000.

Barwa na piechoty 50000 kosztować będzie na każdego po 9 złotych kładąc, to uczyni 450000 Polonicales flor: Summa wszystkiego na tę piechotę wynidzie i z barwą na ćwierć lata 1014666/20.

A generaliter tak na jezdę, jako też i na piechotę i z barwą facit Polon: flor: 1809666/20.

A na drugie ćwierć lata odjąwszy barwę, i wojenne potrzeby, tak na jezdę, jako i na piechotę wszystkę, facit Pol: flor: 1359666/20.

Tymże też sposobem, gdyby Najaśniejszy Cesarz Chrześcijański z Ich M. Kurfirstami, i ze wszystkimi także stany duchownemi, do tegoż z Czechy, i z Niemiecką Rzeszą, z Karwaty, i z Węgrami na takie się też wojsko wyższej opisane zebrali: nie upośledzając w tym i Wojewodę Siedmiogrodzkiego, o którym rozumiem, żeby też rad dostąpił pierwszej swej praerogatywy: nie długo by się każdy napatrział, żeby kiwiory z zawojami Turkom ze łba latać musiały. Jego Cesarsk: miłości z Ich M. Kurfirstami, i ze wszystkimi także stany duchownemi, do tegoż z Czechy, z Niemiecką Rzeszą, z Karwaty i z Węgrami trzeba się na także wojsko przeciw Turkowi zebrać, nie

A słusznieby to pod tym czasem Jego Cesarska M. uczynić mógł, złemu w czas zabiegając, nie spuszczać się na omylne przymierze jego, które nie jedną Monarchią zawiodło. Jakoż wiedząc o jego już łotrowskich spruchach, a będzie już mu więcej Jego Cesarska M. ufał ile człowiekowi temu, jako ludzie pamietają,

spuszczając się na omyłne przymierze jego. nabezecniejszemu, którego ani wiara, ani przysięga, ani wstyd, ani bojaźń Boga, od jego niecnotliwej zawziętej sprawy, hamować nigdy nie mogła: tej mówię bestyjej do stanowienia tyrańskiego państwa jego, co inszego pomoc miało, niż przymierze obłudne? niż zdrady?

Grecey Tur-
rek dostał
przez zdra-
dę a krzy-
woprzysię-
stwo także
też Wołoską
ziemię i
Węgierską. niź chytrości? i niź wszelaka zdrada? Swiadkiem tego jest Grecya, której panem został, nie inszą drogą, jedno przez zdradę a krzywdę woprzysięstwo. Swiadkiem jest Wołosza, którą Polakom wydarł, będąc w rzeczy przyjacielem i samsiadem. Swiadkiem jest ziemia Węgierska, którą gdy z gruntu wywracał, to po sobie pokazał, że zgoła względu żadnego nie ma, ani na Boga, ani na żadne nabożeństwo, ani na moc niebieską, którą wszystkie rzeczy na świecie i stoją i rządzone bywają. Bo gdy burzył Tordę, których niecnot nie czynił? dostawszy Kołożwaru, którym z świętych bożych przepuścił? którą świątnicę, które nabożeństwo, którą wiarę w cale zostawił, coby jej nie zgwałcił kiedy dobywał Białogrodu? Zadnej rzeczy nie było, ani na niebie, ani na ziemi, przez którą w ten czas gdy tego miasto dostawał, przysięgać nie miał, że na tym przestawać miał, aby mu miasta tylko byli poddali, potym każdemu wolno być miało wyniść, iść gdzieby kto chciał. Na co azaż nie przysiągł przez thron i majestat Cesarstwa swego? a wždy niech każdy patrzy, jako słowo strzymał. Wziąwszy Kołożwar, gdy już wszystkie łmizerne mieszczany i ludzie nieszczęsne pod tą kondycją wolności wyścia, z miasta wyrzucił: tam wprzód swoje za Dunaj posłał, aby tam one wszystkie ludzie, którzy byli z miasta wyszli pojмали: i tak tym sposobem nieszczęsne ono wszystko zgromadzenie, które się prowadziło, z wielkim mordem i okrucieństwem wytracił. A więc Jego Cesarska M. rozumieć będzie, aby z tym człowiekiem przymierze pewne być miało? I będziesz się Jego Cesarska M. na wiarę jego spuszczał? gdyż to na oko każdy widzi, że to opaczne i wywrotne chowanie przymierza jego przeszkodą pewną będzie, gdzieby Jego Cesarska M. temi czasy, z karków poddanych swoich, zrazić nie miał nieprzyjaciela tego tak sprosnego, tak śmierdzącego, tak zradnego? który nie wiedząc nic zgoła co jest ludzkość, tak rozumie, aby jedno dla tego na świecie być miała wiara, przymierze, i przysięga, i żeby ich on na zgubę,

na upadek, i na nieszczęście rodzaju ludzkiego, źle używać miał. Bo co inszym przymierze czyni zwycięstwu koniec, to temu samemu przymierzem do zwycięstwa droga się gotuje. A tę zdradę taką, jako ma z przyrodzenia, tak ma i z Machometskiego prawa, które mu tego potwierdza, iż człowieka Chrześcijańskiego, nie jedno grzechu nie masz zabić, ale zgoła oszukać, i jakimkolwiek fortelnym sposobem zgładzić go, jest rzecz Turkowi barzo pobożna. I tym prawem Turczyn u ludzi wielkim jest: i przez to zda się być zwyciężcą straszny, gdy uczyniwszy z tobą przymierze tak rozumie, że mu wszystko czynić wolno, a tobie niewolno, gdy przeciwno tobie kiedy się namniej nie spodziewasz, kiedy się nie ustrzeżesz, i kiedy się ubezpieczysz, czasu pogodnego zawsze użyć może: gdy się tego nie boi, abyś się tej krzywdy swej nad nim kiedy mścić miał: gdy wszystkiego starania i mocy twojej. wszelaką zdradą, przymierzem i krzywoprzysięstwem zbywa: gdyć nakoniec nic innego nie zostawi, czymbyś się ubezpieczyć mógł, jedno owę kaucyą, abyś mu zgoła nie wierzył.

Ponieważ tedy wszystkie skutki Tureckie, któremi przedtym stał fortelów używając, już są jasne, i doszliśmy ich: coż przyczyną jest, czemu by Jego Cesarska M. tego tyranna tu doma u siebie tak próżno siedząc czekać miał? abo co wždy przeszkadza, czemu by Jego Cesarska M. Pana Boga na pomoc wzięwszy, wszystkich jego niecnotliwych fortelów które nań samego, i na to imię Cesarstwa Chrześcijańskiego gotuje, wszelakim staraniem swoim, co prędzej, i pilnie ustrzedź się, i od siebie odrazić nie miał?

Czego aby Jego Cesarska M. dokazać mógł, ma nadzieję zupełną mieć w łasce Pańskiej, żeć mu z łaski swej Pan Bóg dopomóż którego miarę i przysięgę, ten okrutnik naprzód krzywoprzysięstwem, potym wszystkiemi fortelami swemi zwojować chce. Niechaj wierzy bezpiecznie Jego Cesarska M. żeć to bez pomsty nie będzie: ale ten Pan którego wiarę, ceremonie, i obchody ochrania i ogania stawi się zań pewnie.

Thymże theż sposobem, Król Hiszpański z królem Francuskim uchodząc tego także niebezpieczeństwa, aby i ich pożarem nie

Machomec-
kie prawo
uczy zdra-
dzać, a przy-
mierze ła-
mać.

Turkowi nie
trzeba
nigdy wie-
rzyć.

Wszystkich
skutków
Tureckich
będąc świa-
domy Jego
Cesarska M.
dziwnaby
rzecz była
żeby go
prędzej z
siebie zra-
zić nie miał.

Mając na-
dzieję zu-
pełną w
Panie
Bodze, może
tego wszy-
tkiego prze-
zeń doka-
zać.

Tymże też
sposobem
król Hisz-
pański z

królem Francuskim. doszło, mogliby się snadnie sposobić na takież wojsko, jako ś. ociec Papież, abo Jego M. Cesarz Chrześcijański.

Tymże też sposobem król Polski i z królestwem swym dzie-dzicznym Szwedzkim wespół ek i z inszymi Xiążętami, i z Ho-spodarstwem Wołoskim. Toż też może trzymać każdy i o J. K. M. Królu Polskim Panu naszym, że z łaski Bożej nie jest w lud pośledniejszy między Monarchami wszytkiemi Chrześcijańskimi, przecoby też i sam ze wszytkiego państwa swego, tak z królestwa Polskiego, jako też i z królestwa swego dziedzicznego Szwedzkiego, do tego z inszemi xiążętymi pułnocnemi, mógłby zdołać równo z drugiemi Monarchami wyższej opisanemi; nie upośledzając też w tym i hospodara Wołoskiego, z którym się J. K. M. zkonfederowawszy, nie będzie chciał też w tym być ocętałym, aby sobie nie życzył znowu swobody lepszej, której zażywali przodkowie jego, będąc pod władzą królestwa Polskiego.

Tymże też sposobem Król Portugalski, z Królestwem Angielskim tudzież też z Niderlandskimi Xiążętami, jako też z Aquitanami, i z Duńskim i z Holendrami, do tego jeszcze z xiążętymi Włoskiemi, a z paniętymi insuł morskich, jako też z Wenetami możnymi, mogliby się też takież wszyscy ci spólną ręką (gdyżby ich sto stało, na tak wielką ich liczbę) takimże wojskiem się popisać, jako ociec Papież, król Hiszpański z Francuskim, i najjaśniejszy Cesarz Chrześcijański, i z Duńskim i z Holendrami, do tego z swemi królestwy, i państwa, jako też i sam J. K. M. Pan nasz z Polskiego królestwa, ze wszytkiemi xięstwami swemi a z Królestwem szwedzkim dziedzicznym, przykładając do tego i Hospodarstwo Wołoskie.

Tymże też sposobem Książę wielki Moskiewski. Nuż też i Książę wielki Moskiewski, który jest także w skarby a nawięcej w lud, niepośledniejszy między innemi pany Chrześcijańskimi, ten nie tylo na tak lud wielki, ale i na więtszy, mógłby się snadnie sposobić. Jakoż trzymam to o nim że za pobudką Panów Chrześcijańskich wyższej mianowanych, nie będzie się chciał pokazać poślednym w wyprawie na tę wojnę świętą.

Summa wojska wszytkiego. Któregoby to wojska wszytkiego wszytkich Monarchów a panów Chrześcijańskich była summa więcej niż po pięć kroć sto tysięcy

siedmiesiąt tysięcy pięć tysięcy i sto człowieka, oprócz jeszcze wszystkich Monarchów a panów Chrześcijańskich. dział i puzskarżów.

A gdzieby już Panowie Chrześcijańscy przez nieudolność jaką, Trzeci sposób do wyprawy przeciwko Turkowi albo raczej przez oziębłość a niestworność zwykłą na takową świętą na zwojowanie go. wyprawę znaczną przeciwko Turkowi się nie sposobili, tedy już od wielkiej niewoli, nawet uchodząc podejrzenia u wszystkiego Chrześcijaństwa z strony onej niezbożnej przysięgi, która się odkryła o któremsi Monarsze przezeń uczyniona Turkowi Sultanowi Solimanowi, tedy już niechby aby przynamniej po siedmi tysięcy ludzi z siedmiesiąt rotmistrzów do boju nawyborniejszych każdy z królestwa swego Chrześcijańskiego jako też i z księstw królestwa swego wyprawili, tym sposobem, żadnego w państwach swych, tak duchownego stanu jako i świeckiego w tym nie opuszczając ani ochylając.

Naprzód ociec ś. Papież ze wszystkim duchowieństwem z Włoskiego państwa niechby na wybór wyprawili jazdy, to jest, kopien- Wyprawa ojca ś. Papieża ze wszystkim duchowieństwem z Włoskiego państwa jakaby miała być. ników trzy tysiące ze trzydziestą rotmistrzów, harkabuzerników tysiąc, z dziesiącią rotmistrzów, a piechoty trzy tysiące ze trzydziestą rotmistrzów. Do tego przy tych siedmi tysiącach ludu służebnego i rotmistrzów siedmiesiąt, niechby przy nich też wyprawili ichże języka hetmana sprawnego, do tego, gdzieby ten lud ładem a nie wodą miał być prowadzon, tedy dosyć będzie siedm działek polnych, i siedm organek przy każdym działku, także też i przy każdym organkach po jednym puzskarżu, a to dla prędzej i lepszej gotowości, ktemu z dostatkiem prochu i kul. A na lanie dział burzących propter contingens, potrzeba żeby też dla składania się z drugiem, gdyż communia minus laedunt, spiżę miał gotową przy puzskarżach przynamniej siedm cetnarów. A iż Włoskiej możności przypatrując się musi miło każdy przyznać, że to są rzeczy równe takie wojsko małe, ile tak możnemu Państwu ktemu jeszcze i z błogosławionym ojcem Papieżem wyprawować, a do tego i z Ich Miło: Kardynały jego ś. Stolicy (gdyż ojeu ś. Papieżowi, współek z Ich M. Kardynały swymi, z skarbu swego głównego, zeszło by się snadnie jedno samym, jako się wyższej namieniło, sposobić na takie wojsko, cum omnibus circumstantiis) przetoż zda

mi się rzecz słuszna i przystojna, żeby się wyprawić mogło wojsko
Włoska zie- większe z państwa Włoskiego z tej miary. Wiemy to, że Włoska
mia wszy- jest od Blondusa przyrodzonego tamtej-
stka rozdzielona
rozdzielona ze ziemie ich Historyka na czternaście części: tedy w niej słusznieby
jest od Blon- miał być przyjęty taki dział do wyprawy, ile przeciwko głównemu
dusa przy- nieprzyjacielowi wszytkiego Chrześcijaństwa, już nawet rachując
rodzonego tamteję
rodzonego ziemie ich
Historyka choć na taką małą i lekką wyprawę i po trzy ziemie. To jest: Z
na czterna- pierwszej części państwa Włoskiego, jako z Liguryej, także też z
ście części. Dział do drugiej części Etruryej albo Tuscyej, a z trzeciej części Aprucej
wyprawy z państwa nazwanej, tedy niechby ty trzy części ziemie (już w tych dzielni-
państwa Włoskiego cach ojca Papieża współek z Ich M. Kardynały jego S. stolice dla
Włoskiego osobnej wyprawy upośledzając) wyprawa taka była, jaka się wyż-
słusznie by miał być szej przy ojcu Papieżu opisała. Z czwartej zaś części, Kampania
takowy. rzeczona od pól wielkich. Z piątej części Apuliej, jako też z szóstej
części Lacińskiej abo Laceyj także. Z siódmej części z Polety abo
drugim nazwiskiem z Umbryej. Z ósmej części Picenum, który był
z Sabińskich królów niegdy kraj. Z dziewiątej części Romandyoli
albo Flaminiej także. Z dziesiątej części margrabstwa Terwijskiego.
Z jedenastej części Wenecyey, które jest we wszystkim Chrześcijań-
stwie nazacniejsze i możniejsze Xięstwo także. Z dwanastej części
Forum Julium. A z trzynastej części Istriey, jako też nawet i z
czwartejnastej części ziemie Włoskiej z Longobardyey także.

Król Hisz- Tymże też sposobem i król Hiszpański ma się słusznie pozwo-
pański także lić z osoby swej względem królestwa Hiszpańskiego na takąż wy-
słusznieby miał pozwo- prawę. A iż królestwo Hiszpańskie jest nad Wołoską ziemie we
lić z ośmi dwójnasób większe, bo ma pod sobą siedmioro królestw, a Hiszpań-
królestw swoje z skie ósme, nie wspominając jeszcze tych królestw nowych, których
każdego z o- na nowym świecie dostał, przeto z tych jedno dawnych królestw z
sobna na takową wy- każdego zosobna ma być takąż wyprawa. To jest: z królestwa Ka-
prawę. stylijskiego także. Z królestwa Aragońskiego także. Z królestwa
Portugalskiego także. Z królestwa Nawarskiego także. Z króle-
stwa Betyckiego abo Granackiego także. Z królestwa Neapolitańskiego
takież.

Król Fran- Takimże też sposobem i król Francuski ma się słusznie pozwo-
cuski ta- lić na taką wyprawę. A iż zaś Francuska ziemia jest we dwójna-

sób większa niżeli Hiszpańska tedy ją też godzi się według daw-
nego rozdziału na ośmnaście Powiatów abo ziem rozdzielić: z któ-
rych to z osobna ziem rozdzielonych, rachując nawet po trzy Po-
wiaty już na takie przerzeczone wojsko się składając (mając też
względ na zwątlenie niemałe tej Monarchiej Nachrześcijańskiej, a to
prze wnątrzną wojnę nieszczęsną) powinna jest rzecz i przystojna
na takie się wojsko za takim lekkim rozdziałem sposobić. To jest:
Z powiatu Aquitańskiego, z Powiatu Gaskońskiego, i z Powiatu Bry-
tannińskiego także. Z Powiatu Torunniskiego, z Powiatu Norman-
dyjskiego, i z Powiatu Pikardyjskiego, także. Z Powiatu Francu-
skiego, z Powiatu Litmozyjskiego, i Awernijskiego także. Z Powiatu
Burgundyjskiego, z Powiatu Lotaryngskiego, i z Powiatu Prowin-
cyjskiego także. Z Powiatu Delphinackiego, z Xięstwa Barońskiego,
i z Xięstwa Beryjskiego także. Z Xięstwa Borbońskiego z Kam-
panyjskiego i z Langendoskiego także.

Taka też powinność słusnie ma być pozwolona i przez Jego
Cesarską M. gdyż to pewnie wiemy że Niemiecka ziemia jest we-
dwójnasób większa a niżeli Francuska, przetoż godna i słusznak-
rzecz ile Cesarzowi wszytkiego Chrześcijaństwa, znaczniejszym woj-
skiem się popisać między wszytkimi Chrześcijańskimi królmi i
Monarchami, gdyż też nawięcej temu psu Pogańskiemu on samego
współek i z Cesarstwem jego idzie. A iż też temu Poganinowi a
nieprzyjacielowi wszytkiego Chrześcijaństwa naprzyglejszym jest
sąsiadem z państwa swemi, zaczym i wyprawa też może być snad-
niejsza, jako i za kosztem mniejszym, niżeli drugim z daleka
przyszłoby się wojsko wyprawować: przetoż słusnie miałyby się
wyprawić nie tylo na tak równe wojsko, ale i na większe: Jednak
iż communia minus laedunt, ktemu żeby wojsko za takim rozdzia-
łem mogło być rządniejsze i dzielniejsze, do tego i w rysztunku
grzeczniejsze, tedy niechby wyprawić raczył równo z drugimi Jego
Cesarska Miłość wojsko także.

A iż raczy mieć też pod sobą dwoje królestw, tedy i z tych
królestw powinien takąż wyprawę pozwolić. To jest: Z królestwa
Węgierskiego, które iż jest możne i dzielne, do tego Tureckim
państwom przyglęte, słusnieby miało wojska być ile z królestwa
generaliter wszytkiego Węgierskiego co go jedno Jego Cesarska

królestwa
swego Fran-
cuskiego
jako też z
Xięstw a po-
wiatów
swoich ni-
żej opisa-
nych, słusz-
nie ma się
sposobić na
takowe
wojsko.

Jego Cesar-
ska M. ta-
kież słusz-
nieby miał
według ta-
kowego roz-
działu do
wyprawy
przeciwko
Turkowi
pozwolić,
wiedząc co
z nim za
sąsiedztwo
ma.

Jego Cesar-
ska M. ma
pod sobą
dwoje kró-
lestw, jedno
Węgierskie.

Miło: ma pod sobą, siedm tysięcy usarzów, a siedm tysięcy piechoty.

A drugie
Czeskie.

Z Czeskiego zasię królestwa wszytkiego, do tego przykładając jeszcze Śląskie Xięstwo, tak Śląska wyższego jako i niższego wesółek z Xięstwy drugimi, które ta ziemia ma też w sobie, jako z Xięstwa Legnickiego, a z drugiego Swidnickiego, tedy już choćby lekce szacując na siedm tysięcy wojska, i na siedmdziesiąt rotmistrzów, według porządku wyższej opisanego ze wszytkiem i wojennymi aparatami do tego, mógłby się snadnie sposobić.

Niemiecka
wszytka zie-
mia pod
Jego Cesar-
ską M. dzie-
li się na
siedm czę-
ści ziem
celniej-
szych.

A iż Niemiecka wszytka ziemia pod Jego Cesarzką M. dzieli się na siedm części ziem celniejszych, nie wspominając inszych ziem drobnych ktemu oskubionych, które się w tych ziemiach celnych zawierają. To jest: Na Szwajcarską ziemię, na Alsycyjską ziemię, na Szwabską ziemię, na Bawarską ziemię, na Frankońską ziemię, na Rakuską ziemię, na Saską ziemię. Przeto niewiele dyszkurując z tych ziem przerzeczonych, które stoją za wielkie Królestwa, słusznieby także z każdej ziemi osobna miała być taka wyprawa, to jest, po siedmi tysięcy wojska z siedmiądziesiąt rotmistrzów cum omnibus circumstantiis wyższej opisanemi, już w tę powinność kładąc i wszystek stan duchowny.

Po królest-
wach, Arcy-
xięstwach,
Ziemiach, i
Prowin-
cyach wyż-
szej opisa-
nych, są też
do tego Rze-
czyposp. i
miasta wol-
ne w Rzeszy
Niemieckiej.

Po Królestwach, Arcyxięstwach i Xięstwach. Ziemiach, i Prowincjach wyższej opisanym, są też do tego R. P. i miasta wolne w Rzeszy Niemieckiej, rządem, cnotą, obronnością i pieniądzm i bogactwy wielkimi sławne, z których niektóre i po kilku Xięstw, Ziemie, miast i miasteczek, i barzo wiele folwarków i wsi mają: Niektóre też mają pod mocą swą flumina navigabilia, abo rzeki sławne, Porty i brzegi morskie, myta wodne i ziemne, i dochody wielkie zewsząd płynące. Te mówię miasta, gdyby uporu i odszczerpieństwa Luterowego i Kalwińskiego odstąpili, a gdyby się obaczywszy, ten gniew i jad haniebny, który przeciwko Papieżowi najwyższemu wszytkiego Chrześcijaństwa pasterzowi mają, na Turka jako na naczynie szatańskie i wilka i głównego nieprzyjaciela Numinis et nominis Christi obrócili, mogliby wielkie operaē praecium w kościele Bożym uczynić.

Wojewódz-
two Sied-
miogrodzkie

O Województwie też Siedmiogrodzkim też rozumiem co o inszych paniech Chrześcijańskich: jakoż chcąc z siebie zrzucić jarzmo

niewoli Tureckiej, a przyobleć znowu na się swobodę pierwszą Chrześcijańską, słusznieby też miało wyprawić wojsko także.

Ale wróćmy się z Niemiec do królestwa Polskiego, i Xięstw jemu podległych, sprawić się tego każdy może snadnie z Kosmograhieją, iż królestwo Polskie z swemi Xięstwami jeśli zasię niewieźsze tedy równe jest w ziemię. Lecz mali się prawda rzecz nie jest tak w lud gęsto osiadłe. Z królestwa tedy Polskiego J. K. M. Pan nasz słusznie nie ma się wyłamywać z takiejże wyprawy.

A iż też królestwo Polskie ma Xięstw dosyć zacnych, których jest w liczbie przez kilanaście, przetoż naprzód z Xięstw tegoż królestwa Polskiego, jako z Polski małej i wielkiej ma być wyprawa także. Z Xięstwa Pruskiego, Pomorskiego, i z Inflantskiego, wyprawa ma być także. Z Xięstwa Litewskiego, i Kijowskiego także. Z Xięstwa Mazowieckiego i Zmudzkiego także. Z Xięstwa Wołyńskiego i Ruskiego także, już w tę powinność kładąc i Duchowny stan.

Hospodarstwo też Wołoskie acz jest teraz pod niewolniczym hołdem Cesarza Tureckiego, lecz pomniąc na pierwszą swoją wolność Chrześcijańską, słusznieby miało wyprawić dla zrzucenia z siebie jarzma Pogańskiego, choć także wojsko.

Nuż też pódźmy do morskich królestw, jako naprzód z królestwa Angielskiego, słusznieby też miała być wyprawa także.

Z królestwa Skotskiego takżeby miała być wyprawa.

Z królestwa Duńskiego jako też z królestwa Nordwejskiego, współek ze wszytkimi Xięstwami i przyległościami swemi także.

Z królestwa Szwedzkiego współek i z Xięstwami swemi także.

A iż do takowego wojska, to jest usarskiego, harkabuzerskiego jako też i pieszego, potrzeba też i jazdy Kozackiej: przetoż do wyprawy Kozackiej zachowałem się z wielkim Kniaziem Moskiewskim na samy koniec, któryby też z powinności swej Chrześcijańskiej, a z obopólnej miłości braterskiej, miałyby słusznie, mając z to mocy i dostatku, do tego się przyłożyć wiernie wojskiem swoim jezdno po Kozacku. Naprzód z osoby swej względem naszego Xięstwa Siewierskiego na ten czas pod się zhołdowanego siedm tysięcy ludu jezdno i siedm dziesiąt Rotmistrzów miałyby wystawić. Także też siedm

Z Xięstw
Moskiew-
skich jako
też i z Hord
jego Tatar-
skich także.

Dział polnych z siedmią Puszkarzów, i siedm organek z siedmią też Puszkarzów: ktemu dla burzących Dział szpiżęby miał mieć gotową przy puszkarzach przynamniej po siedmi cetnarów. Z Xięstwa Moskiewskiego tak ludzi jako też i Dział i organków z puszkarzmi także, także też siedm Cetnarów Szpiżę. Z Twerdskiej ziemi także. Z Xięstwa Chełmskiego, z Xięstwa Zubszczowskiego, i z Xięstwa Klińskiego także. Z Xięstwa Reżańskiego także. Z Jarosławskiego i Nowogrodzkiego Xięstwa także. Także też z Hord Tatarskich, jako z Hordy Kazańskiej także. A iż naród Tatarski od wieku nie para się działą ani puszkarzmi żadnemi, przetoż ich słusnie ma być wypuszczono z takowej Armaty. Z Hordy Astrachańskiej także. Z Hordy Kirgeskiej także. Z Hordy Cyrkaskiej także. Z Hordy Pietyhorskiej także. Z Hordy Zawolskiej także.

Z których to Królestw, Monarchiej, Xięstw i państw jako też i Hord Tatarskich przerzeczonych wszystkich, jako też i z Województwa Siedmiogrodzkiego, nie upośledzając w tym i Gospodarstwa Wołoskiego, Summa Jezdy samej, to jest, naprzód Kopijników przychodzi sto tysięcy dwadzieścia i trzy tysiące. Piechoty także sto tysięcy dwadzieści i trzy tysiące. Harkabuzerników czterdzieści i jeden tysiąc, i sto koni. Jezdy zasię Kozackiej od Kniazia wielkiego Moskiewskiego może być ośmdziesiąt tysięcy i cztery tysiące ośmset i czterdzieści.

Summa ge-
neraliter
wojska
wszystkiego
Chrześcijań-
skiego
374710.

Co uczyni wszystkiego generaliter wojska Chrześcijańskiego do boju godnego z Rotmistrzami tak ludzi jezdnych i pieszych po trzykroć sto tysięcy, siedmdziesiąt tysięcy i cztery, siedm set i dziesięć człowieka. A dział generaliter wszystkich trzy sta dwadzieścia i dziewięć, organek także trzy sta dwadzieścia i dziewięć. A Puszkarzów do tych dział i do organków po jednym do każdego działą i do organek także rachując sześć set pięćdziesiąt i siedm. Szpiżę zasię na lanie dział burzących, trzy sta dwadzieścia i dziewięć cetnarów przychodzi.

Za Bożą po-
mocą a za
rządym
Hetmanem i
takowym
wojskiem

Jakoż i od takowego wojska za pomocą Bożą może tego być każdy pewien, że musi szwankować moc pogańska, gdy będzie Lew Hetmanem: Jakoż do tych Hetmanów cudzoziemskich nad Hetmana naszego Koronnego Jaśnie Wielmożnego Pana Pana Jana Zamojskie-

go nie trzeba szukać po świecie nadeń w tym człowieka sprawniejszego, i w rzeczach rycerskich bieglejszego, i do tego szczęśliwszego, a co też nie mniej upatruję w nim do takowej świętej wojny pożytecznego, że ma *nervum belli*. Jakoż potrzebaby póki w nim jest jeszcze siła i rzeźwość, zażyć jego dzielności, ktemu i jego dostatku: bo gdzieby do długiego czekania przyszło in eo passu takowa wyprawa, tedy boję się aby też do tego nie przyszło, iż jako woda płynąca nigdy się nazad nie wraca, także też jego lata, siła, serce i moc i ochota przedsięwzięta jaką teraz ma, nigdy jej potym nie poścignie, a zatymby też przystąpiła i oziębłość do poratowania in hoc *nervo belli*, o cò mu—nie trudno teraz o wszystko, gdy czas i lata ma po temu. A tak dum tempus habemus operemur hostem.

A gdzieby jeszcze Królowie a Monarchowie i inszy Panowie Chrześcijańscy i w tej równej wyprawie wezdręę czynili, tedyby już niezła jedno Naświętszemu Ojcu naszemu Papieżowi jako Ojcu ojczyzny i Pasterzowi pasterzów i Powszechnego Kościoła współek z wielebnemi ojcy Kardynały, w tej mierze już z inszej miary przeciwko temu głównemu nieprzyjacielowi wiary Chrześcijańskiej postąpić, i radzić, aby już nie tylko wydzwignąć mógł z ciężkiej niewolej Tureckiej owieczki Panu Chrystusowi poślubione, ale też aby już mógł być i sam ich przełożonym, nie tylko duchownym sposobem, ale też i świeckim. Jakożby Ojca s. naszego współ ze wszystkim Duchowieństwem jego byłoby z moc Tureką, boby żadnym sposobem Turczyn długo nie mógł wytrzymać stosu Duchownych Mocy howiem Papieskiej, sile Kardynalskiej, poteźności Patryarskiej, dołęźności Arcybiskupiej, sposobności Biskupiej, dostatkom Opacim, i inszych praełatów darskości, tak już Rzymskiej Religiej, jako też i Greekiej dzielności, trudno ma moc strzymać Pogańska. Gdy też do tego przystąpi ich desiderium, jako wiem i rozumiem o każdym duchownym, iż sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima illorum, jakoby mogli doczekać się conarychlej przeciwko Turkowi takowego Sacrum bellum et sacrosanctam ac laetissimam victoriam.

Co się tycze z strony stanu Duchowieństwa Polskiego, tedy żadnej wątpliwości o tym nie masz, aby nie mieli z serca prawego

może być
snadnie moc
Pogańska
zwątlona i
w niwecz
obrócona.

Gal: 6.

Czwarty
sposób do
wyprawy
przeciwko
Turkowi na
zwojowanie
go.

Wyprawa
wielebnego
Ojca Papie-
ża tak zkar-
dynały jako
też i ze
wszystkiego
Chrześcijań-
stwa wszyst-
kimi du-
chownymi,
chciałliby
(za tą wez-
dręą panów
Chrześcijań-
skich od
wojny Tu-
reckiej) pod
się państwa
wszystkie
Tureckie
podbić i
zholdować,
słusznieby
się miał o
taką wy-
prawę po-
starać.
I sal: 41.

Stan du-
chowny Pol-
ski, nie jest

ożętały podnieść wojnę przeciwko Turkowi. życzyć sobie upadku Tureckiego, gdyż z każdej miary dopomagać gotowi zawždy są przeciwko Turkowi, przyznawając wojnę z Turkiem być Sacrum bellum. Jakoż się to jaśnie pokazało z deklaracyej, którą uczynił clara voce Reverendissimus in Christo frater Stanislaus Karnkowski Archiepiscopus Gnesnensis, Legatus natus, ac Regni Poloniae Primas, quasi tuba exaltans vocem suam, imieniem Ich M. wszystkiego stanu Duchownego, in facie J. K. M. i wszystkiego Senatu, także też i wszystkich posłów Powiatowych in Comitii Generalibus, Roku 1590, Warsaviae habitis, his verbis.

Mowa wtorkowa Jego M. Xiedza Arcybiskupa Gnieźnieńskiego imieniem Ich M. wszystkiego stanu duchownego. Aby kto nie rozumiał, żebyśmy w tym akcie około obrony przeciw Turkowi, na którym zdrowie R. P. należy, niezgodni między sobą byli, opowiadam W. M. jedność i zgodę wszystkich Ich M. X. Biskupów. Iż Ich M. przykładem przodków swoich, jako zawždy tak i teraz nie chcą, tam difficili tempore deesse R. P. i widząc, że to jest Sacrum bellum przeciwko Turkowi, Krzyża S. nieprzyjacielowi, gdzie idzie o chwałę Bożą, o Religiją, o Kościoły, i o wolność nas wszech, przeto Ich M. ustępują na ten czas ad eum solum actum praerogatyw i wolności swoich od Xiążąt i Królów Panów naszych nadanych, i dobrowolnie chcą onus defensionis ex facultatibus suis nieść salvis iuribus nostris. Caeterum de modo et ratione, jako i którym obyczajem, będą się Ich M. jakoż i teraz gotowi są, okolo tego pospołu z W. M. znaszać. I pewni są Ich M. że W. M. tę chęć Ich M. wdzięcznie i z łaską przyjąć będziecie raczyli.

Wojska samych duchownych wszystkiego Chrześcijaństwa snadnieby zdolali moey Turckiej. O Bozkie słowa, o święta zgodo, do której zgody gdyby jedno samy nawet stany Duchowne wszystkiego Chrześcijaństwa z ojcem świętym Papieżem spiknęli się, za pomocą Bożą Turecka moc od samych wojsk Duchownych musiałaby się pewnie nie długo padać.

Sposób wyprawy z imion duchownych i ze wszystkich prowentów ich miałby być takowy. Bo niech jedno każdy ztąd koliguje, iż z królestwa Polskiego ze wszystkimi Xięstwami do niego należącymi, w których jest miast i wsi niemało Duchownych, tak religiej Rzymskiej jako też i Greckiej, tedy wojska samego Duchownego, postąpiwszy z miast i z miasteczek ze czterdziestu domów harkabuzernika jednego, a ze wsi wielkich postąpiwszy ze trzydziestu domów po jednym kopinniku, a

z małych wsi ze dwudziestu domów po jednym pieszym, tedyby było wojska samego Duchowieństwa Polskiego ze wszystkiemi Xięstwami do niego należącemi przynajmniej sto tysięcy, kładąc już w ten poczet i wszystkie beneficyaty jakiegokolwiek nazwiskiem mogą być nazwani, którzy choć nie mają wsi do swych beneficyi, ale są jedno na pewnych dziesięcinach, bądź snopowych, albo piędziennych, albo też na spiach, tedy nie mają też od tej wyprawy według możności z nich każdego być wolni, ale i owszem powinni mają być wedle proporcey dochodów swych z części swej, żadnego w tym nieochylając, żołnierza na wojnę wyprawić, według uchwały swego Biskupa: Nie ochylając w tym też i kościołów spustoszonych, z których dzierżawcy powinni także respondować, nie chcieli być uznani za prawdziwe skażce R. P. Także też kładąc w ten poczet i Wojty z imion Duchownych, tak stare jako i nowe, z których służba jako z dawna tak i teraz niechby z nich Rzeczyposp. nie ginęła; a któreby wójtostwo było przez dzierżawcę dóbr duchownych z jakiegokolwiek miary zatracone, aby sam dzierżawca dóbr tych z mieszka swego, na miejsce Wójta onego żołnierza wystawił. Czego wszystkiego ma biskup każdy nie tylko pilnym dozorcą być w swej Dyocezyi, ale też przed Arcybiskupem swym, jako i Władcy rusczy przed Mitropolitą swoim, ma pod przysięgą wyznać, że z dyocezyi Biskupstwa swego według szacunku prawdziwego ze wszystkich beneficyi tak swych jako i Duchownych swoich Żołnierza wyprawił, a iż nie mógł większego wyprawić.

A słusznie Duchowieństwo wszystko, jakiegokolwiek kondycyey ^{Duchowieństwo wszy-} jest, nie ma w tym żadnej wezdrzi czynić, gdyż też o każdego z ^{stko słusz-} nich gra idzie, a ktemu według prawdziwej perswazyey Owidyusza ^{nieby się nie} ^{miało takiej} ^{condycyey} ^{wzdrygać.} ^{Ovidius.} wej principiis obstandum esse, to jest, złemu w czas zabiegać, niżeliby miał Poganin w jego beneficyach labować, albo proporce swe rościągając, czemuby już nie w czas ratować przyszło, choćby potym rad chciał wetować: Czego ma jasnych przykładów dosyć z inszych Monarchij a Państw Chrześcijańskich, gdzie wiele jest nie tylko Plebanów, ale nawet i Biskupów, którzy są Biskupami bez własnego Biskupstwa, którzy jedno cum infulis et baculis pastoralibus stoją przy kościelech na większą żalność a owce ich współek

i z dochodami ich u wilka w paszczęce. Przetoż takowy jest każdy.

Cato lib.: 2.

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

Z państwa
generaliter
wszytkiego

Nam tua res agitur paries cum proximus ardet.

Włoskiego
nie ladaby
wojsko og-
romne było
duchow-
nych.

Także niechbykażdy kolligował, coby też ze wszystkiego państwa

Z państwa
Niemieckie-
go także,
nie lada og-
romneby
wojsko było
duchow-
nych.

Włoskiego in simili nawet rachując za ogromne wojsko było.

Nuż też ze wszystkiego generaliter państwa Niemieckiego które

są pod Jego Cesarską Mił. ze wszystkimi swemi Królestwy i Xię-
stwami, gdzie Duchownych majątności jest też pod niemi niemało,
go także,
nie lada og-
romneby
wojsko było
duchow-
nych.

są pod Jego Cesarską Mił. ze wszystkimi swemi Królestwy i Xię-
stwami, gdzie Duchownych majątności jest też pod niemi niemało,

Biskup Tra-
tego miasta czterdzieści tysięcy ludu walecznego na walkę wywodzi
jecki może
mieć na każ-
dy potrzebę
ludu po
40000.

coby i tu za ogromne wojsko Duchowne było, może każdy snadnie
zrozumieć. Jest jedno miasto w Niemcech Traiectum barzo bogate

40000.

i ludne, o którym mieście mamy tę pewną wiadomość, że Biskup

Biskupstwo

tego miasta czterdzieści tysięcy ludu walecznego na walkę wywodzi

Koleńskie

jecki może mieć na każ-
dy potrzebę
ludu po
40000.

równa się

stach którzy Cesarza obierają, których jest trzej, jako Biskup Tre-

królestwu.

werentski, Biskup Mogutynieński, i Biskup Koleński. Nuż też i o

Z królestwa

inszych Biskupach i o wszystkich Duchownych, którzy są pod Jego

Hiszpańskie-
go i Portu-
galskiego

Cesarską M. jakiej-kolwiek kondycyjej.

jakiemy też

Nuż zaś z Królestwa Hiszpańskiego, w którym jest nie tylo

ogromne

siedm Arcybiskupstw, ale samych Biskupstw jest czterdzieści i trzy,

wojsko du-
chownych

nie wspominając jeszcze ośmi Biskupstw w Portugalskim Królestwie:

było, może

Nuż co w Hiszpaniey jest Opatów, Klasztorów bogacie nadanych.

się tego każ-
dy domyślić.

Do thego ma Królestwo Hiszpańskie zakon Mistrzów nadanych tego

Z królestwa

rodu jako był Pruski Mistrz w Prusiech, i inne Praelatury dobrze

Francuskie-
go także.

nadane i opatrzone.

Z królestwa

Także też i z Królestwa Francuzkiego każdy się sprawić mo-
że, coby też i tam za moc ogromna Duchownych być mogła.

Z Xięstwa

Z Xięstwa też wielkiego Moskiewskiego, i że wszystkich innych

też wielkie-
go Moskiew-
skiego u

Królestw, Xięstw, i Państw Chrześcijańskich, coby tu za wojska

którego i

straszne samych Duchownych były? i stawiłbych gardło, abo czy

jednej wio-
ski nie masz

swe, duszę i ciało swe, skórę i kości swe, że moc Turecka, samych

w którejby

wojsk Duchownych, nawet i bez pomocy Panów świeckich Chrze-

nie miała

ścijańskich (gdzieby w tej mierze byli oziębłemi) żadnym sposobem

mieć du-
chowna oso-

ba interes-
se jakiego,

skąd kollig-
ując coby

jakom drzewiej powiedział, padać musiała. A gdzieby jeszcze do

i tu za og-
romne woj-
sko było.

tego przystąpiła świeckich Panów Chrześcijańskich w tej mierze

zgoda, i szczyra pomoc, jako się już drzewiej przełożyło, ja wierzę, że za pomocą Bożą, iż nemo esset contra nos.

Virtus unita
fortior, seip-
sa dispersa.

A iż i samego wojska Duchownego generaliter wszystkiego ze wszystkich państw Chrześcijańskich wyprawując żołnierza według takowego szacunku, jakom drogę podał do wyprawy Duchownym, może być lepiej niż po pięć kroć sto tysięcy: tedy zaprawdę tych psów Tureckich ile nam Chrześcijanom prawdziwym bać się ich godzi, gdyż nam też stąd prawym Chrześcijanom niemała się zel-żywość i tak mnoży.

Wojska
wszystkiego
duchowień-
stwa ze
wszystkiego
Chrześcijań-
stwa może
być lepiej
niż 500000.

Nie jest bowiem rzecz słuszną, Monarchowie zacni i Rządciele wszystkiego Chrześcijaństwa przeświatni, aby tego Bóg opuścił, miał się bać człowiek Chrześcijański. Gdyż to pewnie wiemy według powieści Hieremiasza Proroaka Bożego: Ze naród i Królestwo któreby nie służyło Bogu, zginie. Także też opowiadać się raczył i Pan Chrystus z tym Bożkami usty swemi: Iż każde szczepienie, którego nie szczepił ociec mój niebieski, będzie wyko-rzenione. A tak bać się nam tego nie potrzeba co się nie poczęło od Pana Boga, ale od szatana przekłętego, jako głównego nieprzy-jaciela Krzyża S. Do tego nam Chrześcijanom, mając autora i Fau-tora za Hetmana Jezusa Chrystusa Pana a Boga naszego, nie mamy się bać słusnie żadnego straszidła szatańskiego, Bo si Deus no-biscum, quis contra nos.

Chrześcija-
nom Pogan
bać się nie
godzi.

Hier: 51.

Matt: 15.

Jakoż za tą przystojną niebojaźnią naszą, trzymam o stanie naszym Duchownym, iż na nas nie zchodzi. Pójdziemy jedno wodze dobrzy poprowadzą, wszyscyśmy już we zbrojach: i jeden stan, żadne miejsce, żaden człowiek nie życzy sobie nic inszego, jedno nieprzyjaciela, jedno zbroje, jedno wojny. Toż też każdy rozumieć może i o Paniech Chrześcijańskich świeckich, jeśli nie po-wszystkich, tedy mianowicie po Jego Cesarskiej M. po Królu Hiszpańskim, po Królu Francuskim, po Królu Jego M. naszym Polskim, tudzież też i po Kuiaziu wielkim Moskiewskim, i wiele inszych takich najdzie się, jako też i z Woluntaryuszów, niemniej też i po Kozakach ukraińnych, za powodem zwierzchności ojca naszego Pa-pieża, ad omnia esse paratissimos: gdyż omnes adsunt omnium ordinum homines, denique omnium aetatum, którzy tej wojny pragną

Rom: 8.
Na stan du-
chowny ile
w dobrej
rzeczy nie
trzeba się
nie oglądać.

Toż też ro-
zumieć ma-
my i po pa-
niech Chrze-
ścijańskich
świeckich.

Dum tempus habemus operemur bonum. i proszą. Ponieważ jeśli kiedy tedy teraz czas i pogodę ad istum canem rabidum extirpandum habemus, gdyż i w tym czasie niedawnym dobrą kłeskę i od Króla Perskiego odniósł, i odnosić zawsze będzie. I gdyby do tego Chrześcijańska moc przystąpiła, nie długoby periisset memoria eius cum sonitu.

Psal: 9.

Pogody i okazyjej
wszelakiej
szkoda omieszkiwać,
gdź to bywa za głupstwo poczytano.

Tej pogody i okazyjej, moi namilszy Monarchowie zacni, i Rządzielce wszytkiego Chrześcijaństwa przeswietni jeśli zażywiemy, będziemy da Pan Bóg na wieki wolni: Ale gdzie taką pogodę utracimy, jaka przed tym nigdy nie była, tedy nie rozumiemy, cochmy za takie dobrodziejstwo Panu Bogu powinni: i trzeba się tego spodziewać że nas toż potka, co więc głupie ludzie potyka, którzy kiedy je co szczęśliwego potka, a tego źle zażywają, żadnej wdzięczności szczęściu za to nie pokazują: ludzie zaś baczni inaczej sobie postępują, że rzeczy nad spodziewanie przypadłych, dobrze zażywają, a

Galat: 6.

szczęściu za upominek barzo dziękują. A przetoż dum tempus habemus operemur bonum. Bo jeśli byśmy na inszy czas to odłożyli, boję się, byśmy zaś późno tego nie żałowali, a nie mówili: Nie spodziewaliśmy się tego: co więc ostatnia wymówka bywa ludzi nieostrożnych. Siła rzeczy takich mówiłby Węgrowie mogli: siła Grekowie, siła Illiryicy: część Słowaków: i krótko mówiąc, siła ci wszyscy którzy są w niewoli u Turka. Ale do czego by się im teraz to przygodziło rzec: Nie spodziewałem się tego: Nie widzę. Co tak właśnie rozumieć trzeba. Gdy się morze wzburzy, i nawałność wielka przypadnie, a okręt na morzu cały, tedy i Syper, i robotnicy co wiosłem robią i ci co płyną, wszyscy pilnie tego strzedz mają, by który z nich chcąc albo niechcąc okrętu nie wyrócić: a gdzieby też już ono powietrze i ona nawałność morska sama okręt wyróciła i zatopiła, tedyć już nic ani po starszym, ani po Syprze, ani po robotnikach, ani po tych co w okręcie płynęli. Tymże sposobem i my, zacni Monarchowie, a prześwietni Rządzielce wszytkiego Chrześcijaństwa. pókiśmy jeszcze z łaski Pańskiej wszyscy w cale, póki zupełną Rzeczpospolitą trzymamy: póki siłę, powagę, pieniądze mamy, myślny jakobyśmy w cale byli, i potomstwo także nasze w cale zachowali. Na ostatek, jeśli by chciał kto jeszcze wiedzieć ode mnie piątą a ostatnią drogę snadniejszą zdania mego do

Piąty sposób a ostateczny do wyprawy przeciwko Turkowi nasposobniejszemu do zwołowania go.

zwojowania jeszcze prędszego tego batwana Tureckiego, wiele się ^zpowinowa-
nie zawodząc, tedy, by już wszystkie rozумы ze wszytkiego świata ^zniejsze J.
w kupę się na jedno mieśce zebrały, — jużby zdroźniejszego k temu ^znaszego z
zdrowszego do tego zwojowania i prędszego zdania nie mogło się ^zJego Cesar-
nad to naleść inszego. ^{ską M jest}nie mała po-
^{moc do}

Za tym mówię spowinowaceniem Jego Cesarskiej M. z Jegowszyskiego
Królewską M. Królem Polskim, a Panem naszym, do tego gdy przy-^zwszystkiego
stąpi pobratyństwo abo Chrześcijańskie braterstwo Ich M. z wiel-^zChrześcijań-
kim Kniazem Moskiewskim, k temu przystąpi liga Summi Ponti-^zstwa, do
ficis, czego jest największa potrzeba, tedy z łaski Pańskiej jest na-^zczego gdy
dzieja dobra, że te głosy ubogich a nędznych ludzi Chrześcijańskich, ^zSummi Pon-
które w więzieniu Tureckim srogim jęcząc niebiosa przerażają u ^ztificis, a
Pana Boga są w niemalej wadze, nad któremi się już Pan uluto-^zuprzejme
wawszy, począł przez zdrowe śródki, a nawięcej przez to spowino-^zstwo wiel-
wacenie J. K. M. z Jego Cesarską M. do tego ich wyzwolenia wołą ^zkiego Knia-
swą Bozką obracać, a na pokonanie Turka, z niewymownej łaski ^zzia Mo-
swey, pewne sposoby i remedia podawać. ^zskiewskie-
^{go, bez po-}
^{chyby, sal-}
^{va res erit.}

Przetogdzieby już do tego przysć nie mogło dla niezgody pa-
nów Chrześcijańskich, żeby według pierwszego podania mego, wszy- 1.
scy Monarchowie na jakiekolwiek wojsko się sposobić nie mogli. 2.
Ani też nie mogli się spiknąć generaliter wszyscy na wojsko takowe 3.
któregoby było po pięć kroć sto tysięcy, siedmdziesiąt tysięcy, pięć
tysięcy i sto człowieka. Abo od wielkiej niewoli i według trzeciego
zdania mego na trzy kroć sto tysięcy, siedmdziesiąt i cztery ty-
siące, siedmset i dziesięć człowieka. K temu też na swą hańbę
wielką wstydaliby się Duchownym być z serca prawego pomocnemi 4.
przeciwko temu głównemu wszytkiego Chrześcijaństwa nieprzyjacie-
lowi, którychby też mogło być wojska bezpiecznie lepiej niż po pięć
kroć sto tysięcy, a do tego zgoła, co jest największa, zajrzeliby im
z przeszkodą niemałą takowej u Pana Boga przysługi, i u praw-
wych Chrześcijan pochwały. Tedy już nielża pro finali, żeby się 5.
do takowego piątego śródku udać musiało, żeby J. K. M. Pan J. K. M. Pa-
nasz privatim porozumieć się raczył z ojcem nawyższym stolice ^znu naszemu
świętej przez pewnego posła swego, żeby ociec święty na takowe ^zpotrzeba
Sacrum bellum chciał się przyłożyć do J. K. M. Pana naszego ^zniemalej
^{Papieskiej}
^{pomocy.}

J. K. M. obydwoma milionoma złotych liczby, abo coby ex liberalitate sua ro-
watele
wszystkiego rozumiał. A to z tej miary: Iż J. K. M. mogąc mieć za pospolitym
stanu sław-
checkiego, ruszeniem z Korony królestwa swego Polskiego na dwa kroć sto
tak z króle-
stwa swego tysięcy ludzi do boju godnych, którego ludu za prawy i wolnościami
Polskiego i ich nie może przeciwko nieprzyjacielowi każdemu extra fines regni
wielkiego
Xięstwa Li-wyciągnąc, dokądby im według opisanego prawa ich nie dało się
tewskiego,
nie powinni każdemu na kopią po pięci grzywien. Czego dochody J. K. M. ka-
za swemi żdemu dając po pięci grzywien nie wystarczają, gdzieby nie było temi
wolnościami
jachać na przerzeczonymi dwiema milionoma a summo, Pontifice, na takowe
Wojnę za
granice Sacrum bellum, podpory.

W czym wątpliwości żadnej nie masz po ojcu ś. żeby na ta-
ronne prze-
cawko każ-
demu nie-
przyjacie-
lowi, do-
kąd się z-
nich każde-
mu zosobna-
nie da per
quinque
Marcas su-
per unam
Hastam. W czyn-
ności ojca ś.
nie ma być
żadna wąt-
pliwość.

W czym wątpliwości żadnej nie masz po ojcu ś. żeby na ta-
kową świętą rzecz miał się w swej uczynności wzdrygać, żeby zdro-
wia, z dusznym zbawieniem, miłych owieczek swoich, gdyż się po-
czuwa być prawym pasterzem, nie miał okupić skarby Panu Bogu
poświęconemi: ut sacer thesaurus in sacrum bellum erogaretur; a do
tego mając też wzgląd i na to, co jest rzecz nie mała, żeby za
temi dwiema milionoma za pomocą Bożą, co się pisze Romanae
Sacrosanctae Ecclesiae Summus Pontifex, nie długoby czekać, żeby
jeszcze za żywota jego totius orbis terrarum Pastorem maximum
mianowano i tytułowano.

A gdyby już J. K. M. Pan nasz był pewien tych dwu milio-
nów od ojca ś. Papieża, tedy potrzeba aby J. K. M. raczył mieć
tych pienię-
dzy, ma-
mieć pogo-
towiu uch-
walone po-
spolite ru-
szenie. a to
dla wiele
sposobów.
Gdzieby
poddani J.
K. M. za gra-
nice prze-
ciwko Poga-
nom gratis
jechać nie-
chcieli, tedy
dawszy im
prawo, z te-
go się żaden
wyłamywać
nie będzie
mógł.

A takowym sposobem na-
więcejby się mogły szyki i nadzieje pomieszać tak Turkowi z Ta-
tary, ale i wojsko by wszystko J. K. M. za pospolitym ruszeniem
zgromadzone nasnadniejby się przywieść mogło, żeby się ruszyło
extra fines regni przeciwko każdemu nieprzyjacielowi Koronnemu,
gdy obaczą do czego się rzeczy mają.

A gdzieby w tej mierze poddani J. K. M. odporni byli, żeby
przeciwko Poganom nie chcieli extra fines regni jachać, a zwłaszcza
z miłości Chrześcijańskiej, z urodzonej cnoty i powinności swojej
Chrześcijańskiej, którą powinni pokazywać miłej braci swej do nich
bez przestanku o wyzwolenie z jarzma pogańskiego wołających słowy
Iob'a świętego: Miseremini nostri, miseremini nostri, saltim vos ami-
ci nostri, quia manus Domini tetigit nos, tedyby J. K. M. za temi

wolnościami i prawy ich dać mógł, z tych pieniędzy Summi Pontificis na każde drzewo zosobna, każdemu po pięci grzywien, a za taką kondycyą już każdy z nich przestrzegając łaski J. K. M. żadną miarąby się z tak świętej rzeczy nie wyłamował, a ni teżby mógł: gdyż J. K. M. postępowaćby sobie z niemi raczył, co jest z nieubliżeniem praw i wolności z nich każdego.

Jakoż żaden nie może mieć wątpliwości o poddanych wszystkich J. K. M. że i oni sami z chucią wielką pragną okazyjej tym niezbożnym tyranem się okurzyć, gdyż słyszą i wiedzą, że ten tyran na miłą ojczyznę naszą, a państwo J. K. M. rozdarłby oczy swe czekając pogody, jakoby snadnie mógł pożrzeć: jakoż bądź długo bądź krótko, poczuwaćli się w swych rzeczach nie będziemy, że połowi nas kiedyż tedyż za tym zdrażliwym przymierzem, inszych połowik; bo ile jest Królestw i Xięstw pod nim, nie dostał przez wojnę szczyrą, jedno przez zdrażliwe przymierze, przetoż bracia naszy Słachta Polska bojąc się nad sobą takowej przygody, jakiej doznawają po sąsiadach swoich i bez żołdu wsze- lakiego uczynią to oni tak na prośbę J. K. M. (widząc J. K. M. być do tego ochotnego) jako też i dla głosu braciej swej Chrześcijańskiej, do nich przez przestanku o ratunek wołających, w niewoli Pogańskiej będących. Ponieważ i takowa in simili czynność ich bywała nieraz już za przodków J. K. M. Jakoż naprzód Król Ładysław wywiódł był przeciwko Amuratowi przodki ich, żołdu żadnego im nie dawszy. Brat jego także Kazimierz z Matyaszem wojnę pospolitą do Śląska wywiódł także bez nakładu swego. Tymże też sposobem była wojna od Jóna Olbrachta z Stephanem Wojewodą bez Królewskich żołdów. Nuż też Król J. M. Zygmunt dziad J. K. M. Pana naszego miał też z dobrej wolej wyprawę wojenną przeciw nieprzyjacielowi postronemu.

A jeśli to czynili Polacy drzewiej z swojej dobrej chęci dla Panów swoich, daleko więcej teraz ostatecznej liniej macierzyńskiej, A jeśliż czynili takową chęć Przodkom J. K. M. a jeszcze co więtsza, liniej tej z której J. K. M. początek swój bierze, daleko więcej J. K. M. ostatnią już linią macierzyńską tak zacnych do- brodziejów swoich przed oczyma swemi mając, nie będą w tej mierze ocętałemi, żeby też J. K. M. powolnościami swemi dewinkować nie mieli, rozumiejąc też to po J. K. M. że się imi to z każdej

Wątpliwości jednak żadnej mieć nie potrzeba o poddanych J. K. M. że by nie mieli z swej dobrej woli więcej wojować nieprzyjaciela wszystkiego Chrześcijaństwa, a niżeli za marne pieniądze, gdyż tym się im nie nowina przodków swoich popisować.

A jeśli to czynili Polacy drzewiej z swojej dobrej chęci dla Panów swoich, daleko więcej teraz ostatecznej liniej macierzyńskiej.

nie będą się miary od J. K. M. będzie nagradzało, jako się ich przodkom od chcieli popisać opieką przodków J. K. M. dosić znaczną łaską płaciło. szalnymi.

Iżby gotowość tym towiu, tedy ma być skoro po uchwaleniu pospolitego ruszenia w większa była trzeba w Powiecie każdym też pospolita okazya do tego i popis, a to dla tego, żeby się każdy poczuwał w swej powinności, jako też żeby się za popisem wiedzieć mogło, wieleby miało być w którym Powiecie okazałym i pospis. ludzi do boju godnych. Którego popisu trzeba wiedzieć komu go Popis ma być uważny. zlecić: Gdyż ten popis ma być ocułate odprawowany dla nieprzyjaciela Koronnego, żeby nie wielział liczby wojska Polskiego, jako też przyczyny okazowania jego.

Ze dwu Milionów ojca ś. Papeża, na dwa kroćwien Millon jeden, co uczyni złotych liczby Polskiej, szesnaście kroć sto tysięcy wojska Pol- sto tysięcy, a zostaje jeszcze z tych dwu Millionów na zwysz po skiego każdem płacąc cztery kroć sto tysięcy złotych liczby Polskiej, której to resty po po pięci grzywien. trzeba uczynić takowy szafunek. Naprzód po dwakroć sto tysięcy wychodzi na opatrzenie rannych ma się obracać, a iżby i w szafunku z stro- złotych liczy by Polskiej, ny opatrzenia rannych, przez szafarże oszukania jakiego nie było, szesnaście kroć sto ty- tedy ma mieć od rannego, od Rotmistrza, i od Dziesiątnika reko- sięcy. gnicyą, nawet i od samego lekarza, wiele wyłożył na niego: Sto Z czterech kroć set zło- tysięcy trzecie ma się obrócić na kule i na prochy: Czwarte sto tych zasie resty od tysięcy złotych ma się też obrócić na szable a na kordy, dla do- tych dwu dawania broni cudzoziemskiemu narodowi, gdyż i w tym potrzeba Millionów co zostanie, po- być ostrożnym, ponieważ we wszystkim Państwie Tureckim, nie trzeba je ob- wolno Chrześcijanom nosić żadnej broni przy sobie, i to przyłomio- kowy szafu- nego: aby tedy była z nich jaka pomoc, potrzeba i dla nich w Ar- nek.

Cudzoziem- matę się ręczną przysposobić. ski naród

aby nie był jako owce bez pasterza- A iżby się też nie błakali jako bydło, każde rozno bez wodza abo pasterza, tedy potrzeba im będzie zaraz subordynować z narodu Polskiego osobne Rotmistrze i Dziesiątniki, aby już in hac ordinata będzie spo- charitate byli silni do zrzucenia tak z samych siebie, jako też i z rodu Polskie- go osobne inszej braciej swojej jarzma Pogańskiego. Którym to przerwiczonym Rotmistrze i Dziesiątniki, z ich towarzyszymi na to depetowa- ki dla wielu przyczyn. nemi rozdać będzie trzeba zaraz na granicach do nich szable i kor- dy, aby mieli przy sobie pogotowiu każdy na łęku swym i towa-

rzyszów swoich, a to dla dwu rzeczy: Naprzód dla ulegania koszta niepotrzebnego, gdyż już nie potrzeba będzie wozów, koni albo wół pod tę ręczną armatę. A druga, będzie już każdy rychlej wiedział, tak Rotmistrz jako też i Dziesiątnik z swemi towarzyszami, o swym cudzoziemcu, który by od niego broni używał. A tym sposobem i kosztu się ujdzie niepotrzebnego, jako też już za takim sposobem rząd lepszy będzie.

Co się tycze też z strony strzelby, w tę się dla nich nie trzeba sposabiać, gdyż już zapomnieli strzelać, szkodaby niepotrzebnego i kosztu na to czynić.

A gdzieby już za przepuszczeniem Pańskim diversa sententia esset Summi Pontificis, tedy już nielża jedno by już uciec się musiało do takowej wyprawy jakom drzewiej zdanie swe podał. To jest zgoła żeby się musiało udać do pospolitego ruszenia. Abo też J. K. M. naśladował w tym drugiej rady, abo zdania, z strony wyprawy pospolitej takowej, onego zacnego a godnego kapłana Stanisława Orzechowskiego, który racye pokazywał w oracyej swojej wojnie Tureckiej J. K. M. świętej pamięci Zygmunтови pierwszemu, a dziadowi J. K. M. dzisiejszego Pana naszego, tymi słowy mówiąc do niego.

Nie schodzi W. K. M. na tych rzeczach które tak wielkiej wojnie służą, jako jest żołnierz domowy, i obcy: bo jeśli W. K. M. królestwo wszystko szacować równo będziesz, bez wątpienia ten szacunek, na co się ze mną wszyscy zgadzają, wyciągnąć się może na dwakroć sto tysięcy wybrańców, i ludzi do boju czystych, z których W. K. M. każdą rotę stawić bezpiecznie możesz przeciw wielkim Tureckim wojskom: by jedno ten szacunek był porządny według kondycyey każdego, wedle życia, i wedle stanu. Bo ponieważ inszy żywot, inszy stan jest szlachecki, inszy kapłański, a od tych różny kmiecy: tedy też nie jednaki tych szacunek być ma: ale co stan każdego niesie: Szlachcic niech na wojnę jedzie: kapłan niech żołnierza wyprawi: kmieć zaś niech się z kupcem złoży, aby się tym sposobem Rzeczy pospolitej od wszystkich dogodziło, tak w potrzebie domowej, jako i w potrzebie wojennej: aby czasu wojny, gdy się już rycerstwo wojną zabawi, drudzy z inszych stanów lu-

Dla cudzoziemców w strzelbę nie potrzeba się sposabiać.

Gdzieby, czego Panie Boże racz uchować, diversa sententia esset Summi Pontificis, tedy by nielża jedno by się musiało udać do pospolitego ruszenia, albo by też musiało

się prześcinać na zdrowym też zdaniu jednego zacnego kapłana Stanisława Orzechowskiego

dzie doma zostali, coby rolę orali, rzeczy sprawowali, i chwałę Bożą odprawowali. A w tym szacunku, rzeczy miarkowanie tym sposobem będzie sprawiedliwe, gdy każdy sam będąc swych imion i rzeczy panem, samże też szacować będzie majątność swoją własną: aby pod przysięgą onego szacunku swego na wojnę wyjechał, że już majątność jego wedle szacunku na większą wyprawę wystarczyć nie mogła. Kapłan który wioski ma także, że inszego żołnierza wyprawić nie mógł jako wyprawił. A który tylko dziesięcinę bierze, że wedle proporcyej swej z części swej dał tyle, ile mu było nakazano. Tenże sposób niech będzie i kmiecy, jeśliżby bez tego chłopka ubogiego, i ratunku tego mizernego wojna toczyć się nie mogła. Tymże sposobem i kupcy: a ci rozumieć się mają wszyscy ci, którzy jakimkolwiek przemysłem swoim żywności sobie nabywają; aby częścią jakąkolwiek zysku swego do tego się przyłożył, tak iżby im przedsię pieniądze wszystkie ich albo iścizną na kształt gruntów szlacheckich w całe zostały: nawet tych rzeczy szacować nie trzeba którym handlują.

Opewnej pomocy Jego Cesarskiej Miłości nie trzeba żadnej wątpliwości.

Co się zaś tycze z strony pomocy Jego Cesarskiej M. nie masz żadnej o tym wątpliwości, aby za temi niebezpieczeństwami, których nie małych używa od niezbożnych Pogan na wszelki czas, miał się z znacznej posługi wyłamować wszystkiej Rzeczy pospolitej Chrześcijańskiej, współek z swemi królestwy i xięstw, i z znaczniejszymi Ich M. Kurfirstami i miastami Rzeskimi. Ponieważ wojska Jego Cesarskiej M. współek z ostatków królestwa Węgierskiego i z Illiryckiej ziemie z inszemi Powiatami królestwa Rzymskiego jako też i królestwa Czeskiego bezpiecznie może być sto tysięcy jazdy, a sto tysięcy piechoty.

Wojsko Jego Cesarskiej M. tak jezdy jako i piechoty może być 200000.

Kniaziawielkiego Moskiewskiego może też być pewna pomoc, który może mieć lada do kadej potrzeby 232000.

Kniazia zasię wielkiego Moskiewskiego pomoc także może być zawždy przeciwko temu psu pogańskiemu nie lada jaka, abo wiem jego zawždy może być wojska na jedno rozkazanie jego ludu prawie do boju godnego po dwa kroć sto tysięcy, trzydzieści tysięcy i dwa. Kto temu nie wierzy, tedy za pewną wiadomością moją ile będąc ja sąsiadem z nim o miedzę względem Biskupstwa mego Kijowskiego, pod którym ma gruntu Biskupstwo Kijowskie w Siwierskim Xięstwie na kilkadziesiąt mil, do tego i kościoł z Czerniejo-

wie ś. Katharzyny murowany, za którym to sąsiedztwem z nim za tą moją wiadomością którą mam, za rzecz pewną twierdzą: Iż z samego Xięstwa Moskiewskiego, ile według starodawnej ordynacyj ich, wychodzi ludu jezdnego zawždy na walkę trzydzieści tysięcy, z Twerdskiej ziemi czterdzieści tysięcy, z Xięstwa Chełmskiego siedm tysięcy, z Xięstwa Zubszczowskiego cztery tysiące, z Xięstwa Klińskiego dwa tysiąca, z Xięstwa Rezańskiego piętnaście tysięcy, z Jarosławskiego, Nowogrodzkiego, i Siewierskiego Xięstwa, i zinaąd wychodzi ludu niemało. Nuż zasię z Hord Tatarskich, które są pod rozkazowaniem jego, jako z Hordy Kazańskiej, którą horde drzewiej królestwem zwano, wychodzi na wojnę ludzi trzydzieści tysięcy. Z Hordy Astrachańskiej i z Hordy Kirgeskiej wychodzi mu ludu dwadzieścia i cztery tysiące, z Hordy Cyrkaskiej i Pietyhorskiej (którzy są wiary Greckiej) wychodzi mu czterdzieści tysięcy jazdy. Nuż też z Hordy Zawolskiej, która horda nad wszystkie hordy jest nazacniejsza, bo z tej hordy wszyscy Tatarzy swój początek biorą, przetoż prze starożytność a zacność jej pisze się z niej i sam Książ wielki Moskiewski królem Bulgarskim, to jest Zawołoskim: z której Hordy Zawolskiej wychodzi mu ludu na wszelaką potrzebę lekce szacując na czterdzieści tysięcy.

Którego to wojska wszystkiego wyższej przerzeczonego tak ^{Wojska} ^{wszystkiego} ^{Chrześcijań-} ^{skiego może} ^{być summa} ^{632000.} J. K. M. Pana naszego z ratunkiem Papieskim, jako też wojska J. Cesarskiej M. z wielkim Kniaziem Moskiewskim, Summa wszystkiego może być po sześć kroć sto tysięcy, trzydzieści tysięcy, i dwa tysiąca.

Którym to wojskiem tych trzech Monarchów, a za ojca ś. Pa- ^{Za spólną} ^{zgodą trzech} ^{Monarchów} ^{a za ojca ś.} ^{Papieża} ^{czwartego} ^{pomocą i} ^{podporą,} za łaską Pańską niewiele się ^{zgodą trzech} ^{Monarchów} ^{a za ojca ś.} ^{Papieża} ^{czwartego} ^{pomocą i} ^{podporą,} ^z ^{łaską Pań-} ^{ską niewie-} ^{le się za-} ^{wodząc sna-} ^{dnieby nie-} ^{przyjacielo-} ^{wi główne-} ^{mu wszyst-} ^{kiego Chrze-} ^{ścijański} ^{może} ^{być summa} ^{632000.} zawodząc, snadnieby temu nieprzyjacielowi sprostali, i jego wszystkie Monarchie i Xięstwa pod się wiecznymi czasy przed inszemi niewdzięcznikami podbili, a za tym i ludzie w niewoli Tureckiej łą- ^{zgodą trzech} ^{Monarchów} ^{a za ojca ś.} ^{Papieża} ^{czwartego} ^{pomocą i} ^{podporą,} ^z ^{łaską Pań-} ^{ską niewie-} ^{le się za-} ^{wodząc sna-} ^{dnieby nie-} ^{przyjacielo-} ^{wi główne-} ^{mu wszyst-} ^{kiego Chrze-} ^{ścijański} ^{może} ^{być summa} ^{632000.} mi się zalewający, jużby sobie za pomocą Bożą wytchnąć mogli: ^{zgodą trzech} ^{Monarchów} ^{a za ojca ś.} ^{Papieża} ^{czwartego} ^{pomocą i} ^{podporą,} ^z ^{łaską Pań-} ^{ską niewie-} ^{le się za-} ^{wodząc sna-} ^{dnieby nie-} ^{przyjacielo-} ^{wi główne-} ^{mu wszyst-} ^{kiego Chrze-} ^{ścijański} ^{może} ^{być summa} ^{632000.} gdyż i praktyka albo raczej prorocstwo onego ś. Methodyusza Bi- ^{zgodą trzech} ^{Monarchów} ^{a za ojca ś.} ^{Papieża} ^{czwartego} ^{pomocą i} ^{podporą,} ^z ^{łaską Pań-} ^{ską niewie-} ^{le się za-} ^{wodząc sna-} ^{dnieby nie-} ^{przyjacielo-} ^{wi główne-} ^{mu wszyst-} ^{kiego Chrze-} ^{ścijański} ^{może} ^{być summa} ^{632000.} skupa Cyprskiego niektórym inszym Monarchom zwycięstwo pewne ^{zgodą trzech} ^{Monarchów} ^{a za ojca ś.} ^{Papieża} ^{czwartego} ^{pomocą i} ^{podporą,} ^z ^{łaską Pań-} ^{ską niewie-} ^{le się za-} ^{wodząc sna-} ^{dnieby nie-} ^{przyjacielo-} ^{wi główne-} ^{mu wszyst-} ^{kiego Chrze-} ^{ścijański} ^{może} ^{być summa} ^{632000.} prorokuje, jedno Królowi Greckiemu abo Rzymskiemu. A nikogo ^{zgodą trzech} ^{Monarchów} ^{a za ojca ś.} ^{Papieża} ^{czwartego} ^{pomocą i} ^{podporą,} ^z ^{łaską Pań-} ^{ską niewie-} ^{le się za-} ^{wodząc sna-} ^{dnieby nie-} ^{przyjacielo-} ^{wi główne-} ^{mu wszyst-} ^{kiego Chrze-} ^{ścijański} ^{może} ^{być summa} ^{632000.} inszego też Królem Rzymskim nie rozumiemy być raczej, abo niekiego Chrze-

ścijaństwa nazywamy, jedno J. Cesarską M. a królem zasię Greckim inszego stanąli, ku wiecznemu też nie poczytamy być, do rozumu i podobieństwa się uciekszy, jedno upadku Kniazia wielkiego Moskiewskiego, a nawięcej z tej miary, że jest jego, kością Kniazia wielkiego Moskiewskiego, a nawięcej z tej miary, że jest w gardle. ze wszystkimi Państwa i Xięstwy swemi miedzy inszemi Monarchami tylko on sam wiary Greckiej przy wolnym panowaniu.

Wojska Mo- Co gdy się to za pomocą Bożą wprawi w stateczną rezę swą, narchów potrzeba będzie tak J. K. M. Panu naszemu, jako też i Kniaziu Chrześcijań- wielkiemu Moskiewskiemu mieć swe rzeczy na pieczy, ile na ten czas skich, gdy- wielkiemu Moskiewskiemu mieć swe rzeczy na pieczy, ile na ten czas by do Turków gdyby się wojska przeciwko Turkowi wyprawować z ziem mogły, wyprawo- gdyby się wojska przeciwko Turkowi wyprawować z ziem mogły, wać się mia- przetoż zabiegając złemu (ponieważby nie uszło wielkiego niebeś- ły, potrzeba przetoż zabiegając złemu (ponieważby nie uszło wielkiego niebeś- wielkiego na pieczeństwa nie tylko Moskiewskie państwo, abo Królestwo Polskie, to też mieć pieczeństwa nie tylko Moskiewskie państwo, abo Królestwo Polskie, baczenia. ale też i wszystka ziemia Niemiecka od Hord Tatarskich) przystoj- żeby się do na jest rzecz, żeby tak J. K. M. Pan nasz, jako też i Moskiewski Hord Tatar- Kniaś wielki, wyprawili naprzód pewny lud swój do Hord Tatar- skich z te- Kniaś wielki, wyprawili naprzód pewny lud swój do Hord Tatar- goż wojska skich, na wygładzenie do szczęta Tatarów. A to nawięcej dla tego, głównego skich, na wygładzenie do szczęta Tatarów. A to nawięcej dla tego, zaraz wy- żeby się to skrzydło naprzód odciąwszy Turkowi, nie było już z tyłu prawowało wojska na przekazie nie tylo państwowi przerwczonym (których przedsię 60000. Państw przerwczonych wszystkie granice mają być, uchodząc for- telu nieprzyjacielskiego, dobrze opatrzone) ale też i wojsku Polskie- mu i Moskiewskiemu w swym przedsięwzięciu. Z czego się Kniaś wielki Moskiewski nie będzie wyłamywać, gdyż molestyej od tych sprosnych Pogan ze wszystkim państwem swoim nie raz już zaży- wał, z niemają swą szkodą i państwa swego; i chocia po łacinie nie umie, jednak uczyni, tak rozumiem z urodzonej swej natury, jako ono Kato napisał:

Caton. lib. 2.

Rem tibi quam nosis aptam dimittere noli,
Fronte capillata post haec occasio calva.

Do wyni- Jakoż za pomocą Bożą na Hordy Tatarskie które są pod Tur- szczenia Ta- kiem, miawszy lekkiego ludu Moskiewskiego ze trzydzieści tysięcy tarów po- kiem, miawszy lekkiego ludu Moskiewskiego ze trzydzieści tysięcy mocy w (bo tam Usarzów nie potrzeba jako też i koni drygantów) snadnieby tej mierze (bo tam Usarzów nie potrzeba jako też i koni drygantów) snadnieby się do wyniszczenia ich już sprostało, i jako przystoi zdołało, wielkiego się do wyniszczenia ich już sprostało, i jako przystoi zdołało, Kniazia Mo- gdzieby do tego wojska Moskiewskiego były przydane te osoby skiewskie- zacne ukrainne (gdyż i im samym tego pilnie potrzeba dla uspokoi- go, wspó- jenia swych dzierżaw, i włóści, które z sąsiedztwie z tymi Pogany łąk ze wszy- stakimi ukra- mają, ponieważ i lud k temu mogą mieć swój niemają) jako naprzód inni pany mają, ponieważ i lud k temu mogą mieć swój niemają) jako naprzód królestwa Polskiego.

Jaśnie Oświecony Konstantyn wtóry, Xiążę Ostrogskie, Wojewoda Kijowski, współek z Jch M. Książęty synami swoimi, jako Januszem Wojewodą Wołyńskim, i z namłodszy Alexandrem synem swoim (z którego posług znacznych, dali Pan Bóg, Rzeczposp: nie zadługo uweseli się) do tego, i ze wszystką ślachtą Województwa swego. Także też J. M. Xiążę Zbaraskie Wojewoda Braclawski, mąż w rzeczach rycerskich wielkiej dzielności, także ze wszystką ślachtą Województwa Braclawskiego. J. M. Xiążę Wiśniowieckie, który jest mężem sławnym i srogim Poganom. J. M. pan Strus, Starosta Braclawski, z przodków swych w rzeczach rycerskich nie poslední, przyłączywszy do tego wszystkie, tak Litewskie, jako też wszystkie Nizowe Kozaki, k temu i Miasta, jako też i wsi wszystkie ukraiinne z Województwa Kijowskiego i Braclawskiego. Jakoż miasta i wsi tak J. K. M. jako też duchowne i ślacheckie które są przyległe Hordzie Tatarskiej, dobrze wiedzą tak lądem jako i wodą wszystkie przeskoki Tatarskie, ponieważ w czułości, ktemu i w dzielności, (czegom jest dobrze expertus) wielki zgoła mają przodek przed Tatary, na nich się J. K. M. i Rzeczposp: za pomocą Bożą pewnie nie oszuka. Jakoż tam nie pojedynkiem tak z miast jako też i ze wsi wyprawować się będą, ale co żywo jako na miód ze wszystkiej ukraiiny pójdzie, bo tam bez zdobyczy znacznej żaden z nich nie odejdzie, w czym się J. K. M. wahać nie potrzeba w takowej uczynności ich.

Nad którym to wszystkim wojskiem ukraiinnym które się ma do hord Tatarskich wyprawić, którego może być lekce szacującą oprócz wojska Moskiewskiego o trzydzieści tysięcy pewnie, a z Moskiewskim złączywszy, wszystkiego wojska będzie spełna do boju godnego sześćdziesiąt tysięcy: ile na zwojowanie hord Tatarskich dosyć będzie wojska tylko wyprawić, jakoż tam i zinaąd dla wszelkiej zdobyczy ludzi ukraiinnych będzie co nie miara poczuływało: przetoż takiemu wojsku ile Polskiemu (gdyż Moskiewskie wojsko swej praerogatywy z swoim hetmanem będzie przestrzegalo, z tych zacnych osób wyższej mianowanych ma J. K. M. za hetmana, jednego z nich deputować, o którymby rozumieć mogło się nalepiej mieć więtszą dzielność w rzeczach rycerskich, gdyż pluralitatem

Nad woj-
skiem pa-
cnów ukrai-
nnych które
ma być do
wyglądze-
nia Tatar
posłane, po-
trzeba nad
nimi jedne-
go hetmana
mieć dla
rządu lep-
szego.

principum in hoc passu jest rzecz niebezpieczna mieć, alias działałoby się z tym wojskiem nie inaczej jedno jako z onemi, co wieżę Babilońską budowali. Abowiem jako jeden powiedział:

Gen: 11. Multorum imperium nemo probat, imperet unus.

A za tym ukraińnym wojskiem tak J. K. M. jako też i Moskiewskiem, za pomocą Bożą pewnieby się snadnie to skrzydło Turkowi odcięło, za czymby też tyłu się głównego wojska Polskiego i Moskiewskiego ochroniło, także też i drugich ludzi Tureckich przez nieby się przestrzegało, którzyby mogli przyść w bok przez morze Galerami. Jakoż takowa ostrożność jest barzo zdrowa, gdyż i Katon w tym przestrzega każdego:

Cato lib: 2. Quod sequitur specta, quodque imminet ante videto
Illum imitare Deum qui partem spectat utramque.

Złączone wojska J. K. M. Pana naszego z wojski Kniazia wielkiego Moskiewskiego pod Kamieńcem, wszelakiego rozlania krwi poddadzą, dla swych lepszych swobód, i z nim się serio pobrawszy, jużby w imię pańskie przystało prosto do Wołoskiej się puścić. Lźby Hospodar Wołoski był pochopniejszy do zrzucenia z siebie jarzma Pogańskiego, nie wadziłoby się z nim drzewiej skonfederować. Za poddaństwem Hospodara Wołoskiego mając ludu

Złączywszy się tedy wojska Polskie z wojskiem Moskiewskim pod Kamieńcem, ktemu pobratyństwo z sobą wzięwszy w imię Pańskie, jużby przystało prosto do Wołoskiej się puścić dla zhołdowania jej, którzy się jednak zaraz bez wielkiego labiryntu, i bez wielkiego rozlania krwi poddadzą, dla swych lepszych swobód, które drzewiej od Królów Polskich mieli, w czym teraz pod Turkiem z hołdu wielkiego, k temu i przezprawia nieznośnego, barzo niebezpieczną zęta na wszytkim opieszeli.

Jakoż nimby i do tego przyszło, lepiejby było aby się w tym i z Hospodary drzewiej porozumiało, i iuramentum się potwierdziło, że J. K. M. tak Wołochy jako też i Multany przy wolnościach Chrześcijańskich, jako też i Hospodary ich przy Hospodarstwiech za wiernością ich w pokoju, i potomstwo ich przy sukcesyjej wiecznymi czasami zachować będzie raczył. A to się uczyni dla tego, jakoby byli pochopniejszy do zrzucenia z siebie jarzma pogańskiego.

A iż Wołoska ziemia może mieć zawždy na każdą swą potrzebę trzydzieści tysięcy ludzi, za kthórym poddaństwem, w Wołosceby przedsię dziesięć tysięcy ludzi dla przygoły zostawić przystało, a przeciwko Turkowi potrzeba żeby ze dwudziestą tysięcy wojska swego Wołoskiego zaraz przyłączył się Hospodar do wojska Polskiego. Acz więcej miedzy nremi jest takowych którzy kijów abo

kos w kije prosto powprawiawszy w potrzebie swej wszelakiej używają, ale gdy mają przy sobie wodza dobrego albo hetmana sprawnego, barzo jest naród bitny. Co może każdy z nich brać przykład za onego Iwonie Hospodara Wołoskiego, przy którym było jedno Wołochów trzydzieści tysięcy, a do tego Podolskich kozaków tysiąc, a wzdry wojska Tureckie ogromne nie raz na głowę porażali, i tego był Hieremi nie zdradził, ledwieby się który Turczyn i w Konstantynopolu osiedził. Nie wspominam inszych przed tym Hospodarów Wołoskich, z którymi swe dzielności Wołochowie nie raz nad Turki pokazowali, z wielkim podziwieniem, i z swoją nieśmiertelną sławą. I by nie zdrada między nimi płużyła w której barzo opływają, jużby i sami za swoją dzielnością i tę moc Turecką nie pomalżu zwątlili, ale coż im rzec, gdyż:

Naturam expellas furca, tamen usque recurret.

Przełoż też gdyby przyszło się już z Turkiem w ręk czynić. tedy dla takowej ich przywary nasłusznijby im w przód się dać potykać, gdyż nie masz komu i do końca ufać; ponieważ:

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu.

Z Wołochy się tedy za pomocą Bożą zbratawszy, albo się nawet rosprawiwszy, do ziemie Multańskiej trzeba się udać, z którymi też potrzeba przez posły swe traktować, aby się z dobrą wolą poddali, gdyż z ojcem Papieżem Monarchów trzej Chrześcijańskich dla nich chcąc tak ich, jako też i wszystkich Chrześcijan pod Turkiem będących swobód nabawić, tę wojnę z Turkiem podnieśli. Jakożby i tam za małą trudnością przywiodło się snadnie ich do poddaństwa, gdyż wszystko Chrześcijanie tam są, jako i w Wołoszech, acz Turków może się między nimi ściułać cokolwiek, leczby to samiz między sobą pogniotli, jako główne nieprzyjaciele swoje: Jakoż do złożenia z siebie jarzma Pogańskiego, ktoby sobie tego z nich nie życzył? wyjąwszy iżby każdy z nich już miał być gorszy, niżeli Mullus et equus quibus non est intellectus.

A iż też ta Multańska ziemia może mieć do każdej potrzeby pięćdziesiąt tysięcy ludzi, tedy także zostawiwszy im dla przygody dwadzieścia tysięcy, a do wojska Polskiego potrzebaby też dla lep-

na każdą potrzebę 50000 zostawiwszy dziesięć tysięcy w Hospodarstwie, a ze dwudziestą tysięcy co najwyborniejszymi mężami, słuźnieby się miał przyłączyć do wojska Polskiego.

Horatius
Epist: lib: 1.
ad Fuscum.

Wołochom uchodząc zwykłego ich nalogu, wprzód się im trzeba dawać potykać.

Horatius lib:
1. Sermolum.

Z Wołochy się zbratawszy albo się z nimi rosprawiwszy, do ziemie Multańskiej potrzeba będzie rym Hospodarzem Multańskim także potrzeba się być dozie jako i z Hospodarzem Wołoskim obyć

Psal: 31.
Multańska ziemia mogąc mieć zawždy na każdą potrzebę 50000.

ludzi do szej potężności przyłączyć z ich przełożonym trzydzieści tysięcy boju, co za powinność z ludzi. A słusznie się z tego wyłamywać nie będą, gdy o ich wolności Chrześcijańska małości nawęcej gra idzie, któraby miała z nich być u każdego praebyć wykonana.

Za przyjętym poddaństwem Wołoskiej i Multańskiej ziem, Rosprawiwszy się tedy z Wołoską jako też i z tą Multańską ziemią, i od nich poddaństwo z przysięgą przyjmawszy, tedy ztamtąd zaraz z tymiż wojski, których przybędzie J. K. M. tak z Wołoskiej jako i z Multańskiej ziemie pięćdziesiąt tysięcy, pośpieszać i z tymi od się będzie potrzeba z nimi w imię Pańskie do Dunaja.

Wojско J. K. M. Pan naszego, jako też i Moskiewskie na przeprawie Dunajowym mogą być bezpiecznie za wojskiem Jego Cesarzkiej Miłości Wojska Jego Cesarzkiej M. także na znowie bez wieści bądź Dunajem następować będą, albo Dunaj przebywszy, wszystkie wojski swemi uskrómili, i do przeprawyby przez Dunaj wojskom Polskim i Moskiewskim ku wielkiej pomocy byli, et ita manus manum fricaret.

A stamtąd zaś za pomocą Bożą Dunaj przebywszy, tedy zaraz od Dunaja w zagonyby wojska, dla języków i dla snadniejszej żywności posłać się mogło, mając jednak baczenie na Chrześcijany aby się ich z każdej miary, na każdym mieścu ochraniało, jakoby stąd pochopniejszy byli do zrzucenia z siebie jarzma pogańskiego, alias wszystkie się za naszą niestwornością od nich opakować musiało, w czym potrzeba wielkiej dyskrecyje (pod gardłem) używać. Jakoż słusznieby mieli mieć przed oczyma swemi ludzie rycerscy one wierne Kathonowe.

Quae nocitura tenes, quamvis sint chara relinque.

Utilitas opibus praeponi tempore debet.

Także też i one dwa wierszyki Polskie Macaronice napisane, słusznieby u siebie mieli mieć zawždy na baczeniu.

U poczciwego jest to wielkie festum

Mijać utile, a szukać honestum.

W rozpuczeniu zagonów, koszby przedsię od Dunajowego kosztu zaraz iść miał swym trybem prosto do Andrynopola, do któ-

rego jest od Dunaja dwanaście dni chodu, gdzieby się miały zaślą prosto do Andry-
zagony ściągac dla prędszej z Turkiem*rosprawy, jakożby się u sa- nopola.
mego Andrynopola napewniejszej potrzeby spodziewac.

Względem też częgo i to wojsko do hordy Tatarskiej posłane, Wojsko do
z któremi rosprawiwszy się za pomocą Bożą szczęśliwie, mają mieć Hordy Ta-
względ na to aby bez wszelakiej odwłoki i niepotrzebnej zabawkirosprawie z
pośpieszali się przez Dunaj, bądź też morzem, jako naprędszej do nimi szcze-
ściągnięcia się z wojski J. K. M. Pana naszego, jako też i wojski Bożą pomo-
Jego Cesarskiej M. tudziesz też i z wojski Moskiewskimi do sa- cą, mają się
mego Andrynopola: a to dla tego nawięcej żeby wojskom Pogańskim ściągnac z
ogromniejszemi się zdać mogli, abo ciągnac od Andrynopola, do jakiej kol-
Kōnstantynopola wojski swemi pospołu, silniejszy wojskom Pogań- wniemi u
skim byli, jakoż zawždy jest rzecz pewna, że Andrynopola.

Virtus unita fortior est, quam dispersa.

A gdy już z łaski Pańskiej wojska wszystkie u Andrynopola Wojska ge-
ściągną się, tedy wojska generaliter wszystkiego, tych trzech prze- neraliter
ręczonych Monarchów, już z wojskiem Wołoskim i Multańskim wszystkiego
będzie po sześć kroć sto tysięcy osmdziesiąt tysięcy i dwa, oprócz Chrześcijań-
jeszcze tych co za Dunajem Chrześcijan niemiara, zrzucając jarzma skiego u
z siebie pogańskie, będzie do tych wojsk Chrześcijańskich przyby- Andrynopola
wało: Nie inaczej jedno jako więc rzeki rostą im dalej cieką, bo może go
co dalej to więcej do nich rzeczek przypada, takby też rostły być pewnie
auxilia et copiae Christianae: której to takowej mocy, nie tylko do boju god-
to miasto Andrynopole, ale ani sama stolica główna Konstantyno- nego po
pole, za pomocą Bożą, i sam nawet Turek z wojski swemi żadną 652000.
miarą oprzec się nie będzie mógł. A tak będzie terribilis Ecclesia Cant: 6.
Dei, et sponsa Christi, tanquam castrorum acies ordinata.

A iżby zasię wojska Chrześcijańskie, w nadzieję wielkiego woj- Fortelów
ska w jedną kupę zgromadzonego, gwałtownie abo pierzchliwie so- Tureckich
bie na przodku nie poczynały, trzeba i w tym wojsku Chrześcijań- mamy z każ-
skiemu ostrożnym być, i owszem trzeba fortelów nad Turki tako- dej miary
wych używac, jakich oni nad drugimi używają: gdyż i mądrych lu- uchodzić.
dzi rycerskich jest dawny sposób na rzecz pewną śmiele kazać, a na
niepewną fortelmi uchodzić: przeto dla wielu fortelów nieprzyjaciel-

skich nie wadzi i to głównie wojsko, na troje abo na cztery wojska rozdzielić, które wojska mieć potrzeba blisko od siebie jedno po drugim większe. A to dla tego: iż jeśliby jedno nieprzyjaciel ogar-
nął, abo na drogach żywności odjął, aby je wnet drugie ratowały, jeśliby na hak abo strzelbę jedno przywiedli, aby wnet na to miejsce drugie przyszło, jeśliby w kłeskę jedno popadło, aby drugie ratowało. Et sic praevisa jacula minus feriunt.

Miasto An-
drynopole
acz jest nie-
małe, ale w
mury barzoza
slabe.

To przerzeczone miasto Andrynopole acz jest niemałe, bo wo-
koło ile dnia małego, jest puł dnia chodu, jednak za jeden dzień,
za pomocą Bożą, poddać się musi, bo zamku ktemu do obrony, i
murów po temu nie ma, przetoż jakoż mówię, za nastąpieniem moc-
nym wojsk Chrześcijańskich, pewnie (jeśliby się z dobrą wolą pod-
dać nie chciało) musi nity puścić, bo i w tych murzech zbutwia-
łych z Zydów Grekowie tylko mieszkanie swe mają, i to w tych
murzech, gdzie zamek drzewiej z miastem był, które mury nie tylo
się barzo padają, ale i z ziemią się miejscem równają, o których
murów poprawie i do tych czasów nie myślą.

Turczyn raz
wojsko stra-
ciwszy, nie
mógłby się
sposobić na
insze.

A gdzieby też już za pomocą Bożą u tego Andrynopola Tur-
czyn nieszczęśliwy pole przegrał, jest rzecz pewna jako Bóg na
niebie żeby już Chrześcijanom podał w ręce Tryumph nieomylny.
Boby na drugie wojsko nierychło się zebrał, gdyżby co żywo gar-
nęło się z niewoli Pogańskiej, do swobód i wolności Chrześcijań-
skiej, a zatymby też patefaceret nobis aditum ad reliquam victo-
riam.

Karwasery.
Sylibria

Od tego zaś Andrynopola do Konstantynopola jest siedm dni
chodu, gdzie tylko są na drodze karwasery, a po naszymu gościnne
domy, także też wsi a puste pola. Te to karwasery choć są muro-
wane, może wjechać w nie, jako do domu swego własnego. Ktemu
gościniec wszędzie jest torowany i prosty, bo wszędzie mosty kosz-
tem wielkim są murowane. Zamku też tam nie ujrzy chyba trochę
w Sylibryej, a wieże starodawne nad morzem, które też są bardzo
słabe, ktemu i bez obrony wszelakiej, puste stoją wszystkie. Ergo

Konstanty-
nopole sto-
lec wszyst-
kiej Grecy-
jest.

illa expugnari non oportet, quae iam ipsa antiquitas expugnavit.
Od tej też to przerzeczonej Sylibryej (sic) do Konstantynopola
pułtora dnia jest jeszcze chodu, które to Konstantynopole w poła-

zeniu swym ze trzech stron morzem Helespontskim opłynęło, wszakże od nas jest wielkie błonię, gdzieby stanęło wojska i milion. Tam jeszcze stoją szzańce stare Machometowe, w których może długo stać niżby nowe usuł. A ktemu z grobów największy zamek może zrobić, z któregoby mógł Turkom w mieście snadnie nie tylko dobić, ale też i do szturmowania dziurę w murze według potrzeby uczynić.

Jakoż Konstantynopolskie mury są barzo wszystkie stare, gdyż Okolo Konstantynopola mury są barzo stare, ktemu do dobywania są szzańce gotowe. jakoż jeszcze od samych Greków są murowane, żadnej nie odnoszą poprawy, przeto też są barzo słabe, i prawie spróchniałe, a rzadko chociaż wieże najdzie, całe przez ich zbutwiałość. A nawet i te dziury skąd go wzięli i sami Turcy, tedy są jeszcze i do tych czasów niezaprawne, gdzież miejsca są do przystępu barzo snadne: acz od pułnocy równina, ale za grobami, i za kościołami mogą stać wielkie wojska by za namocniejszemi skałami. W szzańcach też Machometowych stawić może obóz, i w nich do wielkich potrzeb Roty dobrze sprawić, ktemu też są stare Monastery Greckie rozwalone, gdzieby wybornie zasadzone działa być mogły.

Co się też tycze z strony trzech stron od morza, tedy wszędzie stare mury, nie długoby do szturmowania trzeba działać dziury, jakożby i samiż pod Turkiem Chrześcijanie byliby nam od morza niemałą pomocą. Aczci ich poniewoli jest poturczona część niemała. jednakby Chrześcijanom dla swej swobody Turków bić pomogli.

Nad to tego Konstantynopola wokrag jest na sześć mil w samym murze, przeto zmyliłby pan Turczyn szyki, myśląc którejby dziarze pierwaj miał dać ratunek. Konstantynopola wokrag jest go na sześć mil w samym murze.

Ostatek spuszczam to dowcipowi mądrego człowieka rycerskiemu go tak w dobywaniu zamków, jako też i w potykaniu, gdyż tampie dla rozszerzenia swych miłych swobód i wolności będzie się garskim wszystko co żywo pod skrzydła panów Chrześcijańskich, bo bacząc každy z nich czas pogodny, będą z chęcią wielką do roskosznej swobody co żywo torować sobie gościniec. Na dowcipostko zawisło.

Jakoż to pewna żeby uderzyli wszyscy czołem co ich jest w Grecyey, i ci co w Nataliej siedzą, jako też i w Tracyey, ba i w samym Korstantynopolu jest daleko więcej Chrześcijan a niżeli Tur- Pomoc tam mesnych Chrześcijan pod Turkiem byłaby pewna.

ków, którychby też bić z nami i ci pomogli śmieie. A co są poturczeni życzliwszyby Chrześcijanom byli, a panyby swoje wybili do szczęta, bo przyrodzenie do swej chęci ciągnie zawždy każdego człowieka, każdemu swoje gniazdo miłsze, w którym się kto wyłągnie. Abowiem drudzy choć poturczeni są, których rządzą cnoty, przedsię oni Pana Chrystusa skrycie chwają, ani namniej w wierze błądzą. Ze sta tysiąc nie ujrysz prawego Turczyna któryby poniewoli z Chrześcijanina nie był poturczon. I najdzie wiele takich którzy są Chrześcijanom życzliwszy, i są im chętniwszy do ich zwycięstwa z serca prawego.

Za. Bożą pomocą, a za wierną ligą Summi Pontificis z J. K. M. panem naszym jako też z J. Cesarzowskiej (?) M. z wielkim Kniaziem Moskiewskim, choć za niedbałością drugich Monarchów Chrześcijańskich, snadnieby Turka mogli pokonać, i mieśca ś. oswobodzić.

Jakoż gdyby jedno ktemu panów Chrześcijańskich zgoda święta przystąpiła, a szczerocię się z miłością spólną obłąpiła: a nawet gdzieby w tym drudzy ospali i niedbali byli, tedy i J. K. M. z ojcem ś. Papieżem jako też i ze dwiema wyższymi mianowanymi Monarchami zdołaliby temu snadnie wszytkiemu, żeby łatwo dostać się mogło stolca onego zacnego od Chrześcijańskich, niestety, Cesarzów marnie straconego. Abowiem gdyby J. K. M. Pan nasz z przereczonemi Monarchami nadzieję z bojaźnią nie mieszał, ani myśli swych trwożąc czasu nie raczyli odwłaczać, ale z Panem Bogiem Hetmanem, a w nadziei dobrej ciągnęli już corychlej śmieie ufając szczodrej łasce jego, dawnoby już były na swobodzie Jeruzalem i Betlehem, one miasta święte, które mają nad sobą, niestety, za pany przekłete Pogany.

Patrząc na mieśca święte przez Pogany sprofanowane słusznieby się zaprawdę tego nie zbawili, i gdzie się narodził, gdzie cierpiał, gdzie z martwych wstał, i gdzie z Proroki, także też wspóitek i z miłemi Apostołami sweni chodził? A co jeszcze rzecz jest nażałośniejsza, czym nam i Zydowie oczy kolą, ku więtszej hańbie naszej, że z Grobu Pana a Zbawiciela naszego, Turczyn sprosny z każdej miary, zysku sobie szuka: jakoż i dań z onych mieśc świętych od Chrześcijan niebożatek tamesnych, niezbożnie drze, i prawie z skóry łupi.

Czego wszystkiego użaliwszy się on ś. ociec Papież Urban wtó-
ry współek z Cesarzem Henrykiem czwartym w Roku 1099. do
których zebrało się też było wiele Xiążąt z Niemiec, ze Włoch,
ze Francyej i zinąd z wielkim ludem przeciw Saracenom, którzy
się w Syryej na ten czas zmocnili, Jeruzalem z przyległemi pań-
stwami opanowali. Miedzy któremi był najwyższym hetmanem Gotty-
fredus Lotaryngijski Xiążę, potym króla Francuskiego brat, Ray-
mundus, Robertowie dwa, jeden Flandejski Grabia, drugi z Normau-
dyej, Othlus Medyolańskie Xiążę, Boemundus króla Apulskiego brat,
a Genuenses, którzy mieli z sobą czterdzieści Tryremes, to jest,
okrętów średnich ku pomocy. Vitalis Michael Xiążę Weneckie też
syna swego wodą ku pomocy posłał, też Biskupów i Krzyżaków
było wiele, nad którymi był Porucznikiem od Papieża Adamarus
Biskup, w rycerskich rzeczach biegły, którzy jednostajną chucią
szli do Jeruzalem, jedni wodą, drudzy ziemią ze wszystkich krain
Europy, tak iż to. za jeden dziw było skąd się tak wielki lud prędko
zebrał, których było trzy sta tysięcy policzonych okrom tych co
ich każdej godziny przybywało. A gdy mocnie i stale obegnali Jeru-
zalem, zwiedli bitwę z Saraceny, którą za Bożą pomocą wygrali, i
Kalifusa zabili króla Saraceńskiego, który na ten czas był mocny
w Syryej i w Asyryej, Jeruzalem za trzecim szturmem wzięli bez
żadnej szkody za sprawą Gottyfredową, które byli przed pięcią set
lat Saracenowie wzięli, tam wielką radością a nabożeństwem pocz-
ciwie Grób Pana Chrystusów ozdobili a ochędożyli, i poczciwość
wyrządzali jako się godziło takiemu miejscu. Takież kościół Salomo-
nów, który byli Saraceni ku sprosnemu mieszkaniu obrócili. Też
Antyochia tego roku wzięta pod Ormiany od Boemunda syna Ro-
bertowego, Xiążęcia Apulskiego, abowiem tam wiele Chrześcijanów
było, którzy mu ktemu pomogli.

Takążęiby od nich pomoc mieli i terażniejszy Ociec ś. wspó-
łek i z Najaśniejszym Cesarzem Chrześcijańskim, jako też i inszy
Królowie a Monarchowie Chrześcijańscy współek i z Xiążęty a
Panięty wszystkimi Chrześcijańskimi, gdyby także chcieli posłużyć
Panu niebieskiemu wyrządzić, a nad miejscem świętym się zlutować,
jako też nad nędzą się braciej swojej Chrześcijańskiej którą od-

Do porato-
wania tych
mieśc świę-
tych słusz-
nieby miał
poruszyć
wszystkich
Monarchów
Chrześcijań-
skich przy-
kład on
święty bło-
gosławione-
go ojca Pa-
pieża Urba-
na wtórego,
współek z
Cesarzem
Henrikiem.
którzy z
rządzenia
Bożego, a za
pobożnością
swoją, te
mieścia świę-
te byli os-
wobodzili.

Jeruzalem
Chrześcija-
nie bez
wszelakiej
szkody pod
Turkiem
wzięli.

Święty ociec
Papież dzi-
siejszy z Mo-
narchami
wyższej opi-
sanemi, by
jeno też
chcieli, za
pomocą Bo-
żą wszyst-
kiemby
temu także
dokazali.

Prze niezbożne i nad-der zakamieniałe serce dzisiejszych naszych Panów Chrześcijańskich nie może się potest, żeby wždy powinność swą u siebie uważyli, a do tego kiedy ich gwałtem nakierować wzruszeni spólną zgodą będąc, już się temu sprosnemu Poganinowi ku takowej służbie Bożniej nieprzyjacielowi Bożemu, a przytym wszytkiego Chrześcijaństwa kiej. śmiele otrząsnęli. Jeśliby ich już poruszyć nie miała krzywda Boża, Jeśli nie krzywda Boża, tedy wždy za pomocą Bożą, aby na się samych niechby respekt za, tedy wždy prywatni mieli, gdyż bądź długo bądź krótko gdzie się poczuwać z każdej wata swoja miary nie będą, tej niewoli z drugimi za równo nie ujdą: a jeśli i trąba Izajasza proroka Bożego, to ich nie wzrusza ani pobudza, tedy wždy już niech ich poruszy do zgodnego podniesienia wojny z Turkiem trąba ona Izajasza Proroka Bożego, którego głos przez przestanku brzmi w uszach z nich nas miała roka Bożego, którego głos przez przestanku brzmi w uszach z nich poruszyć Monarchy każdego w ty słowa: Połóż stół, patrz pilnie na strażę, wszystkich do podniesienia wojny jedząc i pijąc porwicie się Xiążęta, a pochwyćcie Tarczą.

ś. z Turkiem. A jeśli jeszcze i na to upominanie Izajasza ś. ocętałymi są, tedy wždy niech ich zmiękczy dla Pana Boga serce a chrępliwe Isa: 21. wołanie onych ludzi Chrześcijańskich do nich bez przestanku o wy- Jeśliby ich i trąba Izajasza Proroka Bożego zwolenie z mocy Tureckiej wołających słowy Ioba świętego: Misenocucić nie remini nostri, miseremini nostri, saltim vos amici nostri, quia mamogła, tedy nus Domini nostri tetigit nos. To jest: Zmiękujcie się nad nami, zmiwždy niech tujcie się nad nami, wzdám wy przyjaciele naszy, ponieważ ręka by ich poruszył żal płaczący i żal płaczący Pana naszego dotknęła nas.

czliwy braciśkich swych do Jakoż niebożąteczka mizerni życzą sobie tego, aby naprzód nich bez naświętszy i namiłościwszy ociec Papież, jako ociec ojczyzny i Pa- przestanku sterz Powszechnego Kościoła, żeby też i wielebni ojcowie Kardyna- o ratunek wołających. wali, Patryarchowie, Arcybiskupi, Biskupi, Opaci, Kanontcy, i niższy Job 19. nali, Patryarchowie, Arcybiskupi, Biskupi, Opaci, Kanontcy, i niższy Żądają ratunku na- praełaci tegoż to ojca ś. Papieża pomocnicy i poddani: siły i koszt przed od błogostawione swój wszytek ku wybawieniu ich obrócili: a zebrawszy w jedność go ojca Pa- syny swoje, i przywiodszy je do zgody, żeby ich ku odpędzeniu i pieża, i od wszytkiego zburzeniu społecznego nieprzyjaciela napominali. duchowień- tstwa jego. Życzą też sobie tego, żeby najaśniejczy i naniezwyciężczy. Żadają od Cesarz świętego Państwa Rzymskiego, i wszytkie jego Xiążęta, i Najaśniej-

panowie zaniechawszy domowej wojny, zebrawszy wszystkie celniejszego Cesa-
pany Kurfiersty i władacze państwa swego, podnieśli wojnę ku ob-
ronieniu i rozszerzeniu stanu swego, przeciwko pogranicznemu i
prawie już nad szyjami naszymi stojącemu nieprzyjacielowi. Wiedząc
oni wiedzą, iż Jego Cesarskiej M. sprzyjają Hiszpanowie do wojny
ludzie bystrzy: Belgowie okrutni, Włoszy ciałem i dowcipem żar-
scy i osobliwi, Niemcy serdeczni. Wiedzą że też Jego Cesarskiej
Jasności przyłączony jest król Rzymski wojnam Tureckim przywyk-
ły, a przy nim też Słowianie inszy narodowie pod górami Korytań-
skimi.

Życzą sobie tego, aby Nachrześcijańszejszy król Francuski, pa-
miętając na ten tytuł swój—zacyjny, skąd rzeczon jest Christianissi-
mus, wszystkie swoje bogactwa, siły i ryszunki ku obronieniu i wy-
bawieniu braciej swej przygotował.

Życzą sobie jeszcze nad to, żeby możni i p tężni Królowie i
Monarchowie, także też wszyscy Chrześcijańskiej Rzeczyposp: prze-
łożeni i Mocarze, jako król Polski, Norwejski, Szwedzki, Duński, wszystkich
Gotski, Angielski, Skotski, Luzytański, Xiążę Weneckie, Włoskie, Monarchów,
jako też i Wołoskie Gospodarstwo z Mułtany, tudzież też i z Wo-
jewództwa Siedmiogrodzkiego, i inszy na tę naświętszą potrzebę i
wojnę przyjechali, a przeciwko temu ustawicznemu nieprzyjacielowi
ich naświętszej wiary, świętej korony i panowania, wolności, rodzi-
ców, żon, synów i córek, braciej, przyjaciół, i wszystkiego Chrze-
ścijaństwa obywatelów wiecznego nieprzyjaciela i przeciwnika wszy-
stką swoją majątnością i siłą jednostajnie walczyli, a onego za-
gładzili.

Życzą sobie tego, żeby moc tak Duchownego jako i docześniego
miecza, wszyscy którzy na sobie mają przełożenie karnośći Chrze-
ścijańskiej, okazując się albo popisując się każdy w powołaniu swym
godnym i pilnym włodarzem ku karaniu i ku powściągnięciu złych
ludzi i rozpustnie żywiących, dla których gniew Boży na syny za-
tracenia w krótkim czasie ma przyść, obrócili, a ludzi według mod-
ły posłuszeństwa świętego ku dobremu i błogosławionemu życiu
przywodzili, i za które Panu Bogu i Chrystusowi jego jako praw-
dziwemu ojcu czeladnemu liczbę dać muszą, aby snadź i oni utra-

ciwszy urząd Włodarstwa swego do takowegoż ubóstwa (tak jako się wielu inszym przydało) nad spodziewanie swe spiący i nieprze-
strzeni nie przysli.

Życzą sobie tego żeby obojgopog- Życzą też sobie tego, żeby obojego pogłowią i kondycycej, starcy i młodzieńcy, pobożni, bogobójni, i nabożni Chrześcijanie, zakon-
łowia i kon- dycycej tak nicy, i świeccy namilszy rodzicowie, bracia pożądani, przyjaciele,
starzy jako i młodzi, tak blizcy, powinowaci, i towarzysze, pokornym obliczem, czystym i
zakonniczy jako i świec- szczyrym sercem, nabożnym umysłem, płaczliwym głosem, łzami
cy, tak ro- się oblewając, uzałowali się nędzy i ucisku ich, a iżebyż płaczem
dzice, bracia i przyjacielewołali do Pana, aza się on zmiłuje nad ludem swoim i odwróci
wszyscy, do Pana Boga gniew swój, a nie poda ich w wieczne naśmiewisko temu niewier-
przeciwko nemu Tyrannowi i okrutnemu nieprzyjacielowi wiary, religiej i wol-
Turkom o ratunek wo- ności Chrześcijańskiej, ale i owszem żeby on natchnąwszy umysły
łali. Monarchów Państwa Chrześcijańskiego, Królów i sprawców, świat-
łością Ducha ś. i przywiodszy ich do zgody i jedności przeciwko
temu pożyrajacemu i nienasyconemu smokowi, raczył im zwycięstwo
dać, żeby więźniowie i brańcy, i srogim niewiernych Turków jarz-
mem i poborem uciążeni bracia ich Chrześcijanie, będąc wyswobo-
dzeni, nawrócili się do ojczyzny, do chwały Chrystusowej, a onemu
samemu służyli, który jest błogosławiony na wieki. Ażeby wżdy
kiedy przełomiwszy moc nieprzyjacielską, Chrześcijańskie kraje od
tak częstych i ustawicznych ucisków wytchnęły.

Za zgodą panów Chrześcijań- A gdy Pan Bóg Panom Chrześcijańskim da świętą w tym
skich, a za zgodę, ubłagawszy do tego Pana Boga, poprawiwszy żywota, nie
ubłaganim długoby tego czekać, że za łaską Bożą, łatwie będą mogli zwycię-
Bozkim, i ży- żyć nieprzyjacioły wiary, a odjąwszy im Grecyą i Tracyą, gdzie
poprawą ży- wota nasze- jeszcze więtsza część ludzi Chrystusa chwali, którzy chętliwemi mod-
go, i samibyjeszcze litwami Pana Boga o to ustawicznie proszą, żeby Chrześcijanie
pod Tur- kiem Chrze- wojnę podnieśli, do którychby oni za każdą okazyą przystali, a pany
sćjanieTur- ków bić na głowę po- i tyranny swe, od których wielkie uciśnienie cierpią, napierwejby
mogli. zburzyli i zgromili, która sama rzecz zwycięstwoby nam zjednać
mogła, abo do zwycięstwa pędzsy przystęp.

Pana Boga trzeba wzy- Daj Boże, Monarchowie możni, aby wam tam domowe wojny
wać aby odjechać dopuścili, obaczylibyście żeby się za wami przeciwko im
wnętrzne wszystkie rzeczy oburzyły. Żaden by wiek, żadna płeć, i żaden stan
niepotrzeb-

ludzki nie zaniechały walczyć za wami. Jużby każły Turczyn miałynerozruchy,
doma miasto sługi morderza, w obozie miałyby zdrajcę, w potykaniu do tego
miałyby zbiega. I owszem Chrześcijanie którzy tam są, bardzo lekce przedsię-
o męstwie Tureckim rozumieją, abowiem oni tylko pieszą wojną wzięcia, nie
stoją, nieprzyjaciele jakoby ptaki wrzaskiem i wołaniem straszą, a były na
gdzie za pierwszym wrzaskiem ich nieprzyjaciel nie pocznie ucie- przekazuje.
kać, tedy oni sami uciekają, do tego i w potrzebie każdej nic na
sobie nie mają, oprócz tarczej a przyłbice, a większa ich część
nagich.

A gdzieby już ustawiczni nieprzyjaciele wiary Chrześcijańskiej Gdzieby
z pośrodku nas wypędzeni byli, i do jaskiń Bitnijskich wyguani Pan Bóg dał
naszym Chrześcijańskim mieczem (tak jako ich praktyka opiewa) Chrześcijań-
abo gdzieby się też na wiarę Chrystusową nawrócili, i w łono matki cięstwo nad
świętej Kościoła Powszechnego Chrześcijańskiego przywiedli, nie Turkien
trzeba nic ojcu ś. Papieżowi wątpić, iż w krótkim czasie, nie ty- abyś z so-
loby był świętego Rzymskiego Kościoła nawyższym Biskupem zwan, bą się w dzie-
ale też byłby naślachetniejszym Monarchą większej Azyej na świecie le nie za-
poczytan: a co jest jeszcze nawiększa, że byłby już zwan od wszyt- wodzili, ta-
kich wszystkiego świata i wszystkich narodów najwięszym Pasterzem. kowy mie-
Jego też Cesarska M. jako pan Chrześcijański, nie tylo w klubę liby mieć
swą stateczną wprawiłby swoje Cesarstwo Chrześcijańskie, aleby przysiężnej,
też już Węgierskie królestwo i wszystkie włości, a xięstwa przez alias byłyby
Turka królestwu Węgierskiemu odjęte znowuby rekuperował, a rzeczy po-
ktemu jeszcze przyległości insze do królestwa Węgierskiego sobieby śledniejsze
snadnie sposobił. Król też Francuski przydałby do państwa swego gorsze nad
Azyą mniejszą. Królestwo Portugalskie, Angielskie, i Skotskie, ubie- pirsze.
żeliby Egipt. A Hiszpanowie wszystkę Aphrykę. Włoszy też wszyscy
mieliby pod mocą swoją wszystkie brzegi, insuły, porty morskie,
którekolwiek ma morze śródziemne. Król zasię Polski byłby kró-
lem i panem wszystkiej Tracyej i Grecyey, i rekuperowałby ziemę
Wołoską, i Bulgaryą. Kniaś wielki Moskiewski: posiadłby wszystkę
Tartarią, Paludem Maeoticam, i wszystkie brzegi a porty j.j. Prze-
kop, abo Tauricam, Chersonnesnm, i z drugiej strony morza, Pon-
tum et Colchidem, i wszystkie pobrzeżne włości i porty ultra Pontum
Euxinum, ktemu Theodosiam abo Kapłę.

Względem
tego działu
nie tylo poj-
mańcy, i
Chrześcija-
nie pod try-
butem Tu-
reckim
żyjący, ale
też i żołnie-
rze Tureccy,
i wszyscy
jakiękoll-
wiek expe-
ryencyej,
tego są ze
mną rozu-
mienia.
Psal 67.

Taki rozumieją nie tylo pojmańcy i Chrześcijanie pod trybutem Tureckim żyjący, ale też i wszyscy żołnierze Tureccy, i inszy którykolwiek mają jaką experientią w rzeczach rycerskich. Tegożem się ja też dosyć na ukrainie mieszkając od ludzi rycerskich, i w potrzebach ustawnych z Turkiem. będących nasłuchał: czego się też przytym i tego za rzech pewną dowiedział, że Turek jest przeciw uciekającemu barzo mężny, a przeciwko nacierającemu barzo ku uciekaniu prędko.

Iż tedy Turek z przyrodzenia rad tył podaje, przetoż potrzeba nań walczyć: abowiem bezbożni ludzie pospolicie radzi uciekają choć ich nikt nie goni. Niechże tedy powstanie Bóg, a niechaj się rozpierzchna wszyscy nieprzyjaciele jego, i niechaj uciekają od oblicza jego, którzy go w nienawiści mają. Jako ustaje dym, niechaj ustana, jako się topi wosk od ognia, tak niechaj zginą grzesznicy przed oblicznością Bożą, i przed Kościołem jego świętym, aby była jedna owczarnia i jeden Pasterz. Co nam niechaj raczy dać trojaki w personach, a jeden w istności, Ociec, Syn i Duch święty. Amen.

Napominanie krótkie do Rycerstwa Chrześcijańskiego.

Reguła żoł-
nierzom
Chrześcijań-
skim opisa-
na, i na trzy-
naście Arty-
kułów roz-
mierzona.

Ażeby się już nakoniec naprzeciwno temu nieprzyjacielowi Krzyża świętego każdy ochotniej i chętniej przygotować mógł, nadzieję tę pewną mając, iż za pomocą Bożą zwycięstwa nad tym nieprzyjacielem w rychle dostaniemy, tedy potrzeba aby te artykuły każdemu żołnierzowi prawemu należące, nie tylo żeby w uszach jego brzmiały, albo przed oczyma swemi zawsze je miał, ale potrzeba tego przestrzegać, żeby się i według nich zachował.

Żałosna bowiem miły Boże, co się tych czasów więcej miedzy żołnierzami najduje, iż skoro kto żołnierzem zostanie, to rozumie jakoby już nic nie było tak złego na świecie coby mu się czynić nie zeszło. Za czym z onej zacnej szkoły rycerskiej sstał się dziś niestetyz stek wszytkich niecnót i niezbożności płaszczem żołnierstwa pokryty. Skąd do tego przyszło, że w tej wokacyej nie jedno sławy i wysługi (czego samego głupie szukamy) nie dostępujemy: ale i to dobre miedzy ludźmi słowo, z którym z domu wyjeżdżamy,

i ten co go na służbę z sobą wynosimy dostatek, tam tracimy. Skąd rodzice mili nie małej żałości (która teraz gęsta bywa) często po synach swoich na służbę żołnierską wyprawionych doznawają, gdyż jednemu iż synu jego w zwadzie od towarzysza, abo też od chłopów przy drapieztwie zabit: drugiemu, że towarzysza z zuchwalstwa raniwszy, abo usiłstwo uczyniwszy, sam z gardłem i z pocziwością z wojska uciekł: trzeciemu, że przepiwszy i przegrawszy poczet, między powinuemi błakając się chodzi, abo na Niz poszedszy, że już czabany Tureckie łupi o nim powiedają: a ojcju żałosnemu słyszac takowe nowiny niepocieszne o synu swoim serce się kraje, widząc że nakład jego na wyprawę podjęty raczej na żałość jego, a skazę i zgubę synowską obrócił się.

Aby tedy każdy na tym żołnierskim chlebie, przeciwko Turczynowi będąc wyprawiony, nie tylko dobrym człowiekiem zostać mógł, ale i jakiej nagrody od Pana Boga pewien był: Potrzeba naprzód żeby ku chwale Bożej, obronie ojczyzny, ratunkowi bliźniego, ochronie praw i wolności ojczystych, nad które nic po Panu Bogu przedniejszego, lepszego, pożyteczniejszego niema, na tę wojnę świętą wyjeżdzał. Bo inaczej jeśli na obrazę i zelżenie postępkami swemi imienia Bożego, na zniszczenie ojczyzny, na mórđ i uszkodzenie bliźniego, złamanie i wzgardzenie praw ojczystych, i przyrodzonych, nakoniec dla wszelakiej rozpusty na wojnę wyjedzie, tedy nie gorszego, szkodliwszego, i obelżywszego być nie może. Abowiem Pan Bóg sprawiedliwy, któremu złości, mordy, gwałty, łupiestwa, i wszecczeństwa nasze nie są tajne, nie jedno nas w staraniu naszym nie szczęści i nie błogosławi, ale owszem na nim karze, abo okazyę odetnie otrzymania sławy, abo serce (gdź u niego jest w mocy) odejmie. Tenże Pan, z różnych miar przepuści szkodę, tak, że tylko drugi, ze złego targu, z uszyma (jako mówią) do domu się wróci. W czym tedy aby już każdy od wszelakich niebezpieczeństw był ochronion, ma tych Artykułów conajpilniej przestrzegać.

Pierwszy tedy Artykuł niechaj będzie zachowan ten, aby każdy na wojnie tej, gdzie właśnie o chwałę imienia Bożego idzie, z nieprzyjacielem Krzyża świętego dla przypadku niebezpieczeństwa wielkiego na ojczyznę, tudzież dla obrony bliźnich utrapionych, i Po-

Pierwszy
Artykuł.

gańską ręką dotkniętych, pracy wszelakiej, niebezpieczeństwa, utracenia majątności, niewczasów, krwi przelania, ciężkiego więzienia, śmierci nakoniec podjąć nie lutował: jakoż myśląc o tym, dla którego Pana się to dzieje, a nie widząc któryby inszy był, coby każdemu utracenie zdrowia, i żywota, miał czym nagrodzić, do tego serce każdego ma się ciągnąć, który jest Panem Panów, i Królem Królów, Pan także wszystkich zastępów Chrystus Pan Zbawiciel nasz, od którego toż zdrowie z żywotem, i te wszystkie dary które się tak w umyśle, w ciele, jako i w fortunach naszych znajdują, mając, nigdziej ich zaś lepiej, jako na jego posługę obrócić nie możemy, i słuszniej nie mamy: czyniąc zaś temisz od niego wziętemi darami u niego sobie zasługę. Rozważając i to pilnie u siebie, iż jako on krwie swojej naświętszej dla ciebie i dla nas wszystkich wylać nie litował, także też ty dla chwały imienia jego świętego, swoją krwewnikczemną przelewać, i zdrowie swe poświęcić masz być zawždy gotowy, do tego wszystkie dary jego które masz od Pana swego niebieskiego, nie masz ich ninacz inszego obracać, jedno na obronę miłej ojczyzny, a na ratunek bliźniego swego.

Wtóry
Artykuł.

Wtóry Artykuł. Nim się do wojska każdy stawia, potrzeba aby stąd męstwo i dzielność swoje zaczął, i już się o to zaraz starał, i w tym się ćwiczyć począł, aby samego siebie, i affekty, także namiętności swe, za pomocą tegoż Hetmana Chrysta Pana swego, zwyciężać umiał: umysł swój wyniosły, a próżnej chwały pragnący, na pomstę chciwy, zawisny, tłumił i hamował, tak żeby samej chwały Bożej szukał, a swoją gardził: swoje krzywdę, aby snadnie odpuszczał, a za Bożą się i bliźniego swego ujmował. Ciało zaś podbijał i hołdował rozumowi, aby się w strzemięzliwości i w cnotach wszelakich ćwiczyło, a niecnotą brzydziło.

Trzeci
Artykuł.

Trzeci Artykuł. Niebezpieczeństwa wszelkie, trudy, niewczasy, krwi rozlania, więzienie i śmierć, aby nie jedno gotów zawsze był dla chwały imienia Bożego, miłości i ratunku bliźniego podejmować, ale owszem żeby tego pragnął.

Czwarty
Artykuł.

Czwarty Artykuł. Majętności aby nabytej używał, serca do niej nie przykładając, ani chciwy jej przymnożenia pragnąc: to co

ma, żeby dla chwały Bożej opuścić i to utracić gotów zawždy był, udzielając jako nawięcej z niej na poratowanie ubogich.

Piąty Artykuł. Ma pilnie każdy przestrzegać, aby się nie jedno od niego samego ale i od czeladzi jego, żadna niezbożność, rozpusta, ukrzywdzenie, nikomu nie działo, do tegoż drugich przykładem, i napominaniem swym wiodąc.

Piąty
Artykuł.

Szósty Artykuł. Gdy Pan Bóg zdarzy zwycięstwo, tedy napilniej starać się ma każdy o to, żeby się krew imbellium nie wylewała: białychgłów czystość ochraniała: a tych którychby dostał, tak białychgłów, jako i dzieci, na ucziwe jakie miejsce dawszy, aby o wychowaniu, i o ucziwem ćwiczeniu pieczę miał.

Szósty
Artykuł.

Siódmy Artykuł. To cokolwiekby też zdobył, bądź z nieprzyjacielskiego łupu, bądź też z okupu za więźnie co wziął, wszystko to na miłosierne uczynki, podpomoczenie upadłych, oswobodzenie więźniów, obrócone być ma: oprócz żeby który był dłużny, abo dzieckom wychowania nie miał skąd obmyślić: bądź też i sam obościa swego, któreby go wychowywać mogło, nie miał: tedy część jakakolwiek na miłosierne uczynki odłożywszy, to co wysłuży, abo zdobędzie, na poratowanie swoje obrócić może.

Siódmy
Artykuł.

Ośmy Artykuł. Gdzieby który z towarzysów na tej Tureckiej wojnie do szkody jakiej przyszedł, i podupadł, bądź też ochromiony był, tego wszyscy podług zdania starszego założyć i ratować mają, także okaleczonemu, niemającemu z niskąd poratowania, wychowanie do śmierci obmyślić powinni.

Ośmy
Artykuł.

Dziewiąty Artykuł. Na każdy Miesiąc, to jest na nowiu Miesiąca każdego, powinność będzie każdego, sprawiwszy się drzewiej przed Kapłanem Panu Bogu wszystkich grzechów swoich i rozgrzeszenie odnioszy, zawždy naświętszy Sakrament przyjmować: Pana Boga przy tym prosząc, aby w tym utwierdzać, jako jego samego, tak i towarzystwo wszystkich jego raczył: a jako chciał być nazwan, i właśnie jest Zbawicielem, także też aby żywe jako i umarłe wszystkie z tego towarzystwa żołnierskiego, raczył zbawić: żywe od śmierci i niewoli, a te którzy polegli, od potępienia wiecznego.

Dziewiąty
Artykuł.

Dziesiąty Artykuł. Na każdy Piątek dać powinien będzie każdy z nich jakakolwiek jałmużnę, by też jeden pieniądz, abo sztucz-

Dziesiąty
Artykuł.

kę chleba: tegoż dnia powinien też mówić Cavalir to jest, pięć Pacierzy, a pięćdziesiąt Zdrowych Maryi za wszystko towarzystwo, tak żywe jako i umarłe: którzy też po Łacinie umieją, tedy Officium militare, i Psalm: Qui habitat in adiutorio altissimi etc. na każdy dzień, zwłaszcza na wojnie, mówić powinni.

Psal: 90.

Jedenasty Artykuł.

Jedenasty Artykuł. Powinność też każdego będzie, jeśli nie na każdy dzień, tedy na każdą Niedzielę, i na każde święto, Mszej świętej wysłuchać, naśladować w tym przykładów bogobojnych przodków swoich, coby się przykładów wiele przywieść mogło, jako ich Pan Bóg za takową pobożną sprawą przeciwko każdemu nieprzyjacielowi Koronnemu, w zwycięstwie znacznym nie raz pomnażał.

Dwanasty Artykuł.

Dwanasty Artykuł. Iż gdy się z nieprzyjacielem potykać przydzie, tedy każdy włożywszy na się znak Krzyża świętego, ma mówić on wiersz z Psalmu z onym Królem Dawidem: Adiuva nos Deus Salvator noster: et propter gloriam nominis sui, libera nos: et propitius est peccatis nostris, propter nomen tuum. A którzy po Łacinie tych słów używać nie mogą, tedy po Polsku temi słowy mówić mają: Wspomóż nas Boże Zbawicielu nasz, a dla czci chwały imienia twego Panie wybaw nas: a bądź miłościw grzechom naszym, dla imienia twego.

Psal: 78.

Trzynasty Artykuł.

Trzynasty Artykuł. Gdy już już z nieprzyjacielem prawie uderzyć się ma, tedy wielkim głosem ma do Pana jako do Zbawiciela swego po trzy kroć zawołać: JESUS, JESUS, JESUS.

Tym kształtem nie wątpię, iż za pilnym uważeniem, i zachowaniem tych Artykułów, zacną, a ex. abusu zepsowaną, i zelżoną wokacyą, każdy z całą sławą, i dobrym sumnieniem, nakoniec z uczynieniem sobie zasługi wiecznej, odprawować będzie. A gdy jeszcze te cnoty miasto Artykułów żołnierskich przed oczyma swemi zawždy mieć będzie, i według nich się zachowując: jako fideńr, spem, charitatem, prudentiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam, et perseverantiam, tedy pewna ista rzecz, że każdego takowego człowieka Rycerskiego, salva res erit. Bo już tym sposobem każdy rycerski człowiek, dostępuje pewnej łaski Bożej, i błogosławieństwa jego świętego: a zatym dostępuje i pociechy doczesnej, sławy, dziel-

ności, dostojęństw, bogactw, które tenże Hetman nawyższy Pan miły Jezus Chrystus w przydatku tym, którzy chwały jego wprzód szukają, dać obiecał. A nad to wszystko, korona ona niebieska legitime certantibus jest zgotowana, a może być, że za doskonałością czyją w tym powołaniu i męczeńska zaraz korona potkać go może. Co sobie każdy nie za nieszczęście, ale za wielkie szczęście poczytać ma.

Koniec tych Ksiąg.

POBUDKA

NA JEGO CESARSKĄ MIŁOŚĆ

wszystkiego Chrześcijaństwa: Jako też na Jego K. M. Krola
Polskiego:

Tudzież też na Jasnie Oświeconego Kniazia Wielkiego Moskiewskiego:
do podniesienia Woyny świętej spólną ręką, przeciw Turkom y
Tatarom.

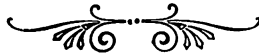
TRĄBIONA

przez X. Jozepfa Wereszczyńskiego z Wereszczyna, z łaski Bożey
Biskupa Kijowskiego, a Opata Sieciechowskiego.

TRĄBA IZAIASZA S.

Z Bibliey skarbu nadrozszezo powierzona.

Jedząc i pijąc porwicie się xiążęta a pochwaczcie tarczą. Isa: 21.

W KRAKOWIE,
Z Drukárni Andrzejá Piotrkowczyka. Roku Pańskiego 1594.

Na Herb Jego

На этой страницѣ помѣщено изображеніе австрійскаго
государственнаго герба.

Cesarskiej Miłości.

Na Herb Jego Cesarskiej Miłości.

Orle, twoiác to krzywdá, iż wyrodne wrony,
Zástąpiły śiadło twe y stolec złocony.
Ty iednemi oczymá patrzysz ná wschod słońcá,
A drugimi ná západ tykasz światá końcá.
Ogon Septemtryony umiáta, a głowy
Opierają się o kray gorący Austrowy.
Przetoż Orle przestrzegay pilnie práwá twego,
A pola Máchometom nie ustępuy swego.

Na Herb Jęgo K. M.

На этой страницѣ помѣщено изображеніе польскаго государственнаго герба (одноглавый орелъ, съ короной на головѣ и со снопомъ хлѣба на груди, помѣщенный на щитѣ).

Krola Polskiego.

Na Herb Jego Krol: Miłości Krola Polskiego.

O Krolu nasz Polski á Monárcho przesławny,
Coć powiedam z woli Bożey, bądź tego pewny.
Iż on sen Jozephá Książęciá Egipskiego,
Który widzenie miał, z strony Snopka swojego,
Że się Snopkowi iego Snopkow wiele kłaniało,
Jákoż zá krotki czas wszystko się wykonáło.
Tegoż się y my z Snopka twego spodziewamy,
Że będzie Turczyn pádał przed twemi nogami.

Na Herb Kniazia

На этой страницѣ помѣщенъ гербъ Великаго Княжества Московскаго (на щитѣ, вверху украшенномъ короной, помѣщено изображеніе св. Георгія Побѣдоносца, пронзающаго копьемъ дракона).

Wielkiego Moskiewskiego.

Ná Herb Kniáziá Wielkiego Moskiewskiego.

O Ty, Wieliki Kniáziu Moskowski proswitny,
I toboiu się opiekáiet CZAR nebestny.
Bo tebe un osmotrył Herbom wilmi buinom,
Nahim mołodcom bez uzdy ná koniu bystrom.
Dokázuyže, mołodce, chot oklep z derewom,
Nad Pohány, zmijeu y nad Bazyliskom.
A kuńskimi kopytámi iák Lwá y Smoká,
Potołoczysz w osoby ich, z Tátáry Turká.

Jásnie Oswieconemu

Rodolphowi Wtoremu, Cesárzowi

wszystkiego Chrześcijánstvá: Tákże też Naiásnieyszemu Zygmun-
towi Trzeciemu; Krolowi Polskiemu: Jáko też Prześwietnemu Fiedo-
rowi Iwánowiczowi, Wielkiemu Kniázium Moskiewskiemu.

Joseph Wereszczynski z Wereszczyná, z łaski Bożey Biskup Kijow-
ski, á Opát Siećiechowski: Łáski Pańskiej y miłósci społeczney do
skutecznego wyzwolenia wiernych Pańskich z niewoli Pogańskiej, od
Boga Oycá y Christusa Jesusa Páná nášzego, z sercá życzy wam
práwego.

Wydziwić się nie mogę, Monárchowie naniezwyciężenszy, wiel-
kiemu niektórych Monárchow niedbálstwu, w ktorým się znácznie u
nas wszystkich prostaczkow popisuią, by one simulachra Davidica:
Quod oculos habent et non vident: aures habent et non audiunt. A Psal: 113.
z drugiey strony nie bárzo się iuz temu y dziwuujemy: Bo widzimy
to ná oko, że ich Pan Bog podał in reprobum sensum. Ponieważ Roma: 1.
tego nie słyszą áni wiedzieć mogą, co się z drugiemi Monárchiámi
sstáło od głównego nieprzyjaciela wszystkiego Chrześcijánstvá, nie-
zbożnego Turká. Juz nie wspominam co w Azyey y w Affryce Mo-
nárchiiy opánował niezbożny Turczyn przez zdradę i omylne przy-
mierze, áleby iusz wždy obaczyć się snádnie każdy z nich mógł, co
się nád inszemi Monárchiami y w naszey miłey Europie przed oczy-
ma ich sstáło. Nie dáleko się zawodzác, podźmy naprzod do Rzymu Miásto Kon-

stántinopolim wzięte 1453. nowego Konstántynopolá, Stolcá Cesárskiego wszystkiey Graecyey, iako to sprosnie Cesarstwo zacne Chrześcijáńskie Turek, przez nikczemność Cesárzów Graeckich opánował: ktorzy też mogąc wzor bráć z Monárchii Azyiskich y Affryckich, y z inszych Europie okolicznych, nie oglądáli się nic ná to, że pożarem ich, máiąc z nim sąsiedztwo, miało dość to niebeśpieczeństwo, y stolcá zacnego Cesarskiego wszystkiey Graecyey. Zá którą też zgoła niedbáłością á nieopatrznością ich, że uszy máiąc a nie słyszeli, oczy máiąc á widzieć nie mogli, Nieprzyziaciel to zacne Cesarstwo pochłónął wespółek y z niemi sámemi, y z skárby ich wielkimi. W ktorym to samym Konstántynopolu Turek wziął (iako Chalcocondylos pisze) skárbow o cztery milony, to iest, po czterdzieści kroć sto tysięcy czerwonych złotych, oprócz pereł, srebrá, złotá, y kámieni drogich, ktorych też tám barzo wiele było, wszystko się to, ách niestety, u sprosnego Turczyná zostáło. Ktoremi to skárby, káždy y naliższy to może rozeznáć, żeby byli mogli snádnie kością w gardle Turkowi stánąć, a sáмого nieprzyziacielá ich głównego temi skárby zhołdować.

Bosseński Krol złupion 1463. Nuż też co się sstáło potym y z Krolestwem Bosseńskim y Sławańskim, w skárby bárzo bogátemi, y w zamki potężnemi, ktore iest z swego krolestwa, y z Turek tákże też za niedbáłością á zwykłą nieswornością Chrześcijáńską opánował: máło ná tym máiąc, ále y sáмого Krola Bosseńskory własney oblupion od Turkow, Láta Pána Chrystusowego 1463. skory własney oblupion od Turkow, Láta Pána Chrystusowego 1463. ná imię Stephaná, poimawszy ná przednieyszym zamku Jáicy, Máchmet ná przyrzeczenie wiáry kazał go u słupá uwiązác, y ustrzelác z łukow, á potym z skory obłupić, á w nię czerwonych złotych z iegoż skárbu násypác, wyrzucájąc mu ná oczy iego gnusność, y nikczemność, iż ze złotem y srebrem, ktorego byłá wielka moc w skarbiech iego náleziona, wolał zginác, niżli z tym sam siebie y poddáných swoich bronić. Toż się i nád inszemi Monárchiami, Księstwiy, y Páństwiy po części niemáley w Europie nie nád jednym od tych sprosnych á okrutnych Pogan sstáło, ktorých tu szeroko wyliczáćby się musáło.

W ktorym poczćie áby się y was trzech Monárchow ochroniło, ile z nim iuż sąsiedztwo máiąc, proszę was dla miłosierdzia Bożego, y dla niewinney wěki iego, upominam y przestrzegam was, ábyście

się takowych przypadków. Na się też wystrzegali, y tą się cudzą a sąsiedzką przygodą karali. Abowiem iest ten każdy człowiek

Felix, quem faciunt aliena pericula cautum,
Nam tua res agitur paries dum proximus ardet.

Cat: lib: 2.

A snadnie tego, za pomocą Bożą, niebezpieczeństwa uysć będziecie mogli, iesliże się lepiej w powinności swey niż oni poczuwać będziecie, a temu pożarowi wczas spólną ręką zabiczyć. Jákoż tego wszystkiego snadnie dokażecie, iesli zmowiwszy się, choć was trzy Monárchow nań zgodliwie powstaniecie, skąd też nietylo mu ten rym oddacie, ale też y Monárchiámi się iego miedzy się, iuz mi wierzićie, za pomocą Bożą nie za długo podzielićie.

A iżbyście sposob wiedzieć snadny mogli, iákim byście go sposobem narychley pokonać mogli, náписаłem wam trzem, iáko naniezwyćieżniejszym Monárchom do tego sposoby snadne wierszem, ktore odemnie z miłościwą łaską (iáko od Biskupá ukráinnego, od Turkow y od Tátar w niebezpieczeństwie zázwdy opływáiącego) przyiąć ráczćie. W czym rácz Pánie Boże W. M. iáko naiásnieysze Monárchy chowác y potwierdzác, naprzod ku czci a chwale Páná Bogá wszechmogącego, a ku wytchnieniú iuz z ciężkiej niewoli Turckiej swiátá wszystkiego Chrześćijańskiego. Dan z ukráinnego miástá Nowego Wereszczyná dnia 10. Stycznia, Roku Pańskiego 1594.

Na wizerunek

Ecce homo.

На этой страницѣ помѣщено изображеніе Іисуса Христа
въ терновомъ вѣнцѣ.

Miłosierdzia Pańskiego.

Na wizerunek Miłosierdzia Pańskiego.

Hey, zborze Chrześcijański, porwi dziś swą zbroję,
Zdeym z Chrystusá okowy, wybaw brácią swoję.
Słyszysz głósy żáłosne Chrystusá w niewoli,
Ciebie przedsię, niestetysz, krzywdá tá nie boli.
Z dobrym sercem weźm miecz swoy, masz wojnę
wygráną,
Przez Hetmáná Chrystusá tobie obiecáną.

На этой страницѣ помѣщено изображеніе штандарта со слѣдующими написанными на немъ словами: *Christo duce, virtute comite.*

Ná Chorągiew Woyny świętey.

Nic nie wątpcie, Chrześcijańscy Pánowie mili,
 Będziem nie zá długo Turki niezbożne bili.
A lędziem mieli z áwždy z nie mocy záisto,
 Zá rátunkiem gotowym, Duce nostro Christo.
K temu teź zá powodem virtute comite,
 Będą woyská Turckie áż ná głowę zbite.
Virtus unita fortior est quam dispersa,
 A zá czássem nie wybiega się y sam Persá.

На этой страницѣ помѣщено изображеніе вооруженнаго рыцаря съ короной на головѣ.

POBUDKA

Na Jego Cesárską Miłość

wszystkiego Chrześcijaństwa: Jáko też na Jego K. M. Krolá Pol-
skiego: Tudzież też na Jáśnie Oświeconego Kniáziá Wielkiego Mo-
skiewskiego: do podniesienia Woyny świętey spólną ręką, przeciw
Turkom y Tátárom.

Jedząc, pijąc, o wy trzy Monárchowie zagni,
 Bądźcie wždy áby trzy ná Chrześcijány bączni.
Porwiecie tarcze ná się zá Bożą pomocą,
 Wybawcie te w Tureckich co się trokách poca.
Nie iac was upominam, Izáiasz woła
 Ná was trzy Monárchów z Bożeyci woli zgoła.
Byście się y sámi nád sobą zmiłowáli,
 Y drugich przy sobie z niewoli rátowáli,
Ná wasci przyszła kolej, o was tylko stoi,
 Lecz się męstwá wászego, sprzykrá kuścić boi.
Bałby się ieszcze więcey, byście sámi chcieli,
 Pewnieby Zawoynicy z was mocy nie mieli.
Sámibyście wy mogli, sámi ich moc zgromić,
 Musiałby się ich Stolec, y tyráństwo złomić.
Gdyby się z męstwem wászym zgoda obłąpiła,
 Jużby z Bogiem fortuná do was przystąpiła.
Jużbyście y zá morze Turká wypłoszyli,
 Więceyby się w Europie tu nie kokoszyli.
Bo to naród nikczemny, tylko stráchem stoi,

A kiedy k czemu przyidzie, y cieniá się boi.
Wiećie iak ich Iwonia on z Wołochy łomił,
Iż ich o sto tysięcy igráiąc pogromił:
Z prostym chłopstwem, ktorých broń tylko kije były,
A kosy, wždy Pohańcom zuchwálym dobili.
Lud niewolny, niestały, gruby, zhołodwany,
Patrzcie iák był gorę wziął męstwem nád Pogány:
Iż gdyby był Hieremi Iwonie nie zdrádził,
Z Konstántynopoláby był Turká wysádził.
Nie máiąc ni posiłkow, ani Rádnych Pánow,
Ni Rycerstwá, ni strzelby, ni spráwnych Hetmánow.
Wždy się ták Turcy byli w Graecyey strwożyli,
Iż ná prześpieczne mieścá, skárby swe wozili.
Mieniác dwádziesiąt tysięcy z Iwonią Polakow,
Ktorých ledwo tysięcy był, Podolskich kozakow.
Wołochow też trzydziści tysięcy, chłopstwa było,
A Turkow o sto tysięcy z Multany zginęło.
Sam Zelim do kościoła ná modlitwy chodził,
By od łotrá Iwonie, Turki wyswobodził.
Ale coby przykłádom tych się pokazało,
Co się z Turki nie raz z ich klęską wielką działo,
Ano Serbow, ktorých ledwo dzieśięć tysięcy było,
Wždy ich stekroć to woysko máłe mężnie biło.
Bulgárom też przymierze gdy Turcy złamáli,
I ná nie bez wszelákicy wieści szturmowali...
Dwunaścią tysięcy mężnie Turkom odpieráli,
Y práwie się zwycięstwem znacznym popisáli.
Abowiem sto tysięcy Pohańcow poległo
Z Amuratem Cesárzem, gdzie źródło krwią bieгло.
Po tych z Graeckim Cesárzem, y z Ráckim Despotem,
Ktorzy też wnątrznym byli strwożeni ktopotem:
A ludu mieć nie mogli, o dwádziesiąt tysięcy,
Ná ósm Turkow iednego mężá ledwo licząc.
A wždy im z ich háńbą znaczną byli dopráli,
Coby był zá-lud Graeckim y Ráckim poznali.

Potym gdy Ziemię Rácką pośiadł w okrutności,
A Despot Gerzyk uciekł do Węgier z złości:
Tám z Władysławem Krolem Węgierskim y Polskim,
Zebrawszy się ná Turki, zá zrzádeniem Bozkim,
Porázili, pobili, złe mocy Pogáńskie,
A wydárli z ręku ich Państwá Chrześcijáńskie.
Rácką, Serbską, Multáńską, y Bulgáńską ziemię,
Władysław Turkom wziął, cne Jágiełowe plemię.
A iż y sam szwánkował choć będąc szczęśliwym,
Nie raz Turków mężnie biał, chocia woyskiem
máłym.
A nie dziw iż szwánkował, bo iák ná żárt prawie,
Dwádziesiąt cztery tysiąc ludu miał w swej
spráwie.
A Turkow dwieście tysiąc: nierówno tám było,
Bo dzieśięć Węgrow, na sto Turkow uderzyło.
Zás Bog rycerzá swego Skánderbeká wzbudził,
Który Turkow częstokróć mężną ręką cudził:
Iż Amurátowę moc wywrocił ná nice,
A krwią Pogáńską polał Albańskie gránice.
Sámego máłym ludem ná głowę porażał,
Hetmánow jego wielkich przez tysiąc kroć zrażał.
Tákże święty Kápistran, iż go ták zwáć mogę,
Często z swemi Krzyżaki ządał Turkom trwoję.
Y on Jan z Huniádą krwawił ich zawoie,
Y chorągwie rostaczał w Romániey swoje.
Pod Máltą też szwánkował, gdzie Krzyżacy mili,
Dwieście tysiąc Pogánow iákmiarz mężnie zbili.
Nuż też gdy pod Czárygrad Polacy chodzili,
U Helespontu we krwi Tureckiey brodzili.
Baczą iák Máchmetowi Kázimierz wziął Wołochy
Pamiętáią gdy Jágbek z woyski pierzchał płochy.
Baczą Turcy gdy Ráckie Despoctwo wracáli,
Y gdy do dzieśiąci lat przymierza żebráli.
Podolski Woiewodá on Senator Práwy,

Jako z Turkow naczynił, ptakom y psom strawy.
Gdy Bohdaná prowadził przeciwko Iwoni,
W małym poczęcie nie było więcej tysięcy koni.
Deliunakow było z Sędziakiem sześć tysięcy,
Których nászy zkukłáli, igrając nie licząc.
Ták iż Sędziak Kiliski z Iwonią zgrzytáli,
Widząc to męstwo Polskie, aż wárgi kásáli.
Bo co żywo swojego, drugi trzech wysádził,
Káždy w Deliunaká kopiją závádził.
A to tylko igrając, bo Senator spráwny
Znał gdzie bić, znał gdzie przestáć, znał gdzie dáć
boj iáwny.
Bowiem zázwsze wygrawa mądrość z spráwą dobrą,
Fortel z słuszną rozrywką namocniejszych odrą.
O iákoby tu ráczey moc Turecka skrotlá,
Kiedyby się Monárchow was trzech moc splotlá.
Bo wojská Cesárzá być może Chrześcijańskiego,
Po dwa kroć sto tysięcy do boiu godnego.
Wojska Krolá Polskiego po dwa kroć sto tysięcy,
Wybráńcow będzie zázwdy mogłbych ná to przy-
siádz.
Wojská tudzież sáмого Kniáziá Moskiewskiego,
Może być dwieście tysięcy z Tátárámi iegó.
Gdzież tr Turek Monárchom wam trzem może sprostáć,
Żeby przeciwko wam mogł ták wielki lud zebráć?
Ktorego może być po sześć kroć sto tysięcy,
Nie zrownáliby z wámi liczbą Azyiczycy.
Też Azyiski lud wszystek, umárły ná poły,
Nie zwyczáyny do woyny, głódný, gnuśny, goły.
Ják się ma potkác Murzyn słońcem upalony?
Co Arábin uczyni z náтуры zemdloný?
Co wygra Affer gnuśny z trzcinianą włóczenką?
Co Egipczyk uczyni z kijem á z ościenką?
Co inszy zamerski lud nági znikczemniáły?
Co wygra Pontski narod sprosny y ospáły?

A iesli dufają w swe Tatarskie niaźdy,
Wszak y ci przed Polaki szwankowali zawždy.
A gdyby ich raz skukłał, trudnoby wskorali,
Lecz wiemy iże polá nigdy nie strzymáli.
Ucieką iák złodzieie, strzałki wystrzelawszy,
A taniec zá potkanie wkoło udziaławzy.
Zawždy w polu przegrąją by nalepszą mieli,
Zwłaszcza gdyby rycersko wręcz się potkác chcieli.
Gdyby się też Kozaki posłali do Tauryki,
Pewnieby im tám prędko pomylili szyki,
A gdyby się im ieszcze pošłku dodało,
Z Moskwę trzydziestą tysięcy ratowało.
K temu Woiewodztwem Kijowskim i Wołyńskim,
Jako też y Woiewodztwem wszystkim Bracławskim
Tákim sposobem sposobiwszy się počihu,
Byłoby z tym Pogánstwem do upási śmiechu.
Gdyby im zaskoczyli, gdzie ich zwykła dziurá,
Skoczyłyby tám nie ieden w morze Pontskie turá.
Takby ich mogł wygubić, zburzyć, wybić prędko,
A drudzyby nošili u nas zawždy pętko.
Wszak on Kozak przewaźny Wiśniwiecki miły,
Nie raz Taurykę burzył, mdlił Tatarskie síly.
Nie wspominam Pretwicá, co tákł Tátary,
Że do Rusi pátrzyli z dáleká przez spáry.
Łaski się Albrycht opárł aż u Oczakowá,
Gdzie Tatarská upádła, gęsta ścięta głowá.
gdyby był chciał kończyć zwycięstwo szczęśliwe,
Wybiłby był z Tauryki to plemię złośliwe.
Nuż gdy Despotá wsádził ná Wołoskie páństwo,
Ták mężnie trwożył y bił to sprosne Pogánstwo.
Jáźłowiecki z Buczacá on Hetman Koronny,
Wszystkim iáwno iák był tym Pogánom ogromny.
Pytácby tu tákieź Beglerbeká onego,
Ktory ná iedno się ruszenie Zamoskfiego
Janá Hetmáná nášzego też Koronnego,

Uciekał wskok zá Dunay z państw Páná nášzego.
A iesli przed mniejszemi pierzchał y przed trochą,
Pokazał lichy umysł y postawę płochą,
Dáleko więcey muśi przed wámi szwánkować,
Y z płácu wam z pomocy Bożey ustępować.
Bo gdzieć w tych czásiech mocy iego nie skróćicie,
Żáłowác tego ále nie w czás iuż będziecie.
Przełoż w imię Boże ochyńcie się ná niego,
Proszę y upominam dla Bogá żywego.
A iuż choćiay was trzey, dáley mu nie folguyćie,
Bo dali Pan Bog zá tą pobudką wskoraćie.
O wasći sámych idzie Monárchowie zacni,
Bądźćie w swych rzeczách iáko wam przystoi
báczni.

Jużći insze posiadli zli Pogáni państwá,
W ktorych dziś záżywáią srogiego tyranístwá.
Już się bárzo przymknęli do wászego boku,
Ku wam drogę prostuiąc ze wszystkiego skoku.
Tymći przymierzem wásze sąsiády zdrádzili,
Pogánmi gránice y zamki osádzili.
Baczą was co wždy ieszcze pływacie w wolności,
Ukázuią w swey wierze zdrádné omylności.
Ale ia proszę byśćie nie wierzyli tákim,
Ktorzy was obyczáiem chćą niszczyć wszelákim.
W przymierzu pożytkow swych, nie waszych szukáią,
A iák Nigromántyey práwie was zmámáią.
Weyrzyćie w insze państwa, karzcćie się ich szkodą,
Szczęśliwi to, co inszych strzegą się przygodą.
Gdzie Konstántynopolskie teraz iest Cesárstwo?
Gdzie teraz Trápezuntskie y Azyiskie państwo?
Gdzie Słowienscy Krolowie, gdzie Serbskie Xiążętá?
Gdzie Albani, Grekowie, gdzie Ráckie Panięta?
Gdzie Węgrzy, gdzie Wołoszy, co Polszcze przylegli?
Wszyscy w zdrádnym przymierzu iáko w sieći
śiedli.

Bo ten naród łotrowski urosł fortylami

A w przymierzu obłudnym chytremi zdradami.
Tákci naprzód w Azyey państwá rozszerzyli,
Jednych głaszcząc przymierzem, aż drugich
pożyli.

Ták Máchmet gdy Grekow stárł, więc Trápezunt
zburzył,

Słowaki potym zwalczył, Trácyą wykurzył.
Wziąwszy z Węgry przymierze, Wenety zwoiował,
Tych zaś ziednął, á Włoskich miast kilka
zhołdował.

A gdy Włochom dołomił, wszedł z nimi w brá-
terstwo,

Egipt zhołdowany wziął prze chytre misterstwo.
Tákże Insuly morskie po iedney zbieráiąc
Osiadł, przymierze z tym wziął, drugim ie zrzu-
cáiąc.

A przez tę chytróść prawie iuz trzy części świata,
Przyszły pod moc okrutną tego złego kátá.

Przetoż strzeżcie się tákież Morárchowie tego,
Byście pod mocą kiedy nie byli też iego.

Mysłcie o swej obronie przed przyszłą przygodą,
A cudzą, áby wy trzey, nákarzcie się szkoda.
Boć się tym swym przymierzem dotąd ten lis lási,
Dokąd doszczetá sąsiad swoich nie wygási.

Dotyla was zdrádlwym uchodzi fortelem,
Będąc wam, iák w miedzie iad, złym nieprzy-
iaćielem.

Bo ten naród doł kopa zówždy pod wiernemi,
Y prágnie ich wyniszczyc zdradami chytremi.

A usiłunie zgładzić tę Bożą winnicę,
Y z gruntu wykorzenić, wysiec iey mácicę.

Zeby ták zgásił świętą wiarę Chrystusowę,
A sprosną bałámutnią zdoził Máchmetowę.

Toć iest skutek ich wiary, wiernych Bożych kázić,

Zniewolić, y z pośrzodku Chrześcijan wyrązić.
Pospoliteni wszystkim są nieprzyjaćioły,
Y zdradliwie kopają ná ich śćieszkách doły.
Záwždy ich umysł sprosny do złęgo iest chćiwy,
Záwždy pokoy z przyiáźnią wiernym u nich łżywy.
A iesli sobie ktory przyiáźń ludzką iedna,
To dla swęgo pożytku czyni, iest rzecz pewna.
Iż iák łowiec zá wiechą łowi chytro ptakow,
Tak on Chrześcijan wszystkich śidli nieborakow.
Wszystkie sąśiedne Krole w przymierzu zhołdował,
Jednych w niewolą pobrał, drugich pomordował.
Mieścá Boże splugáwił, y Kośćioły swięte,
A Máchmetowe szczepi wymysły przekłęte.
Bozkie y ludzkie spráwy wespoł sprosnie miesza,
A iák srogi Antychryst wszystko w strachu
wiesza.
Ják tedy temu wierzyć, ktory nie ma wiáry,
Zdrádzić, zniszczyć, oszukáć, u nich zwyczaj
stáry.
Przeto Monárcho káždy co buiasz w wolności,
Y używasz praw, swobod, gruntow swych w
cáłości:
Obác chytre przymierze, ktorym Cię podchodzi,
W niewolą Cię ten Tyran wieczną wegnáć godzi.
Przetoż wasz pominam, brońcie w czas wolności,
Sámych siebie, żon, dzieatek, praw y máiętności.
Chwały Bożey, oyczynny od Przodkow nábytey:
Y wszystkich dobr y stanow Rzeczypospolitey.
Czego wszystkiego snádnie obronić możecie,
Máiąc Bogá Hetmánem gdy sami záchcecie.
Nie czekáiąc ázby wasz pojedynkiem brano,
W oyczynie własney srogo w okowy wiázano.
Abo gdy wasz áni tám, ani sám niesstanie,
Kiedy iuz ze wszystkich stron oskoczą Pogánie.
Bo to więc práwie zacnym Monárchom przystoi,

Stać pogotowiu z mieczem, z tarczą, y we zbroi.
Nie czekać ostátieczney bronienia godziny,
Gdy iuż drugi zábaczy myślić do rodziny.
Nie czekać ázby iuż gwałt przymusił do wojny,
Ale rádzić o sobie poki czas przystoyny.
Bo głupim, non putaram, to mowić należy,
Wiedząc iż to nie minie, lecz pewnie przybieży.
Bądź krotki, bądź długi czas, z Turki zá łby chodzić:
A z dawná zástárzały wrzód zwykł gorzey
szkodzić.

Lepieýi. pospolicie máłą rzecz uśmierzyć,
Niż gdy ogień moc weźmie, á pocznie się
szerzyć.

K temu was rozmaíte przykłady przywodzą,
Iż odwłoki nieszczęsne ząwżly bárzo szkodzą.
Mowi dziś Graek z Serbinem: á ktoż o tym wiedział.
Mowi Węgrzyn: radbych dziś w swey wolności
siedział.

Lecz ta ich mowá prózna, kiedy w czas nie chcieli,
Obrony swey obmyślać, gdy pogodę mieli.
Aż kiedy im gwałt przyszedł, á Turczyn przed wroty,
Ták strócili świebody z Páństwem kleynot złoty.
Przeto, o Monárchowie, poki w swey wolności,
Trwaćie, y poki kwitnie Koroná w całości:
Poki w pęćiech nie chodzim, gardł nam nie pobrano,
Poki nas ieszcze wszystkich nie pomordowano:
Myślicie, rálzę, o sobie wczas, poki czas maćie,
Gdyż was ten bicz nie minie, z rzeczy dobrze znaćie.
Maćie wszystko po myśli, czegoż wam potrzebá,
Tylko Hetmánem zwierzchnym, obrać Bogá z
niebá.

Nic wam na wszem nie schodzi, według potrzeb wojny,
Maćie w tych rzeczách wszystkich fundáment
przystoyny.

Strzelby też z łaski Bożey rządney dosyć maćie,

Y lepiej się niż oni w niey (rzec moge) znaćie.
Oczuczcie się iuż, Monárchowie Chrześcijáńscy,
Gdy inszy spią, nie bądźćie im równi w
gnuśności.
Bo iesli w tym będziećie náśládować ich też,
Gorzey niż muliëbres animos gerentes:
Będą mowić o was y tákież przyśpiewywać,
Zá co się potym wiecznie muście więc wstydać.
Przywiodę wam ná przykład dzielność białogłowską,
Jako pokázowały w sobie siłę męzką:
Ktore w cności spániały się popisowały,
Ze dla miłey świebody gárdką wydawały.
Wazyła zdrowie Judyth oná páni święta,
By oyczyná z niewoley złey była wyięta.
Tákież y Rzymskie one męzne białogłowy,
Dawáią w Historyách wam przykład gotowy.
Kiedy też zwoiowano Kántábryiskie Páństwą,
Niewiásty chcąc by uszły świebod swych
tyráństwą,
Syny naprzod, by nie szli w niewolą, pobiły:
A potym sámy w sobie noże potopiły.
Ták iż krew srogo wrzaca buyno się pieniká,
Wždy umysłu stałego w nich nie odmieniła.
Nuż Celtyckie cne Pánie po wojnie poimáne,
Coby sobie obráły, gdy były pytáne,
Czy umrzeć, czy w niewoli być, iákby woláły?
Ony męźnie gárdło dáć w wolności obráły.
A gdy były przedáne uád wolą ich drogo,
Sámy siebie z synámi zábijáły srogo.
Woláły stale umrzeć, á z miłey świebody,
Isé, gdzie Pluto spráwował Proserpinie gody.
Lepiej sobie wazyły śmierćią wolność kupić,
A niż w niewoli łyká nie pomysli łupić.
Bo człowiek zniewolony iák rybá w odmęćie,
Choćby był prozeń okow, trwoży się iak w pęćie.

Arya Perska w woysku gdy mężá stradála,
Hetmánowi zwycięzcy zá łup się dostála:
A gdy iá chciał zniewolić w małżeński stan sobie,
Zábitá się, chcąc w iednym z mężem leżeć
grobie.

Márcyllá też od Turkow Kokczyn obroniłá,
Y wielkość ich po oycu zábitym zgromiłá.
Przed Krolowámi, Pentesyleą, Tomirys,
Zenobią też, puścił nity nie ieden kirys.
Zámilczę Polikráty, y mężney Wárachy,
Ktore ná wiátr puszczały dla wolności stráchy.
Kto zliczy uf tey mđley płci, co tak mężne były?
Ze o wolność oyczyny do gardł się swych
biły.

Wiedziały iż w niewoli ginie święta cnotá,
Spráwiedliwość się błąka iák nędzna sierotá.
Zás iák szczęśliwa oná iest Rzeczpospolita,
Ktora w wolności miłey iest záwždy obfita.
A iesli táká dzielność białegłowy miáły,
Jákożby Monárchowie wstydać się nie mieli:
By ie w tym Białegłowska pleć celowác miála,
Zeby się dzielność więtsza w nich nie pokazała.
Ni po czym ráczey będzie doznać ich dzielności,
Jesli nie oswobodzą Chrześcijan z ciężkości,
W ktorych u Turczyná bez przestánku káwęczą,
W srogim więzieniu iáko iedno byđło beczą.
Bo wszyscy nárzekáią stráciwszy świebodę,
Gdyż y w swych własnych dziedztwách kupiáją
wodę.
W domách własnych y głowy głdzie pokryć nie máią,
W płáczu żadney godziny wesołey nie znáią.
Jeden Jánczárzyn tyśiác Chrześcijan zniewoli,
Zonę mężowi weźmie, ázasz to nie boli?
A iesli mu co rzecze, weźmie w łeb korbáczem,
Abo kijem w podeszwę, muśi milczéć z płáczem.

Dziwkę gdy się podoba, weźmie bez sromoty,
Oycą z matką zapárwszy, używa niecnoty.
Turczyn niegodny, iák psow, Chrześcijánow dręczy,
Ledá o co mordnie, łupi, bije, męczy.
Nád to Czerwony złoty z głowy od kázdego
Daią, y od dzieięćciá choć dziś rodzmeo.
Zás co pięć lat, z kázdego domu wybieráią
Dzieci zá dzieięćcinę, ktore poturczáią.
Mátká z Oycem dzieięćciá iuz nie uyrzy nigdy,
Płácząc w niebo wołáią, pomści, Boże, krzywdy.
Bo coź cięższego iedno gdy dzieięćciá strada,
Mátká z Oycem z záłości omdlewáiąc pada.
Wiecznie go nie ogláda, á z Chrześcijániná,
Uczynią z wierney dusze złego Pogáuiná.
Ey, wierzę, iżehy go Tygris wychowála,
Kogoby tá niewola poruszyć nie miála.
Wierzę iż się ná gorách Hirkáńskich urodził,
Y Lwice srogiey mlekiem ustá swoje chłodził.
Ktoby się nie gotował bronić swych wolności,
Abo gárdło dáć męźnie, niż być w tey srogości.
Nuż tedy Monárchowie nu otrząśnicie się,
A za pomocą Bożą was trzy złączýwszy się,
Ná tego Pogáuiná bez wieści uderzcie,
A Chrześcijánom niewoley tey ćierpieć nie
daycie.
Pomożec. wam on Pan Bog z Syonu świętego,
Sceptrum srogie tyránná zetrze przekłętogo.
Krzywdá Chrześcijáńska, krzywdá iest sámeo Chrystá.
Bo to świádczą prawdziwe iego Bozkie usta.
Cokolwiek się ieno wiernym od kogo sstanie,
Umie ten Pan miły ochronić ich ozdobbnie.
Nużesz tedy mili trzy Monárchowie zacni,
Boście wy od Páná Bogá ná to przeyrzeni:
Bo zá wászym powodem wszystko Chrześcijánstwo,

Pomoże wam chętnie ná to złe Pogáństwo.
Jáko Atteunienses w Máráchonskiej wojnie,
Przećiw Persom o wolność podięty przystoynie:
Wszystki Graeckie wzbudził Krolestwá do zgody,
Iż do gardł mężnie stali dla miłey świebody.
Tak iż Persow y ziemią y morzem potarli,
Z siedmią kroć set tysięcy Xerxowi odparli.
Oczynnę wybáwili od nájazdow srogich,
A w zgodzie się dobili swoich świebod drogich.
Tákżec wszystkie narody Bogu poświęcone,
Z wámi wespoł zá jedno wnet lędą złączone.
Gdy wy rey powiędzicie, wiernie wam pomogą,
Iż Pogánin hárdą myśl spuści, z nagłą trwogą.
Wamci te służą słowá Izá'aszowe,
Ktoremi was przez moię upomina mowę:
Zebyście tarczą iedząc y pijąc porwali,
A temu Turczynowi iuż nie folgowali.
Tákowey zgody bárzo pilno wam potrzebá,
Wzywáiąc ná rátunek sobie Bogá z niebá.
Który gdy przy was stánie, któż przećiw wam
będzie?
Káždy okrutnik przed nim iák proch stárty
siędzie.
Ten z Iozuem trzydzieściam Krolom zmylił szyki,
Ten Pbaráoná w morzu zgubił z Egipczyki.
Ten z Gedeonem sam zbił woyská Mádyańskie,
Potárł, w niwecz obrocił złe mocy Pogáńskie.
Ten przez Dawidá swego, Philistyny zgromił,
Z tym ieden Zyd Pogánow tyśiac śmieie gonił.
Ten Senácherybowi woyská jednej nocy
Zbił przez Anyoła swego, Żydom ku pomocy.
Ten Holoferná zgłádził świátu ogromnego,
Rękę Judyt niewiásty, z miłosierdzia swego.
Ten z Machábenczami swemi zbił Pogány,
Y Antyochá zgromił, z inszemi tyrány.

Ten sam w przestronym polu wszelką rzecz położył,
Ten państwa, ten zwycięstwa wiernych swych
rozmnożył.

V tego wszystko w mocy, ten sam wszystkim rządzi,
Bez tego, kto swej mocy uffa, każdy zbłądzi.

Gdzie są Assyryjczycy, co świat wszystkim mieli?

Medowie y Persowie z Graeki gdzie się dzieli?

Gdzie teraz Państwo Rzymskie ono niezgwałcone?

Gdzie Dariusz, gdzie wojska jego niezwalcone?

Którego Melciades pobił wojskiem małym:

Zas go Alexander starł z Cesarstwem zuchwałym.

Gdzież ten sam Alexander w meście niepożyty,

Który iakmiam świat wszystkim miał przez moc
podbity.

Gdzie Xerxes, którego się dziwujemy mocy?

Z wojskiem swym wiecznie zginął w ciemnej
chmurnej nocy.

Odparł mu Leonides, myśl jego ukrocił,

A Themistokles z gruntu moc jego wywrocił.

Gdzie Zará Krol Murzyński z wielką mocą swoją?

Z milionami wojsk groźnych zginął, z strzelbą, z
zbroją.

Gdzie Mitrydates Pontski z wielkimi wojskami?

Gdzie Tamerlan zwycięzca sławny nad Turkami?

Ato też Państwa mieli y moc iak dziś Turcy,

Wzdy zginęli, bo z czasem każda się rzecz
kurczy.

Skurczyłyby się y ten zły narod Pogański,

Rozkrzewiłyby się ieszcze triumph Chrześcijański,

Gdyby zgodą a iedność przystąpiła święta,

A ta niestworność wewnętrzna zginęła przeklęta.

Łatwoby tak Pogąnskich tyranów pożyli,

Żeby się w skorze swej pewnie nie zmieścili.

Y Pan Bog by im ktemu dopomógł łaskawie,

Y byłby sam Hetmánem w tey zgodliwey sprawie.
Żeby się mogli oprzeć tyranom Pogáńskim,
A wet zá wet zágubcom oddać Chrześcijiáńskim.
Y wyzwolić lud Boży z niewoley okrutney,
Pomoć owczárniey Páńskiej w ciężkim jarzmie
smutney.

Jak był Gedeon wyrwał swe Izráelczyki
Z niewoley, poráziwszy złe Mádyáńczyki.
Weźciesz tedy tarcze, o wy trzey Monárchowie,
Przybédąc wam ná pomoc i sami Włochowie.
Za tym morzem Hiszpáński Krol z swemi Krolestwy,
Z Neápolim, z Sycylią, y z inszemi Xięstwý.
Krol Francuzki ktory też lud może mieć wielki
Z Włoch, z Franczey, z Szwáycárow, i dostatek
wszelki,

Ze wszystkimi Xiążęty, ktore ma po sobie,
Gdyż tytuł Chrześcijiáństwá ma ná swey osobie.
Krol Portugálski zá nim w skárby namoźniejszy,
Ktoryby miedzy niemi nie był pośledniejszy.
Weneciby w popiele gruszki nie zaspáli,
Pewnieby się do Cypru swego pośpieszáli.
Także też y inszy zá taką okazyą,
Zgadzaliby się w tym pewnie yz Wenecyą.
Boby każdy u Turká swego repetował.
Gdyż nie iednemu regestrá powáryował.
Upádłoby już serce tey hordzie Pogáńskiej,
Gdyby spolney skusili mocy Chrześcijiáńskiej.
A gdyby też pierwsze pole Turcy przegrali,
Juźbyście znak zwycięstwa pewny otrzymáli,
Boby drugiego woyska nierychło zebrali,
Gdyżby y Chrześcijanie od nich odstawali,
Ktoremi zwykli walczyć, i niemi zátykác,
Gorszą dziurę u szturmów, y wprzód się po
tykác.

Ci wszyscy z chęciąby się od nich odstrzelili,

A Chrześcijańskie woyská co dzieńby mnożyli.
Znając ktemu do swoich wolności pogodę,
Každyby z nich wetować chciał podiętą szkodę.
Uderzyliby czołem ci, co są w Graecyey,
Y ci co w Nataliëy siedzą, y w Tracyey.
Mieliby z swemi Turcy wnet wojnę domową,
Niespodziewaną drugą z inszych stron gotową.
Nie masz się tedy czego bać ich mocy wielkiej,
Ni się strachać dostatków ich w potrzebie
wszelkiej,
Ni tego iż trzy części świata prawie mają,
Ponieważ Chrześcijanie wszystko w nich mieszkają,
Aczkolwiek zniewoleui lecz prągną pogody,
Czekając Chrześcijańskiej na to spolney zgody.
Powstańcież już z tego snu, mili Monárchowie,
Hey Páná Chrystusowi choć wy trzy wodzowie.
Do wasci głosem woła Izáiasz Prorok,
Nadzieję w Bodze, że im od was wziąć kulą w
bok.
Gdybyście wy záchcieli z Bogiem w zgodzie świętey,
Snadnieby starli rogi bestyey przekłetey.
Boć iuż ten zły rod oney Agár niewolnice
Nie będzie więcej psował tey Pańskiej winnice.
Gdyż w tych czasiach ma ustąć Machomecka wkrá,
Bo w niey iest na trzy zbyty łotrowska
przywárá.
O Boże ráczże iuż moc rozproszyć Pogańską,
Boć wiecznie chcą zatlumić twoię chwałę Pańską,
Niech iuż poznaią wielką moc Bostwá twoiego,
Y racz ochronić od nich nas stworzenia swego,
Aby iuż poználi żechmy lud twoy wybrany,
Krwiaę twą niewinną ktemu dobrą odkupiony.
Niechże iuż uciekaią od oblicza twego
Gdyż maią w nienawiści ciebie Pana swego.

Jako ginie lekki dym ná powietrzu, Panie,
Tak ich niechay w twej włości ná świecie nie
sstanie.

Jak topnieje miękki yosk ob ognia blizkiego,
Tak niechay zginą grzeszni od licá Bożego.

Day Pánie Bóże rychło nam tego doczekáć,
Bychmy mogli Te Deum laudamus záśpiewáć.

—Koniec tych ksiązek.

Свѣдѣнія о дѣятельности Кіевской Коммиссіи для разбора древнихъ актовъ.

Кіевская Коммиссія для разбора древнихъ актовъ основана въ 1843 году по мысли мѣстныхъ ученыхъ и любителей древности (М. А. Максимовича, пресвящ. Иннокентія Борисова, Н. Э. Писарева и др.) для оживленія русской старины въ сознаниі населенія Юго-западнаго края, который тогда многими признавался польскимъ. Ревностнымъ ходатаемъ за осуществленіе этой мысли и потомъ заботливымъ охранителемъ интересовъ Коммиссіи былъ тогдашній Кіевскій генераль-губернаторъ Д. Г. Бибииковъ, столь извѣстный своими заслугами предъ Россіею по водворенію началъ русскаго просвѣщенія и національнаго сознанія въ Юго-западномъ краѣ. Имъ, конечно, руководила не одна любовь къ исторической наукѣ, но и политическія соображенія, служившія основою въ его административной дѣятельности. Въ своемъ представленіи объ учрежденіи въ Кіевѣ Коммиссіи онъ, между прочимъ, ставилъ на видъ существованіе въ Юго-западномъ краѣ историческихъ матеріаловъ, „заслуживающихъ особеннаго вниманія преимущественно по той русской самобытности, которая такъ значительно проявилась въ прежніе вѣка въ этомъ краѣ“. Государь Императоръ Николай Павловичъ одобрилъ мысль Бибиикова, соизволивъ (31 мая, 1843 г.) на учрежденіе Коммиссіи при управленіи Кіевского генераль-губернатора, съ отпускомъ на ея содержаніе 1500 р. изъ мѣстныхъ земскихъ сборовъ.

Въ ноябрѣ того же года Д. Г. Бибииковъ обратился къ почетному смотрителю Кіевскихъ уѣздныхъ училищъ барону Станиславу де-Шодуару, извѣстному въ то время нумизмату, съ письмомъ, въ которомъ, извѣщая его о Высочайшемъ соизволеніи на учрежденіе Коммиссіи, писалъ далѣе: „по состоянію Вашему членомъ многихъ ученыхъ обществъ, полезнымъ трудамъ Вашимъ и просвѣщенной любви къ нашимъ древностямъ, я поставляю долгомъ покорнѣйше просить Васъ пригласить пожаловать къ себѣ г.г. профессоровъ Университета св. Владиміра, занимающихся тѣми предметами, кои могутъ входить въ кругъ дѣятельности Коммиссіи, и вмѣстѣ съ ними сдѣлать соображеніе, какимъ образомъ полезнѣе устроить означенную Коммиссію, распредѣлить занятія ея къ успѣшнѣйшему исполненію Монаршей воли и проч., и соображенія эти, за общимъ подписомъ, доставить ко мнѣ“. Баронъ С. И. де-Шодуаръ немедленно пригласилъ къ себѣ бывшаго ректора Университета М. А. Максимовича, ординарнаго профессора, доктора законовѣдѣнія Н. Д. Иванішева и экстра-ординарнаго профессора В. О. Домбровскаго. Обсудивъ совмѣстно вопросъ о томъ, какъ наилучше организовать Коммиссію, эти лица выработали слѣдующее положеніе: „1) Подъ главнымъ начальствомъ Кіевского генераль-губернатора, по его назначенію, составить Коммиссію изъ числа дѣйствительныхъ и почетныхъ членовъ; 2) изъ числа дѣйствительныхъ членовъ назначить въ Коммиссію предсѣдателя, правителя дѣлъ и трехъ редакторовъ: памятниковъ юридическихъ, историческихъ, словесныхъ и народнаго просвѣщенія, и 3) по учрежденіи Коммиссіи, избрать и представить генераль-губернатору на утвержденіе почетныхъ членовъ, корреспондентовъ, сотрудниковъ и чиновниковъ для переписки“. Предсѣдателемъ Коммиссіи присутствующіе избрали тогдашняго управляющаго генераль-губернаторской канцеляріей камергера Н. Э. Писарева, помощникомъ предсѣдателя—барона де-Шодуара, правителемъ дѣлъ и редакторомъ памятниковъ юридическихъ—проф. Иванішева, редакторомъ памятниковъ словесности и народнаго просвѣщенія—М. А. Максимовича и редакторомъ памятниковъ историческихъ—проф. Домбровскаго.

Фактическое открытіе Коммиссіи послѣдовало 8-го декабря того же 1843 года. Это было ея первое засѣданіе, въ которомъ произведены были выборы почетныхъ членовъ и сотрудниковъ.

Несмотря на крайнюю малочисленность своего состава, Коммиссія энергично принялась за работу и ея члены и сотрудники тотчасъ занялись осмотромъ монастырскихъ архивовъ и библіотекъ въ самомъ Кіевѣ съ цѣлью привести въ извѣстность хранившіеся въ нихъ историческіе матеріалы. Еще раньше съ тою же цѣлью были командированы Бибиковымъ проф. Домбровскій въ Волынскую губ. и учитель кіево-подольскаго уѣзднаго училища П. А. Кулишъ въ Кіевскую. Разсмотрѣвъ собранные ими матеріалы, Коммиссія уже въ январѣ 1844-го года приступила къ составленію и изданію своего перваго труда, 1-го тома „Памятниковъ“, но главною своею задачею признала принять всѣ мѣры къ тому, чтобы привести въ извѣстность по возможности всѣ историческіе матеріалы, находившіеся въ предѣлахъ Юго-западнаго края, и не только тѣ, которые хранились въ присутственныхъ мѣстахъ, монастыряхъ и въ другихъ правительственныхъ и общественныхъ учрежденіяхъ, но и тѣ, что хранились въ частныхъ фамилныхъ архивахъ. Осуществить эту колоссальную задачу собственными силами и средствами было не подѣ силу Коммиссіи въ виду малочисленности ея личнаго состава и невозможности въ то время имѣть на мѣстахъ способныхъ сотрудниковъ-корреспондентовъ; но въ этомъ дѣлѣ оказалъ ей могучее содѣйствіе и помощь Д. Г. Биби-ковъ, предпринявшій по ея плану обширныя археографическія развѣдки по всему краю путемъ привлеченія къ этому дѣлу разныхъ административныхъ лицъ, а главнымъ образомъ путемъ командировокъ съ этою цѣлью многочисленныхъ чиновниковъ своей канцеляріи. Облеченные широкими полномочіями и вдохновляемые непосредственнымъ своимъ начальникомъ, правителемъ канцеляріи (онъ же и предсѣдатель Коммиссіи) Н. Э. Писаревымъ, эти чиновники, несмотря на свою неопытность въ археографическомъ дѣлѣ, проявили необыкновенное усердіе и не щадили трудовъ и энергіи, чтобы какъ можно болѣе сдѣлать разысканій и доставить какъ можно больше документовъ. Съ каждымъ годомъ эти развѣдки

становились интенсивнѣе и распространялись все на большіе районы; число участниковъ постепенно увеличивалось; кромѣ многочисленнаго штата генераль-губернаторскихъ чиновниковъ, въ этомъ дѣлѣ принимали дѣятельное участіе предводители дворянства, земскіе исправники, стряпчіе и многія частныя лица. Были моменты, когда казалось, будто вся администрація и магистратура цѣлаго края только и была занята разысканіемъ историческихъ матеріаловъ для Коммиссіи.

Не ограничиваясь предѣлами Юго-западнаго края, Коммиссія производила развѣдки и въ другихъ мѣстахъ, гдѣ только была вѣроятность отыскать историческіе матеріалы, относившіеся къ ея задачамъ. По ея ходатайству, еще въ 1844 г. послѣдовало разрѣшеніе министра внутр. дѣлъ открыть для нея архивъ Черниговскаго губ. правленія, гдѣ въ то время хранился канцелярскій архивъ графа Румянцева-Задунайскаго, именно дѣла по управленію его Малороссіей. Въ 1846 г. посланъ былъ въ Москву сотрудникъ Коммиссіи Н. А. Ригельманъ съ порученіемъ осмотрѣть хранящіеся въ тамошнихъ архивахъ матеріалы по исторіи Малороссіи и для переговоровъ съ профессоромъ М. П. Погодинымъ объ уступкѣ имъ Коммиссіи для изданія принадлежавшей ему лѣтописи Сам. Величка, что и было исполнено; тогда же начались сношенія и съ Петербургскими архивами, приведшія къ тому, что въ 1846 году, по ходатайству Бибикова, былъ переданъ въ Коммиссію изъ св. Синода для просмотра архивъ бывшихъ уніатскихъ митрополитовъ и послѣдовало разрѣшеніе выдавать, по ея требованіямъ, выписи документовъ изъ Литовской Метрики.

Такъ продолжалось до конца управленія Юго-западнымъ краемъ Д. Г. Бибиковымъ, оставившимъ Кіевъ въ 1853 году, почему первое десятилѣтіе существованія Коммиссіи можетъ быть охарактеризовано, какъ періодъ *усиленнаго собранія историческихъ матеріаловъ*. Организованныя при мощномъ содѣйствіи генер. губернатора многочисленныя археографическія экскурсіи, хотя и произведенныя по большей части малоопытными лицами, несомнѣнно были полезны, во-первыхъ, тѣмъ, что обогатили Коммиссію громаднымъ матеріаломъ, и можно лишь пожалѣть, что только незначительная

часть этого богатаго матеріала осталась навсегда въ ея распоряженіи, образовавъ собою небольшой собственный ея архивъ, тогда какъ весьма многіе древніе акты и рукописи, доставленные изъ частныхъ архивовъ и впослѣдствіи возвращенные ихъ владѣльцамъ, погибли безъ слѣда. Во-вторыхъ, если эти экскурсіи не привели въ точную извѣстность всего историческаго матеріала, какой только находился въ краѣ, то все-же значительно расширили кругъ свѣдѣній Коммиссіи по этому предмету, который она пополняла впослѣдствіи уже собственными силами и средствами. Но самымъ важнымъ результатомъ всѣхъ этихъ развѣдокъ было возникновеніе проекта учрежденія въ Кіевѣ Центрального Архива древнихъ актовыхъ книгъ, заключающихъ въ себѣ подлинныя протоколы и акты существовавшихъ въ XVI—XVIII ст. въ Юго-западномъ краѣ земскихъ, городскихъ, подкоморскихъ и магистратскихъ судовъ. Подробно ознакомившись съ тѣмъ, какая громадная масса этого актоваго матеріала была разбросана по всему краю и какъ небрежно она хранилась въ подвалахъ уѣздныхъ судовъ, городскихъ ратушъ и даже въ частныхъ рукахъ, Коммиссія первая указала на необходимость собрать эти драгоценныя памятники прошлой жизни края въ одно центральное хранилище и тѣмъ предохранить ихъ отъ угрожавшей имъ окончательной гибели. Эта мысль встрѣтила полное сочувствіе и энергическую поддержку со стороны Д. Г. Бибикова, и благодаря его настойчивому ходатайству послѣдовало въ 1852 году открытіе Кіевскаго Центрального Архива, одновременно съ учрежденіемъ такихъ же архивовъ въ Вильнѣ и Витебскѣ. Хранящіяся въ настоящее время въ Кіевскомъ Центральномъ Архивѣ 5838 актовыхъ книгъ и свыше полумилліона отдѣльныхъ документовъ по справедливости могутъ считаться памятникомъ энергіи и просвѣщенной заботливости ревнителей отечественной старины, среди которыхъ первое мѣсто безспорно должно принадлежать тогдашнимъ дѣятелямъ Коммиссіи и ея заботливому покровителю*).

*) Исторія учрежденія Кіев. Центр. архива (помѣщающагося при уннв. св. Владимира) изложена О. И. Левицкимъ (Чтен. въ Ист. Общ. Нестора лѣт. 1903 г., т. XVII, вв. 1 и 3) и въ Трудахъ XI Арх. съѣзда, быв. въ Кіевѣ въ 1899, т. II—III); см. также статью И. М. Каманина: Кіев. Центр. архивъ (Чтен. въ Ист. Общ. Нестора лѣт. 1903, т. XVII, в. 4-й).

Почти одновременно съ выходомъ въ свѣтъ перваго тома трудовъ Коммиссіи, составъ ея членовъ, и безъ того малочисленный, на половину уменьшился. Въ 1845 г. скончался редакторъ историческихъ памятниковъ проф. Домбровский и въ то же время выбылъ изъ Кіева и другой членъ-учредитель ея М. А. Максимовичъ. Его замѣнилъ проф. духовной Академіи В. Чеховичъ, мѣсто же Домбровскаго осталось вовсе не замѣщеннымъ по неимѣнію пригоднаго кандидата, и съ этого времени проф. Иванишеву надолго пришлось въ своемъ лицѣ совмѣщать обязанности двухъ редакторовъ: памятниковъ юридическихъ и историческихъ. Между тѣмъ Коммиссіи предстояло значительно расширить кругъ своей ученой дѣятельности, распространивъ ее и на изслѣдованіе памятниковъ мѣстной археологіи. Въ маѣ 1845 года послѣдовало Высочайшее повелѣніе, въ силу котораго состоявшій (съ 1835-го года) при управленіи Кіевскаго учебнаго округа особый „Комитетъ для изысканія древностей въ Кіевѣ“ подлежалъ закрытію, а изысканіе древностей—уже не въ одномъ Кіевѣ, но въ предѣлахъ всего Юго-западнаго края, возлагалось впредь на Коммиссію для разбора древнихъ актовъ, въ распоряженіе которой поступали наличныя суммы упраздненнаго Комитета, равно какъ и ежегодно ассигнуемая „на открытіе древностей“ сумма въ 428 р. 55 коп. Исполняя Высочайшую волю, Коммиссія немедленно приступила къ исполненію новыхъ обязанностей. Пригласивъ въ составъ своихъ членовъ проф. А. И. Ставровскаго, единственнаго дѣятельнаго сотрудника упраздненнаго Комитета для изысканія древностей, она въ іюнѣ того же 1845 года выработала обширную программу археологическихъ изысканій, послѣ чего проф. Ставровскій и академикъ Солнцевъ немедленно были командированы въ г. Овручъ для изслѣдованія развалинъ древняго Васильевскаго храма, а проф. Иванишевъ занялся раскопкой кургана Перепятихи, въ Васильковскомъ у Курганъ оказался крайне интереснымъ какъ по оригинальному устройству заключающейся въ немъ гробницы, такъ и по богатству и разнообразію найденныхъ въ немъ предметовъ. Это была первая на югѣ раскопка, произведенная по всѣмъ требованіямъ науки. Ея результаты, опубликованные въ изданныхъ Коммиссіей „Древно-

стях“, имѣли высокую научную цѣнность и обратили на себя вниманіе не только въ Россіи, но и за границей. Въ томъ же 1845 году были произведены многочисленныя раскопки и развѣдки въ Кіевѣ и въ его окрестностяхъ, въ Овручѣ, Васильковѣ, Искорости и въ др. мѣстахъ. Успѣхъ первыхъ начинаній на новомъ поприщѣ поощрилъ Коммиссію значительно расширить программу археологической дѣятельности, перенеся свои разысканія и на другую сторону Днѣпра, для чего Бибииковъ исходатайствовалъ (въ мартѣ 1846 г.) у министра внутр. дѣлъ разрѣшеніе ей производить раскопки кургановъ и другихъ древнихъ памятниковъ въ Полтавской и Черниговской губерніяхъ и немедленно командировалъ туда чиновника своей канцеляріи Тарасевича съ порученіемъ развѣдать, въ какихъ именно мѣстахъ находятся курганы, древнія развалины и другія историческія достопримѣчательности, собрать о нихъ народныя преданія, легенды и т. под. Съ такимъ же порученіемъ былъ командированъ въ Полтавскую губ. сотрудникъ Коммиссіи Т. Г. Шевченко, а по возвращеніи оттуда—въ Кіевскую, Подольскую и Волынскую губ., куда еще раньше были посланы съ тою же цѣлью многіе чиновники генераль-губернаторской канцеляріи.. вмѣстѣ съ тѣмъ Бибииковъ обратился къ губернаторамъ и предводителямъ дворянства Юго-зап. края съ циркулярнымъ приглашеніемъ озаботиться составленіемъ описаній всѣхъ древнихъ зданій, церквей, замковъ, въ особенности кургановъ и другихъ памятниковъ, сохранившихся въ краѣ, и описанія эти вмѣстѣ съ рисунками представить въ Коммиссію. Въ теченіе 1846—1848 г.г. такимъ путемъ былъ собранъ богатый матеріалъ о древностяхъ края и произведенъ цѣлый рядъ раскопокъ, обогатившій мѣстный университетскій музей весьма цѣнной коллекціей первобытныхъ и историческихъ древностей. Но эти широкія археологическія изысканія и изданіе трехъ тетрадей „Древностей“ не только поглотили весь запасный капиталъ, переданный Коммиссіи послѣ упраздненія Комитета, но и ввели ее въ значительныя долги. Сдѣлалось очевиднымъ, что такія разысканія совсѣмъ не подъ силу учрежденію, имѣющему другія спеціальныя задачи и располагающему слишкомъ ограниченными матеріальными средствами. Съ тѣхъ поръ

Коммиссія хотя не отказалась совсѣмъ отъ археологическихъ разысканій, но обращала ихъ преимущественно на памятники историческіе, въ особенности когда такія изысканія являлись важнымъ подспорьемъ въ ея спеціальныхъ занятіяхъ. Такъ было, напр., въ 1849 г., когда проф. Иванишевъ, занимаясь редакціей актовъ о жизни князя Курбскаго на Волыни, производилъ изслѣдованіе въ церкви с. Вербки, Ковельскаго у., гдѣ, судя по актовымъ указаніямъ, должна была находиться гробница этого князя. Таковы же были раскопки на мѣстѣ бывшей каедральной церкви въ г. Луцкѣ, предпріятыя Коммиссіей въ 1855—1856 г.г. на основаніи разысканныхъ ею документальныхъ указаній, что въ склепѣ этой церкви былъ погребенъ князь Любартъ Гедиминовичъ. Нѣсколько разъ подобныя изслѣдованія предпринимались и въ позднѣйшіе годы.

Время предсѣдательствованія М. О. Судіенка (1848—1857 г.г.) было самымъ труднымъ періодомъ въ исторіи Коммиссіи. Истощенная матеріально непомѣрными расходами на производство археологическихъ разысканій и на изданіе „Древностей“, она скоро лишена была и тѣхъ скудныхъ средствъ, какія раньше составляли ея постоянный бюджетъ. Съ половины 1854-го года былъ вовсе прекращенъ отпускъ 1500 р., ассигнованныхъ на содержаніе Коммиссіи, по невнесенію этой суммы въ смѣты земскихъ повинностей, и въ теченіе пяти съ половиною лѣтъ она получала изъ казны всего лишь по 428 р. 55 коп., т. е. ту лишь сумму, какая ассигнована была какъ пособіе на изысканіе древностей. И если въ эти бѣдственные годы Коммиссія не только не прекратила своего существованія, продолжая печатать начатыя прежде изданія („Памятники“, *) но и выпустила въ свѣтъ нѣсколько новыхъ („Жизнь князя Курбскаго“, лѣтопись Грабянки и 3 тома лѣтописи Величка), то этимъ она была обязана отчасти М. О. Судіенку, не мало жертвовавшему собственныхъ средствъ на изданія и на другія ея нужды, а еще болѣе—безкорыстному усердію тогдаш-

*) Для болѣе точнаго воспроизведенія древнихъ памятниковъ, Коммиссія озаботилась тогда устройствомъ, съ помощью своихъ средствъ, новой типографіи Іос. Вальнера, гдѣ и печатала первоначально свои изданія.

нихъ ея дѣятелей. Надобно сказать, что въ то время никто изъ должностныхъ лицъ Коммиссіи, за исключеніемъ канцелярскихъ писцовъ, не получалъ жалованья; редакторамъ изданій платилось по 10 р. за листъ „Памятниковъ“, гдѣ требовался переводъ актовъ на русскій языкъ и составленіе необходимыхъ поясненій къ текстамъ, и всего лишь по 2 р. 50 к. за листъ лѣтописей, печатавшихся безъ переводовъ; корректура же изданій исполнялась бесплатно. Тотъ же М. О. Судіенко не только былъ щедрымъ меценатомъ предсѣдательствуемой имъ Коммиссіи, но и являлся однимъ изъ самыхъ усердныхъ ея работниковъ. Такъ, онъ самолично совершилъ нелегкій трудъ по пересмотру двухъ громадныхъ архивовъ (графа П. А. Румянцева и кн. А. А. Суворова), переданныхъ по Высочайшему повелѣнію въ Коммиссію для ихъ разборки и выдѣленія изъ нихъ дѣлъ, представляющихъ военно-историческій интересъ*). Тотъ же Судіенко, желая содѣйствовать Коммиссіи въ изданіи историческихъ матеріаловъ, не входившихъ въ тогдашній планъ ея ближайшихъ трудовъ, самъ редактировалъ и на собственный счетъ издалъ въ 1851 г. „Топографическое Описаніе Черниговскаго намѣстничества“, составленное въ 1786 г. А. Шафонскимъ, и въ 1853—1855 г.г. два тома „Матеріаловъ для отечественной исторіи“ (619+511 стр.).

Съ назначеніемъ М. В. Юзефовича на должность предсѣдателя Коммиссіи (въ 1857 г.) совпадаетъ начало новаго періода въ ея исторіи, отмѣченнаго измѣненіемъ и расширеніемъ плана ея ученыхъ трудовъ, увеличеніемъ ея матеріальныхъ средствъ и привлеченіемъ къ участию въ ея занятіяхъ новыхъ полезныхъ дѣятелей.

До того времени Коммиссіей были изданы (или начались издаваться) 4 тома „Памятниковъ“, двѣ малороссійскія лѣтописи (Величка и Грабянки), „Жизнь князя Курбскаго“ и археологическое изданіе „Древностей“, не считая матеріаловъ, изданныхъ самимъ М. О. Судіенкомъ. Какъ ни цѣнны сами по себѣ всѣ

*) Матеріалы военно-походной канцеляріи гр. Румянцева и документы, касающіеся управленія Малороссіей, собр. М. С. Судіенкомъ, напечатаны въ Чтен. Общ. исторіи и древн. російскихъ, 1861. 1865—66, 1875—76 г.г.

эти изданія по важности и разнообразію заключающихся въ нихъ матеріаловъ, но уже одно разнообразіе ихъ содержанія свидѣтельствовало о недостаткѣ единства и системы въ трудахъ Коммиссіи, объ отсутствіи строго выработаннаго плана въ выборѣ и расположеніи матеріаловъ, которые, при томъ, издавались большей частью въ сыромъ необработанномъ видѣ. Иначе и быть не могло при той случайности, съ какою въ то время добывались матеріалы для изданій. Въ иномъ положеніи оказалась Коммиссія со времени учрежденія Центрального Архива, заключающаго въ себѣ около шести тысячъ актовыхъ книгъ и полумилліона отдѣльныхъ документовъ XVI—XVIII ст. Ознакомившись ближе съ содержаніемъ актовъ этого громаднаго хранилища, Коммиссія убѣдилась, что они заключаютъ неисчерпаемое богатство историческихъ данныхъ для объясненія различныхъ сторонъ прошлой жизни Юго-западной Руси: политической, церковной, юридической, бытовой и многихъ другихъ. Сообразно съ этимъ признано было возможнымъ радикально измѣнить прежній порядокъ изданія историческихъ матеріаловъ, подчинивъ ихъ опредѣленному систематическому плану, такъ, чтобы отнынѣ каждое новое изданіе представляло собою не случайный сборникъ документовъ, относящихся къ различнымъ предметамъ, но было бы посвящено объясненію одной какой-либо стороны прошедшей жизни изучаемаго края. Съ этою цѣлью профессоромъ Иванишевымъ составленъ былъ въ 1858 году подробный планъ, по которому всѣ подлежащіе разбору и изданію Коммиссіи акты были раздѣлены, по ихъ содержанію, на восемь отдѣловъ, обнимающихъ отдѣльныя стороны минувшей жизни. Каждый изъ этихъ отдѣловъ долженъ составлять особую *часть* изданія подъ общимъ именемъ „Архива Юго-западной Россіи“; каждая *часть* можетъ заключать въ себѣ неопредѣленное число томовъ, смотря по количеству матеріаловъ. Въ началѣ cadaго тома должно быть предпослано подробное изложеніе и изслѣдованіе тѣхъ данныхъ, которыя заключаются въ издаваемыхъ акгахъ; сверхъ того, къ тексту историческихъ матеріаловъ должны быть прилагаемы пояснительныя примѣчанія, но зато самые акты должны печататься безъ переводовъ.

Съ тѣхъ поръ и по настоящее время, въ теченіе 53-хъ лѣтъ, Коммиссія руководствуется въ своей учено-издательской дѣятельности этимъ планомъ, допустивъ въ немъ лишь нѣкоторыя измѣненія, оказавшіяся необходимыми при его практическомъ осуществленіи. Такъ, удержавъ количество *частей*, установленное Н. Д. Иванишевымъ, пришлось сдѣлать измѣненія въ группировкѣ матеріаловъ и прибавить два новыхъ отдѣла, именно: историко-географическій (содержащій акты о колонизаціи края) и юридическій (акты объ управленіи, семейномъ правѣ, землевладѣніи и т. д.). Не трудно оцѣнить, насколько эта систематичность и разносторонность внутренняго содержанія изданій Коммиссіи, выполненныхъ по означенному плану, увеличиваютъ ихъ научную цѣнность и выгодно отличаютъ отъ предшествовавшихъ ей же изданій. Помѣщаемыя въ началѣ cadaго тома изслѣдованія, по большей части, представляютъ наиболѣе полное рѣшеніе даннаго историческаго вопроса, и въ то же время они даютъ возможность не однимъ спеціалистамъ, но и всякому образованному читателю ознакомиться съ историческими выводами, основанными на изученіи новыхъ матеріаловъ. Эти изслѣдованія, взятые вмѣстѣ, и теперь уже представляютъ довольно полную картину различныхъ сторонъ прошлой жизни Юго-западной Руси. Многія изъ такихъ изслѣдованій высоко оцѣнены ученою критикою, а инныя послужили авторамъ какъ ученые диссертацин для пріобрѣтенія высшихъ ученыхъ степеней.

Расширеніе плана ученыхъ занятій Коммиссіи повлекло за собою нѣкоторое измѣненіе въ организаціи редакціонныхъ трудовъ ея. Прежде, когда количество матеріаловъ, подлежащихъ разработкѣ, было не особенно значптельно, ихъ пересмотръ и выборъ того, что оказывалось годнымъ для изданія, не представлялъ большихъ затрудненій и могъ быть распределенъ между нѣсколькими лицами. Со времени же учрежденія Центрального Архива, когда актовъ матеріалъ сдѣлался основнымъ для изданій Коммиссіи и выборъ его былъ подчиненъ опредѣленному систематическому плану, трудъ редакторскій значительно осложнился. Какъ извѣстно, акты книги заключаютъ въ себѣ всевозможнаго рода

и содержанія документы, расположенные безъ всякой системы, единственно въ томъ случайномъ хронологическомъ порядкѣ, въ какомъ они нѣкогда вносились сюда. Поэтому, чтобы разыскать необходимые матеріалы, относящіеся къ намѣченной темѣ, редакторъ по необходимости долженъ пересмотрѣть огромную массу актовыхъ книгъ, при чемъ ему будутъ встрѣчаться на каждомъ шагу акты, хотя не имѣющіе отношенія къ избранной имъ темѣ, но весьма важные для другихъ задачъ, намѣченныхъ общей программой. Этотъ необыкновенно кропотливый трудъ, требующій много терпѣнія, навыка и близкаго знакомства съ порядками и формами стариннаго судопроизводства, не говоря уже о специальныхъ историческихъ, палеографическихъ и филологическихъ познаніяхъ, естественно оказывался не подъ силу каждому, желавшему принять участіе въ занятіяхъ Коммиссіи, и могъ быть возложенъ лишь на специалиста, руководство котораго вносило бы и въ труды другихъ сотрудниковъ извѣстное единство цѣлей и приемовъ. Въ этихъ видахъ, по мысли проф. Иванишева, учреждена была въ 1861 году особая должность *главнаго редактора Коммиссіи*, обязанности котораго, кромѣ указанныхъ занятій въ архивѣ, должны состоять также въ разсмотрѣніи поступающихъ въ Коммиссію актовъ, въ осмотрѣ архивовъ и извлеченіи изъ нихъ историческихъ матеріаловъ, въ наблюденіи за исправнымъ снятіемъ копій съ такихъ матеріаловъ, въ приготовленіи ихъ къ изданію и ученой обработкѣ. За неимѣніемъ въ то время лица, способнаго занять означенную должность, ее пришлось принять на себя самому же Иванишеву; но вслѣдъ за тѣмъ, избранный въ ректоры Университета св. Владимира, онъ принужденъ былъ отказаться (съ 1863 г.) отъ редакторскихъ обязанностей и передать ихъ только что вступившему въ то время въ число сотрудниковъ Коммиссіи молодому ученому В. Б. Антоновичу, явившемуся достойнымъ продолжателемъ трудовъ своего знаменитаго предшественника *).

*) Дѣятельность Н. Д. Иванишева въ качествѣ члена и редактора трудовъ Коммиссіи изложена въ монографіи проф. Н. В. Романовича-Славатинскаго „Жизнь и дѣятельность Н. Д. Иванишева“ (Древ. и Нов. Россія, 1876 г., и отд. 320 стр.).

Расширивъ кругъ своей ученой дѣятельности, Коммиссія должна была позаботиться о томъ, чтобы матеріальныя средства ея были приведены хотя въ нѣкоторую соразмѣрность съ тѣмъ, что ей предстояло сдѣлать. Заслугой М. В. Юзефовича нужно признать то, что онъ въ самомъ началѣ своего предсѣдательства обратилъ вниманіе правительства на крайнюю недостаточность средствъ Коммисіи, и благодаря его настойчивымъ ходатайствамъ средства эти были постепенно увеличены. Въ 1858 году онъ вошелъ къ генераль-губернатору князю П. И. Васильчикову съ представленіемъ о томъ бѣдственно-критическомъ положеніи, въ какомъ находилась Коммиссія: имѣя подъ рукою неисчерпаемый источникъ историческихъ матеріаловъ, собранныхъ въ Центральномъ Архивѣ ея же стараніемъ, и выработавъ обширный систематическій планъ ихъ изданія и ученой обработки, она лишена была возможности приступить къ его осуществленію, такъ какъ располагала настолько ничтожными бюджетными средствами (428 р. 55 к.), что они недостаточны были даже къ продолженію ея существованія; поэтому онъ просилъ генераль-губернатора возбудить ходатайство объ отпускѣ изъ казны хотя бы тѣхъ 1500 рублей, какія по Высочайшему повелѣнію были назначены при учрежденіи Коммисіи на ея содержаніе и неизвѣстно по какой причинѣ въ 1854 году исключены изъ смѣты. Результатомъ ходатайства князя Васильчикова по этому предмету было состоявшееся 2 окт. 1858 года Высочайшее повелѣніе увеличить средства Кіевской Коммисіи прибавкою по 1000 р. въ годъ изъ государственнаго казначейства. Эту сумму Коммиссія стала получать съ 1860 года. А въ 1862 г. она удостоена была новаго знака Высочайшаго вниманія къ ея трудамъ: по ходатайству того же князя Васильчикова повелѣно было выдать изъ казны главному редактору Коммисіи Иванишеву тысячу рублей въ пособіе для предположенныхъ имъ историческихъ изысканій въ архивахъ Вильны, Витебска и Петербурга. Еще черезъ два года—новая царская милость: оставшаяся по закрытіи (въ 1864 г.) состоявшей при Кіевскомъ Университетѣ Коммисіи для изслѣдованія губерній Кіевского учебнаго округа въ естественномъ, сельско-хозяйственномъ и про-

мышленномъ отношеніяхъ сумма 912 р. 93½ к., по Высочайшему повелѣнію, была передана въ Коммиссію для разбора древнихъ актовъ.

Все это дало ей возможность временно оживить свою издательскую дѣятельность. Въ періодъ 1859—1864 г. вышли въ свѣтъ 5 томовъ „Архива Юго-зап. Россіи“, 4-й томъ „Памятниковъ“, 4-й томъ Лѣтописи Величка и три мелкихъ брошюры. Но при годовомъ бюджетѣ въ 1428 руб. такая энергическая дѣятельность быстро истощила финансовые ресурсы Коммиссіи, и въ 1865-й годъ она вступила съ крупнымъ долгомъ, почти вдвое превышавшимъ ея годичный окладъ.

Между тѣмъ въ томъ же году въ Вильнѣ открыта была точно такая же, какъ и существовавшая въ Кіевѣ, Коммиссія для разбора древнихъ актовъ, съ отпускомъ на ея содержаніе по 6000 рублей ежегодно. Это дало поводъ М. В. Юзефовичу обратиться къ генераль-губернатору Безаку съ представленіемъ о необходимости исходатайствовать такое же содержаніе и для Кіевской Коммиссіи. Въ обширной запискѣ о долговременной ея дѣятельности и объ оказанныхъ ею не только научныхъ, но и политическихъ заслугахъ, онъ указывалъ на то, что труды Коммиссіи впервые доставили русской наукѣ средства уяснить подлинную исторію Западнаго края, опредѣлить истинное отношеніе его къ Польшѣ и Россіи, разсвѣять ложныя понятія, умышленно распространяемыя польскими историками и публицистами, и такимъ образомъ приготовили твердую научную почву для правильного рѣшенія польскаго вопроса въ этомъ краѣ. Неисчерпаемые источники, заключающіеся въ актовыхъ книгахъ Центрального Архива, до того всесторонне обнимаютъ прошлую жизнь Юго-западнаго края, что Коммиссія и впредь могла бы служить не только научнымъ, но и правительственнымъ цѣлямъ, разрабатывая для правительственныхъ соображеній тѣ вопросы въ прошедшемъ, которые подлежатъ разрѣшенію въ настоящемъ; таковы, на примѣръ, вопросы о вольныхъ людяхъ, чиншевикахъ, о городскомъ самоуправленіи и другіе. Но матеріальныя средства Коммиссіи такъ скудны, что не только не даютъ ей возможности выполнить все то, что выполнить

она могла бы и желала, но они оказываются недостаточными для продолженія ея дѣятельности и въ прежнихъ скромныхъ размѣрахъ. Въ видахъ поддержанія учрежденія, пріобрѣвшаго уже почетную извѣстность въ ученomъ мѣрѣ, М. В. Юзефовичъ просилъ генераль-губернатора возобновить начатое его предмѣстникомъ ходатайство о предоставленіи Кіевской Коммиссіи тѣхъ средствъ, какія правительство признало возможнымъ предоставить однородному съ нею учрежденію, открытому въ Вильнѣ.

Согласившись съ изложенными доводами, генераль-губернаторъ А. П. Безакъ исполнилъ желаніе предсѣдателя Коммиссіи. Результатомъ его ходатайства было то, что 12 декабря 1866 года послѣдовало Высочайшее утвержденіе мнѣнія Государственнаго Совѣта, по которому на усиленіе средствъ Коммиссіи было назначено къ ежегодному отпуску изъ казны 4571 руб. 45 коп. въ дополненіе къ ассигнуемымъ ей до того времени 1423 р. 55 к., а всего 6000 руб. Это содержаніе Коммиссія получаетъ и въ настоящее время *).

Съ тѣхъ поръ Коммиссія, не отвлекаемая болѣе заботами объ удовлетвореніи неотложнѣйшихъ нуждъ, получила возможность спокойно предаться своимъ занятіямъ и значительно усилить свою издательскую дѣятельность. Всего болѣе этому содѣйствовало появленіе въ ея составѣ новыхъ дѣятелей, во главѣ которыхъ, по всей справедливости, должно быть поставлено имя профессора В. Б. Антоновича. Свое ученое служеніе онъ и началъ въ Коммиссіи и въ теченіе первыхъ восьми лѣтъ (1863—1870) ей одной посвящалъ свои труды и дарованія. То были годы, когда онъ одинъ воплощалъ въ себѣ продуктивныя ея силы и когда его капитальные труды одинъ за другимъ выходили въ свѣтъ почти съ методическою правильностью. Но и послѣ занятія университетской кафедрой Антоновичъ съ тою же энергіей продолжалъ работать въ Коммиссіи. Въ 1882 году онъ оставилъ должность главнаго редактора Коммиссіи, передавъ ее профессору М. Ф. Владимірскому-Буданову, но не прекратилъ своего участія въ ея трудахъ почти до конца своей жизни.

*) Виленская Коммиссія получаетъ около 8000 руб. въ годъ.

Въ 1870—1880-хъ годахъ, наряду съ Антоновичемъ, принимаетъ участіе въ изданіяхъ Коммиссіи рядъ новыхъ сотрудниковъ: профессора С. А. и Ф. А. Терновскіе, И. П. Новицкій, О. И. Левицкій, Н. В. Стороженко, проф. М. Ф. Владимірскій-Будановъ, проф. С. Т. Голубевъ, И. М. Каманинъ; въ 1890-хъ—профессора М. Н. Ясинскій и М. С. Грушевскій.

Независимо отъ того, въ 1870 г. на Ком. древ. актовъ возложено было весьма важное дѣло, а именно все дѣлопроизводство по сбору пожертвованій на сооруженіе памятника гетм. Богдану Хмельницкому и по его возведенію, открытіе котораго и состоялось, при участіи Коммиссіи, 11 іюля 1888 г.

По мѣрѣ расширенія издательской дѣятельности, Коммиссія не переставала заботиться о собираніи и приведеніи въ извѣстность новыхъ матеріаловъ, подлежащихъ ея разработкѣ. Весьма естественно, что со времени учрежденія Кіевского Центрального Архива, неисчерпаемые матеріалы котораго сдѣлались основнымъ источникомъ для ея изданій, эти заботы велись съ меньшею энергіею, чѣмъ въ предыдущій періодъ; но тѣмъ не менѣе онѣ никогда не прекращались. Изъ множества дѣйствій Коммиссіи, направленныхъ къ этой цѣли, упомянемъ прежде всего о ея стараніяхъ завязать сношенія съ Львовскими архивами, въ Галиціи. Свѣдѣнія о богатствѣ этихъ архивовъ доходили до Коммиссіи еще въ первые годы ея дѣятельности, и въ видахъ пользованія ими еще въ 1844 году былъ избранъ въ число ея членовъ извѣстный въ то время галицкій ученый Д. Зубрицкій, доставившій нѣсколько документовъ по исторіи Львовскаго православнаго братства. Узнавъ затѣмъ, что хранившіяся раньше въ Львовѣ актывыя книги бывшаго Люблинскаго трибунала, относящіяся къ южнорусскимъ воеводствамъ, были истребованы въ 1848 году русскимъ правительствомъ и переданы въ Варшавскій Главный Архивъ, Коммиссія возбудила черезъ Кіевского генераль-губернатора ходатайство о передачѣ означенныхъ книгъ въ Кіевъ, такъ какъ, по силѣ Высочайше утвержденного положенія о центральныхъ архивахъ, всѣ актывыя книги, относящіяся до Кіевской, Подольской и Волынской губерній, должны храниться въ Кіев-

скомъ Центральномъ Архивѣ, и поему подлежатъ разбору Комиссiи. Къ сожалѣнiю, ходатайство это не увѣнчалось успѣхомъ, и всѣ трибунальскiя книги, въ томъ числѣ и относящiяся къ исторiи Юго-западнаго края, въ послѣдствiи были переданы въ Виленскiй Центральнiй Архивъ. Что же касается матеріаловъ собственно Львовскихъ архивовъ, то давнее желанiе Комиссiи воспользоваться ими для своихъ изданiй исполнилось лишь въ последнее время: изданный ею въ 1888 году „Сборникъ Южнорусскихъ лѣтописей“ почти весь состоитъ изъ матеріаловъ, извлеченныхъ проф. В. Б. Антоновичемъ, въ бытность его въ Галиціи, изъ Института Оссолинскихъ и Львовскаго магистратскаго архива; а въ 1903—1904 г.г. Комиссiя выпустила въ свѣтъ три капитальныхъ тома актовъ по исторiи православной церкви въ Галиціи и Львовскаго ставропигiального братства, цѣликомъ извлеченныхъ ихъ редакторомъ А. С. Крыловскимъ изъ Львовскихъ же архивовъ. Не прекращала Комиссiя розысковъ новыхъ матеріаловъ и въ предѣлахъ Юго-западнаго края: такъ въ 1880—1890-хъ годахъ неоднократно былъ командированъ его дѣлопроизводитель О. И. Левицкiй въ разныя мѣста Волынской и Подольской губернiй для осмотра церковныхъ, монастырскихъ и частныхъ библіотекъ и архивовъ въ видахъ приведенiя въ извѣстность хранящихся въ нихъ историческихъ матеріаловъ, при чемъ ему нерѣдко удавалось отыскивать болѣе или менѣе важныя рукописи и документы. Бывали командировки и въ другія, болѣе отдаленныя мѣста; такъ въ 1885 г. былъ командированъ въ Москву и Петербургъ сотрудникъ Комиссiи И. М. Каманинъ для разысканiй въ тамошнихъ архивахъ матеріаловъ, относящихся къ эпохѣ Богдана Хмельницкаго, каковыя и вошли въ составъ изданнаго подъ его редакціей 4-го тома III части „Архива Юго-зап. Россiи“. Въ 1897 г. сотрудникъ Комиссiи Н. В. Молчановскiй былъ ею командированъ въ Стокгольмъ для разысканiй въ Шведскомъ Государств. Архивѣ актовъ по исторiи Малороссiи; извлеченные имъ оттуда матеріалы были изданы въ 6-мъ томѣ III части „Архива Юго-зап. Россiи“. Наконецъ, всѣ послѣдующiя изданiя Комиссiи, редактированныя проф. М. Ф. Владимiрскимъ-Будановымъ, С. Т. Голубевымъ, М. С. Гру-

шевскимъ, М. В. Довнаръ-Запольскимъ, въ значительной долѣ за-ключаютъ въ себѣ матеріалы, добытые въ Метрикѣ Литовской и Коронной, въ Варшавскомъ Главномъ архивѣ, въ архивѣ Варшавской казенной палаты и въ другихъ иногородныхъ и иноземныхъ архивахъ. Изданные Коммиссіей два выпуска „Матеріаловъ по исторіи русской картографіи“ точно такъ же представляютъ точныя копіи древнихъ картъ, разысканныхъ В. А. Кордтомъ въ Дрезденской, Лейпцигской и др. заграничныхъ библіотекахъ.

Точно такъ же Коммиссія не отказалась совершенно и отъ археологическихъ разысканій, вмѣненныхъ ей въ обязанность Высочайшимъ повелѣніемъ 23 мая 1845 года. Правда, со времени произведенныхъ въ 1862 году раскопокъ такъ называемыхъ Батыевыхъ могилъ, близъ Кіева, она не предпринимала болѣе разысканій, направленныхъ къ открытію памятниковъ первобытной древности, въ виду того, что подобныя дорого стоящія предпріятія оказались не по ея средствамъ и что ими занимаются возникшія въ позднѣйшее время специально-археологическія ученые общества и учрежденія, въ трудахъ которыхъ издавна принимали постоянное участіе одинъ изъ главныхъ ея дѣятелей проф. В. Б. Антоновичъ и нѣкоторые изъ ея членовъ; но изслѣдованія собственно историческихъ памятниковъ попрежнему производятся Коммиссіей по мѣрѣ того, какъ представляются къ тому случаи и поскольку дозволяютъ это матеріальныя ея средства. Такъ, въ 1877 г., по ея порученію, проф. Антоновичъ производилъ разысканія въ с. Бѣлгородѣ, Кіевского уѣзда, съ цѣлью изслѣдованія фундаментовъ древняго храма; отчетъ объ этой раскопкѣ былъ напечатанъ въ 1-й книгѣ „Чтеній въ Историч. Обществѣ Нестора Лѣтописца“. А въ 1886 г. на средства Коммиссіи были произведены обширныя археологическія изысканія въ древнемъ Мстиславовомъ храмѣ, въ г. Владимірѣ-Волинскомъ, особой коммиссіей, въ составъ которой входили проф. А. В. Праховъ и члены Кіевской коммиссіи В. Б. Антоновичъ и О. И. Левицкій; результаты этихъ изысканій подробно изложены въ составленной г. Левицкимъ монографіи: „Историческое описаніе Владимиро-Волинскаго Успенскаго храма“, изданной въ 1892 году. Наконецъ, производившіяся въ послѣдніе

два года Императорской Археологической Коммиссіей раскопки въ Кіевѣ на погостахъ Десятинной Церкви и Софійскаго Собора совершались также при участіи члена Кіевской Коммиссіи проф. В. З. Завитневича и отчасти на субсидіи изъ ея скуднаго бюджета.

Въ маѣ 1889 года скончался М. В. Юзефовичъ. По докладу министра внутр. дѣлъ, 13-го іюля того же года послѣдовало Высочайшее повелѣніе о назначеніи предсѣдателемъ Коммиссіи попечителя кіевскаго учебнаго округа, почетнаго члена Академіи Наукъ, В. В. Вельяминова-Зернова. Въ теченіе четырнадцатилѣтняго управленія имъ дѣлами Коммиссіи ея дѣятельность продолжалась въ прежнемъ направленіи и характерѣ. Такъ же дѣйствуетъ она и при нынѣшнемъ ея предсѣдателѣ, заслуженномъ профессорѣ В. С. Иконниковѣ, смѣнившемъ Вельяминова-Зернова послѣ его кончины, въ январѣ 1904 года.

Въ 1900-хъ годахъ въ трудахъ Коммиссіи, кромѣ названныхъ членовъ, принимали участіе: проф. М. В. Довнаръ-Запольскій, А. С. Крыловскій, В. И. Щербина, Н. В. Молчановскій, В. А. Кордтъ, А. В. Стороженко.

Въ ноябрѣ 1893 года Коммиссія торжественно праздновала свой полувѣковой юбилей. По этому поводу Императорская Академія Наукъ во главѣ съ ея Августѣйшимъ Президентомъ, русскіе Университеты и Духовныя Академіи, многочисленныя ученныя общества и учрежденія и многіе ревнители исторической науки горячо привѣтствовали Коммиссію, въ высшей степени лестно оцѣнивая ея полувѣковую научную дѣятельность *).

Съ того времени Коммиссія, ободренная столь лестнымъ вниманіемъ къ ея трудамъ со стороны всего ученаго русскаго міра, не только не ослабила, но еще усугубила свою дѣятельность, насколько позволяютъ ей это финансовыя ея средства. Она привлекла въ ряды своихъ членовъ и сотрудниковъ лучшія ученныя силы г. Кіева, возобновила прерванныя ею раньше, за недостат-

*) Подробный очеркъ дѣятельности Коммиссіи въ теченіе перваго 50-лѣтія и торжественное празднованіе онаго см. въ перечнѣ ея изданій (въ приложеніи къ настоящему очерку), отд. VII, №№ 6 и 7.

комъ средствъ, археологическія изслѣдованія и предприняла въ послѣднее время изданіе „Сборника“, чтобы имѣть возможность помѣщать на его страницахъ документы и изслѣдованія, относящіеся къ задачамъ комиссіи, но не подлежащіе изданію въ „Архивъ Юго-зап. Россіи“, а также и свѣдѣнія о дѣятельности Комиссіи. Богатство матеріаловъ, находящихся въ распоряженіи Комиссіи, неистоцимо. Кромѣ основного неисчерпаемаго ея источника — Кіевскаго Центрального Архива, Комиссія въ послѣднее время все шире привлекаетъ къ своему разбору и историческіе матеріалы изъ столичныхъ архивовъ и изъ иностранныхъ книгохранилищъ. Равнымъ образомъ и рядъ историческихъ вопросовъ, подлежащихъ ея разсмотрѣнію, далеко еще не истощенъ предшествующими ея трудами; напротивъ, горизонты дѣятельности Комиссіи постепенно расширяются и требовали бы только новыхъ усиленныхъ средствъ для ея изданій и ученыхъ изслѣдованій. Ибо если, при нынѣшнихъ болѣе чѣмъ скромныхъ ея средствахъ, Комиссія систематически ведетъ свои изданія и въ то же время производитъ археологическія раскопки, то успѣваетъ дѣлать это только потому, что послѣднія обычно производятся ея членами безъ всякаго вознагражденія, а за редакторскіе труды она платитъ своимъ членамъ и сотрудникамъ такой незначительный гонораръ (25 рублей за печатный листъ), какой въ другихъ изданіяхъ давно отошелъ въ область преданія. Ясно, что успѣшная дѣятельность Комиссіи обусловливается тѣмъ, что ея члены и сотрудники одушевлены главнымъ образомъ сочувствіемъ тѣмъ высокимъ задачамъ, какія положены въ основу дѣятельности Комиссіи.

Систематическій перечень изданій

КОММИССИИ ДЛѢ РАЗБОРА ДРЕВНИХЪ АКТОВЪ

(съ 1845 по 1910 гг.).

I. Памятники, изданные временною Коммиссіею для разбора древнихъ актовъ, Высочайше учрежденною при кievскомъ военномъ, подольскомъ и волынскомъ генералъ-губернаторъ:

1. *Томъ первый*, изданіе 1-е 1845 г., изданіе 2-е 1848 г. Состоитъ изъ трехъ отдѣловъ: 1) памятники Луцкаго Крестовоздвиженскаго братства (1617—1713 гг.), редактированные М. А. Максимовичемъ; 2) акты о правахъ и обязанностяхъ владѣльцевъ поземельной собственности въ отношеніи къ крестьянамъ (1490—1596 гг.), и 3) матеріалы для исторіи Малороссіи (1648—1649 гг.). Оба послѣдніе отдѣлы редактированы Н. Д. Иванишевымъ. Къ тому приложено 8 таблицъ рисунковъ и палеографическихъ снимковъ, а въ 1-мъ изданіи сверхъ того напечатаны подъ текстомъ изображенія мѣстныхъ памятниковъ древности. Страницъ 990.

2. *Томъ второй*, изд. 1846 г. Состоитъ изъ трехъ отдѣловъ: 1) памятники Кіевскаго Богоявленскаго братства (1615—1787 гг.), редактированные В. П. Чеховичемъ; 2) уставъ о волокахъ, данный королемъ Сигизмундомъ-Августомъ въ 1557 г. и заключающій въ себѣ постановленіе о земляхъ и крестьянахъ королевскихъ, и 3) продолженіе матеріаловъ для исторіи Малороссіи (1650—1651 гг.); редакція двухъ послѣднихъ отдѣловъ принадлежитъ Н. Д. Иванишеву. Въ концѣ тома приложено 6 таблицъ палеографическихъ снимковъ. Страницъ 776.

3. *Томъ третій*, изд. 1852 г. Состоитъ изъ трехъ отдѣловъ: 1) акты Львовскаго братства (1586—1637 гг.), подъ редакціей В. П. Чеховича; 2) акты объ устройствѣ помѣщичьихъ имѣній Юго-западной Россіи въ XVI в. (1566—1598 гг.), подъ редакціей Н. Д. Иванишева, и 3) продолженіе матеріаловъ для исторіи Ма-

лороссіи (1652—1660 гг.), подъ редакціей его же. Въ прибавленіи напечатана, во французскомъ и польскомъ переводахъ, грамота турецкаго султана Мохаммеда IV Богдапу Хмельницкому (1650 г.), а въ концѣ тома приложенъ точный палеографическій снимокъ турецкаго оригинала этой грамоты, литографированный въ Вѣнѣ подъ наблюденіемъ почетнаго члена Комиссіи, извѣстнаго ориенталиста Гаммера-Пургстала. Стран. 754.

4. *Томъ четвертый*, изд. 1859 года. Состоитъ изъ трехъ отдѣловъ: 1) матеріалы для исторіи православныхъ братствъ въ Юго-западной Россіи и православныхъ монастырей на Волыни, подъ редакціей В. П. Чеховича; 2) описаніе волынскихъ замковъ 1545 г., подъ его же редакціей, и 3) окончаніе матеріаловъ для исторіи Малороссіи (1660—1664 гг.), подъ редакціей А. И. Селина. Въ концѣ приложены указатели (личный, географическій и предметный) ко всѣмъ четыремъ томамъ „Памятниковъ“, составленные И. О. Самчевскимъ. Стран. 968.

Памятники, изданные Коммиссіею для разбора древнихъ актовъ. Изданіе второе, съ дополненіями, 1898 года, подъ ред. О. И. Левицкаго:

Книга 1-я, заключающая въ себѣ I и II томы прежняго изданія. Стр. 622 и двѣ гравюры.

Книга 2-я, заключающая III-й томъ прежняго изданія, съ приложеніемъ личнаго и географическаго указателей къ обѣимъ книгамъ. Стран. 618.

II. Древности, изданныя временной Коммиссіей для разбора древнихъ актовъ. *Antiquités, publiés par la Commission provisoire d'archéologie.* Изд. 1846 г., три тетради in folio, съ 11-ю хромо-литографированными таблицами и текстомъ на русскомъ и французскомъ языкахъ. Въ первыхъ 9-ти таблицахъ изображены курганъ Перепетовка и вещи, въ немъ найденныя, таблица 10-я изображаетъ древніе предметы, открытые въ курганахъ с. Успенскаго, московской губ., а послѣдняя—древніе предметы, найденные въ Кіевѣ. Редакція изданія и составленіе текста принадлежитъ Н. Д. Иванішеву, а рисунки сдѣланы сотрудниками Коммиссіи Сенчилой-Стефановскимъ и Т. Г. Шевченкомъ.

III. Малороссійскія лѣтописи.

1. *Лѣтопись событій въ югозападной Россіи въ XVII ст.*, составленная въ 1720 г. бывшимъ канцеляристомъ малороссійской генеральной канцеляріи *Самоиломъ Величкомъ*:

Томъ первый, изд. 1848 г., подъ редакціей Н. А. Ригельмана. Стр. 533.

Томъ второй, изд. 1851 г., подъ его же ред. Стран. 645.

Томъ третій, изд. 1855 г., подъ редакціей И. О. Самчевскаго. Стран. 584.

Томъ четвертый, заключающій отдѣльныя статьи, которыя дополняютъ содержаніе первыхъ трехъ томовъ, съ приложеніемъ, указателей ко всѣмъ четыремъ томамъ; изд. 1864 г., подъ редакціей В. Б. Антоновича и И. О. Самчевскаго. Стран. 423.

2. *Лѣтопись гадячскаго полковника Григорія Грабянки*, съ приложеніемъ отрывковъ изъ лѣтописнаго сборника, писаннаго въ 1699 году іеромонахомъ Леонтіемъ Боболнскимъ, и реестра черниговскимъ князьямъ, погребеннымъ въ Черниговѣ, составленнаго въ 1792 г. протопопомъ Іоанномъ Левицкимъ. Изд. 1853 г., подъ редакціей И. О. Самчевскаго. Стран. 420.

3. *Лѣтопись Самовидца* по новооткрытымъ спискамъ, съ приложеніемъ трехъ малороссійскихъ хроникъ: Хмельницкой, „Краткаго описанія Малороссіи“ и „Собранія историческаго“, составленнаго въ 1770 г. прилуцкимъ полковымъ обознымъ Стеф. Лукомскимъ. Изд. въ 1878 г., подъ редакціей О. И. Левицкаго, которому принадлежитъ помѣщенное въ видѣ предисловія изслѣдованіе о лѣтописи Самовидца. Стран. 568.

4. *Сборникъ лѣтописей*, относящихся къ исторіи Южной и Западной Руси, изд. въ 1888 г., подъ редакціей В. Б. Антоновича. Стр. 386.

Къ отдѣлу лѣтописныхъ изданій можетъ быть отнесенъ и

5. *Сборникъ матеріаловъ* для исторической топографіи Кіева и его окрестностей, изд. 1874 г. Онъ заключаетъ въ себѣ три отдѣла: 1) извѣстія лѣтописныя, 2) извѣстія очевидцевъ, современниковъ и иностранныхъ писателей и 3) извѣстія грамотъ и документовъ. Редакція 1-го и 3-го отдѣла принадлежитъ В. Б. Антоно-

вичу, а редакція 1-го отдѣла—профессору кievской духовной академіи Ф. А. Терновскому. Стр. 415.

IV. Жизнь князя Андрея Михайловича Курбскаго въ Литвѣ и на Волини. Два тома актовъ, in 4^e, изд. въ 1849 г., подъ редакціей Н. Д. Иванишева, которому принадлежит и предисловіе, заключающее въ себѣ подробное изложеніе жизни и дѣятельности князя Курбскаго и его сподвижниковъ въ Литвѣ и на Волини. Ко 2-му тому приложены: предисловіе князя А. Курбскаго на книгу Словесъ Златоустовыхъ, глаголемую Новый Маргаритъ, свѣдѣнія о Ковельской волости, принадлежавшей князю Курбскому, указатели, видъ и планъ церкви, въ которой погребенъ князь Курбскій, и палеографическіе снимки. Стран. 402+376.

V. Архивъ Югозападной Россіи:

1. *Часть первая, томъ 1-й.* Акты, относящіеся къ исторіи православной церкви Югозападной Россіи (1481—1596 гг.), изд. 1859 г., подъ редакціей Н. Д. Иванишева; имъ же составлено предисловіе къ актамъ, заключающее изслѣдованіе объ уніи. Стран. 641.

2—3. *Часть первая, томы 2-й и 3-й.* Матеріалы для исторіи православія въ западной Украинѣ въ XVIII ст. Изд. 1864 г., подъ редакціей Ѳ. Г. Лебединцева; ему же принадлежит предпосланная актамъ монографія объ архимандритѣ Мелхиседекѣ Значко-Яворскомъ (1759—1771 гг.). Стр. 897+907.

4. *Часть первая, т. 4-й.* Акты объ уніи и состояніи православной церкви въ Югозападной Россіи во 2-й половинѣ XVII-го и въ XVIII ст. (1648—1798 гг.). Изд. 1871 г., подъ редакціей В. Б. Антоновича. Въ составленномъ имъ же предисловіи подробно изложено содержаніе актовъ. Стр. 846.

5. *Часть первая, томъ 5-й.* Акты, относящіеся къ дѣлу о подчиненіи Кievской митрополіи Московскому патріархату (1620—1694 гг.). Акты эти раздѣляются на три отдѣла: 1) Матеріалы для исторіи отношеній къ южно-русской церкви восточныхъ патріарховъ (1620—1678 гг.); 2) документы по дѣлу о подчиненіи Кievской митрополіи Московскому патріархату (1683—1688 гг.), и

3) матеріали для історіи участія московскихъ патріарховъ въ дѣлахъ южнорусской церкви послѣ подчиненія имъ Кіевской митрополіи (1688—1695 гг.). Изд. 1872 г., подъ редакціей С. А. Терновскаго. Актамъ предпослано составленное имъ историческое изслѣдованіе о подчиненіи Кіевской митрополіи Московскому патріархату. Стран. 671.

6. *Часть первая, томъ 6-й.* Акты о церковно-религіозныхъ отношеніяхъ въ Югозападной Руси (1372—1648 гг.). Изданіе 1883 г., подъ редакціей О. И. Левицкаго. Вступительная статья, составленная на основаніи этихъ актовъ, распадается на двѣ части: въ первой изображено внутреннее состояніе западно-русской церкви въ концѣ XVI ст., какъ причина, болѣе всего содѣйствовавшая введенію уніи, а во второй—изложена історія распространенія въ Югозападной Руси сочиніанской секты, ея успѣховъ и послѣдней судьбы. Стран. 1120.

7. *Часть первая, томъ 7-й.* Памятники литературной полемики православныхъ южноруссовъ съ латино-уніатами (XVI—XVII ст.); изд. 1887 г., подъ редакціей С. Т. Голубева. Стр. 818.

8. *Часть первая, томъ 9-й.* *Ливосъ*, полемическое сочиненіе, вышедшее изъ Кіевопечерской типографіи въ 1844 году, съ возраженіями и замѣчаніями Кассіана Саковича; редакція этого памятника и вступительное изслѣдованіе о немъ принадлежитъ С. Т. Голубеву. Изд. 1893 г. Стран. 594.

9. *Часть первая томъ 10-й.* Акты, относящіеся къ історіи православной церкви въ Галиціи (1423—1714 гг.) и извлеченные изъ львовскихъ архивовъ: магистратскаго, бернардинскаго, ставропигіального и др. Изд. 1904 года, подъ редакціей А. С. Крыловскаго. Стр. 995.

10. *Часть первая, томъ 11-й.* Акты, относящіеся къ історіи Львовскаго Ставропигіального братства (1599—1702 гг.). Изд. 1904 г. Стран. 930.

11. *Часть первая, томъ 12-й.* Акты, относящіеся къ історіи того же Львовскаго братства (1586—1881 гг.). Изд. 1904 г. Редакція обоихъ послѣднихъ томовъ и составленіе указателей къ нимъ, а

также изслѣдованіе по исторіи Львовскаго братства, принадлежитъ А. С. Крыловскому. Стран. 871.

12. *Часть вторая, томъ 1-й.* Постановленія дворянскихъ провинціальныхъ сеймовъ въ Югозападной Россіи (1569—1654 гг.). Изд. 1861 года. Редакція и вступительная статья принадлежитъ Н. Д. Иванишеву. Стран. 414.

13. *Часть вторая, томъ 2-й.* Акты для исторіи провинціальныхъ сеймиковъ Югозападнаго края во второй половинѣ XVII в. (1654—1697 гг.). Изд. 1888 г., подъ редакціею Н. В. Стороженка. Актамъ предпослана вступительная статья, въ которой разсмотрѣны отношенія западно-русскихъ дворянъ 2-й половины XVII в. къ вопросамъ религіознымъ и сословнымъ. Стран. 719.

14. *Часть вторая, томъ 3-й.* Постановленія провинціальныхъ сеймиковъ Югозап. Руси въ 1698—1726 гг. Изд. 1910 г., подъ редакціей И. М. Каманина. Стр. 938.

15. *Часть третья, томъ 1-й.* Акты о козакахъ (1500—1648 гг.). Изд. 1863 г., подъ редакціей В. Б. Антоновича. Имъ же составлена вступительная статья къ актамъ, въ которой разсмотрѣнъ вопросъ о происхожденіи козачества и изложена исторія малороссійскихъ козаковъ до временъ Богдана Хмельницкаго. Стран. 553.

16. *Часть третья, томъ 2-й.* Акты о козакахъ (1679—1716 гг.). Изд. 1868 года, подъ редакціей В. Б. Антоновича. Ему же принадлежитъ предпосланная актамъ обширная монографія подъ заглавіемъ: „Послѣднія времена козачества на правой сторонѣ Днѣпра“. Стран. 1052.

17. *Часть третья, томъ 3-й.* Акты о гайдамакахъ (1700—1768 гг.). Изд. 1873 г., подъ редакціей В. Б. Антоновича. Актамъ предпослано вступительное изслѣдованіе, въ которомъ подробно изложена исторія и причины первыхъ гайдамацкихъ движеній, предшествовавшихъ катастрофѣ 1768 года. Стран. 1025.

18. *Часть третья, томъ 5-й.* Акты о мнимомъ крестьянскомъ возстаніи въ Югозап. краѣ въ 1789 г. Изд. 1902 г., подъ редакціей В. Б. Антоновича. Стр. 974.

19. *Часть третья, томъ 6-й.* Акты Шведскаго Государственнаго Архива, относящіеся къ исторіи Малороссіи (1649—

1660 г.г.). Изд. 1908 г., подъ редакціей Н. В. Молчановскаго. Стр. 482.

20. **Часть четвертая**, томъ 1-й. Акты о происхожденіи шляхетскихъ родовъ въ Югозападной Россіи (1442—1760 гг.). Изд. 1867 г., подъ редакціей В. Б. Антоновича. Актамъ предпосланы: 1) перечень шляхетскихъ родовъ съ указаніемъ времени перехода ихъ членовъ въ латинство и въ урѣю или упоминанія о нихъ въ первый разъ, какъ о католикахъ, и въ послѣдній—какъ о православныхъ; и 2) историческое изслѣдованіе г. Антоновича объ околечной шляхтѣ. Стран. 575.

21. **Часть пятая**, томъ 1-й. Акты, относящіяся къ исторіи городовъ и мѣстечекъ въ Юго-западной Россіи (1432—1798 гг.). Изд. 1869 г. подъ редакціей В. Б. Антоновича, съ его же объяснительной статьей. Стр. 740.

22—23. **Часть пятая, томъ 2-й.** (въ двухъ книгахъ). Переписи еврейскаго населенія въ Югозападномъ краѣ въ 1765—1791 гг., изд. 1890 г., подъ редакціей И. М. Каманина. Актамъ предпослана вступительная статья: Статистическія данныя о евреяхъ въ Югозападномъ краѣ во второй половинѣ XVIII-аго вѣка. Стран. 622+667.

24—25. **Часть шестая**, томъ 1-й (съ *Приложеніемъ* въ видѣ особаго тома). Акты объ экономическихъ и юридическихъ отношеніяхъ крестьянъ въ Югозападной Россіи въ XVI—XVIII ст. (1498—1795 гг.); изд. 1876 г. Акты первой книги и начальные листы „Приложенія“ редактированы К. Е. Козловскимъ, умершимъ въ 1873 г. до окончанія печатанія изданія; редакция же остальной части „Приложенія“, а равно составленіе обширной вступительной статьи и указателей къ обѣимъ книгамъ, принадлежитъ И. П. Новицкому. Стр. 775+793.

26. **Часть шестая, томъ 2-й.** Акты о крестьянахъ въ XVIII ст. (1700—1799 гг.), изд. 1870 г. подъ редакціей В. Б. Антоновича, которому принадлежитъ и вступительное изслѣдованіе, предпосланное актамъ. Стр. 819.

27. **Часть седьмая**, томъ 1. Акты о заселеніи Югозападной Россіи (1386—1700 гг.); изд. 1886 г., подъ редакціей В. Б. Ан-

тоновича, но вступительное изслѣдованіе подъ заглавіемъ: „Населеніе Югозападной Россіи отъ половины XIII до половины XIV вѣка“ составлено М. Ф. Владимірскимъ-Будановымъ. Стр. 744.

28. *Часть седьмая, томъ 2-й.* Акты о заселеніи Югозападной Россіи (1471—1668 гг.), которымъ предпослано историческое изслѣдованіе: „Населеніе Югозападной Россіи отъ второй половины XV в. до Люблинской уніи (1569 г.)“; изд. 1890 г. подъ редакціей М. Ф. Владимірскаго-Буданова. Стр. 859.

29. *Часть седьмая, томъ 3-й,* состоитъ изъ двухъ частей: а) Акты о заселеніи Южной Россіи XVI—XVII вв., редактированные М. Ф. Владимірскимъ-Будановымъ, съ его же вступительнымъ изслѣдованіемъ, и б) Люстраціи украинскихъ староствъ XVIII ст., редактированныя В. И. Щербиной, съ приложеніемъ указателей къ настоящему тому, а равно и къ 1-му тому седьмой части „Архива Югозап. Россіи“. Изд. 1905 года. Стран. 1208.

30. *Часть восьмая, томъ 1-й.* Матеріалы для исторіи мѣстнаго управленія въ связи съ исторіею сословной организаціи. Акты Барскаго староства XV—XVI ст., подъ редакціей и со вступительнымъ изслѣдованіемъ М. С. Грушевскаго. Изд. 1893 г. Стр. 502.

31. *Часть восьмая, томъ 2-й.* Тѣ же матеріалы и Акты Барскаго староства XVII—XVIII ст. подъ редакціей и со вступительнымъ изслѣдованіемъ того же М. С. Грушевскаго. Изд. 1894 г. Стр. 772.

32. *Часть восьмая томъ 3-й.* Акты о брачномъ правѣ и семейномъ бытѣ въ Югозап. Руси въ XVI—XVII в.в., подъ редакціей и со вступительнымъ изслѣдованіемъ О. И. Левицкаго. Изд. 1909 г. Стр. 858.

33. *Часть восьмая, томъ 4-й.* Акты о землевладѣніи въ Югозап. Россіи XV—XVIII вв., редактированныя М. Ф. Владимірскимъ-Будановымъ съ его же вступительнымъ изслѣдованіемъ: „Церковныя имущества въ Югозап. Россіи XVI вѣка“. Изд. 1907 года. Стр. 772.

34. *Часть восьмая томъ 5-й.* Акты объ Украинской администраціи XVI—XVII в.в., подъ редакціей и со вступительнымъ из-

слѣдованіемъ М. В. Довнаръ-Запольскаго: „Украинскія староства въ первой половинѣ XVI в.“. Изд. 1907 г. Стр. 717.

VI. Указатели къ изданіямъ Коммисіи (съ 1845 по 1877 г.):

1. Томъ I. Имена личныя; составилъ И. П. Новицкій, изд. 1878 г. Стр. 862.

2. Томъ II. Имена географическія (матеріалы для исторической географіи Южной и Западной Россіи); составилъ И. П. Новицкій, изд. 1883 г. Стр. 980.

VII. Брошюры историко-полемическаго и справочнаго содержанія:

1. *Отвѣтъ Кіевской Коммисіи для разбора древнихъ актовъ на обвиненія нѣкоторыхъ газетъ и журналовъ по поводу выхода въ свѣтъ 1-го тома 2-й части „Архива Югозападной Россіи“, изд. 1861 года. Стр. 50.*

2. Тотъ же *Отвѣтъ*—на польскомъ языкѣ съ приложеніемъ предисловія къ 1-му тому 2-й части „Архива“ и отрывковъ помѣщенныхъ въ немъ документовъ; изд. 1861 г. Стр. 151.

3. *О древнихъ сельскихъ общинахъ въ Югозападной Россіи, съ приложеніемъ 6 ти актовъ 1564—1622 гг. Составилъ Н. Д. Иванишевъ; изд. 1863 г. Стр. 76.*

4. *О началъ христіанства въ Польшу*, историч. изслѣдованіе преосвящ. Иннокентія Борисова; изд. 1886 г. Стр. 78.

5. То же изслѣдованіе—въ польскомъ переводѣ, изд. 1886 г. Стр. 78.

6. *Пятидесятилѣтіе Кіевской Коммисіи для разбора древнихъ актовъ. (1843—1893). Историческая записка о ея дѣятельности. Составилъ дѣлопроизводитель О. И. Левицкій. Изд. 1893 г. стр. 140.*

7. *Торжественное публичное собраніе Кіевской Коммисіи для разбора древнихъ актовъ въ день пятидесятилѣтняго ея юбилея, 19 ноября, 1893 года. Изд. 1893 г. стр. 36.*

VIII. Планы и карты.

1. *Планъ г. Кіева 1695 г.*; изд. подъ наблюденіемъ П. Г. Лебединцева въ 1893 г. Стр. 2, таблицъ 3.

2. *Матеріалы по исторіи русской картографіи*, выпускъ 1-й. Карты всей Россіи и южныхъ ея областей до половины XVII вѣка. Изд. 1899 года, in folio, подъ редакціей В. А. Кордта. Стран. 15 и 32 таблицы снимковъ древнихъ картъ.

3. *Матеріалы по исторіи русской картографіи*, выпускъ 2-й. Карты всей Россіи и западныхъ ея областей до конца XVII в. Изданіе in folio, 1910 г., подъ редакціей того же г. Кордта. Стр. 31 и 45 таблицъ снимковъ древнихъ картъ.

IX. Палеографическій Изборникъ. Матеріалы по исторіи южно-русскаго письма въ XV—XVIII вв. Изд. 1899 г. подъ редакціей И. М. Каманина. Стр. 46 и 81 №№ снимковъ съ древнихъ рукописей.

Сверхъ перечисленныхъ трудовъ Коммисіи, въ настоящее время находятся въ печати слѣдующія ея изданія:

Архивъ Югозападной Россіи:

1. *Часть первая, томъ 8-й.* Памятники литературной полемики православныхъ южноруссовъ съ протестантами и латино-уніатами въ XVI—XVII вв., подъ редакціей С. Т. Голубева.

2. *Часть вторая, томъ 4-й.* Акты для исторіи провинціальныхъ сеймиковъ въ Югозападной Руси XVIII в., подъ редакціей И. М. Каманина.

3. *Часть третья, томъ 4-й.* Акты, касающіеся участія южнорусскаго населенія въ войнахъ Богдана Хмельницкаго въ 1648—1654 гг., подъ редакціей И. М. Каманина.

4. *Часть восьмая, томъ 6-й.* Акты, относящіеся къ исторіи землевладѣнія въ Югозап. Россіи (о заставномъ владѣніи), подъ редакціей М. Ф. Владимірскаго-Буданова.

5—6. *Часть восьмая, томы 7 и 8-й.* Акты о копныхъ и доминиальныхъ судахъ въ Югозап. Руси въ XVI—XVIII вв., подъ редакціей М. Н. Ясинскаго.

7. *Часть восьмая, томъ 9-й.* Акты о населеніи Волинскаго воеводства въ XVI—XVIII вв., подъ ред. М. В. Довнаръ-Запольскаго.

8. *Хроника Θεодосія Сафоновича* и Синописисъ Иннокентія Гизеля, подъ редакціей С. Т. Голубева.

9. *Львовская Лѣтопись и Лѣтопись Іоакима Ермича*, подъ ред. О. И. Левицкаго.

Намѣчены къ изданію въ ближайшее время:

1. Матеріалы по исторіи Южной Россіи, собранные П. А. Кулишомъ (томъ II-й).

2. Матеріалы о „Мазепинцахъ“, собранные въ иностранныхъ архивахъ проф. В. Н. Александренкомъ.

3. Сборникъ историческихъ матеріаловъ и изслѣдованій, изд. Коммиссіей, т. II-й.

4. Лѣтопись Самоила Величка, 2-е изд., по новымъ спискамъ, подъ редакціей О. И. Левицкаго.

5. Матеріалы по исторіи русской картографіи, вып. 3-й, подъ редакціей В. А. Кордта.

При Коммиссіи имѣется собственный *архивъ*, въ которомъ числится 325 отдѣльныхъ документовъ и 135 книгъ (подробную опись послѣдняго, нынѣ составляемую, предполагается помѣстить на страницахъ „Сборника“, издаваемого Коммиссіей) и *библіотека*, въ которой числится 484 названій книгъ, пріобрѣтенныхъ частью путемъ обмѣна, а отчасти на средства Коммиссіи, для занятій и справокъ ея членовъ. Нынѣ составленъ систематическій подвижной каталогъ этой бібліотеки.

I.

Нынѣшній составъ Коммисіи для разбора древнихъ актовъ.

Предсѣдатель заслуженный ординарный профессоръ Университета св. Владимира Владимиръ Степановичъ Иконниковъ (съ 12 февраля 1904 г.)

Главный Редакторъ заслуженный ординарный профессоръ Университета св. Владимира Михайлъ Флегонтовичъ Владимірскій-Будановъ (съ 1882 г.).

Дѣлопроизводитель статскій совѣтникъ Орестъ Ивановичъ Левицкій (съ 1874 г.).

Почетные члены:

Графиня Прасковья Сергѣевна Уварова (съ 1910 г.).

Дѣйствительные члены:

С. А. Терновскій, профессоръ Казанской Духовной Академіи (съ 1872 г.).

А. И. Юсичъ, генераль-лейтенантъ (съ 1885 г.).

С. Т. Голубевъ, профессоръ Духовной Академіи (съ 1900 г.).

Н. И. Петровъ, профессоръ Духовной Академіи (съ 1905 г.).

В. З. Завитневичъ, профессоръ Духовной Академіи (съ 1908 г.).

М. В. Довнаръ-Запольскій, профессоръ Университета Св. Владимира (съ 1908 года).

М. Н. Ясинскій, профессоръ Университета Св. Владимира (съ 1908 года).

И. М. Каманинъ, завѣдующій Кіевскимъ Центральнымъ Архивомъ. (съ 1910 года).

А. В. Стороженко, товарищъ предсѣдателя Историч. Общества Нестора Лѣтописца (съ 1910 года).

Члены-сотрудники:

Н. В. Стороженко, директоръ Кіевской 1-й гимназіи (съ 1893 года).

В. И. Щербина, статскій совѣтникъ (съ 1908 года).

А. С. Крыловскій, бібліотекаръ Кіевской Духовной Академіи (съ 1908 года).

II.

Прежній составъ Комиссіи для разбора древнихъ актовъ.

Предсѣдатели:

Н. Э. Писаревъ (1843—1848 гг.).

М. О. Судіенко (1848—1857 гг.).

М. В. Юзефовичъ (1857—1889 гг.).

В. В. Вельяминовъ-Зерновъ (1889—1904 гг.).

Вице-предсѣдатели:

Баронъ С. И. Шодуаръ (1843—1858 гг.).

Н. Д. Иванишевъ (1859—1865 гг.).

П. К. Щебальскій (1882 г.).

Главные редакторы:

Н. Д. Иванишевъ (1861—1863 гг.).

В. Б. Антоновичъ (1863—1882 гг.).

Дѣлопроизводители:

Н. Д. Иванишевъ (1843—1859 гг.).

Ө. Пясецкій (1859—1860 гг.).

Ө. Г. Лебединцевъ (1860—1865 гг.).

И. О. Самчевскій (1865—1871 гг.).

К. Е. Козловскій (1871—1873 гг.).

Почетные члены:

Годы избранія.

1843. Филаретъ, митрополитъ кievскій и галицкій.
Иннокентій, архіепископъ харьковскій и ахтырскій.
Арсеній, архіепископъ подольскій и брацлавскій, впол-
слѣдствіи митрополитъ кievскій.
Анатолій, епископъ острожскій.
Михаиль Пивницкій, римско-католическій епископъ
луцкій.
Князь С. И. Давыдовъ, попечитель Кievскаго Учебнаго
округа.
И. И. Фундуклей, кievскій гражданскій губернаторъ.
Н. Э. Писаревъ, управляющій канцеляріей генераль-
губернатора.
М. О. Берлицскій, статскій совѣтникъ.
Константинъ (Каетанъ) Свидзинскій, помѣщикъ волын-
ской губ.
1844. М. В. Юзефовичъ, помощникъ попечителя Кievскаго
Учебнаго округа.
Графъ Генрихъ Ржевускій, предводитель дворянства
волынской губ.
М. О. Судіенко, почетный попечитель Черниговской
гимназіи.
Ө. Г. Солнцевъ, академикъ.
Іосифъ баронъ фонъ-Гаммеръ-Пургшталь, оріенталистъ.
1845. Графъ Каетанъ Тышкевичъ.
Филаретъ, митрополитъ московскій.
1848. А. С. Траскинъ, попечитель Кievскаго Учебнаго округа.
Вацлавъ Мацѣевскій, бывшій профессоръ Варшавскаго
Университета.
1851. Князь М. А. Оболенскій, начальникъ Московскаго Ар-
хива минист. иностранныхъ дѣлъ.
Графъ Я. И. Ростовцевъ, генераль-адъютантъ, началь-
никъ военно-учебныхъ заведеній.
1889. В. В. Вельяминовъ-Зерновъ, попечитель Кievскаго Учеб-
наго округа.

Годы избранія.

1893. Графъ И. Д. Деляновъ, министр народнаго просвѣщенія.
Графъ А. П. Игнатьевъ, кievскій генераль-губернаторъ.
Іоанникій, митрополитъ кievскій.
А. Ѳ. Бычковъ, членъ Госуд. Совѣта
М. И. Драгомировъ, командующій войсками Кievскаго
Военнаго округа.

Дѣйствительные члены:

1843. Баронъ С. И. де-Шодуаръ, почетный попечитель кievо-
подольскаго дворянскаго училища.
М. А. Максимовичъ, отставной профессоръ.
Н. Д. Иванишевъ, ординарный профессоръ Университета
св. Владимира.
В. Ѳ. Домбровскій. и. д. экстраординарнаго проф. Уни-
верситета св. Владимира.
1845. А. И. Ставровскій, экстраординарный профессоръ Уни-
верситета св. Владимира.
В. П. Чеховичъ. ординарный профессоръ Кievской Дух.
Академіи.
А. И. Селинъ, адъюнктъ Университета св. Владимира.
1848. Н. А. Ригельманъ, помѣщикъ черниговской губ.
1850. А. Л. Метлинскій, экстраордин. проф. Университета св.
Владимира.
П. В. Павловъ, адъюнктъ Университета св. Владимира.
1854. С. С. Гогоцкій, ординарный проф. Университета св.
Владимира.
1857. Людовикъ Райекъ, завѣдующій Львовскимъ архивомъ древ-
нихъ актовъ.
1860. Графъ Владимиръ де-Броэль-Платеръ, помѣщикъ волын-
ской губ.
1863. С. Сулима, генераль-маіоръ.
П. Г. Лебединцевъ, каѳедраальный протоіерей.
Князь А. В. Трубецкой.

Годы избранія.

1863. Н. А. Фаворовъ, протоіерей, профессоръ Университета св. Владимира.
В. В. Скрыпицынъ, тайный совѣтникъ.
А. О. Воронинъ, чиновникъ особыхъ порученій при кievскомъ генераль-губернаторѣ.
1868. И. И. Слѣпушкинъ, директоръ Кіевской 2-й гимназіи.
М. Г. Щербаковъ, губернской секретарь.
К. Е. Козловскій, помощникъ бібліотекаря Университета св. Владимира.
1872. В. Я. Шульгинъ, отставной профессоръ.
1873. Князь Н. Н. Голицынъ.
1877. Т. В. Кибальчичъ, археологъ.
1878. И. П. Новицкій.
1885. А. М. Лазаревскій, членъ Кіевской судебной палаты.
1893. И. И. Малышевскій, профессоръ Кіевской Духовной Академіи.

Члены-сотрудники:

1843. П. А. Кулишъ, учитель кievо-подольскаго дворянскаго училища.
1844. С. С. Гогоцкій, адъюнктъ Кіевской Дух. Академіи.
З. Коробкинъ, учитель Кіевской 1-й гимназіи.
О. А. Китченко, инспекторъ черниговской гимназіи.
Д. Зубрицкій, ректоръ Львовской ставропигіальной типографіи.
В. И. Сивицкій; кременецкій уѣздный стряпчій.
Д. Грембецкій, товарищъ предсѣдателя Черниговской уголовной палаты.
Крыжановскій, коллежскій ассесоръ.
1845. Е. А. Арсеньевъ, учитель Кіевской 1-й гимназіи.
Графъ Эдуардъ Келлеръ.
Сенчилло-Стефановскій, учитель рисованія.
П. Д. Селецкій, чиновникъ канцеляріи генераль-губернатора.

Годы избранія.

- Т. Г. Шевченко, художникъ академіи.
Н. А. Ригельманъ, помѣщикъ черниговской губ.
1846. Н. И. Костомаровъ, адъюнктъ Унив. св. Владимира.
А. Бирюковичъ, чиновникъ духовно-учебнаго управления св. Синода.
Прушинскій, чиновникъ канцеляріи генераль-губернатора.
1848. П. А. Лукашевичъ, помѣщикъ полтавской губ.
С. Л. Козловскій, помощникъ бібліотекаря Университета св. Владимира.
1849. А. М. Чаплинскій, помощникъ бібліотекаря Университета св. Владимира.
1850. В. А. Незабитовскій, учитель Кіевской 2-й гимназіи (потом. профессоръ).
1853. И. Я. Ростовцевъ, учитель Кіевской 1-й гимназіи.
О. И. Самчевскій, учитель Кіевской 2-й гимназіи.
1859. В. Миловичъ, кандидатъ законовѣдѣнія, помѣщикъ во-лынскій губ.
1860. Ѳ. Г. Лебединцевъ, преподаватель Кіевской семинаріи.
1893. С. Т. Голубевъ, профессоръ Дух. Академіи.
И. М. Каманинъ, помощникъ завѣдующаго Центр. Архивомъ.
Н. В. Стороженко, инспекторъ народныхъ училищъ.

Члены-корреспонденты:

1845. А. Перлштейнъ, учитель острожскаго дворянскаго училища.
1846. В. И. Сивицкій, губернский волинскій стряпчій.
М. Піотровскій, помѣщикъ овручскаго уѣзда, волын. г.
1851. С. С. Ивановъ, чиновникъ Московскаго архива минист. иностранныхъ дѣлъ.
1883. П. А. Китицынъ.
-

